

ชื่อโครงการวิจัย

แนวทางการเตรียมความพร้อมของท้องถิ่นเพื่อรองรับการปรับเปลี่ยนกิจกรรมการท่องเที่ยว
ทางวัฒนธรรม จากผลกระทบกรณีพิพาทเขาพระวิหาร
และการสู้รบตามแนวชายแดนไทย-กัมพูชา

Towards The Local potentials conducive to culture Tourism
in response to the arrived conflicts over the
Pra Viharn Dispute along The Thai-Cambodia Border.

โดย

ชุตินา เมฆวัน

โครงการวิจัยนี้ได้รับทุนอุดหนุนโครงการวิจัยจากกรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม
ประจำปีงบประมาณ ๒๕๕๕

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ ในการศึกษาปัญหาและผลกระทบด้านการท่องเที่ยวต่อพื้นที่รอบเขาพระวิหาร ในช่วงกรณีพิพาทเขาพระวิหารและการสู้รบตามแนวชายแดนไทย-กัมพูชา ในปี ๒๕๕๔ และสถานการณ์และผลกระทบด้านการท่องเที่ยวต่อพื้นที่รอบเขาพระวิหาร ในปัจจุบัน รวมถึงแนวทางการเตรียมความพร้อมของท้องถิ่นสู่การรองรับการปรับเปลี่ยนกิจกรรมการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมในพื้นที่ มีกลุ่มเป้าหมายในการดำเนินการวิจัยประกอบด้วย กลุ่มผู้รู้ ผู้ปฏิบัติการ และผู้เกี่ยวข้อง ในพื้นที่รอบเขาพระวิหาร โดยมีเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย ประกอบด้วยแบบสัมภาษณ์ ทั้งแบบมีโครงสร้างและไม่มีโครงสร้าง แบบสังเกต ทั้งแบบสังเกตแบบมีส่วนร่วม และไม่มีส่วนร่วม และการสนทนากลุ่ม ผลการศึกษาวิจัยพบว่า

ด้านปัญหาและผลกระทบด้านการท่องเที่ยวต่อพื้นที่รอบเขาพระวิหาร ในช่วงกรณีพิพาทเขาพระวิหารและการสู้รบตามแนวชายแดนไทย-กัมพูชา ในปี ๒๕๕๔ พบว่าประเด็นความขัดแย้งหรือการพิพาทกรณีเขาพระวิหาร ระหว่างไทยและกัมพูชา จนส่งผลต่อการปิดหรือเปิดเขาพระวิหาร นั้นมีผลพวงจากความขัดแย้งในอดีต และการปิดหรือเปิดเขาพระวิหารที่ผ่านมาเกิดขึ้นหลายครั้ง แต่มีบางช่วงที่เกิดความร่วมมือในการพัฒนาพื้นที่เขาพระวิหารร่วมกันระหว่างไทยและกัมพูชา ซึ่งสถานการณ์ความขัดแย้งในอดีตจึงเป็นผลพวงสู่การสู้รบและพิพาทตามแนวชายแดน ปี ๒๕๕๔

ผลที่เกิดขึ้นจากจากความขัดแย้งและกรณีพิพาทเขาพระวิหารปี ๒๕๕๔ ต่อพื้นที่รอบเขาพระวิหาร พบว่าส่งผลให้เกิดความเสียหายต่อพื้นที่และผู้คนทั้งคนในพื้นที่และคนในพื้นที่ใกล้เคียง รวมถึงยังส่งผลถึงทรัพย์สินและสิ่งก่อสร้างของผู้คนในพื้นที่รอบเขาพระวิหาร นอกจากนี้ผลกระทบจากกรณีพิพาทเขาพระวิหารและการสู้รบตามแนวชายแดนไทย-กัมพูชา ปี ๒๕๕๔ ยังส่งผลกระทบต่อเนื่องแก่วิถีการดำรงชีวิต สภาพจิตใจของผู้คน รวมถึงการท่องเที่ยวในพื้นที่รอบเขาพระวิหารในปัจจุบัน โดย ส ก า พ ญ า และผลกระทบที่เกิดขึ้นจากความขัดแย้งและกรณีพิพาทเขาพระวิหารปี ๒๕๕๔ มีผลต่อการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมในพื้นที่รอบเขาพระวิหาร ทั้งทางตรงในด้านจำนวนนักท่องเที่ยว รายได้จากการท่องเที่ยว วิถีชีวิตของผู้คนในพื้นที่รอบเขาพระวิหารที่อาศัยรายได้จากกิจกรรมหรือการบริการการท่องเที่ยว มีผลกระทบต่อสภาพการจำหน่ายสินค้าและบริการเพื่อการท่องเที่ยว และทางอ้อมในด้านงบประมาณสนับสนุนองค์การบริหารส่วนตำบลที่สนับสนุนจากการจัดเก็บรายได้ของสำนักงานอุทยานแห่งชาติเขาพระวิหาร

ด้านแนวทางการเตรียมความพร้อมของท้องถิ่นสู่การรองรับการปรับเปลี่ยนกิจกรรมการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมในพื้นที่ นั้นควรมีการเตรียมความพร้อมตามศักยภาพทั้งในเชิงพื้นที่การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมในประเด็น ๑)ความสะอาด ๒)การบริการและการอำนวยความสะดวก ๓)ความปลอดภัยของพื้นที่ ๔)การบริหารจัดการการท่องเที่ยวและการประชาสัมพันธ์ ตามกิจกรรมและบริการที่ตอบสนองการท่องเที่ยวที่คำนึงถึงรูปแบบการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมผสมผสานรูปแบบการท่องเที่ยวแบบอื่นที่สอดคล้องกับศักยภาพของพื้นที่และคนในชุมชน และตามศักยภาพของคนในพื้นที่ทั้งคนท้องถิ่น คนภายนอกที่เข้ามาทำการค้าและประกอบธุรกิจบริการที่ตอบสนองความต้องการด้านการท่องเที่ยว และคนที่เกี่ยวข้องในพื้นที่อื่นๆ รวมถึงคนในหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวในพื้นที่ด้วย

Abstract

The objectives of this researcher were to study the problem and impact of tourism on the area surrounding Kao-pra-wihan during the conflict case of Kao-pra-wihan and fighting in border of Thailand-Cambodia in 2011, and situation as well as impact in tourism on the area surrounding Kao-pra-wihan in the present, and guidelines for readiness preparation of locality in order to serve the changes in cultural tourism in the area. The target group of this study consisted of the experts, the practitioners, and the persons involving in the area surrounding Kao-pra-wihan. The instruments for data collection consisted of the Interview Form including both of the Structured Interview and Unstructured Interview, the Observation Form including both of Participatory and Non-participatory Observation, and the Focus Group Discussion. The research findings found that:

For the problem and impact of tourism on the area surrounding Kao-pra-wihan during the conflict or negotiating case of Kao-pra-wiha, and fighting in the border between Thailand and Cambodia in 2011, found that the issue of conflict in Kao-pra-wihan between Thailand and Cambodia would affect the closing or opening Kao-pra-wihan many times in the former time. But, in some duration, there was a cooperation in developing the area of Kao-pra-wihan by both of Thailand and Cambodia. The conflict situation in the past was the effect from fighting and quarrelling in the border area in 2011.

The occurred effect from conflict or negotiating case of Kao-pra-wihan in 2011, on the area surrounding Kao-pra-wihan, found that it affected damage of people in the area as well as nearby people, And the property as well as building of people in the area surrounding Kao-pra-wihan. Besides, the impact from conflict case of Kao-pra-wihan as well as fighting along the border between Thailand and Cambodia in 2011 still included an impact on lifestyle and mental state of persons as well as tourism in the area surrounding Kao-pra-wihan in the present. The occurred problem situation and impact, were caused by conflict and negotiation case of Kao-pra-wihan in 2011, had an impact on cultural tourism in the area surrounding Kao-pra-wihan directly on the tourist number, tourism revenue, lifestyle of people surrounding Kao-pra-wihan living by income from tourism activities or services. It affected the situation in selling the tourism items as well as services. It also affected indirectly on supported budget in collecting the revenue by the Office of National Park and Kao-pra-wihan

For the guidelines in readiness preparation of locality into the changes of cultural tourism activities, there should be readiness preparation **based on potentiality in the area** of cultural tourism in the following issues: 1) cleanliness, 2) services and facilities, 3) security of the area, 4) tourism administration and management, and public relation **based on activities as well as services to serve** for tourism considering the pattern of

cultural tourism combining with other tourism patterns relevant to the potentiality of area as well as community people, and **based on potentiality of people in the area** including the local people, the outside people who came for trading, and running business in providing services which would serve tourism needs, and those who involved in other areas as well as people from related work units with tourism in the area as well.

กิตติกรรมประกาศ

วิจัยฉบับนี้ สำเร็จลงได้โดยการสนับสนุนของหลายฝ่าย โดยเฉพาะ กรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรมที่สนับสนุนทุนในการวิจัยในครั้งนี้ ผู้ช่วยศาสตราจารย์พลับพลึง คงชนะ และคุณวรวิทย์ วรธัญญะกิจ ที่ให้ข้อเสนอแนะในการปรับปรุงเพิ่มเติมคุณภาพรายงานวิจัยจนเสร็จสมบูรณ์ มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ ที่สนับสนุนวัสดุอุปกรณ์ โอกาส และเวลาในการดำเนินการวิจัยของคณะวิจัย รวมถึงที่ปรึกษาโครงการที่ให้คำปรึกษาการวิจัยในครั้งนี้ให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์และมีประสิทธิภาพ ผู้นำ ผู้รู้ ผู้เกี่ยวข้องในพื้นที่รอบเขาพระวิหารทุกท่าน ที่กรุณาสละเวลาเพื่อให้ข้อมูลและข้อเสนอแนะข้อมูลงานวิจัย

ขอขอบคุณผู้ช่วยวิจัยและผู้ร่วมโครงการวิจัยทุกท่าน ที่ได้ร่วมเดินทางเก็บข้อมูลวิจัยภาคสนาม ช่วยเติมเต็ม และเสนอแนะงานวิจัยแล้วเสร็จสมบูรณ์ หากงานวิจัยบังเกิดประโยชน์แก่สังคมคณะผู้วิจัยขอมอบคุณค่าแห่งผลงาน ให้กับคณาจารย์ที่ประสิทธิ์ ประสาทวิชาให้กับคณะผู้วิจัยด้วยความเคารพยิ่ง

ชุตินา เมฆวัน
หัวหน้าโครงการวิจัยฯ

สารบัญ

	หน้า
บทที่ ๑ บทนำ	
๑. หลักการและความเป็นมา	๑
๒. วัตถุประสงค์	๔
๓. คำถามวิจัย	๔
๔. กรอบแนวคิดในการวิจัย	๔
๕. นิยามศัพท์เฉพาะ	๕
๖. ขอบเขตของการวิจัย	๕
๗. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	๖
บทที่ ๒ เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	
๑. สภาพพื้นที่และบริบทของชุมชนรอบเขาพระวิหาร	๗
๒. แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง	๒๐
๒.๑ แนวคิดเรื่องการจัดการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม	๒๐
๒.๒ แนวคิดเรื่องทุนทางวัฒนธรรม	๒๗
๒.๓ แนวคิดการทำวัฒนธรรมให้เป็นสินค้า	๓๔
๒.๔ แนวคิดเรื่องการปรับตัว	๓๖
๓. นโยบายที่เกี่ยวข้องกับการจัดการท่องเที่ยวพื้นที่อีสานชายแดน	๓๘
๔. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๔๑
บทที่ ๓ วิธีดำเนินการวิจัย	
๑. ระเบียบวิธีวิจัย อันประกอบด้วย วิธีการศึกษา กลุ่มเป้าหมายในการศึกษา	๔๘
๒. เครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล	๔๘
๓. การเก็บรวบรวมข้อมูล	๕๐
๔. การวิเคราะห์ข้อมูล	๕๑
บทที่ ๔ ผลการวิเคราะห์ข้อมูล	
๑. ปัญหาและผลกระทบด้านการท่องเที่ยวต่อพื้นที่รอบเขาพระวิหาร ในช่วงกรณีพิพาทเขาพระวิหารและการสู้รบตามแนวชายแดนไทย-กัมพูชา ในปี ๒๕๕๔	๕๔
๒. สถานการณ์และผลกระทบด้านการท่องเที่ยวต่อพื้นที่รอบเขาพระวิหาร ในปัจจุบัน	๖๗
๓. แนวทางการเตรียมความพร้อมของท้องถิ่นสู่การรองรับการปรับเปลี่ยนกิจกรรมการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมในพื้นที่รอบเขาพระวิหาร	๘๖
บทที่ ๕ สรุปอภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	
๑. สรุป	๙๘
๒. อภิปรายผล	๑๐๒
๓. ข้อเสนอแนะ	๑๐๕
บรรณานุกรม	๑๐๖

สารบัญภาพ

ภาพที่ ๑	แผนที่ แสดงอาณาเขตตำบลเสาชิงชัย	๘
ภาพที่ ๒	แผนผังโครงสร้างถนนและจุดสำคัญๆในตำบลเสาชิงชัย	๑๐
ภาพที่ ๓	แผนที่แสดงอาณาเขต เส้นทางและที่ตั้งของแหล่งสำคัญในตำบลเสาชิงชัย	๑๐
ภาพที่ ๔	ภาพปราสาทโดนตวล	๑๔
ภาพที่ ๕	ภาพแผนที่แสดงเส้นทางและอาณาเขต อุทยานแห่งชาติเขาพระวิหาร	๑๔
ภาพที่ ๖	แผนผังที่ทำการอุทยานแห่งชาติเขาพระวิหาร	๑๖
ภาพที่ ๗	ภาพถ่ายพื้นที่ตั้งของประเทศกัมพูชาที่มองจากบริเวณผามออีแดง	๑๗
ภาพที่ ๘	นักท่องเที่ยวกำลังถ่ายภาพกับจุดชมวิว	๑๗
ภาพที่ ๙	พระพรหมและหอพระพุทธรูปที่ตั้งอยู่บนพื้นที่ผามออีแดง	๑๘
ภาพที่ ๑๐	ภาพป้ายบอกทางและภาพแกะสลักนูนต่ำ	๑๙
ภาพที่ ๑๑	ภาพทางขึ้นเขาพระวิหารและพระมหามณเฑียร	๒๐
ภาพที่ ๑๒	ภาพความเสียหายของอุทยานแห่งชาติเขาพระวิหารจากการสู้รบ ไทย-กัมพูชา ปี ๒๕๕๔	๕๘
ภาพที่ ๑๓	หลุมหลบภัยที่สามารถพบเห็นได้โดยทั่วไปในชุมชน	๕๙
ภาพที่ ๑๔	สภาพบ้านที่ถูกสร้างทดแทนบ้านหลังเก่าที่โดนระเบิดเสียหาย ที่ทางหน่วยงานภาครัฐสร้างขึ้นให้ใหม่ทดแทน	๕๙
ภาพที่ ๑๕	คุณยาย อายุกว่า ๘๐ ปี เจ้าของบ้านหลังใหม่ที่ถูกสร้างทดแทนบ้านเดิม ของตนที่โดนระเบิดทำลาย	๖๐
ภาพ ๑๖	ภาพเด็กชายผู้อยู่ในเหตุการณ์สู้รบที่ปกติเป็นเด็กกล้าแรงแรง แต่จะตกใจและร้องไห้ทุกครั้งที่ได้ยินเสียงดัง	๖๑
ภาพ ๑๗	การเล่นของเด็กในบ้านภูมิซรอล ถือป็นยิ่งต่อสู๊ ขว้างระเบิด และวิ่งหลบหลุมภัย สะท้อนผลพวงจากการสู้รบสู่เด็กในชุมชน	๖๑
ภาพ ๑๘	สถานที่ดั้งเดิมที่ผู้ค้าได้มีการจัดสรรกันเองและทำเพิงเพื่อค้าขายด้วยตนเอง ยังหลงเหลือร่องรอยของเสา พื้นปูน ห้องน้ำ	๖๔
ภาพ ๑๙	สภาพพื้นที่รอบเขาพระวิหารในปัจจุบัน	๖๗
ภาพ ๒๐	อาชีพของผู้คนในพื้นที่รอบเขาพระวิหาร	๖๙
แผนภาพที่ ๒	ประเพณีที่ถือปฏิบัติตลอดปี ของประชาชนรอบพื้นที่เขาพระวิหาร	๗๐
ภาพที่ ๒๑	กิจกรรมการทำข้าวตอกของชนเผ่าลาว ที่เตรียมไว้เพื่อประกอบพิธีกรรม บุญข้าวสาก	๗๐
ภาพที่ ๒๒	บันไดทางลงเยี่ยมชมโบราณสถานสฤปกู้ หรือภาพแกะสลักนูนต่ำ	๗๒
ภาพที่ ๒๓	บริเวณจุดชมวิวที่นักท่องเที่ยวนิยมมาถ่ายภาพ และบริเวณส่องกล้องทางไกลดูปราสาทเขาพระวิหาร	๗๓
ภาพที่ ๒๔	กิจกรรมต่อก้อนหินให้สูงขึ้น และการใช้กิ่งไม้ค้ำไว้บริเวณซอกหิน นำมาสักการะเมื่อได้สมหวังในสิ่งที่วอนขอ	๗๔
ภาพที่ ๒๖	พิธีบูชาปราสาทโดนตวล	๗๖
ภาพที่ ๒๗	รอยพระพุทธรบาทและรอยพระพุทธรหัตถ์วัดภูสามสุวรรณค์ที่ตั้งอยู่ที่วัดป่าภูสามสุวรรณค์	๗๗
ภาพที่ ๒๘	ป้ายทางขึ้นน้ำตกภูล่อ	๗๘
ภาพที่ ๒๙	สภาพถนนบนทางขึ้นเขาพระวิหาร	๗๙

ภาพที่ ๓๐ ร้านค้าบริเวณผามออีแดง	๘๐
ภาพที่ ๓๑ ร้านขายอาหารและเครื่องดื่ม	๘๐
ภาพที่ ๓๒ ร้านขายของใช้ประเภทเสื้อผ้า	๘๑
ภาพที่ ๓๓ ร้านขายดอกไม้บูชา	๘๑
ภาพที่ ๓๔ ผู้บริการถ่ายภาพบนผามออีแดง และทหารที่ปัจจุบันกลายเป็นผู้ร่วมถ่ายรูปลับนักท่องเที่ยวที่มาเยี่ยมชมผามออีแดง	๘๒
ภาพที่ ๓๕ ร้านค้าบริเวณสองข้างถนนบ้านภูมิซรอล ที่ถนนเส้นหลักที่สามารถเชื่อมต่อเข้าสู่ตัวเมืองศรีสะเกษ	๘๓
ภาพที่ ๓๖ ร้านค้าบริเวณสองข้างถนนบ้านเสาธงชัย ที่ถนนเส้นหลักที่สามารถเชื่อมต่อเข้าสู่อำเภอน้ำยืน จังหวัดอุบลใต้	๘๓
ภาพที่ ๓๗ สินค้าที่จำหน่ายในร้านข้าวแกงปักษ์ใต้	๘๔
ภาพที่ ๓๘ พระพุทธรูป รอยพระพุทธรูป และมีรูปปั้นต่างๆบริเวณวัดป่าภูสามสุวรรณค์	๘๘
ภาพที่ ๓๙ หนังสือราชการแจ้งประกาศปิดการท่องเที่ยวในเขตพื้นที่อุทยานแห่งชาติเขาพระวิหารและภาพบรรยากาศการปิดอุทยานแห่งชาติเขาพระวิหาร	๙๐
ภาพ ๔๐ กิจกรรมที่สะท้อนศักยภาพของผู้นำและความสามัคคีของชุมชน	๙๓
ภาพ ๔๑ ห้องสมุดประจำหมู่บ้าน	๙๔

สารบัญตาราง

ตารางที่ ๑	ประเด็นเกี่ยวเนื่องที่ส่งผลกระทบต่อความขัดแย้งเขาพระวิหารในอดีตสู่การสู้รบและพิพาทตามแนวชายแดน ปี ๒๕๕๔	๕๔
ตารางที่ ๒	สถิตินักท่องเที่ยวที่เข้าเขตอุทยานแห่งชาติเขาพระวิหาร (รายเดือน) ตั้งแต่ปีงบประมาณ ๒๕๕๒-๒๕๕๕	๖๕
ตารางที่ ๓	สถิตินักท่องเที่ยวชาวไทย ที่เข้าเขตอุทยานแห่งชาติเขาพระวิหาร (รายเดือน) ตั้งแต่ปีงบประมาณ ๒๕๕๒-๒๕๕๕	๖๖
ตารางที่ ๔	สถิตินักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศ ที่เข้าเขตอุทยานแห่งชาติเขาพระวิหาร (รายเดือน) ตั้งแต่ปีงบประมาณ ๒๕๕๒-๒๕๕๕	๖๖
ตารางที่ ๕	สถิตินักท่องเที่ยวของอุทยานแห่งชาติเขาพระวิหารในปีงบประมาณ ๒๕๕๖ (๑๓ กันยายน ๒๕๕๖) ตั้งแต่เดือน ตุลาคม ๒๕๕๕ - เดือนสิงหาคม ๒๕๕๖	๗๑
ตารางที่ ๖	รูปแบบการท่องเที่ยวที่เชื่อมโยงกันในการจัดการท่องเที่ยวในพื้นที่รอบเขาพระวิหาร	๙๑
ตารางที่ ๗	กิจกรรมกลุ่มที่ชุมชนดำเนินการ	๙๒

บทที่ ๑

บทนำ

๑. หลักการและความเป็นมา

การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมเป็นการท่องเที่ยวประเภทหนึ่งที่ประเทศไทยมีศักยภาพในการจัดการท่องเที่ยวประเภทนี้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเขตพื้นที่ภาคอีสานที่ถือว่าเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมแหล่งหนึ่งที่มีศักยภาพ และมีนักท่องเที่ยวทั้งในและต่างประเทศให้ความสนใจเข้ามาท่องเที่ยวเยี่ยมชมอยู่ไม่ขาดหลายจังหวัดในภาคอีสานตระหนักและเห็นความสำคัญในการจัดการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม จนมีหน่วยงานทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน หรือแม้แต่ภาคประชาชน เข้ามาจัดการกิจกรรมการท่องเที่ยว รวมถึงกิจกรรมอื่นๆ เพื่อรองรับการท่องเที่ยว

เขาพระวิหาร อำเภอกันทรลักษ์ จังหวัดศรีสะเกษ เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่นักท่องเที่ยวทั้งในและต่างประเทศให้ความสนใจเยี่ยมชม เนื่องจากเขาพระวิหารมีทั้งความสวยงามของตัวปราสาทในแง่มุมศิลปะและในแง่ประวัติศาสตร์ที่เคยเป็นเทวสถานของฮินดู จึงเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญทั้งของไทยและกัมพูชา ปัจจุบันอุทยานแห่งชาติเขาพระวิหาร มีเนื้อที่ประมาณ ๘๑,๒๕๐ ไร่ และได้ประกาศให้เป็นอุทยานแห่งชาติตาม พ.ร.บ.อุทยานแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๐๔ โดยได้ประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๑๑๕ ตอนที่ ๑๔ ก ลงวันที่ ๒๐ มีนาคม พ.ศ.๒๕๔๑ นับเป็นอุทยานแห่งชาติลำดับที่ ๘๓ ของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ของไทยด้วย

นอกจากนี้ในพื้นที่หมู่บ้านรอบพื้นที่เขาพระวิหารได้มีกิจกรรมเพื่อรองรับการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมตามความต้องการของนักท่องเที่ยวอย่างหลากหลาย เช่น การขายของที่ระลึก ขายหมวก ขายอาหาร เครื่องดื่มต่างๆ การบริการถ่ายรูป ขายดอกไม้ ฯลฯ แต่จากกรณีพิพาทเขาพระวิหารและการสู้รบตามแนวชายแดนไทย-กัมพูชา ที่ส่งผลให้มีการเปิดและปิดการท่องเที่ยวชมปราสาทพระวิหารในหลายครั้ง มีผลกระทบต่อชุมชนและกิจกรรมการท่องเที่ยวของผู้คนรอบพื้นที่เขาพระวิหารอย่างหลีกเลี่ยงมิได้ ซึ่งสาเหตุที่ส่งผลต่อการปิดหรือเปิดเขาพระวิหาร หากพิจารณาการปิดเปิดเขาพระวิหารตั้งแต่อดีตจวบจนปัจจุบันจะพบว่าการปิดเปิดเกิดขึ้นหลายครั้งหลายครา ดังเช่นข้อมูลของธิดา สารยา(๒๕๕๒) และ ชาญวิทย์ เกษตรศิริ (๒๕๕๒) ระบุให้เห็นประวัติศาสตร์และสาเหตุของการปิดเปิดเขาพระวิหาร ว่า “เมื่อปีพ.ศ.๒๕๐๙ มีการปะทะกันระหว่างทหารไทยกับกัมพูชาตลอดแนวชายแดนเป็นเหตุให้รัฐบาล กัมพูชาได้ยื่นหนังสือถึงคณะมนตรีความมั่นคงแห่งสหประชาชาติ (United Nation Security Council : UNSC) ต่อมาในปีเดียวกันได้มีการพยายามจากฝ่ายกัมพูชาขอให้ไทยสละสิทธิ์ที่สงวนไว้ ตามหนังสือถึงเลขาธิการสหประชาชาติ ตามมาตรา ๖๑ ของธรรมนูญศาลยุติธรรมระหว่างประเทศ ไทยไม่ยินยอมแต่ได้เสนอให้เป็นอธิปไตยร่วม (Condominium) ระหว่างไทยกับกัมพูชา เพื่อให้ประชาชนทั้งสองประเทศไปปราสาทพระวิหารโดยเสรี จนปี พ.ศ.๒๕๑๓ จึงมีการเปิดเขาพระวิหารให้นักท่องเที่ยวเข้าชม ต่อมาปี พ.ศ.๒๕๑๘ มีการปิดเขาพระวิหาร เนื่องจากเขมรแดงเข้ายึดอำนาจการปกครองกัมพูชา จนต่อมาวันที่ ๙ ม.ค.๓๕ เปิดเขาพระวิหารให้นักท่องเที่ยวเข้าชมหลังจากรัฐบาลกัมพูชาภายใต้การนำของฝ่ายประชาชนกัมพูชา(Cambodian People’s Party:CPP) ได้รับชัยชนะ แต่ต่อมาเมื่อ เขมรแดงได้ส่งกำลังเข้ายึดเขาพระวิหารทำให้ต้องปิดเขาพระวิหาร เนื่องจากมีการสู้รบ จนวันที่ ๑ ส.ค.๔๑ ทดลองเปิดเขาพระวิหารเป็นแหล่งท่องเที่ยว แต่เกิดปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม ต่อมาในวันที่ ๑๗ ก.ค.๔๑ ไทยกับกัมพูชาจึงได้ตกลงในหลักการที่จะร่วมพัฒนาเขาพระวิหารให้เป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่มีความปลอดภัยและสะดวกต่อการเดินทางเข้าถึง โดยแบ่งผลประโยชน์ร่วมกัน จนเมื่อ พ.ศ.๒๕๔๒ มีการสร้างวัดบริเวณทางทิศตะวันตกของ โคปุระหลังที่ ๑ อันเป็นส่วนหนึ่งของปราสาท พระวิหาร ห่างออกไปประมาณ ๓๐๐ เมตร

เป็นบริเวณพื้นที่ที่ยังไม่มีความชัดเจนเรื่องเส้นเขตแดนฝ่ายไทยประท้วงแต่ ฝ่ายกัมพูชาก็ไม่ได้หยุดดำเนินการมีการพัฒนาเส้นทางจากบ้านโกมุยขึ้นสู่เขาพระวิหาร เส้นทางดังกล่าวได้ล้ำเข้ามายังพื้นที่ที่ขัดแย้งเรื่อง เขตแดน และเมื่อวันที่ ๑๔. มิ.ย. ๔๓ ได้มีการลงนามในบันทึกความเข้าใจระหว่างไทย - กัมพูชา ตั้งคณะกรรมการร่วม ไทย - กัมพูชา ทำการสำรวจและจัดทำหลักเขตแดนไทย - กัมพูชา การดำเนินการยังอยู่ในพื้นที่จังหวัดจันทบุรีและต้องใช้เวลาอีกระยะเวลาหนึ่งกว่าจะถึงพื้นที่ปราสาทพระวิหาร ดังนั้นทางราชการไทยจึงยังยึดถือแนวเขตแดนไทยตามมติคณะรัฐมนตรี พ.ศ. ๒๕๐๕ เป็นหลัก ต่อมาวันที่ ๑๔.ธ.ค. ๔๔ ฉก.กรม ทพ. ๒๓ ขออนุมัติระงับการให้ประชาชนเข้าชมปราสาทพระวิหารเป็นการชั่วคราวด้วยเหตุผล ปัญหาสิ่งแวดล้อม จนวันที่ ๒๕ มี.ค. ๔๗ เปิดเขาพระวิหารเป็นแหล่งท่องเที่ยว และ ๒๕ พ.ย. ๔๗ คณะกรรมการเพื่อพัฒนาเขาพระวิหาร ได้จัดประชุมที่กรุงเทพฯ ฯ และได้ตกลงในหลักการเกี่ยวกับความร่วมมือพัฒนาร่วมเขาพระวิหาร โดยกัมพูชาเห็นชอบกับหลักการพื้นฐานในการพัฒนาร่วม เขาพระวิหารตามที่ได้หารือกับฝ่ายไทย และขอว่าความร่วมมือนี้ควรเริ่มดำเนินการหลังจากที่ปราสาทพระวิหารได้ขึ้น ทะเบียนเป็นมรดกโลกแล้ว และเมื่อ ม.ค. ๔๘ รัฐบาลฮุนเซนยื่นเอกสารขึ้นทะเบียนปราสาทเขาพระวิหารเป็นมรดกโลก เรื่องถูกชะลอ และตีกลับ ให้กัมพูชาส่งเอกสารเพิ่มเติมและสะสางเรื่องแนวกันชนบริเวณไทยกัมพูชา การยื่นเอกสารขอขึ้นทะเบียนปราสาทพระวิหารเป็นมรดกโลก ทำให้ฝ่ายไทยเตรียมประเด็นหารือกับกัมพูชาในการเคลื่อนย้ายชุมชนกัมพูชา และรื้อถอนสิ่งปลูกสร้างออกจากพื้นที่บริเวณตลาดทางขึ้นปราสาทพระวิหาร จนส่งผลต่อการเคลื่อนไหวของทั้งสองฝ่าย และมีการเจรจากัน หลายครั้งเพื่อยุติการเผชิญหน้าด้วยกำลัง จนวันที่ ๒๐ พ.ค. ๔๘ กำลังของทั้งสองฝ่ายถอนตัวเข้าสู่ภาวะปกติและฝ่ายกัมพูชาเปิดประตูทางขึ้น ปราสาท พระวิหารให้ประชาชนเข้าชมปราสาทพระวิหาร ได้ตามปกติ” (ธิดา สารยา(๒๕๕๒) และชาญวิทย์ เกษตรศิริ (๒๕๕๒)) แต่ต่อมาในวันที่ ๑๘ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๕๑ กลุ่มพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตยได้นำประเด็นนี้มาโจมตีเพื่อขับไล่ นายพดล ปัทมะ ให้ออกจากตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศเหตุการณ์นี้พัฒนาไปสู่ความขัดแย้งระหว่างไทยและกัมพูชาในที่สุด กล่าวคือนับตั้งแต่วันที่ ๔ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๕๔ ทั้งฝ่ายไทยและกัมพูชาได้ใช้ปืนใหญ่ยิงปะทะกันจนเกิดความเสียหายทั้งในเรื่องชีวิตและทรัพย์สินเป็นอย่างมาก ซึ่งต่างก็โทษอีกฝ่ายหนึ่งว่าเป็นฝ่ายเริ่มก่อน ต่อมาวันที่ ๕ กุมภาพันธ์ กัมพูชาได้ยื่นจดหมายถึงสหประชาชาติ ความว่า "พฤติการณ์ล่าสุดของทหารไทยได้ละเมิดข้อตกลงสันติภาพปารีส พ.ศ. ๒๕๓๔ กฎบัตรสหประชาชาติ และคำพิพากษาของศาลยุติธรรมระหว่างประเทศ พ.ศ. ๒๕๐๕ (วิกิพีเดียสารานุกรมเสรี,ออนไลน์,ค้น ๓๐ พฤษภาคม ๒๕๕๕) จากกรณีดังกล่าวได้ส่งผลต่อการปิดทางขึ้นเขาพระวิหารตามมา ซึ่งจากกรณีนี้ได้ส่งผลกระทบต่อประชาชนชาวไทยทั้งในและนอกพื้นที่อย่างหลีกเลี่ยงมิได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้คนที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านรอบพื้นที่เขาพระวิหารที่ส่วนใหญ่มีอาชีพและรายได้จากกิจกรรมการท่องเที่ยวและกิจกรรมรองรับการท่องเที่ยวเขาพระวิหาร ตามมา

ผลกระทบที่เกิดขึ้นกับผู้คนในพื้นที่รอบเขาพระวิหาร จากการปะทะสู้รบของไทยและเขมร ในช่วงเดือน กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๕๔ นี้ส่งผลกระทบต่อร่างกาย จิตใจของผู้คน และผลกระทบต่อวิถีชีวิตรวมไปถึงทรัพย์สินต่างๆของผู้คนในแถบนั้นๆ ซึ่งผลกระทบต่อร่างกายและจิตใจพบว่าผู้คนล้มตาย บาดเจ็บ หรือพิการจากผลพวงของการปะทะโดยใช้อาวุธสงคราม มีสภาพจิตใจที่ย่ำแย่ต้องอพยพหนีตายไปอยู่ยังศูนย์อพยพชั่วคราว ทั้งบ้านเรือนอพยพหนีภัยสงครามในสภาพบ้านแตกสาแหรกขาด พ่อแม่ลูกต้องพลัดพรากหลงจากกัน เนื่องจากต้องวิ่งหลบกระสุนปืนใหญ่ในสภาพขวัญหนีดีฝ่อ หนีตายเอาชีวิตรอด นอกจากร่างกายและจิตใจ ผลกระทบต่อวิถีชีวิตและทรัพย์สินก็เป็นอีกสิ่งหนึ่งที่ได้รับผลกระทบอย่างมากมาย โดยผู้คนที่อาศัยโดยรอบพื้นที่เขาพระวิหารนี้มีรายได้มาจากหลายทาง เช่นรายได้จากการเกษตร ทั้งทำนา ทำไร่ ทำสวนยาง รายได้จากงานประจำหรือรับจ้างทั่วไป หรือรายได้มาจากการค้าขาย เช่น การขายเสื้อผ้าหรือเครื่องแต่งกาย อาหารและเครื่องดื่ม ดอกไม้ไหว้พระ ของที่ระลึก หรือการประกอบธุรกิจบริการการท่องเที่ยว เช่นถ่ายรูป

การนำเที่ยว เป็นต้น ซึ่งผลจากการสู้รบจึงทำให้วิถีชีวิตและทรัพย์สินได้รับความเสียหายหรือเปลี่ยนแปลง ลูก
 ระเบิดส่งผลให้พื้นที่การเกษตรและบ้านเรือน อาคารสถานที่สำคัญเสียหายแม้แต่โรงเรียนที่เป็นแหล่ง
 การศึกษาของบุตรหลานของผู้คนพื้นที่ก็ได้รับความเสียหาย รอบหมู่บ้านเต็มไปด้วยร่องรอยของระเบิด การ
 ท่องเที่ยวได้หยุดชะงักนักท่องเที่ยวต่างพากันหวาดกลัวไม่กล้าเข้ามาเยี่ยมชม ทำให้รายได้ของผู้คนในพื้นที่ขาด
 หาย มีหน้าซำช่าวบ้านบางรายยังสูญเสียรายได้ที่ตนเองอุตสาหะเก็บออมมาทั้งชีวิตจากการสู้รบกันในครั้งนี้ด้วย

ผลพวงจากการสู้รบและการพิพาทตามแนวชายแดนนี้ไทย – เขมรนี้ แม้ว่าจะสิ้นการประทะกันไปแล้ว
 และก็มี การปิดทางขึ้นเขาพระวิหารในฝั่งไทยไปอย่างถาวร หลังจากการสู้รบ ถึงแม้ว่าเหตุการณ์จะเริ่มเข้าสู่
 สภาวะการณปกติ ชาวบ้านซ่อมแซมที่อยู่อาศัย รัฐบาลหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องให้ความช่วยเหลือ สนับสนุน
 งบประมาณ สร้างบ้านใหม่ทดแทนบ้านเก่าที่ถูกระเบิด ให้เงินช่วยเหลือผู้คนที่ได้รับผลกระทบ หรือการ
 ช่วยเหลืออื่นๆ แต่ผลพวงการสู้รบที่เกิดขึ้นกับวิถีชีวิตของผู้คนในพื้นที่ดังกล่าวบางอย่างไม่สามารถกลับมา
 เหมือนเดิม โดยเฉพาะกลุ่มผู้ค้าและบริการการท่องเที่ยว เนื่องจากเมื่อมีกรณีพิพาท ประทะกัน ก็ส่งผลทำให้
 การท่องเที่ยวหยุดชะงัก และการท่องเที่ยวที่มีแหล่งท่องเที่ยวหลักคือเขาพระวิหารที่อยู่ในฝั่งเขมร โดยมีทาง
 ขึ้นที่ฝั่งไทยก็ถูกปิด จึงกลายเป็นผลพวงการท่องเที่ยวระยะยาว นักท่องเที่ยวเริ่มลดน้อยลง นักท่องเที่ยว
 บางรายหวาดกลัวที่จะเข้าไปท่องเที่ยว บางรายได้รับข้อมูลผิดๆ เกี่ยวกับพื้นที่ เช่นลูกระเบิดยังเก็บไม่หมด
 เขาพระวิหารปิดทางขึ้นแล้วแสดงว่าการท่องเที่ยวก็ปิด หรือบางรายเข้าใจผิดว่านอกจากเขาพระวิหารแล้ว
 แหล่งท่องเที่ยวอื่นๆในพื้นที่ก็ไม่มี เป็นต้น สิ่งเหล่านี้จึงส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตผู้คนที่อาศัยการท่องเที่ยวในการสร้าง
 อาชีพสร้างรายได้ตามมา ด้วย ภาพที่เห็นปัจจุบันจึงกลายเป็นว่าร้านค้าขายและบริการการท่องเที่ยวที่ตั้งอยู่
 บริเวณผามออีแดงในฝั่งไทย ทางขึ้นเขาพระวิหารมีร้านค้าและบริการที่เปิดเป็นประจำทุกวันอยู่เพียง ๒-๓
 ร้าน คือร้านอาหารและน้ำดื่มกับร้านขายเสื้อผ้าของที่ระลึก ร้านขายดอกไม้บูชา บริการถ่ายรูปตัวน โดยม
 กลุ่มลูกค้าหลักคือตำรวจและทหารที่เข้าประจำการในพื้นที่แทนนักท่องเที่ยวต่างถิ่นหรือต่างชาติ แม้จะเห็น
 นักท่องเที่ยวมาเยี่ยมชมผามออีแดง มีจำนวนลดน้อยลงอย่างมาก เห็นได้ชัดจากลานจอดรถที่ว่างเปล่า แม้จะ
 มีให้เห็นได้บ้างในช่วงวันหยุดหรือวันนักขัตฤกษ์ที่ดูจะมีผู้คนหนาแน่นขึ้นบ้าง จนส่งผลทำให้ผู้ค้าบางรายที่
 วางแผนขึ้นมาทำการค้าและบริการการสร้างรายได้ได้บ้างบางครั้งคราว

จากกรณีผลกระทบข้างต้นผู้วิจัยในฐานะนักวิชาการที่ทำงานในพื้นที่จังหวัดศรีสะเกษจึงมีความสนใจ
 ที่จะศึกษาผลกระทบที่เกิดขึ้นกับหมู่บ้านรอบพื้นที่เขาพระวิหาร โดยมุ่งศึกษาปัญหาและผลกระทบด้านการ
 ท่องเที่ยวต่อพื้นที่รอบเขาพระวิหาร ในเขตพื้นที่อำเภอกันทรลักษณ์ จังหวัดศรีสะเกษ ในช่วงกรณีพิพาทเขา
 พระวิหารและการสู้รบตามแนวชายแดนไทย-กัมพูชา ปี ๒๕๕๔ และผลกระทบด้านการท่องเที่ยวต่อพื้นที่
 รอบเขาพระวิหาร ในเขตพื้นที่อำเภอกันทรลักษณ์ จังหวัดศรีสะเกษในปัจจุบัน รวมถึงแนวคิด การเตรียม
 ความพร้อมของท้องถิ่นในอนาคตเพื่อรองรับการปรับเปลี่ยนกิจกรรมการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมในรอบพื้นที่
 เขาพระวิหาร อำเภอกันทรลักษณ์ จังหวัดศรีสะเกษ เพื่อเป็นข้อเสนอแนะแก่หน่วยงาน ที่เกี่ยวข้องนำไป
 ปรับใช้ในการเตรียมการพัฒนา หรือการเตรียมความพร้อมของท้องถิ่นในอนาคตเพื่อรองรับการปรับเปลี่ยน
 กิจกรรมการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมในพื้นที่ หมู่บ้านท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม รอบพื้นที่เขาพระวิหาร อำเภอ
 กันทรลักษณ์ จังหวัดศรีสะเกษที่เหมาะสมต่อไป

๒. วัตถุประสงค์

๒.๑ เพื่อศึกษา ปัญหาและผลกระทบด้านการท่องเที่ยวต่อพื้นที่รอบเขาพระวิหาร ในเขตพื้นที่อำเภอ กันทรลักษณ์ จังหวัดศรีสะเกษ ในช่วงกรณีพิพาทเขาพระวิหารและการสู้รบตามแนวชายแดนไทย-กัมพูชา ปี ปี ๒๕๕๔

๒.๒ เพื่อวิเคราะห์สถานการณ์และผลกระทบด้านการท่องเที่ยวต่อพื้นที่รอบเขาพระวิหาร ในเขตพื้นที่อำเภอ กันทรลักษณ์ จังหวัดศรีสะเกษ ในปัจจุบัน

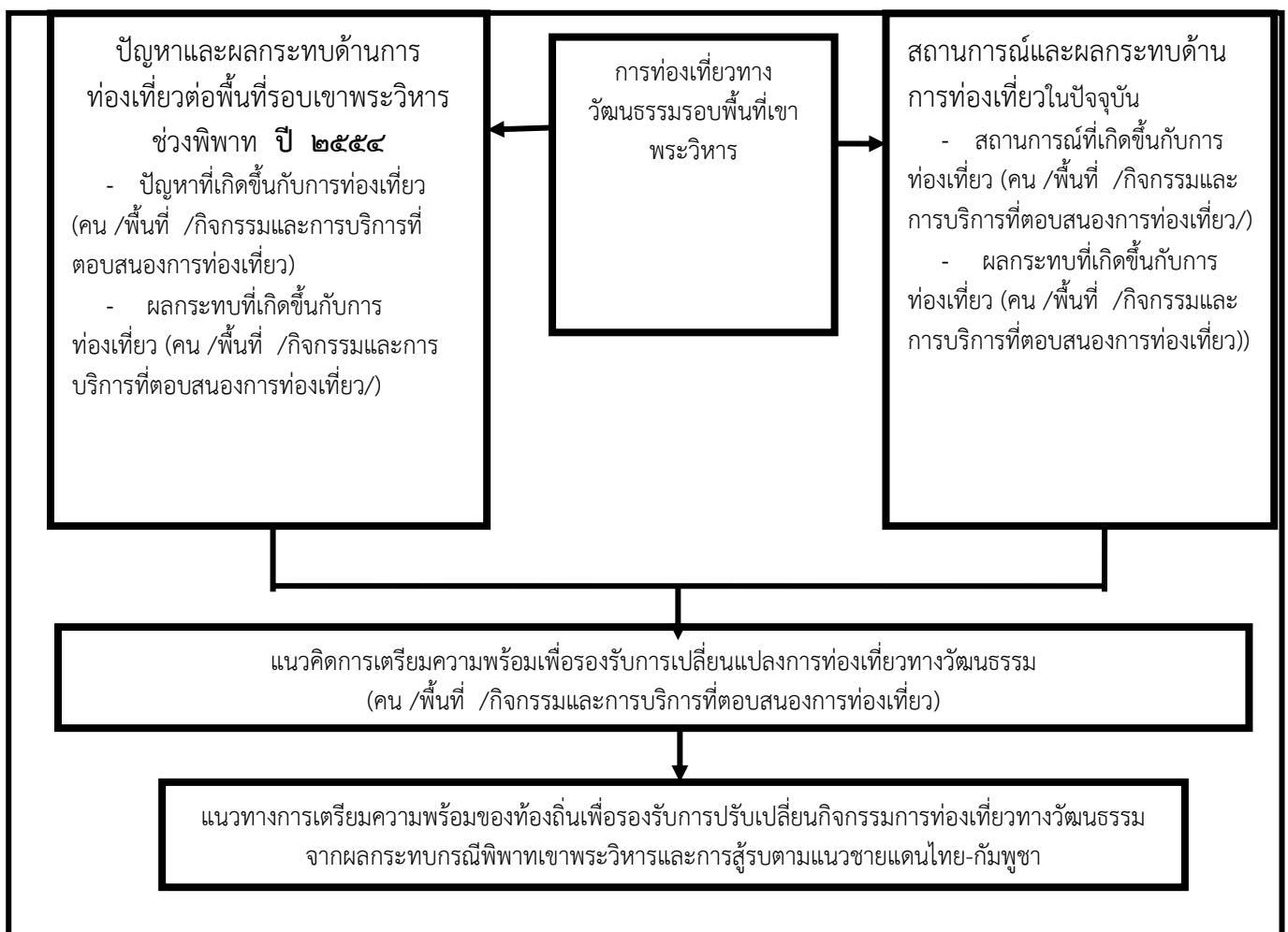
๒.๓ เพื่อเสนอแนะแนวทางการเตรียมความพร้อมของท้องถิ่นเพื่อรองรับการปรับเปลี่ยนกิจกรรมการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมในพื้นที่ รอบพื้นที่เขาพระวิหาร ในเขตพื้นที่อำเภอ กันทรลักษณ์ จังหวัดศรีสะเกษ

๓. คำถามวิจัย

ปัญหาและผลกระทบด้านการท่องเที่ยวต่อพื้นที่รอบเขาพระวิหาร ในช่วงกรณีพิพาทเขาพระวิหาร และการสู้รบตามแนวชายแดนไทย-กัมพูชา ในปี ๒๕๕๔ และสถานการณ์และผลกระทบด้านการท่องเที่ยว ต่อพื้นที่รอบเขาพระวิหาร ในเขตพื้นที่อำเภอ กันทรลักษณ์ จังหวัดศรีสะเกษ ในปัจจุบันเป็นอย่างไร และแนวทางการเตรียมความพร้อมของท้องถิ่นสู่การรองรับการปรับเปลี่ยนกิจกรรมการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่เหมาะสมในพื้นที่ รอบพื้นที่เขาพระวิหาร ควรเป็นอย่างไร

๔. กรอบแนวคิดของการวิจัย และนิยามศัพท์

๔.๑. กรอบแนวคิดของการวิจัย

๔.๒. นิยามศัพท์เฉพาะ

- ๑) **ท้องถื่น** หมายถึง พื้นที่รอบเขาพระวิหาร ในตำบลเสาธงชัย อำเภอกันทรลักษ์ จังหวัดศรีสะเกษ
- ๒) **คนในท้องถื่น** หมายถึง ผู้คนดั้งเดิมของชุมชนที่มีอายุ ๖๐ ปีขึ้นไป และมีการอยู่อาศัยและดำรงชีวิตอยู่ในเขตชุมชนรอบพื้นที่เขาพระวิหาร ในตำบลเสาธงชัย อำเภอกันทรลักษ์ จังหวัดศรีสะเกษ มาไม่น้อยกว่าร้อยละ ๘๐ ของช่วงชีวิต
- ๓) **กิจกรรมการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม** หมายถึง การท่องเที่ยวรูปแบบหนึ่งที่ผู้ท่องเที่ยวมุ่งเรียนรู้ศึกษาชีวิตความเป็นอยู่รวมถึงการเยี่ยมชมโบราณสถานที่เกี่ยวข้องเชื่อมโยงกับข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม ในพื้นที่เขาพระวิหารและพื้นที่โดยรอบเขาพระวิหาร และนอกจากนี้ยังหมายรวมถึงกิจกรรมต่างๆที่เกี่ยวข้องหรือสนับสนุนการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม อันประกอบไปด้วยกิจกรรมด้านการค้าขาย การผลิตสินค้าหรือบริการที่ตอบสนองด้านการท่องเที่ยว รวมไปถึงการจัดกิจกรรมการบริการด้านการท่องเที่ยว การบริหารจัดการรวมถึงการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวให้นักท่องเที่ยวที่มาเที่ยวชมด้วย
- ๓) **กรณีพิพาทเขาพระวิหารและการสู้รบตามแนวชายแดนไทย-กัมพูชา** หมายถึง กิจกรรมความขัดแย้งและกรณีการเกิดข้อพิพาทและการสู้รบตามแนวชายแดนไทย-กัมพูชาที่เกี่ยวข้องกับกรณีเขาพระวิหาร ที่เกิดขึ้น ในช่วงปี พ.ศ. ๒๕๕๔ จนนำไปสู่การปิดทางขึ้นเขาพระวิหารในฝั่งไทยในปัจจุบัน
- ๔) **พื้นที่รอบเขาพระวิหาร** หมายถึง พื้นที่รอบเขาพระวิหารในฝั่งประเทศไทย ที่ครอบคลุมอุทยานแห่งชาติเขาพระวิหาร และชุมชนรอบเขาพระวิหารที่ตั้งอยู่บริเวณทางขึ้นเขาพระวิหาร จำนวน ๔ หมู่บ้าน อันประกอบด้วย บ้านภูมิซรอล หมู่ ๒ ตำบลเสาธงชัย บ้านภูมิซรอล หมู่ ๑๒ ตำบลเสาธงชัย บ้านภูมิซรอล หมู่ ๑๓ ตำบลเสาธงชัย และ บ้านเสาธงชัย ตำบลเสาธงชัย อำเภอกันทรลักษ์ จังหวัดศรีสะเกษ

๕. ขอบเขตการวิจัย

๕.๑ ขอบเขตด้านพื้นที่

พื้นที่ในการดำเนินการวิจัยในครั้งนี้ คือพื้นที่รอบเขาพระวิหารในฝั่งประเทศไทย ที่ครอบคลุมอุทยานแห่งชาติเขาพระวิหาร และชุมชนรอบเขาพระวิหารที่ตั้งอยู่บริเวณทางขึ้นเขาพระวิหาร จำนวน ๔ หมู่บ้าน อันประกอบด้วย บ้านภูมิซรอล หมู่ ๒ ตำบลเสาธงชัย บ้านภูมิซรอล หมู่ ๑๒ ตำบลเสาธงชัย บ้านภูมิซรอล หมู่ ๑๓ ตำบลเสาธงชัย และ บ้านเสาธงชัย ตำบลเสาธงชัย อำเภอกันทรลักษ์ จังหวัดศรีสะเกษ

๕.๒ ขอบเขตด้านเนื้อหา

เนื้อหาในการในการศึกษาค้นคว้ารวบรวม ในครั้งนี้ประกอบด้วยเนื้อหาในการวิจัยในประเด็นปัญหาและผลกระทบด้านการท่องเที่ยวต่อพื้นที่รอบเขาพระวิหาร ในช่วงกรณีพิพาทเขาพระวิหารและการสู้รบตามแนวชายแดนไทย-กัมพูชา ปี ๒๕๕๔ สถานการณ์และผลกระทบด้านการท่องเที่ยวต่อพื้นที่รอบเขาพระวิหาร ในเขตพื้นที่อำเภอกันทรลักษ์ จังหวัดศรีสะเกษ ในปัจจุบัน และแนวทางการเตรียมความพร้อมที่เหมาะสมของท้องถื่นสู่การรองรับการปรับเปลี่ยนกิจกรรมการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่เหมาะสมในพื้นที่ รอบพื้นที่เขาพระวิหาร

๕.๓ ขอบเขตด้านระยะเวลา

ระยะเวลาในการดำเนินการวิจัย จำนวน ๑๒ เดือน

๖.ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

๖.๑ ได้ข้อมูลเกี่ยวกับปัญหาและผลกระทบด้านการท่องเที่ยวต่อพื้นที่รอบเขาพระวิหาร ในเขตพื้นที่อำเภอกันทรลักษณ์ จังหวัดศรีสะเกษ ในในช่วงกรณีพิพาทเขาพระวิหารและการสู้รบตามแนวชายแดนไทย-กัมพูชา ปี ๒๕๕๔

๖.๒ ได้ข้อมูลเกี่ยวกับสถานการณ์และผลกระทบด้านการท่องเที่ยวต่อพื้นที่รอบเขาพระวิหาร ในเขตพื้นที่อำเภอกันทรลักษณ์ จังหวัดศรีสะเกษ ในปัจจุบัน

๖.๓ ได้ข้อเสนอแนะแนวทางการเตรียมความพร้อมของท้องถิ่นเพื่อรองรับการปรับเปลี่ยนกิจกรรมการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่เหมาะสมต่อ สอดคล้องกับความต้องการพื้นที่รอบเขาพระวิหาร ในเขตพื้นที่อำเภอกันทรลักษณ์ จังหวัดศรีสะเกษ แก่หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำไปปรับใช้ในการเตรียมการพัฒนา หรือการเตรียมความพร้อมของท้องถิ่นในอนาคตเพื่อรองรับการปรับเปลี่ยนกิจกรรมการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมในพื้นที่ หมู่บ้านท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม รอบพื้นที่เขาพระวิหาร อำเภอกันทรลักษณ์ จังหวัดศรีสะเกษ

บทที่ ๒ เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาวิจัยแนวทางการเตรียมความพร้อมของท้องถิ่นเพื่อรองรับการปรับเปลี่ยนกิจกรรมการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม จากผลกระทบกรณีพิพาทเขาพระวิหารและการสู้รบตามแนวชายแดนไทย-กัมพูชา ผู้วิจัยได้ทำการทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง จึงขอเสนอตามลำดับ โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

๑. สภาพพื้นที่และบริบทของชุมชนรอบเขาพระวิหาร
๒. แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง
 - ๒.๑ แนวคิดเรื่องการจัดการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม
 - ๒.๒ แนวคิดเรื่องทุนทางวัฒนธรรม
 - ๒.๓ แนวคิดการพัฒนาวัฒนธรรมให้เป็นสินค้า
 - ๒.๔ แนวคิดเรื่องการปรับตัว
๓. นโยบายที่เกี่ยวข้องกับการจัดการท่องเที่ยวพื้นที่ชายแดนอีสาน
๔. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๑. สภาพพื้นที่และบริบทของชุมชนรอบเขาพระวิหาร

พื้นที่รอบเขาพระวิหารในฝั่งประเทศไทยนั้นครอบคลุมอาณาเขตที่กว้างขวางทั้งพื้นที่เป็นอุทยานชุมชนต่างๆ ดังนั้นผู้วิจัยจึงได้ระบุขอบเขตพื้นที่และชุมชนรอบเขาพระวิหารเป็นหมู่บ้านที่ตั้งอยู่บริเวณทางขึ้นเขาพระวิหารอันประกอบด้วย ข้อมูลของตำบลเสาธงชัย และข้อมูลของหมู่บ้าน ๔ หมู่บ้าน ที่ตั้งอยู่บริเวณถนนหลักทางขึ้นเขาพระวิหาร อันประกอบด้วย บ้านภูมิซรอล หมู่ ๒ ตำบลเสาธงชัย, บ้านภูมิซรอล หมู่ ๑๒ ตำบลเสาธงชัย, บ้านภูมิซรอล หมู่ ๑๓ ตำบลเสาธงชัย และ บ้านเสาธงชัย ตำบลเสาธงชัย ซึ่งจากการศึกษารวบรวมข้อมูลพบดังนี้

๑.๑ ด้านสภาพทั่วไปและข้อมูลพื้นฐานสำคัญ ขององค์การบริหารส่วนตำบลเสาธงชัย พบว่า

ตำบลเสาธงชัย เป็นตำบลเก่าแก่ตั้งมาตั้งแต่ พ.ศ.๒๔๒๙ มีพื้นที่ติดต่อกับประเทศกัมพูชา ประชาชนส่วนใหญ่พูดภาษาไทย ไทยอีสาน ไทยเขมร ไทยส่วย นับถือศาสนาพุทธ ตั้งอยู่ Longitude ๑๐๔-๔๕'-๒๑" E Latitude ๑๔-๒๗'-๔๐" N อยู่สูงกว่าระดับน้ำทะเลปานกลาง ๑๙๕ เมตร ตั้งอยู่หมู่ที่ ๑๓ ตำบลเสาธงชัย อำเภอกันทรลักษ์ จังหวัดศรีสะเกษ ห่างจากอำเภอกันทรลักษ์ไปทางทิศใต้ ประมาณ ๒๘ กิโลเมตร ใช้ในการเดินทางจากอำเภอกันทรลักษ์ถึงจังหวัดระยะเวลา ๑.๓๐ ชั่วโมง มีพื้นที่ทั้งหมด ๑๓๕ ตารางกิโลเมตร หรือ ๘๔,๓๗๕ ไร่ (สำนักงานโยธาธิการจังหวัดศรีสะเกษ,ออนไลน์)

๑.๒ อาณาเขตตำบล

ทิศเหนือจรดตำบลบึงมะลู อำเภอกันทรลักษ์ จังหวัดศรีสะเกษ

ทิศใต้จรดชายแดนประเทศกัมพูชา

ทิศตะวันออกจรดตำบลภูพานมอก ตำบลโนนสำราญ อำเภอกันทรลักษ์ จังหวัดศรีสะเกษ

ทิศตะวันตกจรดตำบลรุง อำเภอกันทรลักษ์ จังหวัดศรีสะเกษ

ดังแผนที่ แสดงอาณาเขต ตำบลเสาธงชัย ข้างล่างนี้

ภาพที่ ๑ แผนที่แสดงอาณาเขตตำบลเสารงชัย (ที่มา: http://srisaket.nfe.go.th/kantharalak_lib)

๑.๓ ลักษณะภูมิประเทศ

ภูมิประเทศของตำบลเสารงชัย มีสภาพทางกายเป็นทางราบเชิงเขา พื้นที่ทำนาข้าว ทำไร่ป่อและสวนยางพารา มีแหล่งน้ำเป็นคลองธรรมชาติ จำนวน ๘ สาย

๑.๔ ลักษณะภูมิอากาศ

ลักษณะโดยทั่วไปขององค์การบริหารส่วนตำบลเสารงชัย มีอากาศร้อนชื้นเป็นส่วนใหญ่ มีอากาศหนาวเล็กน้อยในฤดูหนาว และมีฝนตกชุกในฤดูฝน อุณหภูมิเฉลี่ยตลอดปี ประมาณ ๒๔ - ๓๐ องศาเซลเซียส เดือนที่มีอุณหภูมิต่ำสุดคือ เดือนธันวาคม ประมาณ ๑๕ - ๑๘ องศาเซลเซียส และเดือนที่มีอุณหภูมิสูงสุดคือ เดือนเมษายน ประมาณ ๓๙ องศาเซลเซียส (แผนพัฒนาสามปี องค์การบริหารส่วนตำบลเสารงชัย, ๒๕๕๕)

๑.๕ เขตการปกครอง

องค์การบริหารส่วนตำบลเสารงชัย มีการแบ่งการปกครองออกเป็น ๑๓ หมู่บ้าน ดังนี้

๑. บ้านเสารงชัย	หมู่ที่ ๑	ผู้ใหญ่บ้าน	ชื่อนายจันทง ฉาวร
๒. บ้านภูมิซรอล	หมู่ที่ ๒	ผู้ใหญ่บ้าน	ชื่อนางคำดี ตะดอง
๓. บ้านชำเม็ง	หมู่ที่ ๓	ผู้ใหญ่บ้าน	ชื่อนายฐานันดร สุทธิวงศ์
๔. บ้านหนองเม็ก	หมู่ที่ ๔	ผู้ใหญ่บ้าน	ชื่อนายนันทพล พร้อมพรม
๕. บ้านโนนสว่างหนองตึก	หมู่ที่ ๕	ผู้ใหญ่บ้าน	ชื่อนายกว้าง ยอดคำมี
๖. บ้านพรทิพย์	หมู่ที่ ๖	ผู้ใหญ่บ้าน	ชื่อนายพุดม วรรณวงษ์
๗. บ้านหัวทศ	หมู่ที่ ๗	ผู้ใหญ่บ้าน	ชื่อนายพรหมมี ทะวี
๘. บ้านห้วยน้ำใส	หมู่ที่ ๘	ผู้ใหญ่บ้าน	ชื่อนายสุธา บุญเริ่ม

๙. บ้านโนนสว่างพัฒนา	หมู่ที่ ๙	ผู้ใหญ่บ้าน	ชื่อนางนภาพร บัวเงิน
๑๐.บ้านโนนเจริญ	หมู่ที่ ๑๐	ผู้ใหญ่บ้าน	ชื่อนายบัวกัน อุ่นอ่อน
๑๑.บ้านหนองเม็กน้อย	หมู่ที่ ๑๑	ผู้ใหญ่บ้าน	ชื่อนายหนูกาล บัลลังก์
๑๒.บ้านภูมิซรอลใหม่	หมู่ที่ ๑๒	กำนันตำบล	ชื่อนายวีระยุทธ ดวงแก้ว
๑๓.บ้านภูมิซรอลสอง	หมู่ที่ ๑๓	ผู้ใหญ่บ้าน	ชื่อนายบรรยงค์ ตั้งสุข

กำนันตำบลเสาชงชัย คือ นายวีระยุทธ ดวงแก้ว(แผนพัฒนาสามปี องค์การบริหารส่วนตำบลเสาชงชัย,๒๕๕๕)

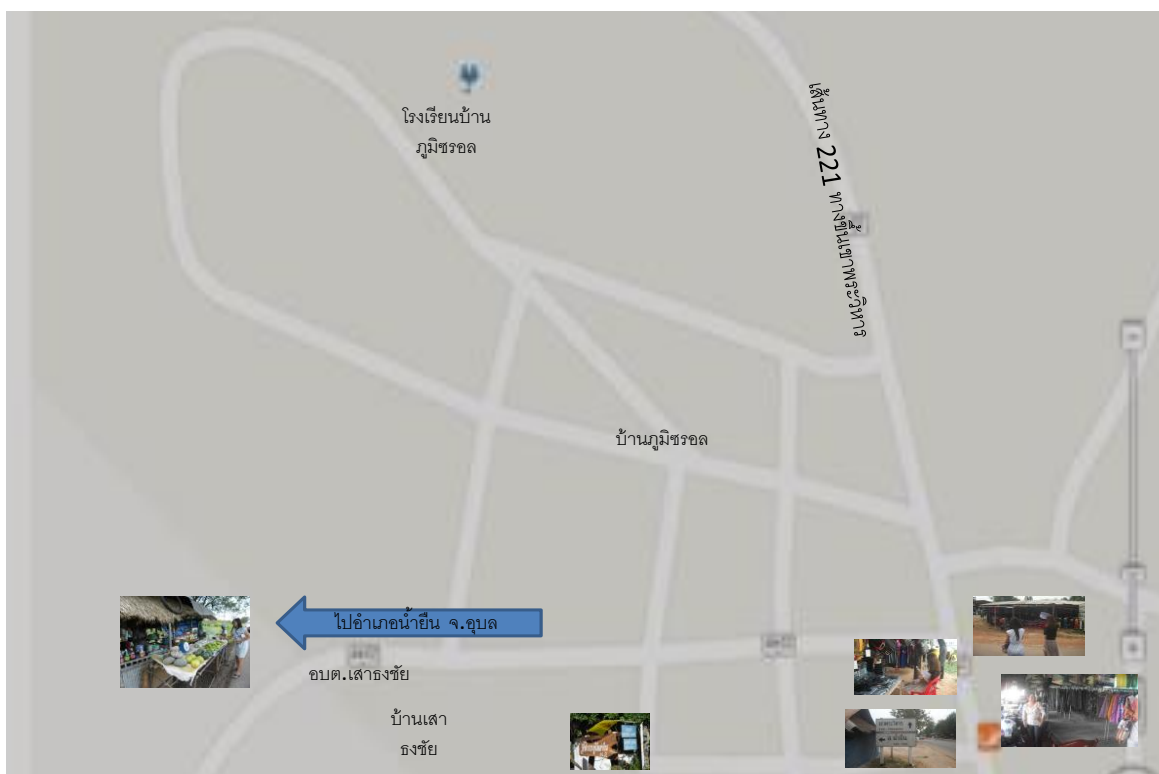
๑.๖. ประชากรและสังคม

จำนวนประชากรและครัวเรือน

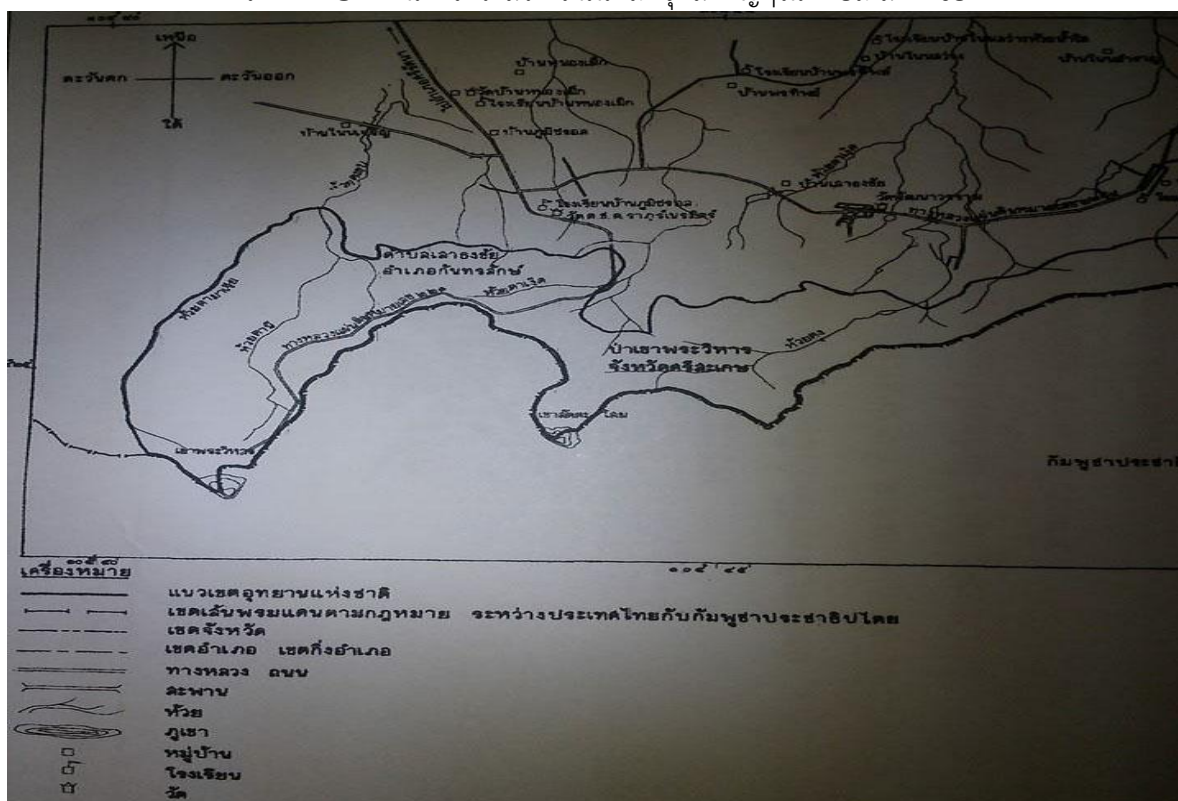
๑. บ้านเสาชงชัย	จำนวน ๓๒๒ ครัวเรือน
	ประชากร ๑,๑๖๘ คน แยกเป็นชาย ๖๐๗ คน หญิง ๕๖๑ คน
๒. บ้านภูมิซรอล	จำนวน ๓๒๖ ครัวเรือน
	ประชากร ๘๑๘ คน แยกเป็นชาย ๓๙๙ คน หญิง ๔๑๙ คน
๓. บ้านชำเม็ง	จำนวน ๒๘๐ ครัวเรือน
	ประชากร ๑,๑๓๔ คน แยกเป็นชาย ๕๘๙ คน หญิง ๕๔๕ คน
๔. บ้านหนองเม็ก	จำนวน ๒๖๕ ครัวเรือน
	ประชากร ๑,๐๘๐ คน แยกเป็นชาย ๕๔๕ คน หญิง ๕๓๕ คน
๕. บ้านโนนสว่างหนองตึก	จำนวน ๒๐๙ ครัวเรือน
	ประชากร ๗๗๖ คน แยกเป็นชาย ๓๘๓ คน หญิง ๓๙๓ คน
๖. บ้านพรทิพย์	จำนวน ๑๓๐ ครัวเรือน
	ประชากร ๔๘๕ คน แยกเป็นชาย ๒๔๕ คน หญิง ๒๔๐ คน
๗. บ้านห้วยทด	จำนวน ๘๕ ครัวเรือน
	ประชากร ๒๙๓ คน แยกเป็นชาย ๑๕๐ คน หญิง ๑๔๓ คน
๘. บ้านห้วยน้ำใส	จำนวน ๑๔๐ ครัวเรือน
	ประชากร ๕๔๒ คน แยกเป็นชาย ๒๗๑ คน หญิง ๒๗๑ คน
๙. บ้านโนนสว่างพัฒนา	จำนวน ๑๔๘ ครัวเรือน
	ประชากร ๕๘๙ คน แยกเป็นชาย ๓๐๗ คน หญิง ๒๘๒ คน
๑๐. บ้านโนนเจริญ	จำนวน ๑๐๔ ครัวเรือน
	ประชากร ๓๖๘ คน แยกเป็นชาย ๑๘๐ คน หญิง ๑๘๘ คน
๑๑. บ้านหนองเม็กน้อย	จำนวน ๑๒๒ ครัวเรือน
	ประชากร ๕๓๙ คน แยกเป็นชาย ๒๘๒ คน หญิง ๒๕๗ คน
๑๒. บ้านภูมิซรอลใหม่	จำนวน ๒๘๘ ครัวเรือน
	ประชากร ๑,๐๕๕ คน แยกเป็นชาย ๕๓๔ คน หญิง ๕๒๑ คน
๑๓. บ้านภูมิซรอลสอง	จำนวน ๑๙๕ ครัวเรือน
	ประชากร ๘๑๔ คน แยกเป็นชาย ๔๒๑ คน หญิง ๓๙๓ คน

ประชากรทั้งสิ้น ๙,๗๕๖ คน แยกเป็นชาย ๔,๙๗๕ คน หญิง ๔,๗๘๑ คน มีทั้งหมด ๒,๖๑๔ ครัวเรือน มีความหนาแน่นเฉลี่ย ๗๓ คน/ตารางกิโลเมตร

(ข้อมูลจากสำนักงานทะเบียน อำเภอกันทรลักษ์ เดือน เมษายน ๒๕๕๕)

ภาพที่ ๒ แผนผังโครงสร้างถนนและจุดสำคัญๆในตำบลเสาชังชัย

ภาพที่ ๓ แผนที่แสดงอาณาเขต เส้นทางและที่ตั้งของแหล่งสำคัญในตำบลเสาชังชัย(ที่มา: แผนที่ถ่ายพระราชกฤษฎีกากำหนดบริเวณที่ดินป่าฝั่งซ้ายลำโดมใหญ่ ในท้องที่ ต.โฆง อ.น้ำยืน ต.โคกสะอาด กิ่งอ.น้ำขุ่น อ.น้ำยืน จ.อุบลราชธานี และป่าเขาพระวิหาร ในท้องที่ ต.เสาชังชัย ต.ภูผามอก อ.กันทรลักษ์ จ.ศรีสะเกษ ให้เป็นอุทยานแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๕๑)

นอกจากนี้หมู่บ้าน ด้านข้อมูลพื้นฐานสำคัญ ของหมู่บ้านภูมิซรอล หมู่ ๒ หมู่ ๑๒ และหมู่ ๑๓ และบ้านเสาชงชัย มีดังนี้

ประวัติความเป็นมาของหมู่บ้านภูมิซรอลจากเอกสาร แผนพัฒนาหมู่บ้าน ปี พ.ศ. ๒๕๕๕ และคำบอกเล่าของนางคำดี ตะตอง ผู้ใหญ่บ้าน บ้านภูมิซรอล หมู่ที่ ๒ และจากเอกสารบันทึก(ประวัติหมู่บ้าน อพป./ปชต. บ.ภูมิซรอล หมู่ที่ ๒ ต.เสาชงชัย อ.กันทรลักษ์ จ.ศรีสะเกษ) พบว่า เริ่มตั้งหมู่บ้านเมื่อประมาณปี พ.ศ. ๒๔๘๖ โดยได้มีราษฎรอพยพมาจากประเทศกัมพูชา และบ้านน้ำขวบ บ้านตาแท่น ตำบลบึงมะลู อำเภอกันทรลักษ์ จังหวัดศรีสะเกษ ได้มาตั้งบ้านเรือนอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือห่างจากที่ตั้งหมู่บ้านปัจจุบันประมาณ ๒ กิโลเมตร ต่อมาได้มีราษฎรไทยเดิมตั้งบ้านเรือนอยู่ที่อำเภอเมืองสามสิบบึงเมืองโขงใน จังหวัดอุบลราชธานี และ อำเภอกันทรารมย์ อำเภอกันทรลักษ์ ย้ายจากที่ตั้งบ้านเรือนเดิมมาอยู่ร่วมกันกับกลุ่มที่อพยพมาจากประเทศกัมพูชา รวมเป็นหมู่บ้านใหญ่ ซึ่งจากการสัมภาษณ์ ถึงสาเหตุของการเลือกบริเวณนี้ในการตั้งหมู่บ้าน นั้นผู้อาวุโสหลายคนระบุว่าบริเวณเหล่านี้เคยเป็นป่าไม้ที่อุดมสมบูรณ์ มีน้ำซับตลอดปี เคยมีสัตว์ป่าเป็นจำนวนมาก แหล่งน้ำตามธรรมชาติคือห้วยคล้าอยู่ทางด้านทิศตะวันตก จึงทำให้ผู้อพยพจากเขมรที่ต้องการมาหาที่อยู่ที่ดีอุดมสมบูรณ์ตั้งบ้านเรือน เลือกพื้นที่นี้ในการตั้งบ้านเรือน ต่อมาเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๙๒ ทางราชการได้ประกาศให้เป็นหมู่บ้านที่ถูกต้องตามกฎหมายและได้ตั้งชื่อหมู่บ้านว่า บ้านภูมิซรอล หมู่ที่ ๕ ต. บึงมะลู อำเภอกันทรลักษ์ จังหวัดศรีสะเกษ

เมื่อจดทะเบียนเป็นหมู่บ้านตามกฎหมายของกระทรวงมหาดไทยใน พ.ศ. ๒๔๙๒ สถานะทางการปกครองเป็นหมู่บ้านขึ้นกับตำบลบึงมะลู ซึ่งต่อมากลุ่มชาติพันธุ์ไทยอีสาน เคลื่อนย้ายเข้ามาประมาณ พ.ศ. ๒๕๐๐ รวมทั้งกลุ่มชาติพันธุ์ที่เคลื่อนย้ายมาจากอีกหลายพื้นที่ทั้ง ภาคกลาง ภาคใต้ ภาคเหนือ ชาวบ้านที่มาอาศัยอยู่ในบ้านภูมิซรอล 3 กลุ่มหลังมีทั้งเกษตรกรอพยพหนีความแห้งแล้งมาบุกเบิกพื้นที่ทำกินใหม่ และข้าราชการที่รัฐส่งให้เข้ามาทำงานในพื้นที่นี้ เช่น ครู ทหาร ตำรวจ และตำรวจตระเวนชายแดน (ตชด.) ตชด.ส่วนใหญ่ถูกส่งมาราชการในช่วงสงครามเย็น บางคนพาครอบครัวมาอยู่ด้วยแล้วลงหลักปักฐานที่นี่ หลังจากนั้นหมู่บ้านภูมิซรอลที่มีขนาดใหญ่ขึ้นได้แยกมาขึ้นกับตำบลเสาชงชัย พ.ศ. ๒๕๒๙ และขณะนั้นเป็นบ้านภูมิซรอลหมู่ ๒ ยังไม่มีการแยกเขตการปกครองเป็น ๓ หมู่ ในบันทึกการประชุมของหมู่บ้านเมื่อวันที่ ๑๕ กันยายน พ.ศ. ๒๕๔๐ ที่ศาลากลางบ้านหรือศาลาประชาคม ได้ระบุว่าจำนวนประชากรบ้านภูมิซรอลหมู่ ๒ เพิ่มขึ้นจากเดิม ๒๐ ครัวเรือน เป็น ๓๙๘ ครัวเรือน มีประชากรมากถึง ๒,๐๒๒ คน จึงขอมติจากชาวบ้านที่มาประชุมว่าเห็นควรแยกเป็นบ้านภูมิซรอลตะวันออก เพื่อการดูแลสาระทุกข์ของผู้ใหญ่บ้านต่อลูกบ้านจะได้ทั่วถึง มติที่ประชุมเห็นชอบหลังจากนั้น มีบันทึกในประวัติของหมู่บ้านในปีเดียวกันว่า ได้มีการแบ่งพื้นที่การปกครองอีกครั้งเป็น ๓ หมู่คือบ้านภูมิซรอลหมู่ ๒ หมู่ ๑๒ และหมู่ ๑๓ การเขียนประวัติหมู่บ้านและการทำแผนประจำปีของบ้านภูมิซรอลทั้ง ๓ หมู่ มีคำว่า อพป./ปชต. บนหัวกระดาษเสมอ เช่น ประวัติหมู่บ้าน อพป./ปชต. บ้านภูมิซรอลหมู่ ๒ เมื่อสอบถามจากกำนัน และผู้ใหญ่บ้านได้รับคำตอบว่า อพป. ย่อมาจากคำว่า **หมู่บ้านอาสาพัฒนาเพื่อป้องกันตนเอง** ส่วน ปชต. ย่อมาจากคำว่า **หมู่บ้านปกป้องตนเองตามแนวชายแดน** เมื่อถามว่าต่างจากหมู่บ้านไทยอาสาป้องกันชาติ (ทสปช.) สมัยมีคอมมิวนิสต์อย่างไร กำนันวีรยุทธ ดวงแก้วตอบว่าทำหน้าที่เหมือนกัน ความหมายก็เหมือนกัน เปลี่ยนเฉพาะคำเรียกเท่านั้น

แม้ว่าปัจจุบันจะมีการแบ่งพื้นที่การปกครองออกเป็น ๓ หมู่ ประกอบด้วย บ้านภูมิซรอล หมู่ที่ ๒ บ้านภูมิซรอล หมู่ที่ ๑๒ และบ้านภูมิซรอล หมู่ที่ ๑๓ แต่วิถีแห่งศูนย์รวมของชุมชน ได้แก่วัดโรงเรียน ศาลากลางบ้าน ระบบสาธารณูปโภคยังใช้ร่วมกัน เช่น ระบบน้ำประปาหมู่บ้าน หรือแม้แต่การจัด

กิจกรรมทางวัฒนธรรมและทางสังคม ยังจัดร่วมกันและยังมีวิถีของความพึงพิงและพึ่งพากันให้เห็นในปัจจุบันอยู่ดั้งเดิม

นอกจากนี้จากคำบอกเล่าของนักวิจัยในพื้นที่(นางสาววรรัตน์ สีตา) ยังพบอีกว่า นามสกุล “มาทอง” เป็นนามสกุลดั้งเดิมของคนไทยเชื้อสายเขมร (คนเขมรจะเอาชื่อบุพการีมาตั้งเป็นนามสกุล เช่น นามสกุล “มาทอง” ชื่อหมู่บ้านก็เป็นภาษาเขมร โดยหมู่บ้าน “ภูมิซรอล” มีความหมายของคำว่า “ภูมิ” ในภาษาเขมรหมายถึงบ้าน “ซรอล” แปลว่าต้นสน “ซรูล แปลว่าสนูกสนาน....ภาษาเขมรจะมีลักษณะคล้ายคลึงกัน (ความหมายคล้ายกัน) บรรพบุรุษของหมู่บ้านภูมิซรอลมีที่อพยพมาจากเขมร และลาว

การตั้งชื่อหมู่บ้าน “ภูมิซรอล” ตั้งตามลักษณะทางกายภาพของพื้นที่ เนื่องจากเป็นพื้นที่ที่มีต้นสนเป็นจำนวนมาก “ซรอล เป็นภาษาเขมร” แปลเป็นภาษาไทยว่า “ต้นสน” ในปัจจุบันต้นสนเหลือเพียงต้นเดียวอยู่หน้าสถานีอนามัย

มีคนเชื้อสายเขมรแท้ๆ ที่มาอาศัยอยู่ในบ้านภูมิซรอล (ภรรยาเป็นคนเขมร สามีเป็นคนไทยเชื้อสายเขมร) ทางหน่วยงานราชการพึงออกบัตรประชาชนให้เมื่อปีแล้ว เป็นลักษณะของการมาอาศัยอยู่กับสามีที่เป็นคนไทยเพื่อให้ได้สิทธิ์ในการมีบัตรประชาชน

ลักษณะของการไปมาหาสู่ระหว่างไทย-กัมพูชา จะสัญจรผ่าน “ช่องตาเฒ่า” เป็นลักษณะของการข้ามแดนโดยต้องตรวจเอกสารพาสปอร์ต เป็นช่องทางที่อยู่ในป่า คนในพื้นที่เท่านั้นที่จะทราบว่าจะเส้นข้ามไประหว่างชายแดนไทย-กัมพูชา (อดีตเส้นทาง “ช่องตาเฒ่า” เป็นป่ารกทึบ แต่ในปัจจุบันทางการกัมพูชาได้พัฒนาเป็นถนนลูกรัง

ส่วนประวัติของหมู่บ้านเสาชงชัยนั้นพบว่า หมู่บ้านเสาชงชัยเป็นหมู่บ้านที่เก่าแก่ตั้งขึ้นเมื่อประมาณ พ.ศ.๒๕๐๘ เดิมหมู่บ้านนี้มีชื่อว่า “บ้านโนนเสาชง” ซึ่งเดิมนั้นมีผู้เฒ่าผู้แก่เล่าว่ามี ตชด. มาปักฐานตั้งซึ่งเป็นฐานลอยโดยจะผูกธงไว้กับไม้แล้วเอาไปมัดไว้กับต้นพะยอม แต่ก่อนขึ้นกับตำบลบึงมะลูแต่ปัจจุบันได้แบ่งแยกการปกครอง และมีผู้เฒ่าผู้แก่จากห้วยแกลง ตำบลห้วยแกลง อำเภอห้วยแกลง จังหวัดนครราชสีมา มาก่อตั้งหมู่บ้าน โดยมาจัดการวางแผนผังของหมู่บ้าน ถนนหนทาง และที่สาธารณะต่างๆ จำนวนมาก เช่น ที่สาธารณะประโยชน์หนองท่าเล ซึ่งจะมีการเลี้ยงสัตว์ โดยมีผู้วางแผนผังคือ นายสาย แถว ไทสง ซึ่งเป็นผู้ใหญ่บ้านคนแรก ปัจจุบันได้เสียชีวิตไปแล้ว นายสาย แถว ไทสง เดิมนั้นเป็นคนจังหวัดนครราชสีมา (จำนง ถาวรและเจริญ พรหมประดิษฐ์,สัมภาษณ์,เมษายน ๒๕๕๖)

ข้อมูลจากเอกสาร จปฐ.บ้านเสาชงชัย พบว่าบ้านเสาชงชัยมีพื้นที่ทั้งหมด ๓.๗๕ ตารางกิโลเมตร อยู่ห่างจากอำเภอกันทรลักษ์ไปทางทิศใต้ ประมาณ ๒๘ กิโลเมตร ใช้ในการเดินทางจากอำเภอถึงจังหวัดระยะเวลา ๑.๓๐ ชั่วโมง มีสภาพทางกายเป็นทางราบเชิงเขา พื้นที่ทำนาข้าว ทำไร่ปอและสวนยางพารา มีแหล่งน้ำเป็นคลองธรรมชาติ จำนวน ๑ สาย มีสภาพความเป็นอยู่และความสัมพันธ์ของคนในชุมชนที่มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นมีความสัมพันธ์ดีต่อกัน ชาวบ้านมีอาชีพเสริมจากการปลูกยางพารา ข้าว มันปาล์ม เป็นบางส่วน ซึ่งสร้างรายได้ให้แก่ครอบครัว แต่ก็ยังหวาดระแวงเรื่องความปลอดภัย จากหมู่บ้านที่เคยมีคนจำนวนมากอาศัยอยู่ แต่ในวันนี้มีเพียงหมู หมา เป็ด ไก่ และคนชรา ที่ยังเป็นห่วงบ้านไม่ยอมขนย้ายข้าวของหนีไปอยู่ในพื้นที่ปลอดภัย

โดยปัจจุบันจากข้อมูลสถิติการเก็บข้อมูลของ องค์การบริหารส่วนตำบลเสาชงชัย พบว่า หมู่บ้านภูมิซรอล และบ้านเสาชงชัย มีจำนวนประชากร ดังนี้

บ้านภูมิซรอล หมู่ ๒ จำนวน ๒๙๗ ครัวเรือน

ประชากร ๘๑๔ คน แยกเป็นชาย ๓๙๘ คน หญิง ๔๑๖ คน

บ้านภูมิซรอลใหม่ หมู่ ๑๒ จำนวน ๒๗๐ ครัวเรือน

ประชากร ๑,๐๕๘ คน แยกเป็นชาย ๕๓๔ คน หญิง ๕๒๔

บ้านภูมิซรอลสอง หมู่ ๑๓ จำนวน ๑๗๖ ครัวเรือน

ประชากร ๑,๑๓๘ คน แยกเป็นชาย ๕๒๗ คน หญิง ๕๖๑

บ้านเสาชงชัย หมู่ ๑ จำนวน ๓๐๔ ครัวเรือน

ประชากร ๑,๑๖๙ คน แยกเป็นชาย ๖๐๖ คน หญิง ๕๖๓ คน

ด้านอาชีพและ เศรษฐกิจ

ส่วนมากแล้วประชากรในพื้นที่มีอาชีพทำนา ปลูกยางพารา ซึ่งจากคำบอกเล่าระบุว่าเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๔๖ - ๒๕๔๗ ได้มีโครงการของรัฐบาล (นายทักษิณ ชินวัตร) ได้มีโครงการส่งเสริมให้ประชาชนในพื้นที่ปลูกยางพาราเนื่องจากมีลักษณะภูมิประเทศที่เหมาะสมแก่การทำกรเกษตรลักษณะนี้ ในระยะแรกนั้นต้นกล้าของยางพาราได้ฟรี มารยะหลังเกษตรกรต้องซื้อกล้าฯ เอง

๗๐ - ๘๐ % ของประชากรในพื้นที่ปลูกยางพาราเพิ่มมากขึ้น แต่ทั้งนี้ก็ยังมีการทำนาควบคู่ไปกับการปลูกยางพารา การปลูกยางพาราทำให้ประชากรในชุมชนบ้านภูมิซรอลมีรายได้เพิ่มมากขึ้น โดยเฉลี่ยเดือนละ ๔๐-๕๐ แผ่น/๒๐ไร่ ซึ่งราคากิโลกรัมละ ๘๐ บาท

ส่วนแรงงานในการกรีดยางพารานั้นส่วนมาแล้วเป็นลักษณะเครือข่าย ในระยะแรกองค์การบริหารส่วนตำบลเสาชงชัย อำเภอกันทรลักษ์ จังหวัดศรีสะเกษ ได้มีการอบรมเทคนิคในการกรีดยางพาราให้กับเกษตรกรเพื่อให้ได้น้ำยางพาราเยอะ หากไม่มีเทคนิคในการกรดยางพาราที่กรีดได้จะมีปริมาณน้อยมาก

ด้านประเพณี วัฒนธรรมท้องถิ่น ที่ประชาชนในหมู่บ้าน ทั้ง ๔ หมู่บ้านได้ปฏิบัติสืบทอดกันมาได้ปฏิบัติสืบทอด ได้แก่

๑. งานมิสซาสุขสำราญให้พรปีใหม่ จัดขึ้นในเดือนมกราคมของทุกปี
๒. งานวันเด็กประจำปี จัดขึ้นในเดือนมกราคมของทุกปี
๓. ทำบุญกองข้าว บุญข้าวจี จัดขึ้นในเดือนกุมภาพันธ์ของทุกปี
๔. ทำกิจกรรมรดน้ำดำหัวผู้สูงอายุ จัดขึ้นในเดือนเมษายนของทุกปี
๕. ประเพณีสงกรานต์ จัดขึ้นในเดือนเมษายนของทุกปี
๖. บุญบั้งไฟ จัดขึ้นในเดือนพฤษภาคม ของทุกปี
๗. แห่เทียนเข้าพรรษา จัดขึ้นในเดือนกรกฎาคม ของทุกปี
๘. จัดกิจกรรมวันแม่แห่งชาติ จัดขึ้นในวันที่ ๑๒ สิงหาคมของทุกปี
๙. จัดบุญข้าวสาก จัดขึ้นในเดือน กันยายน ของทุกปี(พิธีกรรมของคนเผ่าลาว)
๑๐. ประเพณีออกพรรษา จัดขึ้นในเดือนตุลาคมของทุกปี
๑๑. จัดกิจกรรมวันพ่อ จัดขึ้นในวันที่ ๕ ธันวาคมของทุกปี
๑๑. การราแม่มด จัดขึ้นเดือนกุมภาพันธ์-มีนาคม ทุกปี
- ๑๒ พิธีกรรม แชนโฎนตา ที่จัดขึ้นในช่วงเดือน ๑๐ ของทุกปี(พิธีกรรมของคนไทยเชื้อสายเขมร)
- ๑๓ พิธีทำบุญ บูชา ณ ปราสาทโดนตวล (เพิ่งจัดขึ้นได้ ๒ ปี)

ด้านศักยภาพของชุมชนเสาชงชัย พบว่าจากความโดดเด่นทางด้านวัฒนธรรมและความหลากหลายของปราสาทร่องรอยอารยธรรมขอมรวมถึงธรรมชาติที่สวยงามจึงส่งผลต่อศักยภาพด้านการท่องเที่ยวของจังหวัดด้วย โดยจังหวัดมีแหล่งท่องเที่ยวสำคัญๆ หลายแหล่ง ดังเช่น ปราสาทสระกำแพงใหญ่ ปราสาท

สระกำแพงน้อย ที่อำเภออุทุมพรพิสัย ปราสาทตาหนักไทร(ปราสาททามจาน) ปราสาทปรางค์กู๋ ที่อำเภอปรางค์กู๋ ปราสาทห้วยทับทัน ที่อำเภอห้วยทับทัน ปราสาทโดนตวล ที่อำเภอกันทรลักษ์ น้ำตกสำโรงเกียรติ น้ำตกห้วยจันทร์ ที่อำเภอขุนหาญ น้ำตกภูละออ ที่อำเภอกันทรลักษ์ และอื่นๆ อีกมากมาย

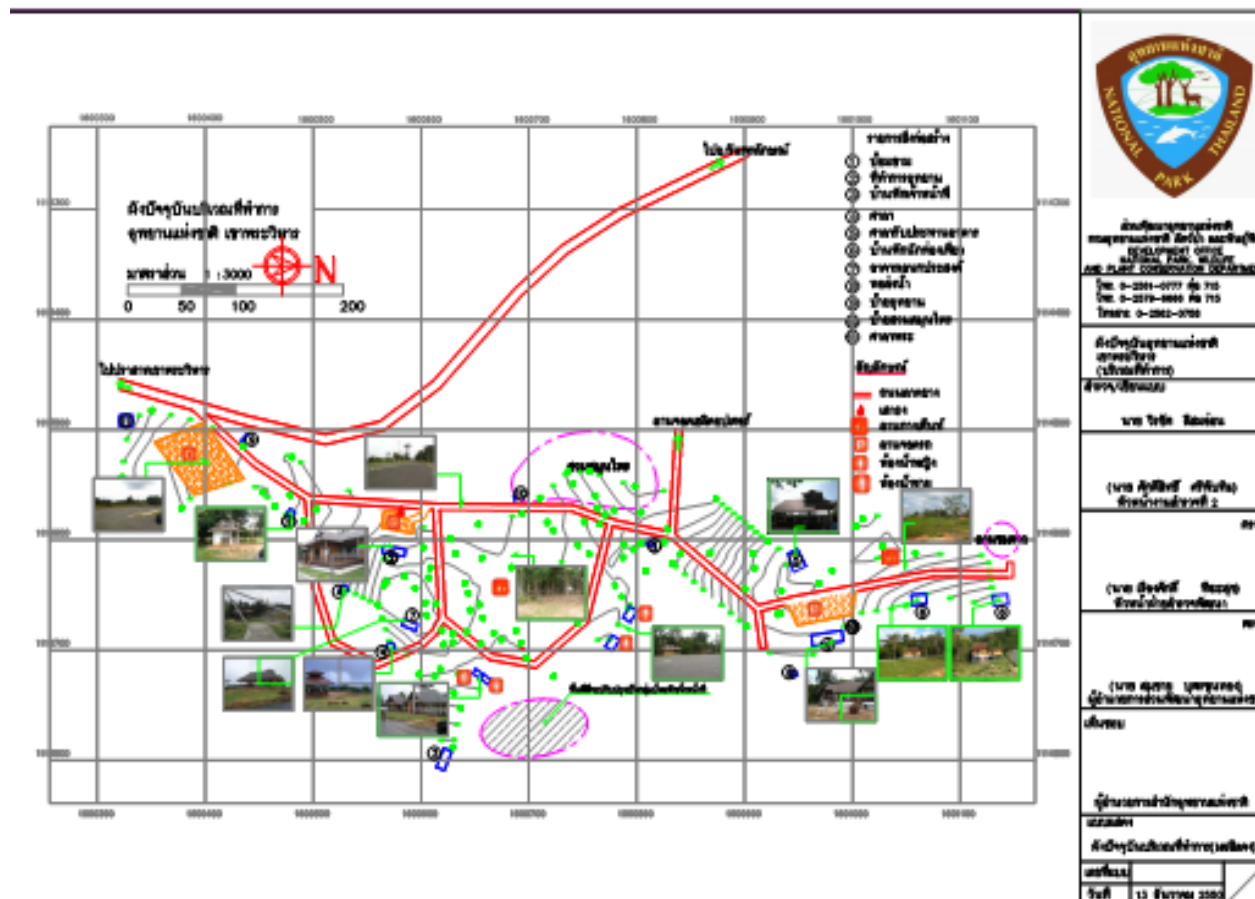
ภาพที่ ๔ ภาพปราสาทโดนตวล ปราสาทแห่งเรื่องเล่าที่เป็นตำนานจากปากต่อปากว่าเป็นปราสาทแห่งความรักและความแค้นของกษัตริย์ขอม หรือบางนัยก็กล่าวว่าเป็นเพียงสถานที่พำนักชั่วคราวของกษัตริย์ขอม ปราสาทโดนตวลตั้งอยู่ที่บ้านภูมิซรอล ตำบลบึงมะลู อำเภอกันทรลักษ์ จังหวัดศรีสะเกษระยะทาง ห่างจากตัวหมู่บ้าน ๘ กิโลเมตรห่างจากตัวอำเภอประมาณ ๓๘ กิโลเมตร ตามเส้นทางอำเภอกันทรลักษ์ - ผามออีแดง (ที่มา: บันทึก ๒ ธันวาคม ๒๕๕๕)

จากข้อมูลที่พบจากผู้รู้หลายท่านในชุมชน เล่าถึงเรื่องราวปราสาทโดนตวลยังพบอีกว่า “ตามเรื่องเล่าประสาทดอนตวล หากและเป็นภาษาเขมรแปลว่า “เนียงตอกธม” (หญิงที่มีหน้าอกใหญ่) มีตำนานเรื่องเล่า ๒ แบบ แบบที่ ๑ เป็นเหมือนลักษณะที่ประทับของ “เนียงตอกธม” เวลาเสด็จประภาสป่า” แบบที่ ๒ เป็นลักษณะของ “เนียงตอกโทม” ซึ่งเป็นเมียของกษัตริย์เขมร มีคู่และกษัตริย์ตามมาเจอ “เนียงตอกโทม” ตรงประสาทดอนตวลนี้พอดี เป็นสถานที่เพื่อฆาตกรรม เนียงตอก

นอกจากนี้ตำบลเสาธงชัยเป็นที่ตั้งของที่ทำการอุทยานแห่งชาติเขาพระวิหารที่มีเนื้อที่อุทยานมากกว่า ๓๖,๘๗๕ ไร่ โดยที่ทำการตั้งอยู่ที่บ้านภูมิซรอล ตำบลเสาธงชัย อำเภอกันทรลักษ์ จังหวัดศรีสะเกษ ซึ่งอุทยานแห่งชาติเขาพระวิหารมีพื้นที่ครอบคลุมตำบลเสาธงชัย ตำบลภูพานมอญ อำเภอกันทรลักษ์ จังหวัดศรีสะเกษ และตำบลโคกสะอาด กิ่งอำเภอน้ำขุ่น ตำบลโขง อำเภอน้ำยืน จังหวัดอุบลราชธานี

พื้นที่ภายในเขตอุทยานแห่งชาติเขาพระวิหารเฉพาะในท้องที่จังหวัดศรีสะเกษ มีจุดท่องเที่ยวที่สำคัญ เช่นบริเวณที่ทำการอุทยานแห่งชาติเขาพระวิหาร ที่มีความร่มรื่นสวยงาม ตั้งอยู่ใกล้กับบริเวณอ่างเก็บน้ำขนาดใหญ่ และยังให้บริการบ้านพัก และสถานที่กางเต็นท์และเต็นท์ไว้บริการนักท่องเที่ยว

ภาพที่ ๖ แผนผังที่ทำการอุทยานแห่งชาติเขาพระวิหาร (ที่มา: ข้อมูลแผนผังปัจจุบันบริเวณที่ทำการอุทยานแห่งชาติเขาพระวิหาร สำนักงานอุทยานแห่งชาติเขาพระวิหาร ๑๑ กันยายน ๒๕๕๖)

อีกทั้งในพื้นที่อุทยานแห่งชาติเขาพระวิหารยังมีพื้นที่ที่นักท่องเที่ยวใช้เป็นจุดชมวิวกวทัศน์ฝั่งประเทศเขมร โดยสามารถมองดูพื้นที่ประเทศเขมรจากบริเวณผามออีแดง โดยผามออีแดงจุดชมวิวกวทัศน์บริเวณทางขึ้นเขาพระวิหาร มีลักษณะหน้าผาส่งชันกั้นเขตแดนประเทศไทยที่มีจุดชมวิวกวทัศน์ที่สวยงามนักท่องเที่ยวนิยมถ่ายรูป เนื่องจากมองเห็นภาพวิวทิวทัศน์ของประเทศกัมพูชาอยู่ต่ำลงไป จนมีนักท่องเที่ยวที่ไปเที่ยววัยกลางคนที่บอกว่าตนเองมาจากจังหวัดมหาสารคาม ที่ไปเที่ยวชมบริเวณดังกล่าว ถึงกับอุทานว่าและระบุว่าที่เปรียบเปรยว่า “เขมรต่ำ” ที่ตนเองเคยได้ยินผู้เฒ่าผู้แก่ในหมู่บ้านตนเองพูด นั้นเป็นเรื่องจริง

ภาพที่ ๗ ภาพถ่ายพื้นที่ตั้งของประเทศกัมพูชาที่มองจากบริเวณผามออีแดง(ที่มา:บันทึก๑๐ธันวาคม ๒๕๕๕)

นอกจากนี้ยังมีรูปหล่อพระบิดาพรหม ที่ตั้งอยู่บริเวณผามออีแดง ที่ทางชุมชนได้อันเชิญขึ้นไปประดิษฐานเพื่อให้นักท่องเที่ยวได้กราบไหว้ขอพร เมื่อวันที่ ๑๗ พฤศจิกายน ๒๕๕๓ อีกด้วย

ภาพที่ ๘ นักท่องเที่ยวกำลังถ่ายภาพกับจุดชมวิวโดยช่างถ่ายภาพที่ขึ้นมาทำธุรกิจถ่ายภาพเป็นประจำในบริเวณผามออีแดง ซึ่งจุดชมวิวแห่งนี้สามารถมองลงไปดูประเทศเขมรที่อยู่เบื้องล่าง จนนักท่องเที่ยวบางคนกล่าวว่า “มาดูเขมรต่ำ (ที่มา: บันทึก ๒ ธันวาคม ๒๕๕๕)

นอกจากจุดชมวิวที่มองเห็นทัศนียภาพของแผ่นดินประเทศกัมพูชาแล้วบริเวณใกล้เคียงมีพระพรหมและหอพระพุทธรูปที่จัดตั้งไว้ให้ผู้ที่ขึ้นไปได้สักการบูชา ที่บริเวณทางขึ้นจะมีพ่อค้าขายดอกไม้รูปเทียนชุดละ ๒๐ บาท ที่นักท่องเที่ยวมักจะซื้อหาเพื่อนำขึ้นไปสักการะพระพรหมและหอพระพุทธรูปเพื่อความเป็นสิริมงคลแก่ตนเอง

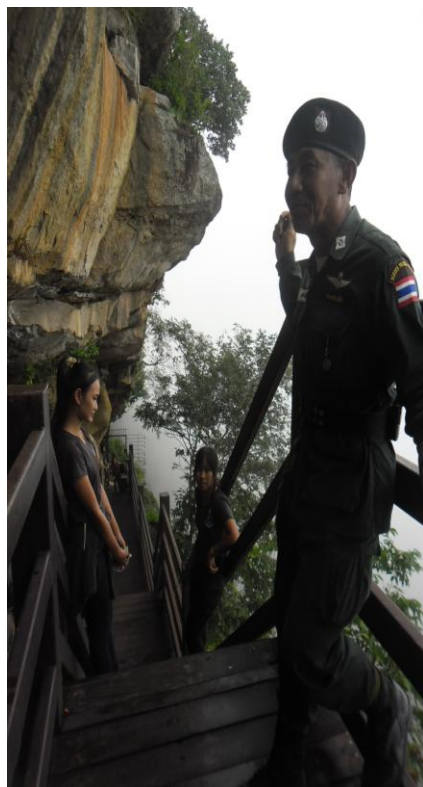

ภาพที่ ๙ พระพรหมและหอพระพุทธรูปที่ตั้งอยู่บนพื้นที่ผามออีแดงที่จัดตั้งไว้ให้ผู้ที่ขึ้นไปได้สักการบูชา พร้อมด้วยพ่อค้าขายดอกไม้บูชาที่กล่าวว่าตนเองเคยเป็นทหารและเป็นคนหมู่บ้านภูมิจรอลที่ประสบอุบัติเหตุจนขาขาดเลยมาทำอาชีพขายดอกไม้เพื่อหารายได้เลี้ยงตนเอง(ที่มา: บันทึก ๑๐ ธันวาคม ๒๕๕๕)

และบริเวณผามออีแดง ยังมีเส้นทางศึกษาธรรมชาติ หลายแห่งที่สวยงามและน่าศึกษา เช่น ชมโบราณสถานสถูปคู่ รูปทรงสี่เหลี่ยมลูกบาศก์ส่วนบนกลมข้างในเป็นโพรงสำหรับบรรจุสิ่งของสร้างด้วยหินทรายแดง ขนาดกว้าง ๑.๙๓ เมตร ยาว ๔.๒ เมตร ซึ่งเชื่อกันว่าเป็นสัญลักษณ์ของความอุดมสมบูรณ์

และภาพแกะสลักนูนต่ำเป็นภาพคน ๓ คน ในเครื่องแต่งกายแบบชาวกัมพูชา สร้างขึ้นก่อนปราสาทเขาพระวิหารราวกลางศตวรรษที่ ๑๑ อายุประมาณ ๑,๕๐๐ ปี (ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ สรุปได้ว่าภาพสลักเหล่านี้ น่าจะเป็นที่ซ่อมการแกะสลักของช่างก่อนทำการแกะสลักจริงบนเขาพระวิหาร)

ภาพที่ ๑๐ ภาพป้ายบอกทางและภาพแกะสลักนูนต่ำ (ที่มา: บันทึกรายการ ๑๕ กรกฎาคม ๒๕๕๖)

นอกจากนี้ยังมีช่องตาเฒ่า ซึ่งเดิม เป็นช่องทางผ่านระหว่างไทย - เขมร เป็นตำนานเรื่องเล่าที่มีกลุ่มคนค้าขายกระป๋องในสมัยนั้นเอารูปปั้นมาเช่นไหว้สถานที่ศักดิ์สิทธิ์ (ช่องตาเฒ่า) โดยมีการบนบานสารกล่าวว่า หากได้กระป๋องเยอะจะเอารูปปั้นนี้มาถวาย ซึ่งรูปปั้นดังกล่าวนี้ได้เอามาประดิษฐานไว้ยังวัดภูมิซรอล แต่ถูกโจรกรรมไปเมื่อนานมาแล้ว และยังมีสระตาเฒ่า เป็นบ่อน้ำอีกแห่งหนึ่งที่นักท่องเที่ยวไม่ทราบว่าเป็นสถานที่อุทยานฯ มีสิ่งเหล่านี้สนใจ ซึ่งสระตาเฒ่า เป็นลักษณะของแม่น้ำ ที่อยู่ในป่าชุมชน ซึ่งแต่ก่อนชาวบ้านที่อาศัยอยู่ในชุมชนนี้ใช้น้ำจากสระตาเฒ่าในการอุปโภค-บริโภค อีกทั้งทางอุทยานฯ ยังมีการใช้น้ำจากสระตาเฒ่าในการอุปโภค-บริโภค เช่นเดียวกัน (เป็นลักษณะของการทำเป็นบ่อน้ำประปา ในปัจจุบันมีแค่บ่อน้ำเท่านั้นแต่ไม่มีการนำน้ำจากสระตาเฒ่ามาใช้) น้ำที่ใช้ในการอุปโภคบนอุทยานฯ สำหรับผู้ประกอบการหรือเจ้าหน้าที่นั้นต้องมีการขนส่งขึ้นมาเอง ไม่มีระบบบริการสาธารณสุขบ่อน้ำในขณะนี้

สำหรับปราสาทเขาพระวิหาร เป็นปราสาทหินที่มีประวัติความเป็นมายาวนาน มีคุณค่าในทางประวัติศาสตร์เป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่รู้จักกันทั่วไปในหมู่ชาวต่างประเทศ ตั้งอยู่ในประเทศกัมพูชา ปัจจุบัน

รัฐบาลกัมพูชาได้ปิดทางขึ้นทางฝั่งไทย สืบเนื่องจากกรณีพิพาทเขาพระวิหารระหว่างประเทศไทยและประเทศกัมพูชา

ภาพที่ ๑๑ ภาพทางขึ้นเขาพระวิหารและพระมหามณเฑียร (บนลานหินชั้นที่ ๓) บางที่เรียกว่าโคปุระชั้นที่ ๓) ของปราสาทเขาพระวิหาร (ที่มา:เว็บไซต์ กระทรวงวัฒนธรรมจังหวัดศรีสะเกษ,ออนไลน์)

๒. แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

๒.๑ แนวคิดเรื่องการจัดการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม

การท่องเที่ยว หรือ Tourism ในภาษาอังกฤษ เป็นกิจกรรมที่ในปัจจุบันเกิดขึ้นในแทบทุกประเทศ จนบางประเทศถือว่าเป็นกิจกรรมหลักของประเทศที่สร้างรายได้เข้าสู่ประเทศอย่างมหาศาล ซึ่งการท่องเที่ยวหมายถึงการเดินทาง โดยระยะทางมากกว่า ๘๐ กิโลเมตรจากบ้าน เพื่อจุดประสงค์ในการพักผ่อนหย่อนใจ (องค์การการท่องเที่ยวของสหประชาชาติ (World Tourism Organization,อ้างถึงใน วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี, ออนไลน์,๒๕๕๔) มีลักษณะสำคัญอันประกอบด้วย ๑.วัตถุประสงค์ ที่ต้องมีใช้เพื่อการประกอบอาชีพ หรือหารายได้ เช่นการเดินทางท่องเที่ยวเพื่อสุขภาพทางกายและทางจิตใจ การเดินทางเพื่อตอบสนองความอยากรู้อยากเห็น การเดินทางเพื่อการแข่งขันหรือชมการแข่งขันกีฬา หรือการเดินทางเพื่อการนันทนาการ ๒.เป็นการเดินทางที่ผู้เดินทางนั้นไม่ได้ถูกบังคับหากแต่เป็นไปด้วยความสมัครใจ ๓.เป็นการเดินทางที่อยู่อาศัยไปยังที่อื่นชั่วคราว อาจมีระยะเวลาสั้นน้อยกว่า ๒๔ ชั่วโมง หรือมากกว่าจนเป็นปีก็ได้ แต่ไม่ว่าระยะเวลายาวนานเท่าใด ผู้เดินทางจะต้องมีความต้องการที่จะเดินทางกลับภูมิลำเนาของตน(ชยาภรณ์ ชื่นรุ่งโรจน์, ๒๕๓๐)

ปัจจุบันการท่องเที่ยวเป็นอุตสาหกรรมบริการขนาดใหญ่ที่ทำรายได้ให้แก่ประเทศไทยได้เป็นจำนวนมหาศาล เพราะไม่เพียงแต่นักท่องเที่ยวจะมีเพียงคนไทยในประเทศด้วยกันเท่านั้น แต่รวมถึงนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศ ซึ่งจะนำเงินตราต่างประเทศเข้ามาใช้จ่ายในการเดินทางท่องเที่ยวในประเทศ เป็นค่าที่พัก ค่าอาหาร ซื้อของที่ระลึก ใช้บริการต่าง ๆ มากมาย ซึ่งเป็นผลให้เศรษฐกิจของท้องถิ่นและชาติโดยรวมแล้ว มีความเจริญก้าวหน้าขึ้นอย่างรวดเร็วนับว่าเป็นรายได้จำนวนมากที่ช่วยลดการขาดดุลการค้าของประเทศได้ ในปี ๒๕๒๘ มีนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศเดินทางมาเยือนประเทศไทยประมาณ ๒.๔๔ ล้านคน พำนักอยู่โดยเฉลี่ยคนละประมาณ ๕.๘๘ วัน และในแต่ละวันจะใช้จ่ายเงินประมาณคนละ ๒,๓๓๕ บาท ซึ่งทำรายได้ให้แก่ประเทศไทยประมาณ ๓๑,๗๖๘ ล้านบาท (จารุพงศ์ พลเดช. ๒๕๓๐) และในช่วงปี ๒๕๒๙-๒๕๓๒ ภาวะการณ์ท่องเที่ยวของประเทศไทยมีการขยายตัวในอัตราสูงอย่างต่อเนื่อง ทั้งด้านจำนวนนักท่องเที่ยวที่เข้ามาในประเทศและรายได้จากการท่องเที่ยว จำนวนนักท่องเที่ยวเพิ่มจาก ๒.๔๔ ล้านคน ในปี ๒๕๒๘ เป็น ๔.๘ ล้านคน ในปี ๒๕๓๒ หรือเพิ่มขึ้นเท่าตัวในช่วง ๕ ปี ขณะที่รายได้จากการท่องเที่ยว เพิ่มจาก ๓๑,๗๖๘ ล้านบาท ในปี ๒๕๒๘ เป็น ๙๖,๓๘๕ ล้านบาท ในปี ๒๕๓๒ ซึ่ง

เท่ากับเพิ่มขึ้น ๓ เท่าตัว การเพิ่มขึ้นในอัตราสูงติดต่อกันของรายได้จากการท่องเที่ยวในระยะดังกล่าว กลายเป็นแรงผลักดันสำคัญอันหนึ่งที่ทำให้เศรษฐกิจส่วนรวมของประเทศในช่วงดังกล่าวขยายตัวอย่างรวดเร็ว (วีณา พันธุ์รัตน์. ๒๕๓๔) นอกจากนี้แล้ว โทเชียยเหลียง และมอร์แกน กล่าวว่าการท่องเที่ยวมีความสำคัญต่อเศรษฐกิจ คือ ก่อให้เกิดการจ้างงานที่อยู่ในรูปของการใช้เงินบริโภคสินค้าต่าง ๆ ในแหล่งท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยว ซึ่งทำให้เกิดการจ้างงานเพื่อประกอบธุรกิจต่าง ๆ ขึ้นมาด้วย (Goh Cheng leong and Morgan. N.d.) องค์การการท่องเที่ยวโลก (World tourism Organization) ระบุว่า ในประเทศที่มีการท่องเที่ยวแพร่หลายและมีธุรกิจต่าง ๆ ในอุตสาหกรรมท่องเที่ยวมั่นคง การจ้างแรงงานเฉพาะในธุรกิจพักผ่อนจะมีสัดส่วนประมาณร้อยละ ๒-๕ ของการจ้างงานทั้งหมดของประเทศนั้น และในประเทศเหล่านี้ การจ้างแรงงานในอุตสาหกรรมท่องเที่ยวหรือในธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว มีจำนวนสูงถึงร้อยละ ๕-๘ ของการจ้างงานโดยตรงทั้งหมดของประเทศ (นิธิตา ประยงค์.๒๕๓๐ ; อังอิง มาจาก WTO ๑๙๘๒) ผลของการท่องเที่ยวที่มีต่อเศรษฐกิจยังแฝงอยู่ในรูปแบบของสินค้าที่นำเงินตราเข้าประเทศที่ไม่สามารถมองเห็นได้ชัดเจน (invisible export) การท่องเที่ยวจะทำให้เกิดการเคลื่อนย้ายชาวต่างประเทศเข้าสู่ประเทศที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว และนักท่องเที่ยวจะใช้จ่ายเงินเพื่อเป็นค่าที่พัก ค่าอาหาร การกีฬาและบันเทิง ตลอดจนซื้อของที่ระลึกต่าง ๆ การท่องเที่ยวไม่ได้เป็นอาชีพที่สามารถมองเห็นได้ชัดเจนหรือมีความสำคัญโดยตรงต่อดุลการค้าของประเทศ แต่ความสำคัญของการท่องเที่ยวในทางเศรษฐกิจจะอยู่ในรูปของรายได้ที่ช่วยนำเงินตราเข้าสู่ประเทศผ่านทางอาชีพต่าง ๆ ที่ได้กล่าวมาแล้ว ซึ่งมีผลในการช่วยสังคมและพัฒนาประเทศชาติ (Goh choeng leong and Morgan. n.d.) ในขณะเดียวกันอุตสาหกรรมท่องเที่ยวได้ก่อให้เกิดผลเสียต่อเศรษฐกิจของประเทศด้วยเช่นกัน ที่สำคัญได้แก่ การไหลออกของเงินตราต่างประเทศที่นักท่องเที่ยวนำเข้ามาใช้จ่ายภายในประเทศนั่นเอง ถ้าหากว่าเงินตราต่างประเทศเหล่านั้นมีการรั่วไหลกลับออกไปต่างประเทศย่อมไม่เป็นผลดีต่อเศรษฐกิจของประเทศนอกจากนี้การท่องเที่ยวนอกจากจะมีผลต่อทางเศรษฐกิจของประเทศแล้ว ยังมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาสาธารณูปโภคของประเทศ โดยเฉพาะในท้องถิ่นอันเป็นแหล่งท่องเที่ยว นั้น สาธารณูปโภคสำคัญในท้องถิ่นที่ได้รับการพัฒนาตามการพัฒนาอุตสาหกรรมท่องเที่ยว ประกอบด้วย ถนน สะพาน ไฟฟ้า น้ำประปา โทรศัพท์ สถานพยาบาล การรักษาความปลอดภัย การสุขาภิบาล เป็นต้น

สำหรับความหมายของการท่องเที่ยวและนักท่องเที่ยวนั้นหากจะให้คำจำกัดความ การท่องเที่ยวสามารถที่จะพิจารณาได้เป็นสองนัย โดยนัยแรกเป็นความหมายของอุตสาหกรรมบริการขนาดใหญ่ที่มีบทบาทต่อการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศดังที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น และอีกนัยหนึ่งเป็นความหมายของการเป็นส่วนหนึ่งในการเรียนรู้ของมนุษย์ เช่นชาญชัย ดวงจิตต์ (๒๕๒๙) กล่าวว่า เพราะมนุษย์มีสัญชาตญาณของการอยากรู้อยากเห็น ประกอบกับการต้องการสร้างสมความรู้และการคาดการณ์ของมนุษย์ จึงทำให้เกิดมีการท่องเที่ยวขึ้น ปัจจุบันได้มีการให้คำนิยามของการท่องเที่ยว โดยยึดถือเกณฑ์ต่าง ๆ เช่น ตามวัตถุประสงค์ของการเดินทาง ช่วงระยะเวลาของการเดินทาง และลักษณะของการเดินทาง เป็นต้น (ชาญชัย ดวงจิตต์. ๒๕๒๙) ส่วนชยาภรณ์ ชื่นรุ่งโรจน์ (๒๕๓๐) กล่าวว่า การเดินทางที่จัดเป็นการท่องเที่ยวนั้น จำต้องมีลักษณะสำคัญ ๓ ประการ คือ

๑. วัตถุประสงค์ของการเดินทางท่องเที่ยว ต้องมิใช่เพื่อการประกอบอาชีพ หรือหารายได้ ซึ่งปกติจะประกอบไปด้วย

๑.๑ การเดินทางท่องเที่ยวเพื่อสุขภาพทางกายและทางจิตใจ เช่น การไปพักผ่อนที่สถานตากอากาศ การไปอาบน้ำแร่ เป็นต้น

๑.๒ การเดินทางเพื่อตอบสนองความอยากรู้อยากเห็น เช่น เดินทางไปดู ไปเห็นสิ่งควมวัฒนธรรม การเมือง และภูมิประเทศที่แตกต่างไปจากสิ่งแวดล้อมของตน

๑.๓ การเดินทางเพื่อการแข่งขันหรือชมการแข่งขันกีฬา

๑.๔ การเดินทางเพื่อการนันทนาการ เช่น การไปชมการแสดง การไปชมศิลปวัตถุ เป็นต้น

๒. เป็นการเดินทางที่ผู้เดินทางนั้นไม่ได้ถูกบังคับหากแต่เป็นไปด้วยความสมัครใจ

๓. เป็นการเดินทางที่อยู่อาศัยไปยังที่อื่นชั่วคราว อาจมีระยะเวลาน้อยกว่า ๒๔ ชั่วโมงหรือมากกว่าจนเป็นปีก็ได้ แต่ไม่ว่าระยะเวลายาวนานเท่าใด ผู้เดินทางจะต้องมีความต้องการที่จะเดินทางกลับภูมิลำเนาของตน สำหรับในข้อวัตถุประสงค์ของการเดินทางท่องเที่ยวที่ว่า จะต้องไม่ใช่เพื่อการประกอบอาชีพหรือรายได้นั้น บุญช่วย ศรีคำพร (๒๕๓๓) กล่าวว่า การเดินทางไปประกอบอาชีพหรือเพื่อหารายได้นั้น ควรจะเริ่มเป็นการเดินทางท่องเที่ยวด้วย ทั้งนี้เพราะเหตุว่าการเดินทางดังกล่าวนั้นย่อมจะแวะไปหาความรื่นรมย์ ความบันเทิง หรือชมสถานที่ท่องเที่ยว เช่นเดียวกับนักท่องเที่ยวทั่วไปได้เช่นกัน

ส่วนนักท่องเที่ยว นื่องค์การท่องเที่ยวลโลกของสหประชาชาติ (WTO) ได้เสนอคำนิยามไว้โดยใช้คำว่า ผู้มาเยือน (Visitors) โดยแบ่งเป็น ๒ ประเภท คือ

๑. นักท่องเที่ยวที่ค้างคืน (tourist) ได้แก่ ผู้มาเยือนชั่วคราว โดยพำนักอยู่ในประเทศที่มาเยือนเป็นเวลาอย่างน้อย ๒๔ ชั่วโมง และการเดินทางนั้นมีวัตถุประสงค์ดังต่อไปนี้

๒. นักท่องเที่ยวไม่ค้างคืน (Excursionists) หรือโดยทั่วไปใช้คำว่า นักทัศนจร ได้แก่ ผู้มาเยือนเป็นการชั่วคราว โดยใช้เวลาอยู่ในประเทศที่มาเยือนน้อยกว่า ๒๔ ชั่วโมง ทั้งนี้รวมถึงผู้โดยสารที่มาพร้อมกับเรือเดินสมุทรด้วย (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. ๒๕๒๕)

จากคำจำกัดความที่กำหนดโดยองค์การท่องเที่ยวลโลก (WTO) ดังกล่าว การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยได้ให้คำนิยามของนักท่องเที่ยวไว้ดังนี้

๑. นักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศ หมายถึง ชาวต่างประเทศที่เดินทางเข้ามาในประเทศไทยและพำนักอยู่ในประเทศไทยครั้งหนึ่ง ๆ ไม่น้อยกว่า ๒๔ ชั่วโมง และไม่เกิน ๙๐ วัน โดยเดินทางเข้ามาเพื่อวัตถุประสงค์อะไรก็ได้ ที่ไม่ใช่มาหางานทำหรือหารายได้ในประเทศไทย นักท่องเที่ยวเหล่านี้มีวัตถุประสงค์ในการเดินทางเข้ามา เพื่อวัตถุประสงค์กรณีใดกรณีหนึ่ง ดังนี้ เพื่อการท่องเที่ยว เยี่ยมญาติ/เพื่อน ๆ พักผ่อน การศาสนา การกีฬา การประชุม สัมมนา การทูต การติดต่อธุรกิจ การค้าขายหรือเดินทางมากับเรือเดินสมุทรและพักค้างคืนและเดินทางออกไป แต่สำหรับผู้เดินทางที่แวะเพื่อต่อเครื่องบินเดินทางผ่านหรือผู้ที่อาศัยอยู่ติดชายแดน มาเข้า กลับเย็น จะไม่นับรวมเป็นนักท่องเที่ยว นักท่องเที่ยวที่เข้ามาเยือนประเทศไทยนั้น ประกอบด้วยนักท่องเที่ยวที่ถือหนังสือสำคัญ ๒ ประเภท คือ

๑.๑ นักท่องเที่ยวถือหนังสือเดินทาง (Passport) คือ นักท่องเที่ยวทั่ว ๆ ไป

๑.๒ นักท่องเที่ยวที่ถือหนังสือผ่านแดน (Border pass) คือ นักท่องเที่ยวที่อยู่ติดเขตแดนประเทศไทย ซึ่งเข้ามาเยือนประเทศไทยได้นาน ๑๕ วัน

๒. นักท่องเที่ยวภายในประเทศ หมายถึง บุคคลที่เดินทางออกจากท้องถิ่นที่ตนพำนักอยู่จากจังหวัดไปยังอีกจังหวัดหนึ่ง โดยมีวัตถุประสงค์เช่นเดียวกับนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศ แบ่งออกเป็น ๒ ประเภท คือ ประเภทค้างแรม และประเภทเข้าไป เย็นกลับ นักท่องเที่ยวเหล่านี้จะประกอบด้วย คนไทย (Thai National) คนต่างด้าวที่อยู่ในประเทศไทย (Thailand Residence) และนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศ (International Tourists) ที่เข้ามาเยือนประเทศไทยแล้วเดินทางท่องเที่ยวอยู่ในประเทศไทย

๓. นักท่องเที่ยวคนไทย หมายถึง กลุ่มคนไทยที่เดินทางออกนอกประเทศไทย และไปพำนักอยู่ต่างประเทศไม่เกิน ๙๐ วัน โดยมีวัตถุประสงค์เช่นเดียวกับนักท่องเที่ยวประเภทที่ ๑ (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, ๒๕๒๕)

ด้านประเภทของการท่องเที่ยว นั้นสามารถแบ่งออกได้เป็นหลายประเภทตามสภาพหรือวัตถุประสงค์ของการท่องเที่ยว ดังนี้

๑. การท่องเที่ยวเชิงเกษตร เป็นการท่องเที่ยวในพื้นที่ชุมชนเกษตรกรรมเช่น สวนสมุนไพร ฟาร์มปศุสัตว์ และสัตว์เลี้ยงรวมถึงแหล่งเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำต่างๆ
๒. การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ คือ การเดินทางไปในสถานที่ท่องเที่ยวที่เป็นแหล่งทรัพยากรทางธรรมชาติ
๓. การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เป็นการท่องเที่ยวและเยี่ยมชมสถานที่แสดงถึงความเป็นวัฒนธรรม เช่น การชมสถานโบราณวัตถุ โบราณสถาน ปราสาท พระราชวัง วัด ประเพณี รวมถึงวิถีการดำเนินชีวิตของบุคคลในแต่ละยุคสมัย
๔. การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ คือ การรูปแบบการท่องเที่ยวที่ผสมผสานในแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติ หรือแหล่งท่องเที่ยวอื่นๆ โดยมีกิจกรรมเพื่อการรักษาสุขภาพเป็นกิจกรรมสำคัญของการท่องเที่ยว เช่น การท่องเที่ยวสปา
๕. การท่องเที่ยวเชิงธุรกิจ เช่นการเดินทางไปเยี่ยมเยียนลูกค้า หรือ ดูผลงานและได้ไปท่องเที่ยวในท้องถิ่นนั้นๆประมาณ ๑-๒วัน เป็นต้น

สำหรับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเป็นการท่องเที่ยวในรูปแบบหนึ่งที่มีความหมาย ว่า เป็นการเรียนรู้ความแตกต่างในแต่ละพื้นที่ของประเทศที่ไม่มีในตำราแนะนำการท่องเที่ยวเพื่อให้เห็นความเป็นหนึ่งเดียวภายใต้ความหลากหลายของการดำเนินชีวิตของคนไทย (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, ๒๕๔๖) นอกจากนี้การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ยังได้จำแนกประเภทการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของประเทศไทยเอาไว้ดังนี้

๑. การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม (กรุงเทพฯ) เป็นการเที่ยวชมวัฒนธรรมที่หลากหลายในเมืองหลวงที่จะพบว่าเป็นสยามเมืองยิ้ม
๒. การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม (ภาคเหนือ) เป็นการท่องเที่ยวเมืองที่มีประวัติศาสตร์ยาวนานถึง ๗๐๐ ปี อุดมไปด้วยตำนานและเรื่องเล่าต่าง ๆ ของล้านนา
๓. ชาวเขา (Hill Tribes) พบได้ในเขตพื้นที่จังหวัดแม่ฮ่องสอน เชียงราย เชียงใหม่ และตาก ที่ราบลุ่มเป็นผืนต่าง ๆ และมีวัฒนธรรมประเพณีเป็นของตนเอง อันเป็นสิ่งชวนหลงใหลมาหลายทศวรรษ
๔. การล่องลำน้ำ (River Cruises) เป็นการล่องเรือตามแม่น้ำลำคลองซึ่งเป็นการดำเนินชีวิตของไทยในอดีต เที่ยวชมตลาดน้ำ การตักบาตรพระสงฆ์ที่พายเรือบิณฑบาต การเล่นน้ำของเด็ก ฯลฯ

การจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมจึงถือเป็นเครื่องมือในการรักษามรดกวัฒนธรรมของท้องถิ่นหรือแหล่งท่องเที่ยววัฒนธรรมได้อย่างแยบยล หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวทั่วโลกต่างให้ความสำคัญกับการจัดการท่องเที่ยว โดยให้ความสำคัญกับคุณค่ามรดกวัฒนธรรมเป็นหลัก ตามกฎบัตรการท่องเที่ยว วัฒนธรรมนานาชาติ (International Cultural Tourism Charter , ๒๕๔๒) โดยสภาการโบราณสถานระหว่างประเทศ (International Council on Monuments and Sites) เน้นเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมโดยการสร้างความเข้าใจที่ถูกต้องเชิงคุณค่าที่แท้จริงของมรดกวัฒนธรรม ด้วยเทคนิคการสื่อความหมาย (Interpretation) ที่ต้องเคารพในความแตกต่างระหว่างวัฒนธรรม

การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมก่อให้เกิดประโยชน์ทางเศรษฐกิจและสังคม ทำให้เกิดความค่านึงถึงความมีเอกลักษณ์ การอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรม และความสัมพันธ์อันดี ซึ่งจะช่วยสนับสนุนวัฒนธรรมและก่อให้เกิดการท่องเที่ยวในรูปแบบใหม่ (Richards. ๒๕๓๙) การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอาจก่อให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน นักท่องเที่ยวจะได้รับประสบการณ์ที่แท้จริง และกระตุ้นให้เกิดรายได้จากวัฒนธรรม โดยใช้การตลาดและการประชาสัมพันธ์เข้ามาช่วย (J.M. Fladmark , ๒๕๓๗)

ด้วยคุณค่าความสำคัญของวัฒนธรรมทำให้เป็นที่ยอมรับกันว่าวัฒนธรรมนั้นเป็นมรดกที่เป็นสมบัติส่วนรวมของโลก จึงได้มีการศึกษาจัดประเภท มรดกวัฒนธรรมไว้เป็น ๒ แบบ คือ มรดกวัฒนธรรมที่จับต้องได้ (Tangible Cultural Heritage) และมรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ (Intangible Cultural Heritage) โดยมรดกวัฒนธรรมที่จับต้องได้เป็นสิ่งที่เป็รูประธรรมและสัมผัสได้ เช่น โบราณสถาน กลมอาคารต่าง ๆ ส่วนมรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้เป็นสิ่งที่เป็รนามธรรมต่างๆ (เจษฎาพร ศรีวิชัย และพรลภัส อุณาพรหม,ออนไลน์ 2556) เช่น ประเพณี วิธีการดำรงชีวิต เรื่องเล่า ภูมิปัญญา ความเชื่อ วิถีชีวิต เป็นต้น ซึ่งมรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้นี้เป็นส่วนที่ยังคงมีพัฒนาการ มีการสืบทอด และปรับเปลี่ยนไปตามพัฒนาการของสังคมได้ แต่ในความเป็นจริง วัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้นี้บางส่วนอาจไม่ได้ถูกนำไปใช้แต่ยังคงสามารถรื้อฟื้นกลับมาใช้ได้ ดังนั้นจึงเป็นมรดกวัฒนธรรมมีชีวิต (Living Heritage)

นอกจากนี้ในการประชุมขององค์การการศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ เรื่อง Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage ในปี พศ.๒๕๔๖ กล่าวถึงมรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ว่าครอบคลุมด้านต่างๆ ดังนี้

๑. มุขปาฐะ และ เรื่องเล่า (Oral Traditions and Expressions)
๒. การแสดง (Performing Arts)
๓. วิถีสังคม พิธีกรรม งานเทศกาล (Social Practices , rituals and festive events)
๔. องค์ความรู้และแบบปฏิบัติเกี่ยวข้องกับธรรมชาติและจักรวาล (Knowledges and practices concerning nature Craftsmanship)
๕. งานฝีมือท้องถิ่น (Traditional Craftsmanship)

ปัจจัยเบื้องต้นในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว

การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเพื่อให้ประสบความสำเร็จ มิใช่สิ่งที่กระทำโดยง่าย เพียงว่ามีสถานที่แล้วจะปรับปรุง หรือเปลี่ยนแปลงให้เป็นสถานที่ท่องเที่ยวแล้วสามารถทำได้ทันที ยังต้องมีสิ่งต้องนำมาพิจารณาประกอบการตัดสินใจในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวอยู่หลายประการ

ชยาภรณ์ ชื่นรุ่งโรจน์ (๒๕๓๐) ได้กล่าวว่า การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวจำเป็นจะต้องมีปัจจัยเบื้องต้น ๓ ประการ คือ

๑. แรกกระตุ้นหรือแรงจูงใจ การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวจะไม่เกิดขึ้น หากปราศจากความปรารถนาที่จะพัฒนาแหล่งเที่ยวนั้น ๆ ซึ่งความปรารถนานี้อาจเกิดแรงกระตุ้นแรงจูงใจอย่างใดอย่างหนึ่งหรือหลาย ๆ อย่างผสมผสานกัน ดังนี้

- ๑.๑ ความจำเป็นของปัญหา แหล่งท่องเที่ยวหลาย ๆ แห่งที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติเมื่อมีนักท่องเที่ยวเข้าไปใช้บริการมาก จนอยู่ในสภาพเสื่อมโทรมและอาจเกิดความเสียหาย หรือสูญสลายไปได้ หากไม่มีการอนุรักษ์พัฒนาอย่างถูกต้อง หรือความจำเป็นของการที่จะต้องพัฒนาก็เนื่องมาจากภาวะที่ประเทศต้องประสบภาวะการณ์ขาดดุลการค้า จากการนำสินค้าเข้าและการส่งสินค้าออก จนต้องแสวงหา

อุตสาหกรรมอื่น นำเงินตราต่างประเทศเข้าชดเชย การพัฒนาการท่องเที่ยวจึงเป็นหนทางที่จะนำไปสู่การลดภาวะปัญหาดังกล่าวได้

๑.๒ ความสนใจส่วนบุคคลหรือรัฐบาล มีแหล่งท่องเที่ยวจำนวนไม่น้อยที่ได้รับการพัฒนาโดยปราศจากปัญหาหรือความจำเป็น หากแต่ได้รับการพัฒนาขึ้นมาด้วยเหตุผลส่วนบุคคลหรือส่วนรัฐบาลต่าง ๆ กันไป เช่น

๑.๒.๑ เพื่อผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ เช่น กรณีการสร้างดิสนีย์เวิลด์ สวนสยาม สวนสามพราน ฯลฯ

๑.๒.๒ เพื่อผลประโยชน์ทางสังคม เช่น กรณีที่รัฐบาลสร้างสถานที่พักผ่อนหย่อนใจให้แก่ประชาชน หรือการสร้างสถานที่ท่องเที่ยว เพื่อแสวงหาชื่อเสียง เช่น กรณีการสร้างเมืองโบราณที่จังหวัดสมุทรปราการ

ความต้องการที่เกิดจากแรงกระตุ้นหรือแรงจูงใจทั้งสองประการนี้ จะเป็นแรงบันดาลใจให้มีการตื่นตัวที่จะแสวงหา หรือสร้างสิ่งจูงใจให้พัฒนาได้อย่างมีประสิทธิภาพขึ้น

๒. ความพร้อมในการพัฒนา ความต้องการที่จะพัฒนาแต่เพียงประการเดียว อาจไม่เพียงพอที่จะทำให้การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวสามารถดำเนินการไปได้ แหล่งท่องเที่ยวใดก็ตามเมื่อมีความต้องการที่จะพัฒนาแล้ว ปัจจัยสำคัญที่จะทำให้การพัฒนาประสบความสำเร็จ คือความพร้อมของแหล่งท่องเที่ยววนั้น ๆ ในด้านต่าง ๆ คือ

๒.๑ ศักยภาพของทรัพยากรการท่องเที่ยว ได้แก่ ความน่าสนใจของท้องถิ่นนั้นว่ามีเพียงพอที่จะดึงดูดใจนักท่องเที่ยวให้ตัดสินใจเดินทางท่องเที่ยวไปยังแหล่งนั้นหรือไม่ ทรัพยากรการท่องเที่ยวหมายรวมถึง ทุกสิ่งทุกอย่างที่สามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวเดินทางไปยังแหล่งนั้น สิ่งดึงดูดใจตามธรรมชาติ เช่น ภูมิอากาศ ภูมิประเทศ พืชพันธุ์ สัตว์นานาชนิด ปรากฏการณ์ธรรมชาติ สิ่งดึงดูดใจที่มนุษย์สร้างขึ้น เช่น ประวัติศาสตร์ ขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรม เทศกาลงานประเพณี ล้วนมีส่วนสำคัญทั้งสิ้น

๒.๒ ทรัพยากรและกลยุทธ์ในการพัฒนา การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเป็นเรื่องของธุรกิจ ที่ต้องลงทุนสูง ต้องการความร่วมมือและอำนวยความสะดวกจากระบบกลไกของรัฐและเอกชน ต้องการเทคโนโลยีที่เหมาะสมที่จะนำมาปรับปรุงประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับท้องถิ่นแต่ละแห่ง และรวมถึงการมีบุคคลที่มีลักษณะเอื้อต่อการดำเนินธุรกิจการท่องเที่ยว สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้เป็นสิ่งที่อาจสร้างหรือมาหาไม่ยากหากรัฐบาลหรือผู้บริหารของแหล่งท่องเที่ยววนั้น เห็นความสำคัญและมีความต้องการอย่างจริงจัง ที่จะพัฒนาอุตสาหกรรมท่องเที่ยวให้เจริญก้าวหน้า เช่น กำหนดนโยบาย ส่งเสริมการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างชัดเจน สนับสนุนด้านงบประมาณอย่างเพียงพอ จูงใจให้มีการลงทุนด้านธุรกิจการท่องเที่ยวทั้งจากภายในประเทศและจากการลงทุนข้ามชาติ ส่งเสริมและให้ความสนับสนุนจัดตั้งสถาบันการศึกษา เพื่อพัฒนาบุคคลในอุตสาหกรรมท่องเที่ยวและพยายามรักษาสถานการณ์และบรรยากาศที่เหมาะสมต่อการลงทุนเพื่อพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว เช่น ระบบการจัดเก็บภาษี มาตรการส่งเสริมการลงทุนและสถานการณ์ความมั่นคงภายในประเทศ เช่น การปฏิวัติการเดินขบวนนัดหยุดงาน เป็นต้น

๓. ความต้องการของคนในท้องถิ่น สิ่งที่ถือว่าไม่ใช่สิ่งที่เหมาะสมและได้รับการยอมรับ ถ้าสิ่งนั้นขัดกับความต้องการของคนส่วนใหญ่ในท้องถิ่น การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวอาจกระทำได้เมื่อมีปัจจัยสองประการ ประการแรก คือ แรงกระตุ้นและความพร้อมในการพัฒนา แต่เมื่อทำการพัฒนาแล้วอาจก่อให้เกิดปัญหาความขัดแย้งตามมา หากการพัฒนาขึ้นมีรากฐานของความไม่ต้องการของคนกลุ่มใหญ่เกิดขึ้น ผลการพัฒนาจะสำเร็จและดำเนินการไปด้วยดี จำเป็นจะต้องคำนึงถึงปัจจัยข้อนี้เป็นอย่างมาก ความต้องการ

หรือไม่ต้องการของคนท้องถิ่นต่อการพัฒนาการท่องเที่ยว มักจะมีสาเหตุจากปัจจัยใดปัจจัยหนึ่งหรือหลาย ๆ ปัจจัยต่อไปนี้

๓.๑ ความขัดแย้งหรือสอดคล้องกับวัฒนธรรม ความเชื่อ ค่านิยมของคนในท้องถิ่น

๓.๒ กลุ่มอิทธิพลที่จะได้หรือเสียประโยชน์ของการพัฒนา

๓.๓ ความเสียหายต่อลักษณะทางกายภาพ ชีวภาพ และจิตภาพ

อย่างไรก็ตาม ท้องถิ่นใดหากมีจุดเริ่มต้นของการพัฒนาสามประการดังกล่าวแล้วเป็นที่เชื่อแน่ว่า การดำเนินการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวจะประสบความสำเร็จได้ด้วยดีสามารถฟันฝ่าอุปสรรคทั้งหลาย และยังประโยชน์แก่ส่วนรวมของแหล่งท่องเที่ยวนั้น ๆ ในบั้นปลาย (ชยาภรณ์ ชื่นรุ่งโรจน์. ๒๕๓๐)

ส่วนมโนัส สุวรรณ (๒๕๓๐) ได้แบ่งสิ่งที่ต้องการนำมาพิจารณาประกอบการตัดสินใจในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว ว่ามีอย่างน้อยที่สุด ๔ ประการ ดังนี้

๑. ความปรารถนา (Desire) ของผู้ท่องเที่ยว ในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวจำเป็นต้องทราบความต้องการในประเทศ และบริการท่องเที่ยวของคนส่วนใหญ่ในปัจจุบันและแนวโน้มในอนาคต กรณีการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวของประเทศไทย สถานที่ท่องเที่ยวประเภทโบราณสถานวัตถุ และสถานที่สิ่งก่อสร้างทางประวัติศาสตร์ อาจดึงดูดนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศ (ที่เป็นวิชาการทางสังคมศาสตร์และค่อนข้างจะเป็นผู้สูงอายุ) ได้มาก ในขณะที่แหล่งท่องเที่ยวประเภทสวยงามตามธรรมชาติจะดึงดูดนักท่องเที่ยวไทยเอง และนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศที่เป็นคนวัยหนุ่มสาวมากกว่า อย่างไรก็ตามเป็นที่น่าสังเกตว่าแนวโน้มของสถานที่ท่องเที่ยวประเภทหลังจะดึงดูดนักท่องเที่ยวเพิ่มมากขึ้นในอนาคต เพราะนักท่องเที่ยวส่วนใหญ่ต้องการเห็นสภาพสิ่งแวดล้อมในยามพักผ่อน ที่แตกต่างไปจากสภาพที่จำเป็นของสถานที่ทำงานประจำซึ่งตั้งอยู่ในเมือง

๒. ความสามารถในการใช้บริการ (Ability) ของผู้ท่องเที่ยว แหล่งท่องเที่ยวที่จะสามารถดึงดูดใจนักท่องเที่ยวได้มากจะต้องกำหนดค่าธรรมเนียม ค่าใช้จ่ายหรือค่าบริการที่สมเหตุสมผล การตั้งค่าธรรมเนียม การใช้หรือค่าบริการไว้สูงและซ้ำซ้อน เช่น การเก็บค่าผ่านประตูทุกครั้งที่ใช้บริการแต่ละประเภท ราคาอาหารและที่พักสูงเกินควรเหล่านี้ อาจเป็นเหตุทำให้นักท่องเที่ยวเปลี่ยนใจไปใช้บริการของสถานที่อื่นที่ถูกกว่า และเขามีความสามารถในทางการเงินเพียงพอ

๓. ความสะดวกในการเดินทางและการเข้าถึง (Mobility and Accessibility) ความสะดวกในการเดินทางและการเข้าถึงนั้นมีความสำคัญมากในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว สถานที่ท่องเที่ยวที่ตั้งอยู่ไกลเกินไป ถึงแม้การคมนาคมสะดวก หรือสถานที่ท่องเที่ยวตั้งอยู่ใกล้แต่มีความลำบากในการเข้าถึงย่อมทำให้ผู้ท่องเที่ยวเกิดความท้อแท้ที่จะไปใช้บริการ ทั้งนี้เว้นแต่ว่าสถานที่นั้นที่ดึงดูดในหรือทำทายนักท่องเที่ยวเป็นพิเศษ เช่น การปีนเขาเพื่อพิชิตให้ถึงยอดเขา การล่องแก่ง และการบุกป่าผจญภัย เป็นต้น

๔. ความสามารถของสถานที่ที่จะรับรองได้ (Carrying Capacity) ความสามารถที่จะได้รับของสถานที่ที่จะถูกพัฒนา หากมีค่าต่ำย่อมทำให้การพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวมีความลำบาก ความสามารถที่จะรับได้

๒.๒ แนวคิดเรื่องทุนทางวัฒนธรรม

ทุนทางวัฒนธรรม (cultural capital) หมายถึง คุณค่าค่านิยมของสังคมที่แสดงออกทางจารีตประเพณี วิถีชุมชนที่มีรากฐานจากความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น รวมถึงความรู้และภูมิหลังของบุคคล ซึ่งเป็นที่มาจาก ตระกูล เผ่าพันธุ์ สถานภาพทางสังคม (ชนชั้น) เช่นนามสกุลของบางคน ตำแหน่ง สถานภาพทางสังคมที่มีดีกรีทางการศึกษาก็ทำให้คนนั้นได้รับการยอมรับจากคนทั่วไปตั้งแต่ต้น การเป็นฝรั่งในสายตาคนไทยหลายคนถือว่าเป็น ทุนทางวัฒนธรรม สตรีไทยจำนวนไม่น้อยอยากแต่งงานกับฝรั่งคนต่างจังหวัดเข้ามาทำงานในกรุงเทพฯ มักจะทำงานที่มีคนบ้านเดียวกันทำงานอยู่ก่อนแล้วอาศัยเป็นทุนเพื่อให้ นายจ้างรับเข้าทำงานคนบ้านเดียวกันแนะนำหรือรับรอง เช่นคนขับรถแท็กซี่มากกว่าครึ่งหนึ่งในกรุงเทพฯ มาจากร้อยเอ็ด คนจีนไปอยู่ที่ไหนก็ช่วยเหลือกันการเป็นคนจีนจึงเป็นทุนทางวัฒนธรรมที่สำคัญ ความรู้ในเรื่องการทำอาหารไทย ความรู้เกี่ยวกับสมุนไพร การนวดแผนโบราณ งานหัตถกรรมต่างๆ เป็นทุนทางวัฒนธรรมที่ก่อให้เกิดผลทางเศรษฐกิจ ซึ่งนักวิชาการได้ให้คำจำกัดความ คำว่า "ทุนวัฒนธรรม" ไว้ดังนี้

รังสรรค์ ณะพรพันธ์, (๒๕๔๖) มองว่า ทุนทางวัฒนธรรม คือ “...ทุนที่ใช้ในการผลิตสินค้าและบริการที่มีนัยทางวัฒนธรรม สิ่งเหล่านี้เรียกว่าทุนวัฒนธรรม...” ซึ่งทุนวัฒนธรรมของอ.รังสรรค์ ก็คือทุนการเงิน ทุนบริการ ที่มีความสำคัญในระบบทุนนิยมโลกปัจจุบัน ที่มีความเชื่อมโยงกับอุตสาหกรรมที่สื่อถึงนัยทางวัฒนธรรม ที่เรียกว่า อุตสาหกรรมสินค้าวัฒนธรรม ที่ผลิตสินค้าวัฒนธรรม(Cultural Product) และบริการที่มีวัฒนธรรมฝังตัวอยู่ในสินค้าและบริการนั้น

อีกทั้ง รังสรรค์ ได้เน้นย้ำว่า ในสังคมเศรษฐกิจโลกได้เปลี่ยนผันจากทุนอุตสาหกรรมและทุนบริการมาเป็นทุนวัฒนธรรมโดยมีความคาบเกี่ยวอยู่ในภาคอุตสาหกรรมและภาคบริการ สินค้าและบริการมีวัฒนธรรมแฝงอยู่ซึ่งสินค้านั้นไม่เพียงแต่สนองตอบความต้องการพื้นฐานของมนุษย์แต่ยังได้สนองความพึงพอใจด้านรูปลักษณ์ คุณประโยชน์ ภาคอุตสาหกรรมและภาคบริการ อุตสาหกรรมสินค้าวัฒนธรรมขยายตัวอย่างกว้างขวาง สินค้าวัฒนธรรมจำนวนมากได้ถูกผลิตและกระจายไปทั่วโลก โดยผ่านกระบวนการสากลาณวัตรของวัฒนธรรมมหาอำนาจ เช่น วัฒนธรรมญี่ปุ่นได้ก้าวขึ้นมาเป็นวัฒนธรรมโลก (Global Culture) สืบเนื่องจากญี่ปุ่นได้ขยับฐานะเป็นประเทศมหาอำนาจทางเศรษฐกิจเทียบเท่าเทียมไหล่กับสหรัฐอเมริกาและสหภาพยุโรป ผู้คนที่ต้องติดต่อกับค้าขายและร่วมลงทุนกับญี่ปุ่นนอกจากจะต้องเรียนรู้ภาษาญี่ปุ่นให้ได้ในระดับหนึ่งแล้วยังต้องเรียนรู้วัฒนธรรมญี่ปุ่นในบางระดับอีกด้วย(รังสรรค์ ณะพรพันธ์, ๒๕๔๖)

ชัยอนันต์ สมุทวณิช นักรัฐศาสตร์อีกท่านหนึ่ง ก็ได้นำเสนอแนวคิดเรื่องทุนวัฒนธรรมที่มีความคล้ายคลึงในแง่ของการทำให้วัฒนธรรมเป็นทุน เป็นสินค้าและบริการ แต่ที่แตกต่างจากแนวคิดของ รังสรรค์ ณะพรพันธ์ก็คือจุดเน้นในการให้ความสำคัญกับเรื่องของวัฒนธรรมเป็นหลัก เรื่องสินค้าและบริการคือเรื่องรอง ซึ่ง ชัยอนันต์ สมุทวณิช, (๒๕๔๐) กล่าวว่าวัฒนธรรมคือทุน (Cultural as capital) ซึ่งมีนัยสำคัญว่า เมื่อถือว่าวัฒนธรรมเป็นทุนชนิดหนึ่งแล้ว ก็มี Cultural Stock ได้ และการเปลี่ยนแปลงใน Cultural Stock น่าจะถือได้ว่าเกิดการลงทุนหรือทำให้ทุนเดิม (มรดกทางวัฒนธรรม) สามารถรักษาคุณค่าไว้ ความมั่งคั่งและความมั่นคง เน้นความมั่นคงทางจิตวิญญาณและความมั่งคั่งทางวัฒนธรรม วัฒนธรรมถือเป็นทุนของสังคมหนึ่งๆถ้าไม่มีการสืบสานต่อ หรือขาดความเอาใจใส่สนับสนุน ก็จะลดลงและหมดไปในที่สุด คนในสังคมก็จะขาดทุนทางชีวิต การที่ทำให้เรามีความคิดเห็นว่าวัฒนธรรมคือทุนประเภทหนึ่ง และมีความสำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมนี้ ย่อมนำไปสู่การทบทวนความคิดเชิงนโยบายของการมีรายจ่ายเพื่อก่อให้เกิดการลงทุนกิจกรรมด้านวัฒนธรรม เพราะเมื่อวัฒนธรรมเป็นทุนของสังคม มีค่าเดิมและมีการรักษาเพิ่มพูนทุนนั้นการที่รัฐมีค่าใช้จ่ายเพิ่มขึ้นก็เป็นเรื่องจำเป็น ถ้าจะกล่าวให้ชัดเจนลงไปก็คือ วัฒนธรรมในฐานะที่เป็นทุนหลักของ

สังคม ย่อมหมายถึงการปรับบทบาทให้วัฒนธรรมพ้นจากการเป็นฝ่ายถูกระงับหรือบทบาททรงหรือบทบาทที่รับ ให้เป็นฝ่ายกระทำ หรือต้นตัวและมีบทบาทนำ บทบาททุกได้ วัฒนธรรมก็จะไม่เสียเอกลักษณ์ ไม่กลายเป็นเพียงสินค้าและบริการ ไม่ต้องหล่อเลี้ยงขึ้นใหม่ด้วยการปลูกฝังคุณค่า

เมื่อวัฒนธรรมคือทุนชนิดหนึ่งแล้ว วัฒนธรรมก็มีผลผลิตได้ แต่เป็นผลผลิตด้านการสร้างคน ซึ่งมีความรอบด้านไม่ใช่เป็นเพียงมนุษย์เศรษฐกิจและความมั่งคั่งของชาติก็จะเป็นเพียงแต่ความร่ำรวยทางการเงินและวัตถุ ดังนั้นวัฒนธรรมที่เป็นทุนเท่านั้นที่จะช่วยรักษาสันติสุขและความสุขแบบไทยๆไว้ได้

การลงทุนทางวัฒนธรรม มีความหมายกว้างกว่าแนวคิดทางเศรษฐศาสตร์ เพราะไม่จำเป็นต้องผลิตสินค้าและบริการ แต่เป็นการผลิตบริการที่รัฐและผู้ที่มีอำนาจดำเนินการเพื่อวัตถุประสงค์ที่เฉพาะเจาะจงเกี่ยวกับความพยายามที่จะฉีดย้อนความคิด ความเชื่อ คุณค่า เพื่อกล่อมเกลาทั้งเจ้าหน้าที่ของรัฐและประชาชน การลงทุนทางวัฒนธรรมมิใช่รายจ่ายที่ฟุ่มเฟือย แต่มีความจำเป็นและสำคัญต่อการพัฒนาประเทศและเป็นเงื่อนไขสำคัญที่ทำให้การพัฒนายั่งยืนและมีลักษณะรอบด้านเป็นองค์รวม

จารุวรรณ ข้าเพชร และคณะ, (๒๕๔๙) กล่าวว่า ทุนทางวัฒนธรรมของชุมชนแต่เดิมเป็นทุนที่เกี่ยวข้องกับชีวิต ความเชื่อ และธรรมชาติ ผู้คนอยู่ร่วมกับทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมอย่างเอื้ออาทร ปัจจุบันทุนทางวัฒนธรรมเปลี่ยนแปลงไปเกี่ยวข้องกับนวัตกรรมที่หน่วยงานภายนอกนำเข้ามาเพื่อพัฒนาพื้นที่ ฉะนั้นการที่จะนำความรู้หรือทุนทางวัฒนธรรมใดมาพัฒนาหรือรักษาทรัพยากรธรรมชาติ จำเป็นต้องใช้กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในเรื่องการเรียนรู้ การแก้ปัญหา การนำมิติแห่งจิตวิญญาณ ความเชื่อ และความสำนึกกรักบ้านเกิดมาเป็นฐานในการพัฒนา

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการ, (๒๕๓๘) กล่าวว่า งานพัฒนาวัฒนธรรม หมายถึง การริเริ่มสร้างสรรค์และการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมให้เหมาะสมกับยุคสมัย บังเกิดคุณประโยชน์แก่ชีวิต สังคม และธรรมชาติ โดยที่ยังคงรักษาไว้ซึ่งเอกลักษณ์แห่งความเป็นไทย การพัฒนาวัฒนธรรมหรือการปรับปรุงวัฒนธรรมจะต้องตั้งอยู่บนรากฐานของคุณค่าดั้งเดิม เพราะถ้าการพัฒนาวัฒนธรรมเป็นการนำวัฒนธรรมใหม่เข้ามาโดยถอนรากฐานวัฒนธรรมเดิม ละเลยคุณค่าความหมายที่แฝงอยู่ในวัฒนธรรมเดิมโดยสิ้นเชิง จะก่อให้เกิดความสูญเสียบุคลิกลักษณะของความเป็นชาติของตนเองไป

ดังนั้นหากจะจำแนกจริงๆแล้ว คำว่าทุนทางวัฒนธรรมที่เป็นแนวคิดที่นำมาใช้ในปัจจุบัน น่าจะมีอยู่ ๒ สาย คือสายเศรษฐศาสตร์การเมือง และสายวัฒนธรรมชุมชน ที่มองในเชิงของระบบเศรษฐกิจ การค้าขาย โดยเอารายได้เป็นตัวตั้ง อะไรที่นำจะขายก็เอามาขายได้ทั้งหมดรวมทั้งวัฒนธรรม และการพัฒนาเป็นอุตสาหกรรมทางวัฒนธรรม Cultural Industry ทั้งผลิตภัณฑ์ที่เป็นสินค้าและการท่องเที่ยว ที่ประเทศในยุโรปและเอเชียหลายประเทศก็ดำเนินกิจกรรมโดยใช้แนวความคิดนี้ ในขณะที่นักมานุษยวิทยา นักสังคมวิทยาและนักวิชาการที่เคลื่อนไหว มองทุนวัฒนธรรม / ทุนทางสังคม เป็นเรื่องของพื้นที่ทางวัฒนธรรม พื้นที่ทางอำนาจเพื่อเป็นเวทีให้ชุมชนมีวิถีชีวิตและการดำรงอยู่อย่างมีศักดิ์ศรี รู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลง มีความยั่งยืน เป็นการเสริมสร้างพลังของประชาสังคมและการสร้างความเข้มแข็งขององค์กรชุมชน

ทุนวัฒนธรรมตามแนวคิดของบูร์ดิเยอ (Pierre Bourdieu)

ทุนวัฒนธรรมคือกระแสสังคมที่ตั้งอยู่บนความรู้ ความคุ้นเคย และรู้สึกกับสิ่งที่เกิดขึ้นและวิถีของวัฒนธรรมที่ครอบงำหรือมีอำนาจในสังคมนั้น เป็นเรื่องธรรมดา ทุนวัฒนธรรมรวมไปถึงภูมิหลังของครอบครัว สถานภาพทางสังคม การลงทุนและความผูกพันกับการศึกษา และทรัพยากรอื่นๆ ที่มีผลต่อความสำเร็จด้านวิชาการ บูร์ดิเยอ แบ่งรูปแบบของทุนทางวัฒนธรรมเป็นสามกลุ่ม ดังนี้

๑. **ขั้นเป็นรูปเป็นร่าง (Emnodied state)** เกี่ยวข้องตรงๆเลยกับบุคคลและสื่อให้เห็นว่าเขาทำอะไร และทำอะไรได้ ทุนวัฒนธรรมในขั้นเป็นรูปเป็นร่างนี้จะเพิ่มขึ้นได้ด้วยการลงทุนลงเวลาในการพัฒนาตนเองด้วย

การเรียนรู้ เมื่อทุนในชั้นเป็นรูปเป็นร่างนี้เป็นส่วนหนึ่งของบุคคลแล้ว จะกลายเป็นนิสัยและไม่สามารถที่จะถ่ายทอดออกมาได้ในแบบรวดเร็วทันใจ คือจะถ่ายทอดให้คนอื่นได้รับรู้ได้ในพริบตาไม่ได้ ยกตัวอย่างเช่น ครอบครัวคนไทย สอนให้ลูกหลานรู้จักไหว้พระ ไหว้ผู้ใหญ่ ไม่ใช่ทำสิ่งของ เดินเบาๆ เพื่อแสดงความสุภาพ

๒. ชั้นเป็นชั้นเป็นอัน (Objectified state) ทุนวัฒนธรรมจะถูกสื่อผ่านสินค้าวัฒนธรรม เครื่องมือ เครื่องใช้ที่เป็นวัตถุจับต้องได้เช่น หนังสือ ภาพเขียน อุปกรณ์ต่างๆ รวมทั้งเครื่องจักรที่นำมาผลิตสินค้า เราสามารถเชื่อมโยงวัตถุเหล่านี้เข้ากับทุนทางเศรษฐกิจ และการสื่อความหมายเกี่ยวกับทุนวัฒนธรรมในชั้นเป็นรูปเป็นร่างด้วยสัญลักษณ์ทางวัตถุเหล่านี้

๓. ชั้นเป็นสถาบัน (Institutionalized state) ให้ความน่าเชื่อถือทางวิชาการและแสดงคุณสมบัติที่สร้าง “ใบรับรองทางความสันตทางวัฒนธรรม (Certificate of cultural competence) ที่แสดงให้เห็นว่าผู้ถือได้รับประกันอำนาจตามธรรมเนียม ตามศรัทธา และตามกฎหมาย” คุณสมบัติทางวิชาการเหล่านี้สามารถนำไปใช้เพื่อการแลกเปลี่ยน (ปรีวรรต) ระหว่างทุนวัฒนธรรมกับทุนทางเศรษฐกิจได้ ยกตัวอย่างเช่น การเรียนสูงๆ ก็เพื่อที่จะได้ปริญญาตรี ปริญญาโท หรือนำไป “ขึ้นค่าตัว” เวลาทำงานทำ

การสะสมทุนวัฒนธรรม เริ่มขึ้นเมื่อลูกหลานได้รับการถ่ายทอดทุนทางวัฒนธรรมจากครอบครัว **บูร์ดิเยอร์** เห็นว่าพ่อแม่ และครอบครัวเป็นผู้ที่ลงทุนทางวัฒนธรรมคนสำคัญให้กับลูกหลาน ผ่านการศึกษา การที่เรามีการศึกษาดีนั้น เชื่อกันว่าทำให้ช่องว่างในสังคมลดลง อย่างไรก็ตาม **บูร์ดิเยอร์** เห็นตรงข้ามว่า การศึกษาเป็นเรื่องที่ไม่ได้ทำให้ความไม่เท่าเทียมกันในสังคมลดลง แต่เป็นเครื่องมือที่ทำให้ความไม่เท่าเทียมกันเหล่านี้เป็นเรื่องชอบธรรมไปเสียอีก ระบบการศึกษาเป็นสิ่งที่ทำตามหน้าที่ทางสังคมและการเมือง นั่นคือทำให้ความไม่เท่าเทียมกันในสังคมเป็นเรื่องถูกต้อง **บูร์ดิเยอร์** ยังนำเอาเรื่องเกี่ยวกับทุนวัฒนธรรมนี้มาเชื่อมโยงกับความสุนทรีย์ (Aesthetic) เช่น รสนิยม (Taste) ทางศิลปะ เป็นต้น เพื่อมาอธิบายเพิ่มเติมเกี่ยวกับการบริโภค ซึ่งถูกเอามาใช้แบ่งชนชั้นในสังคม คือ ชนกลุ่มน้อยมักจะถูกครอบงำด้านรสนิยมด้วยชนกลุ่มใหญ่ สรุปง่ายๆว่า **บูร์ดิเยอร์** เห็นว่าการศึกษาคือตัวแบ่งแยกความแตกต่างของคนในสังคม ทุนทางวัฒนธรรมที่ถูกถ่ายทอดมาจากครอบครัวและระบบการศึกษานั้น มีหลายระดับตั้งแต่ระดับบุคคล ไปจนถึงโครงสร้างใหญ่ของสังคม อย่างไรก็ตามระบบการศึกษา

ปีแอร์ บูร์ดิเยอร์ ได้ใช้เครื่องมือที่สำคัญ ๕ ประการในการวิเคราะห์และทำความเข้าใจสังคม ซึ่งได้แก่

ประการที่หนึ่ง "อาณาบริเวณหรือปริณทล" (field)

เป็นเครือข่ายความสัมพันธ์ระหว่าง"บุคคล/ปัจเจก"กับ"สถาบัน" มโนทัศน์เรื่องอาณาบริเวณนี้ มีความสำคัญยิ่งเพราะเป็นการอำนวยความสะดวกให้เกิดปฏิบัติการภายใต้ตรรกะชุดหนึ่งของมัน อาณาบริเวณนี้เป็นเขตแดนของการต่อสู้ เป็นปริณทลของการแข่งขันแย่งชิงทรัพยากร หรือแม้กระทั่งเป็นแหล่งของการต่อสู้เพื่อการยึดพื้นที่ ขยายขอบเขตอำนาจเหนือพื้นที่นั้นด้วย บูร์ดิเยอร์ใช้คำอุปมาในการอธิบายอาณาบริเวณว่าเป็น"สนามของการเล่นเกม" ("field"as the playing field) การแข่งขันกันนั้นไม่เพียงเอาชนะคู่ตรงข้ามเท่านั้น แต่เพื่อจะครองกฎหรือออกกฎในการควบคุมแข่งขัน ควบคุมผู้เล่นครองเกมการแข่งขันและการขยายพื้นที่ของการแข่งขันออกไป

ประการที่สอง "ทุน" (capital)

คือ แรงงานที่ถูกสะสมในรูปแบบที่กลายเป็นวัตถุ เป็นส่วนหนึ่งของปัจเจกหรือกลุ่มของปัจเจก ทำให้เขาสามารถเข้าครอบครองพลังทางสังคมในรูปของแรงงานที่เปลี่ยนสภาพจากนามธรรมเป็นรูปธรรม (reified labour) หรือแรงงานแท้ๆ ได้ ทุนถือเป็นมรดกที่สืบทอดมาอย่างต่อเนื่องสามารถเปลี่ยนแปลงได้ มีลักษณะทั้งสัมผัสได้และสัมผัสไม่ได้ เป็นปัจจัยในการกำหนดตำแหน่งทางสังคมของบุคคล เมื่อ "ทุน" มีขอบเขตที่

กว้างขวางมาก บัวร์ดิเยอร์จึงแบ่งทุนออกเป็น ๔ แบบ คือ ทุนทางเศรษฐกิจ, ทุนทางวัฒนธรรม, ทุนทางสังคม, และทุนทางสัญลักษณ์

(๑) ทุนทางเศรษฐกิจ (economic capital) ประกอบด้วยทุนตามความหมายของมาร์กซ์ รวมถึงการครอบครองทางเศรษฐกิจที่ช่วยเพิ่มความสามารถของผู้กระทำในสังคม ขณะเดียวกันก็สามารถเปลี่ยนรูปไปเป็น "เงิน" ได้อย่างตรงไปตรงมาและทันทีทันใด และอาจถูกทำให้เป็นสถาบันในรูปของสิทธิในทรัพย์สิน

(๒) ทุนทางวัฒนธรรม (cultural capital) มี ๓ รูปแบบ คือ

๒.๑ ทุนที่เป็นฮาบิตัส ได้แก่ การแสดงออกของร่างกายและจิตใจ มักปรากฏในชีวิตทางวัฒนธรรม และต้องใช้ระยะเวลาในการก่อตัวเป็นรูปเป็นร่าง ทุนแบบนี้สามารถเปลี่ยนความ มั่งคั่งภายนอกให้กลายเป็นทุนที่อยู่ในตัวคนได้ แต่ไม่สามารถเปลี่ยนได้อย่างทันทีทันใด หากต้องขึ้นอยู่กับเวลา สังคม และชนชั้นทางสังคม ทุนที่เป็นฮาบิตัสนี้ เป็นการส่งผ่านทางพันธุกรรมในครอบครัวและเป็นมรดกที่คนมักไม่ได้นึกถึง เช่น ความสวย ผิวพรรณ สีมดวงตา ฯลฯ ถือเป็นเงื่อนไขเบื้องต้นของทุนทางวัฒนธรรมอื่นๆ การส่งผ่านทุนฮาบิตัสอาศัยเวลา และสามารถเชื่อมโยงไปยังทุนทางเศรษฐกิจได้ ฮาบิตัสอาจลดลงหรือหายไปได้ด้วย

๒.๒ ทุนที่ถูกทำให้เป็นรูปธรรม (objectified state) ทุนวัฒนธรรมแบบนี้มีคุณสมบัติมากมาย เป็นคุณสมบัติที่มีความสัมพันธ์กับทุนทางวัฒนธรรมในแบบอื่นๆ แสดงออกเชิงวัตถุในรูปของสื่อหรือสิ่งของ อาทิ รูปภาพ งานเขียน หนังสือ พจนานุกรม อนุสาวรีย์ เครื่องมือ เครื่องจักร ฯลฯ ความเป็นทุนทางวัฒนธรรมดังกล่าวสามารถส่งผ่านความเป็นวัตถุได้ เช่น ด้วยการสะสมภาพวาด การสะสมทุนสามารถถูกส่งผ่านได้เหมือนกับทุนทางเศรษฐกิจ แต่สิ่งที่จะสามารถส่งผ่านได้ คือ ความเป็นเจ้าของภาพ ซึ่งคือ ความเป็นเจ้าของในวิถีการบริโภคภาพเขียน ฉะนั้นสินค้าในเชิงวัฒนธรรมจึงเป็นได้ทั้งสิ่งที่เป็วัตถุและสัญลักษณ์ คนที่เป็นเจ้าของปัจจัยการผลิตจึงต้องหาวิธีการที่เหมาะสมในการสะสมรวบรวมทุน

๒.๓ ทุนที่ถูกทำให้เป็นสถาบัน (institutionalization state) คือ ทุนที่ถูกทำให้เป็นวัตถุหรือรูปธรรมที่ชัดเจน เป็นการอ้างอิงถึงคุณสมบัติเบื้องต้นของทุนทางวัฒนธรรมในลักษณะการรับประกัน โดยแสดงออกในรูปของประกาศนียบัตร หนังสือรับรอง และการสอบวัดคุณสมบัติ ทุนทางวัฒนธรรมจึงสามารถเปลี่ยนรูปได้ภายใต้เงื่อนไขเฉพาะ คืออาจเปลี่ยนรูปเป็นทุนทางเศรษฐกิจ เช่น เงินเดือน หรือเปลี่ยนรูปกลายเป็นสถาบันในรูปของคุณสมบัติทางการศึกษา ทุนแบบนี้ได้สร้างความแตกต่างระหว่าง ความรู้ที่เป็นทางการที่ได้รับการรับรองความสามารถ กับทุนทางวัฒนธรรมแบบธรรมดา ทุนนี้ยังทำให้เกิดการสับเปลี่ยนระหว่างทุนทางวัฒนธรรมกับทุนทางเศรษฐกิจได้อีกด้วย โดย "การรับประกันทุนทางการศึกษา" ด้วย "มูลค่าของเงิน" เพราะผลผลิตของการแลกเปลี่ยนทุนทางเศรษฐกิจไปเป็นทุนทางวัฒนธรรมได้สร้างมูลค่าในรูปของทุนทางวัฒนธรรมให้กับผู้ที่มีคุณสมบัติทางการศึกษา ผลกำไรในรูปวัตถุและสัญลักษณ์ที่คุณสมบัติทางการศึกษารับรอง ขึ้นกับ ความหายาก การลงทุนในแง่เวลา และความพยายาม

(๓) ทุนทางสังคม (social capital) ประกอบด้วยทุน ๒ แบบ ดังนี้

๓.๑ ทรัพยากรที่มีความสัมพันธ์กับสมาชิกของกลุ่ม (relationship) เป็นความสัมพันธ์ของกลุ่มและเครือข่ายของสังคม ทุนทางสังคมขึ้นอยู่กับขนาดของเครือข่าย และการติดต่อสัมพันธ์ที่บุคคลจะสามารถระดมมาได้อย่างมีประสิทธิภาพ ดังนั้น คุณภาพของทุนทางสังคมในส่วนนี้ถูกสร้างขึ้นมาจากผลรวมของการมีความสัมพันธ์กันระหว่างบุคคล มากกว่าจะเป็นเพียงแค่คุณภาพของกลุ่มเท่านั้น

๓.๒ การรับรู้และการยอมรับ (cognition and recognition) การได้มาซึ่งการรู้และการยอมรับ เป็นเรื่องของคุณลักษณะเชิงสัญลักษณ์ และสามารถเปลี่ยนรูปไปเป็นทุนทางสัญลักษณ์ได้ (symbolic capital)

(๔) ทุนทางสัญลักษณ์ (symbolic capital)

ทุนแบบนี้เกิดขึ้นเกือบทุกที่ที่บุคคลรับรู้และยอมรับว่ามีอยู่ อาทิ ศักดิ์ศรี สถานภาพ อำนาจ ทุนทางสัญลักษณ์อาจมาจากการที่ปัจเจกมีทุนทางเศรษฐกิจเป็นพื้นฐาน และเมื่อมีทุนทางสัญลักษณ์ก็สามารถเปลี่ยนเพื่อให้ได้มาซึ่งทุนทางเศรษฐกิจได้เช่นกัน แต่การเปลี่ยนรูปอีกครั้งหนึ่งของทุนทางเศรษฐกิจไปเป็นทุนทางสัญลักษณ์ จะไม่สามารถสำเร็จได้หากปราศจากการสมรู้ร่วมคิด (complicity) ของทุกกลุ่ม แรงขับในการให้ได้มาและต่อสู้เพื่อรักษาทุนทางสัญลักษณ์ มาจากการแสดงออกมา (disposition) ที่ถูกสร้างขึ้นจากฮาบิตุส เป็นกระบวนการสืบทอดมาตั้งแต่เกิด และค่อยๆ ถูกทำให้เพิ่มขึ้นโดยครอบครัวและโรงเรียน ทั้งนี้ ทุนทางวัฒนธรรม ทุนทางสังคม และทุนทางสัญลักษณ์ เป็นทุนที่อยู่ในตัวบุคคลและไม่สามารถลดทอนลงให้เท่ากับทุนทางเศรษฐกิจ แต่ทุนทุกชนิดสามารถมาได้จาก "ทุนทางเศรษฐกิจ" การเปลี่ยนรูปของทุนไม่ได้เป็นไปอย่างอัตโนมัติ แต่จะต้องใช้ความพยายามและจะแสดงให้เห็นผลในระยะยาว (สุภางค์ จันทวานิช, ๒๕๕๑)

ประการที่สาม "ปัจเจกผู้กระทำการ" (agents)

ซึ่งเป็นผู้ที่ปฏิบัติการอยู่ในอาณาบริเวณ คนที่อยู่ในอาณาบริเวณเดียวกันก็อาจจะมีความคิดคล้ายคลึงกัน แต่ไม่เหมือนกันเสียทีเดียว หรืออาจมีกลุ่มทุนที่คล้ายคลึงกันได้

ประการที่สี่ "ฮาบิตุส" (habitus)

หมายถึง กิริยาท่าทาง ความคิด มารยาทของบุคคลที่ได้มา และสั่งสมอยู่ในตัวโดยไม่รู้ตัวว่ามันดำรงอยู่ มันกลายเป็นส่วนหนึ่งของความคิดความอ่านในชีวิตประจำวัน อยู่ในจิตไร้สำนึก ทำให้เราทำสิ่งต่างๆ โดยไม่ต้องคิด

บูร์ดิเยอร์ ได้ให้คำอธิบายฮาบิตุสไว้ต่างๆ กันดังนี้

๑. เป็นระบบแบบแผนเพื่อสร้างการกระทำบางอย่างโดยเฉพาะ ได้มาจากการรับมรดกทุนทางวัฒนธรรมผ่านสิ่งแวดล้อมในครอบครัว ผู้ที่ได้รับมรดกทุนทางวัฒนธรรมจะมีความรู้ ความเข้าใจ และรสนิยมที่ถูกหล่อหลอมโดยไม่รู้ตัว เพราะไม่มีการเรียนรู้อย่างเป็นทางการ

๒. การแสดงออกของคุณสมบัติต่างๆ ในพื้นที่ทางสังคม

๓. การแสดงออกของการลงทุน (โดยไม่รู้ตัว) ของผู้ที่อยู่ในพื้นที่ทางสังคมเกี่ยวกับเรื่องอำนาจ

๔. เป็นกฎของการกระทำที่ระบุขึ้นทางสังคมของผู้กระทำในสนามทางสังคม (social field) ระหว่างชนชั้นที่เป็นผู้ครอบงำกับชนชั้นที่ถูกครอบงำ

๕. เป็นหลักการที่กระตุ้นให้บุคคลมีการกระทำที่เด่นชัดและโดดเด่นไม่เหมือนคนอื่น บูร์ดิเยอร์ ยกตัวอย่าง เช่น สิ่งที่คนงานกินและมารยาทในการกินอาหารของเขา กีฬาของคนงานและวิธีเล่น ความคิดเห็นทางการเมือง และวิธีแสดงความคิดเห็นเหล่านั้น วิธีจำแนกหรือจัดประเภทสิ่งต่างๆ การรับรู้และการแจกแจงตลอดจนรสนิยม

ฮาบิตุสเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับความโดดเด่นของชนชั้นนำ โดยที่ฮาบิตุสทำให้ชนชั้นนำมีลักษณะนิสัยที่ต่างไปจากคนโดยทั่วไป และแสดงออกผ่านสิ่งที่เรียกว่า "รสนิยม" รสนิยมไม่ใช่เรื่องที่ยืนยันอยู่กับรายได้ แต่เป็นเรื่องของการสั่งสมที่ตกทอดมาเป็นมรดกของครอบครัวและวงศ์ตระกูล นอกจากนี้ฮาบิตุสยังมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับแบบแผนการใช้ชีวิตอย่างมาก เพราะ ฮาบิตุสเป็นตัวกำหนดแบบแผนการใช้ชีวิตของบุคคล และแบบแผนการใช้ชีวิตนั้นบางครั้งก็ไม่ขึ้นอยู่กับฐานะทางเศรษฐกิจ ดังจะพบว่า ผู้ที่มีทุนทางเศรษฐกิจสูงอาจมีทุนทางวัฒนธรรมต่ำ และมีฮาบิตุสที่คล้ายคลึงกับชนชั้นแรงงานทั้งๆ ที่มีฐานะดี ยกตัวอย่าง เช่น กลุ่มคนที่เรียกว่า กระฎุมพี (bourgeoisie) คือ กลุ่มคนรวยใหม่ กลุ่มคนรวยใหม่เป็นกลุ่มที่ต้องการทำให้เหมือนคนที่มีรสนิยมและวัฒนธรรมสูง แต่เนื่องจากขาดทุนทางวัฒนธรรมที่เป็นมรดกมาแต่ดั้งเดิม การแสดงออกของคนกลุ่มนี้จึงเป็นการแสดงออกเพื่อเลียนแบบแต่ไม่เหมือน (สุภางค์ จันทวานิช, ๒๕๕๑)

ประการที่ห้า "ปฏิบัติการ" (practices)

ซึ่งเป็นการกระทำ เป็นสิ่งที่เราเลือกทำหรือเป็นสิ่งที่เราทำได้ ซึ่งได้รับอิทธิพล แรงผลักดันภายใน อาณาบริเวณหนึ่ง ภายใต้ระบบฮาปิตุสชุดหนึ่งของเรา ดังกรณีการเล่นเกมที่บูร์ดิเยอร์ยกตัวอย่าง ผู้เล่นจะมี ทิศทางและความเข้าใจกฎของเกมอยู่ชุดหนึ่ง รวมกับความสามารถของเขามืออยู่ในการเล่น ในวินาทีของการเล่น ผู้เล่นจะคาดการณ์หรือตอบสนองโดยอัตโนมัติตามสมรรถภาพของฮาปิตุสของเขา ดังนั้นเราสามารถ เข้าใจปฏิบัติการได้อย่างถ่องแท้ก็เฉพาะในอาณาบริเวณหนึ่ง และจะพบเห็นความหลากหลายตามฮาปิตุสของเขาแต่ละคน หากคนหนึ่งต้องการที่จะเล่นอยู่ในอาณาบริเวณหนึ่งโดยไม่มีระบบฮาปิตุสเป็นตัวนำทาง ก็จะไม่ สามารถมีส่วนร่วมในเกมได้อย่างสมบูรณ์

บูร์ดิเยอร์มักจะเปรียบเทียบปฏิบัติการทางสังคมว่า เหมือนดังการเล่นเกมที่หนึ่ง สนามแข่งขันจึง เป็นพื้นที่/ปริมาตรที่ปัจเจกแต่ละคนเข้ามาแข่งขันต่อสู้ เพื่อจะได้ทรัพยากรที่มีอยู่ ซึ่งต่างต้องรู้ถึงวิธีเล่น (The feel for the games) เพื่อการหลบหลีกหรือครองเกมการแข่งขันเพื่อความเป็นต่อเสมอ ดังนั้นปัจเจก แต่ละคนเข้ามาในสนามการแข่งขันโดยมีเป้าหมายของการแข่งขันที่จริงถูกกำหนดโดยสังคมอยู่แล้ว ในส่วนของ การศึกษาทางมิติวัฒนธรรม บูร์ดิเยอร์ มองว่าวัฒนธรรมเป็นพื้นฐานของการสื่อสาร ทำหน้าที่เป็นสื่อที่สร้างความ เข้าใจสารที่มนุษย์ต้องการสื่อให้แกกัน เป็นระบบของความเข้าใจร่วมกันเพื่อที่จะสามารถอยู่ร่วมกันใน สังคมได้ อีกทั้งยังเป็นตัวถ่ายทอดความรู้สึกนึกคิด มโนทัศน์เกี่ยวกับโลก เพื่อที่จะสามารถมีหลักปฏิบัติต่อโลก ได้อย่างถูกต้อง วัฒนธรรมจึงเป็นการนำวิถีชีวิตแบบหนึ่งของคนรุ่นหนึ่งส่งผ่านสืบสานให้กับผู้คนอีกรุ่นหนึ่ง เพื่อให้เป็นแนวทางปฏิบัติหรือเป็นช่องทางในการดำรงชีวิตอยู่บนโลกนี้ และสร้างพื้นฐานของการดำรงชีวิตใน อนาคตต่อไป แต่วัฒนธรรมมิได้ทำหน้าที่เพียงเพื่อการสื่อสารอย่างเดียวเท่านั้น วัฒนธรรมยังทำหน้าที่ ครอบงำผ่านระบบสัญลักษณ์ต่างๆ ไม่ว่าจะเป็น ศิลปะ ภาษา พิธีกรรม ศาสนา หรือภูมิปัญญา ล้วนมีมิติของ การครอบงำและจำแนกความแตกต่างของคนทั้งสิ้น คือ ทำหน้าที่จัดหมวด แยกแยะ ลำดับความแตกต่าง ชี้ให้เห็นความเหลื่อมล้ำของผู้คนในสังคมให้อยู่ในลำดับชั้นของฐานานุกรมทางสังคม (Social Hierarchy) ตาม ตำแหน่งแห่งที่ที่แตกต่างกันไป (Bourdieu, ๑๙๙๓) ดังนั้นการทำความเข้าใจวัฒนธรรม หรือกระบวนการผลิต ทางวัฒนธรรม (Cultural Production) นั้น จำเป็นต้องเชื่อมโยงกับอำนาจหรือความสัมพันธ์เชิงอำนาจ ในแต่ ละพื้นที่ทางสังคมเสมอ

บูร์ดิเยอร์จึงได้พัฒนาแนวคิดเศรษฐศาสตร์การเมืองว่าด้วยปฏิบัติการของอำนาจเชิงสัญลักษณ์ (Political Economy of Symbolic Power) ที่มีมโนทัศน์หลักว่าด้วยผลประโยชน์เชิงสัญลักษณ์ แนวคิดที่ว่า ด้วยทุนประเภทต่างๆ และทฤษฎีว่าด้วยความรุนแรงเชิงสัญลักษณ์ เพื่ออธิบายว่า มนุษย์ได้ใช้ประโยชน์เชิง เศรษฐกิจอย่างไรเพื่อเป็นการสะสมผลประโยชน์เชิงสัญลักษณ์ เขาเห็นว่า วัฒนธรรมเป็นทุนอย่างหนึ่ง สามารถสะสมกองเงย แลกเปลี่ยน และกระจายได้ ตามหลักตรรกของทุนทางเศรษฐกิจ เมื่อวัฒนธรรมมี ศักยภาพเป็นทุนที่สามารถนำมาลงทุนในปริมาตรของเศรษฐศาสตร์การเมืองว่าด้วยปฏิบัติการของอำนาจเชิง สัญลักษณ์ได้ จึงจำเป็นต้องมีปฏิบัติการเชิงอำนาจ (Exercise of power) เพื่อจะครองความชอบธรรมในการมี อำนาจโดยปราศจากข้อกังขาและปราศจากการตั้งคำถามใดๆ การสะสมทุนทางวัฒนธรรมนั้นผ่านการลงทุน แรงงานและเวลา ความหมายของแรงงานไม่เพียงแต่เป็นการออกแรงทางกายภาพเท่านั้น แต่รวมถึงการลงทุน ทางด้านสังคม การเมือง ศาสนา และการค้ำเคย ซึ่งเป็นการสะสมทุนในรูปแบบต่างๆ เอาไว้ และสามารถ เรียกใช้ปรับเปลี่ยนในยามที่ต้องการ

บูร์ดิเยอร์ไม่เพียงแบ่งทุนออกเป็นประเภทต่างๆ และชี้ให้เห็นถึงรูปแบบของทุนแต่ละประเภทเท่านั้น แต่ยังแสดงให้เห็นว่า ทุนประเภทต่างๆ นั้นสามารถสลับสับเปลี่ยนและแปลงตนจากทุนประเภทหนึ่งไปสู่ทุนอีก ประเภทหนึ่งได้ และรูปแบบของการแปลงทุนจะมีลักษณะที่แตกต่างกันออกไปในแต่ละสังคมวัฒนธรรม โดย

ปกติแล้ว เราสามารถแปลงทุนทางเศรษฐกิจไปเป็นทุนทางสังคมและทุนวัฒนธรรมได้ง่ายกว่าการแปลงทุนทางวัฒนธรรมหรือทุนทางสังคมไปเป็นทุนทางเศรษฐกิจ อย่างไรก็ตามเราอาจจัดหาหรือได้มาซึ่งสินค้าและบริการบางอย่างโดยการใช้ทุนทางเศรษฐกิจ ในขณะที่สินค้าและบริการบางอย่าง อาจแลกมาได้ด้วยการใช้ทุนทางสังคมและวัฒนธรรมเท่านั้น. นักการเมืองบางคนอาจใช้ทุนทางเศรษฐกิจเป็นพื้นฐานสำคัญของการหาเสียง แต่ในขณะที่เดียวกันก็ต้องใช้ทุนทางสังคมในรูปของเครือข่ายหัวคะแนน และทุนทางวัฒนธรรมในแง่ของการเป็นคนท้องถิ่น เพื่อเป็นทุนในการต่อสู้ทางการเมืองให้ได้รับการเลือกตั้ง เป็นต้น

แนวคิดเรื่องวัฒนธรรมในฐานะที่เป็นรูปแบบหนึ่งของทุน ช่วยทำให้เราตระหนักถึงมิติของความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่แฝงอยู่ในทรัพยากรทางวัฒนธรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งศักยภาพของการที่ทุนวัฒนธรรมจะปรับเปลี่ยนหรือแปลงเป็นอำนาจเชิงสัญลักษณ์ บูร์ดิเยอร์เสนอว่า ในสังคมอุตสาหกรรมนั้น รูปแบบหลักของอำนาจและการครอบงำได้ปรับเปลี่ยนจากการใช้กำลังบังคับและการใช้ความรุนแรง ไปสู่การใช้สัญลักษณ์เป็นยุทธวิธีในการหลอกล่อและครอบงำประชาชนกลุ่มต่างๆ ด้วยเหตุนี้ บูร์ดิเยอร์จึงสนใจบทบาทของกระบวนการทางวัฒนธรรม ตลอดจนผู้ผลิตวัฒนธรรม (cultural producers) เช่น ผู้นำ ครู นักเขียน นักวิชาการ ฯลฯ และสถาบันต่างๆ ในกระบวนการครอบงำเชิงสัญลักษณ์และการสถาปนาความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่หลอกล่อในสังคม

ตามทัศนะของบูร์ดิเยอร์ อำนาจเชิงสัญลักษณ์มีความสำคัญแทบจะเท่าเทียมกับอำนาจทางเศรษฐกิจเลยทีเดียว อำนาจเชิงสัญลักษณ์เป็นอำนาจในการครอบงำผ่านการสร้างความชอบธรรม (legitimacy) หรือที่มาร์ก(Karl Marx) เรียกว่าอุดมการณ์ (ideology) เขานิยาม"อุดมการณ์"หรือที่เขาเรียกว่าความรุนแรงเชิงสัญลักษณ์ (symbolic violence) ว่า เป็นศักยภาพในการสร้างและยึดยึดรูปแบบและวิธีการทำความเข้าใจและปรับตัวเข้ากับสังคม ด้วยการนำเสนออำนาจทางเศรษฐกิจและการเมืองในรูปแบบที่กลบเกลื่อนหรือปิดบังซ่อนเร้นอำนาจที่แท้จริงเอาไว้ การใช้อำนาจจำเป็นต้องมีความชอบธรรมบางอย่างที่สร้างให้เกิด "ความเข้าใจที่คลาดเคลื่อน" หรือสำนึกที่ผิดพลาดเกี่ยวกับการใช้อำนาจนั้น บูร์ดิเยอร์มองว่า สำนึกที่ผิดพลาดเกิดจากการ "แสร้ง" ปฏิเสธผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจและการเมืองที่แฝงอยู่ในกิจกรรมทุกประเภท นั่นคือ ตรรกของผลประโยชน์ที่เป็นพื้นฐานของกิจกรรมทุกอย่าง ถูกทำให้เกิดความเข้าใจที่คลาดเคลื่อนไปว่าเป็นเรื่องของการไม่มีผลประโยชน์เกี่ยวข้อง. ปฏิบัติการเชิงสัญลักษณ์หลอกล่อหรือปิดเบือนความสนใจไปจากผลประโยชน์ที่อยู่ในกิจกรรมเหล่านั้น และทำให้ดูราวกับว่ากิจกรรมเหล่านั้นเกิดขึ้นและดำเนินไปโดยไม่มีผลประโยชน์เข้ามาเกี่ยวข้อง. กิจกรรมหรือการกระทำบางอย่างอาจสร้างให้เกิดอำนาจเชิงสัญลักษณ์หรือความชอบธรรมขึ้นมาได้เมื่อกิจกรรมนั้นถูกนำเสนอในลักษณะที่แยกต่างหากจากผลประโยชน์ที่อยู่เบื้องหลัง และทำให้เกิดความเข้าใจที่คลาดเคลื่อนว่าเป็นกิจกรรมที่ไม่มีผลประโยชน์แอบแฝงเลยแม้แต่น้อย ปัจเจกบุคคลและกลุ่มที่สามารถกลบเกลื่อน และปรับเปลี่ยนผลประโยชน์ส่วนตนไปสู่การนำเสนอว่าไม่มีผลประโยชน์อะไรเกี่ยวข้องในกิจกรรมบางอย่าง สามารถสะสมหรือเพิ่มพูนทุนสัญลักษณ์ของตนได้ "ทุนสัญลักษณ์"จึงหมายถึง"ทุนในเชิงนิเสธ" (denied capital) นั่นคือ ผลประโยชน์ถูกกลบเกลื่อนภายใต้การกระทำที่ดูเฟิ่นๆ แล้วไม่มีผลประโยชน์แอบแฝง. ความสำคัญของทุนสัญลักษณ์เกิดจากการปฏิเสธทุนทางเศรษฐกิจ ทุนสัญลักษณ์เป็นรูปแบบหนึ่งของอำนาจซึ่งคนทั่วไปมักไม่มองว่าเป็นอำนาจ หากแต่เป็นการยอมรับ เป็นความจงรักภักดีและความเชื่อตรงมันคงในความสัมพันธ์ทางสังคมชุดใดชุดหนึ่ง

บูร์ดิเยอร์ยกตัวอย่างการแลกเปลี่ยนของขวัญของกำนัลในสังคมชวานาคาบิเลีย ซึ่งมีแบบแผนของการแลกเปลี่ยนที่กลบเกลื่อนหรือทำให้เกิดความเข้าใจที่คลาดเคลื่อนเกี่ยวกับจุดมุ่งหมายแท้จริงของการแลกเปลี่ยน ในทำนองเดียวกัน ปฏิบัติการของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรที่ลงพื้นที่ไปเยี่ยมชาวบ้าน ไม่ว่าจะเป็นการไปงานแต่งงาน ไปช่วยงานศพ ล้วนแล้วแต่ถูกนำเสนอว่าเป็นการแสดง "น้ำใจ" แก่คนคุ้นเคย ทั่วๆ ที่การ

กระทำได้กล่าวคือการเปลี่ยนทุนเศรษฐกิจ ในรูปของเงินและสิ่งของช่วยเหลือต่างๆ ให้กลายเป็นอำนาจเชิงสัญลักษณ์ นั่นคือ การสร้างภาพของคนดีมีน้ำใจ ซึ่งอาจเปลี่ยนไปเป็นความชอบธรรมที่จะได้รับเลือกตั้ง ในทำนองเดียวกับ การแจกผ้าห่มของบริษัทเปียร์รี่ห้อยตั้ง หรือการเป็นเจ้าของภาพถ่ายทอดฟุตบอล ก็คือความพยายามที่จะสะสมทุนเชิงสัญลักษณ์ โดยการปรับเปลี่ยนทุนเศรษฐกิจไปสู่การจัดกิจกรรมเพื่อประโยชน์ส่วนรวม เพื่อสร้างภาพลักษณ์และการยอมรับจากสาธารณชน (ยศ สันตสมบัติ, ๒๕๔๖) นอกจากนี้บูร์ดิเยอร์อธิบายว่า ทุนวัฒนธรรมจะปรากฏตัวในสามรูปแบบ คือ

๑. เป็นสิ่งที่ฝังอยู่ในตัวคนหรือกลุ่มคน เช่น ความคิด จินตนาการ ความคิดริเริ่ม ความเชื่อ

๒. เป็นสิ่งที่ป็นรูปสัญลักษณ์และเป็นตัวตน เช่น ภาพวาด เครื่องมือ อุปกรณ์ สิ่งก่อสร้าง สถานที่ที่เป็นมรดกโลก

๓. ความเป็นสถาบัน เช่น กติกา การยอมรับที่หลายๆ คนเห็นร่วมกัน เช่นการยอมรับในสถาบัน กษัตริย์ วัด โรงเรียน ทำให้เกิดความสามัคคี ประเพณี หรือกิจกรรมร่วมกันของสังคม

ทุนวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่มัลลค่าและให้คุณค่าต่อวิถีชีวิตของสังคมในทางใดทางหนึ่ง เช่น ทำให้สังคมอยู่กันอย่างสมานฉันท์ ช่วยจัดระเบียบสังคม ในทางเศรษฐศาสตร์เป็นสิ่งที่ก่อให้เกิด อรรถประโยชน์ต่อสังคมและปัจเจก แต่ทุนวัฒนธรรมก็เป็นสิ่งที่ไม่จีรัง มันเปลี่ยนแปลงไปตามสิ่งแวดล้อมและเทคโนโลยี เช่น การทอผ้าที่เป็นวิถีชีวิตดั้งเดิมของคนไทย เมื่อมีโรงงาน มีเครื่องจักรเข้ามา ซึ่งสามารถทอผ้าได้รวดเร็ว และราคาถูกกว่า หรือเมื่อการแพทย์แผนใหม่เข้ามาแทนที่ การแพทย์แผนโบราณ ความต้องการของผู้คนก็เริ่มเปลี่ยนแปลงไป

วัฒนธรรมเป็นสินค้ามีคุณ (merit goods) ในความหมายเชิงเศรษฐศาสตร์ การผลิตและบริโภคสินค้าไม่เพียงเป็นความพอใจของผู้เสพและผู้แสดงวัฒนธรรม แต่ยังมีคุณประโยชน์ ต่อสังคมส่วนรวมหรือคนส่วนใหญ่ เช่น การศึกษา นอกจากประโยชน์ต่อผู้เรียน คือทำให้ได้มีค่าจ้างแรงงานตำแหน่งหน้าที่ที่ดีขึ้นแล้ว ยังเป็นผลดีต่อส่วนรวมคือ ช่วยลดภาระของสังคม

๒.๓ แนวคิดการทำวัฒนธรรมให้เป็นสินค้า

จากแนวคิดการบริโภคนิยมสมัยใหม่ ที่มุ่งเน้นการบริโภคที่ไม่ใช่แค่การบริโภคมูลค่าใช้สอย และมูลค่าการแลกเปลี่ยนเท่านั้น หากแต่ปัจจุบันวัตถุในสังคมแห่งการบริโภคจะมีคุณค่าตามระบบหรือโครงสร้างที่ถูกจัดตั้งขึ้น กล่าวคือนอกจากประโยชน์ใช้สอยแล้ว วัตถุถูกกำหนดในฐานะที่เป็นส่วนประกอบในการสร้างบรรยากาศของระบบคุณค่าใดระบบคุณค่าหนึ่ง ที่มีอยู่อย่างมากมายในสังคมสมัยใหม่ ซึ่งจิตสำนึกอันใหม่ของผู้นั้นที่ไม่เคยปรากฏมาก่อนในประวัติศาสตร์คือ "อุดมการณ์แห่งการบริโภค" เนื้อหาของอุดมการณ์ใหม่นี้ก็คือ ความพึงพอใจที่ได้มาจากการบริโภค ความสุขของมนุษย์ถูกทำให้เหลือเพียงคำจำกัดความว่า คือความรื่นรมย์จากการได้สัพวัตถุ การบริโภคในปัจจุบันจึงกว้างขึ้นไม่ใช่แค่การบริโภคสินค้าที่เป็นวัตถุที่จับต้องได้เพียงอย่างเดียว

วัฒนธรรมเป็นหนึ่งในการบริโภคปัจจุบันที่กำลังได้รับความนิยม โดยวัฒนธรรมตรงกับคำภาษาอังกฤษว่า "culture" มาจากภาษาละตินคือ cultura ซึ่งแตกมาจากคำว่า colere หมายถึง การเพาะปลูกและบำรุงให้เจริญงอกงาม (cultivate) โดยทั่วไปแล้วการใช้คำนี้สะท้อนถึงวิถีชีวิตของผู้คนและโครงสร้างทางสัญลักษณ์ที่แสดงถึงการประพฤติ ปฏิบัติที่สำคัญ วัฒนธรรมได้รับการเข้าใจว่าเป็นเสมือนระบบของสัญลักษณ์และความหมายที่มนุษย์สร้างขึ้นซึ่งมีความ แตกต่างกันตามลักษณะของแต่ละพื้นที่ (วัฒนธรรมแห่งชาติ, ๒๕๕๒) ความแตกต่างกันของ การให้ความหมายของคำว่าวัฒนธรรมขึ้นอยู่กับการใช้ แนวคิด และทฤษฎีที่แตกต่างกัน รวมไปถึง เภณทในการประเมินการประพฤติ การปฏิบัติที่แตกต่างกัน(แผนแม่บทวัฒนธรรมแห่งชาติ, ๒๕๕๒)เช่นเดียวกับความหมายของวัฒนธรรมในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน

พ.ศ.๒๕๔๒ และ ๒๕๔๖ ที่หมายถึง สิ่งที่ทำความเจริญงอกงามให้แก่หมู่คณะ เช่น วัฒนธรรมไทย วัฒนธรรมในการแต่งกาย วิถีชีวิตของหมู่คณะ เช่น วัฒนธรรมพื้นบ้าน วัฒนธรรมชาวเขา คล้ายคลึงกับศรีศักร วัลลิโภดม (๒๕๓๖) ที่เห็นว่า วัฒนธรรม คือ รูปแบบในการดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันของทุกสิ่งทุกอย่าง ที่คนในชุมชนหรือ กลุ่มคนสร้างขึ้นเพื่อการดำรงชีวิตอยู่เป็นวัฒนธรรมทั้งสิ้น และสุพัตรา สุภาพ (๒๕๓๘) ที่กล่าวถึง วัฒนธรรม ว่ามีความหมายครอบคลุมถึงทุกสิ่งทุกอย่างอันเป็นแบบแผนของความคิด และการกระทำที่แสดงออกถึงวิถีชีวิต ของมนุษย์ในสังคมกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งหรือสังคมใดสังคมหนึ่ง เช่นเดียวกับวีระ บำรุงรักษา (๒๕๔๐) กล่าวว่า วัฒนธรรม คือวิถีชีวิตที่คนไทยได้สั่งสม เลือกรสร ปรับปรุง แก้ไข จนถือว่าเป็นสิ่งที่ดีงามเหมาะสมกับ สภาพแวดล้อมและได้ใช้เป็นเครื่องมือ หรือเป็นแนวทางในการป้องกันและแก้ไขปัญหาในสังคม

โดยวัฒนธรรมปรากฏในรูปแบบที่สัมผัสได้ (tangible culture) ซึ่งมีลักษณะเป็นวัตถุที่จับต้องได้ และวัฒนธรรมที่สัมผัสไม่ได้ (intangible culture) ซึ่งเป็นเรื่องของจิตใจ สำหรับองค์การยูเนสโก ได้จำแนก เป็น ๕ สาขา คือ สาขามนุษยศาสตร์ สาขาศิลปะ สาขาการช่างฝีมือ สาขาคหกรรมศิลป์ และสาขากีฬาและ นันทนาการ ซึ่งทั้ง ๕ ประการมีทั้งที่เป็นวัตถุและจิตใจ ปัจจุบันกระทรวงวัฒนธรรม จำแนกวัฒนธรรมออกเป็น ๓ ประเภทคือ วัฒนธรรมทางวัตถุซึ่งสามารถจับต้องได้ วัฒนธรรมทาง จิตใจที่ไม่สามารถจับต้องได้ และความ หลากหลายทางวัฒนธรรม นอกจากนี้วัฒนธรรมยังปรากฏใน รูปแบบของวัฒนธรรมที่เป็นมรดก (heritage culture) วัฒนธรรมที่เป็นวิถีชีวิต (living culture) และวัฒนธรรมที่สร้างสรรค์ (creative culture) ซึ่งในแต่ละประเภทสามารถปรากฏได้ทั้งในลักษณะที่ สัมผัสได้ (tangible culture) และสัมผัสไม่ได้ (intangible culture)

การเกิดวัฒนธรรมมีสาเหตุมาจากความต้องการของมนุษย์ ๓ ประการ คือ ความต้องการที่จะได้รับการ ตอบสนองทางชีววิทยา ความต้องการทางสังคม (social needs) และความต้องการทาง จิตใจ (psychological needs) พัฒนาการของการเกิดวัฒนธรรม เริ่มต้นที่ความต้องการขั้นพื้นฐาน ไปสู่ ความต้องการชีวิตที่ดีขึ้นจนกระทั่งเป็นความต้องการขั้นสูงสุดคือความต้องการเสถียรภาพและความมั่นคง การตอบสนองความต้องการระดับแรกเป็นการตอบสนองในระดับปัจจัยสี่ที่เมื่อมีความต้องการสูงขึ้น การตอบสนองจะอยู่ในรูปของวัฒนธรรม จนเมื่อความต้องการสูงไปจนถึงความต้องการเสถียรภาพความมั่นคง (วัฒนธรรมแห่งชาติ, ๒๕๕๒)

ปัจจุบันวัฒนธรรมได้ถูกแปรไปเป็นสินค้าหลายประการ ทั้งวัฒนธรรมที่เป็นวิถีชีวิต วิถีปฏิบัติ รวมไปถึงวิถีความคิดความเชื่อ แม้แต่ผลผลิตจากวัฒนธรรมในการเลี้ยงสัตว์เช่น นกเขาขาวของชาวบ้านในอำเภอ จะนะที่ถูกทำให้เป็นสินค้า โดยถูกกำหนดคุณค่าทางสัญญา (Sign Value) จากนกตัวเล็ก ๆ ได้ถูกมนุษย์ใส่ ความหมายเชิงสัญลักษณ์เข้าไป เพื่อผู้ร้อยความสัมพันธ์ที่คนมีต่อนกเขาขาว (ในแง่จิตใจ) หรืออาจเรียกว่า มนุษย์ได้สร้างมนต์หลังให้กับสินค้า โดยใช้สนามการแข่งขันเป็นพื้นที่ปฏิบัติการที่ทำให้นกกลายเป็นสินค้าที่มี ราคาสูงเป็นล้าน ๆ เป็นการสร้างความหมายให้กับนกเขาขาวในอำเภอจะนะ ในการกำหนดตำแหน่งแห่งที่ทาง สังคมวัฒนธรรมของปัจเจกผู้บริโภคด้วย (ยศ สันตสมบัติ, ๒๕๔๔) กระบวนการกลายเป็นสินค้าของการชนไก่ เป็นกระบวนการของการสร้างคุณค่าด้วยความพยายามของกลุ่มคนหลาย ๆ กลุ่มเพื่อเป็นการสร้าง “ภาพ” ให้กับสินค้า และ “ภาพ” เหล่านี้มี “คุณค่า” ต่อผู้บริโภค (ขวัญหทัย เจริญไมตรี, ๒๕๔๓) นอกจากนี้ ผลผลิตจากวัฒนธรรม บางอย่างก็ถูกแปรเป็นสินค้าด้วยเช่นกัน นอกจากนี้ยังมีกระบวนการส่งผ่านคุณค่า ของวัฒนธรรมสู่มูลค่าด้วย โดยกระบวนการตลาด ถือเป็นกระบวนการหนึ่งที่ส่งผ่านคุณค่าสินค้าสู่มูลค่า โดย กระบวนการตลาดนั้นเป็นกิจกรรมที่ทำเพื่อให้ผู้บริโภคพึงพอใจในสินค้าและบริการจากผู้ผลิต โดยการกระทำ กิจกรรมของการตลาดที่จะให้สินค้าผ่านจากผู้ผลิตไปยังผู้บริโภค ประกอบด้วย (เชาว์ โรจนแสง, ๒๕๓๓) (๑) การวิจัยรูปร่างลักษณะ รูปแบบและความต้องการของลูกค้าที่คาดหวัง (๒) การกำหนดราคาในระดับผู้ผลิต

ผู้ค้าส่งและผู้ค้าปลีก (๓) การขนส่งของผู้ผลิตและการเก็บรักษาผลิตภัณฑ์ของผู้ค้าปลีก (๔) การโฆษณา ซึ่งรวมถึงการใช้สื่อตรง คือ วารสาร หนังสือพิมพ์ แผ่นป้ายโฆษณา วิทยุ โทรทัศน์และสื่ออื่นๆ (๕) การจัดเตรียมเครื่องมือที่ใช้สำหรับการขายและสิ่งๆที่ช่วยในการส่งเสริมการขายให้กับตัวแทนจำหน่าย (๖) การบริหารตัวแทนจำหน่ายในการทำให้ผู้บริโภคได้รับบริการที่ประทับใจ ตลอดทั้งการให้โควตาในการขาย นโยบายการขาย การจัดทำแผนการขายและการควบคุมการขาย (๗) การขายโดยใช้พนักงานขายที่เป็นบุคลากรของตัวแทนจำหน่าย (๘) การช่วยเหลือทางการเงินให้กับตัวแทนจำหน่ายในด้านสินค้าคงเหลือและการขายผ่อนชำระให้กับผู้ซื้อ และ (๙) การเตรียมให้บริการการจูงสินค้าเพื่อความสะดวกและความพึงพอใจซึ่งมีความสอดคล้องกับแนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์ โดยแนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์ (Creative Economy) เกิดขึ้นเมื่อมีการใช้ความคิด (ideas) ผลิตสินค้าและบริการ ให้น่าสนใจมีมูลค่าและคุณค่า โดยใช้วิธีทางที่หลากหลาย ผลที่ตามมา คือ การเพิ่มขึ้นของ ราคาสินค้าหรือบริการ GDP และค่าจ้างเฉลี่ยโดยองค์ประกอบของเศรษฐกิจสร้างสรรค์ กลุ่มกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่สร้างสรรค์สิ่งใหม่ หรือสื่อความหมายใหม่ๆ แต่ไม่จำเป็นต้องเป็นเรื่องวัฒนธรรมเท่านั้น การใช้ทุนวัฒนธรรมในการสร้างธุรกิจสร้างสรรค์ตามแนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์นั้นจึงไม่ใช่แค่ทุนวัฒนธรรมที่มีรูปลักษณะเท่านั้นที่พัฒนาเป็นธุรกิจสร้างสรรค์ได้ ทุนวัฒนธรรมที่ไม่มีรูปลักษณะก็เป็นวัตถุดิบสำคัญในการพัฒนาธุรกิจสร้างสรรค์และวัฒนธรรมไม่ใช่เป็นเรื่องโบราณเท่านั้น วัฒนธรรมร่วมสมัยก็สามารถพัฒนาเป็นธุรกิจสร้างสรรค์ที่สร้างมูลค่าเพิ่มได้(อาคม เติมพิทยาไพสิฐ,๒๕๕๔.)"ทุนวัฒนธรรม" จึงเป็นสิ่งที่มีความสำคัญและให้คุณค่าต่อวิถีชีวิต สังคม เศรษฐกิจ พร้อมทั้งก่อประโยชน์ให้ปัจเจกชน(นฤมล อนุสนธิ์พัฒน์,๒๕๕๐)ผู้บริโภคหรือนักท่องเที่ยวหรือนักสะสมต่างสามารถเลือกสินค้าวัฒนธรรมด้วยการให้ความหมายส่วนตัวของเขากับสินค้านั้นๆและการที่สินค้าตัวหนึ่งจะถูกบริโภคทางวัฒนธรรมในฐานะสัญลักษณ์ได้นั้นจะต้องผ่านการเสกสรรสร้างความหมายหรือสร้าง อัตลักษณ์หรือจุดขายให้แก่สินค้าตัวนั้น(เกษียร เตชะพีระ,๒๕๓๙)การซื้อขายทางวัฒนธรรมจึงมิได้เพราะมันเป็นวัตถุวัฒนธรรมที่ขายได้โดยธรรมชาติแต่เพราะมนุษย์สร้างคุณค่าและความหมายใส่วัตถุได้(จามะรี เชียงทอง ,๒๕๕๑)กระบวนการทำวัฒนธรรมถูกทำให้เป็นสินค้าจึงผ่านผ่านกระบวนการ ๓ ประการคือ ๑) การผลิตภายใต้มาตรฐานเดียวกัน การแบ่งแยกแรงงาน การวางแผนการตลาด ๒) โดยการสร้างมูลค่าทางสัญลักษณ์ให้กับสินค้าด้วยวิธีโฆษณา ส่งเสริมการขาย ประชาสัมพันธ์ บรรจุหีบห่อ ตลอดจนการกำหนดราคาและการจำหน่ายในสถานที่ต่างๆ ๓) โดยการสร้างอุปสงค์ให้เกิดให้ผู้บริโภคเกิดความต้องการสินค้าด้วยวิธีการส่งเสริมการขายและการโฆษณา(ปิยะนุช พยัคฆพงศ์,๒๕๕๙)

๒.๔ แนวคิดเรื่องการปรับตัว

แนวคิดเรื่องการปรับตัวนักวิชาการได้อธิบายและให้ขอบเขตความหมายของการปรับตัวไว้ดังนี้

ฮา วิกเฮริสท์ (ธัญมาศ วรงค์สิงหราช. ๒๕๕๗; อ้างจาก Havighurst. ๑๙๕๓) พิจารณาการปรับตัวในแง่ของการเรียนรู้ตามขั้นพัฒนาของชีวิต เขามีความเห็นว่าการพัฒนาของชีวิตในแต่ละวัยนั้น บุคคลมีงานประจำวัยหรืองานประจำขั้นที่ต้องเรียนรู้ควบคู่กันไป ถ้าบุคคลสามารถพัฒนางานประจำวัยได้สำเร็จก็จะเป็นบุคคลที่มีความสุขและ สามารถพัฒนางานประจำวัยในขั้นต่อไปได้อย่างสำเร็จด้วย ในทางตรงกันข้ามงานในช่วงวัยใดไม่ประสบผลสำเร็จจะทำให้บุคคลนั้นไม่มีความสุข และพัฒนางานประจำวัยในช่วงต่อไปได้ยากลำบาก ดังนั้นบุคคลที่มีการปรับตัวได้ในทัศนะของฮาวิกเฮริสท์ จึงหมายถึงบุคคลที่ประสบความสำเร็จในการเรียนรู้และพัฒนางานประจำวัยให้ผ่าน พ้นได้ด้วยดี

รอย (Roy. ๑๙๗๖) กล่าวว่า พื้นฐานที่เกี่ยวกับธรรมชาติของมนุษย์ประกอบด้วยร่างกาย จิตใจ และสังคม ซึ่งทำงานผสมผสานเป็นหน่วยเดียวกัน เพื่อคงภาวะปกติสุขหรือภาวะสุขภาพดี ความเจ็บป่วยหรือสิ่ง

กระตุ้นอื่นๆ เกิดจากการเปลี่ยนแปลงจากภายนอกหรือภายในบุคคลที่เข้าสู่ระบบชีวิต ก่อให้เกิดความกระทบกระเทือนต่อบุคคลทั้งด้านร่างกาย จิตใจ และสังคม ดังนั้น บุคคลยังต้องมีการปรับตัวเพื่อรักษาสมดุลของร่างกาย จิตใจ และสังคมของบุคคล บุคคลที่ประสบความสำเร็จในการปรับตัวจะมีความมั่นคงในชีวิต ซึ่งพฤติกรรมที่แสดงออกคือมีสุขภาพดี ยอมรับความเป็นจริง มีความพึงพอใจในชีวิต เป็นต้น ส่วนผู้ที่ประสบความล้มเหลวในการปรับตัวก่อให้เกิดด้านสุขภาพไม่ยอมรับความเป็นจริง มีความซึมเศร้า เป็นต้น

การปรับตัวเพื่อคงภาวะความสมดุลในบุคคลนั้น รอยได้รวบรวมพฤติกรรมปรับตัวของมนุษย์ไว้เป็น ๔ ประการ คือ

๑. พฤติกรรมการปรับตัวตามความต้องการด้านสรีระวิทยา (Physiological Needs) เพื่อรักษาภาวะของการมีสุขภาพดี

๒. พฤติกรรมการปรับตัวตาม อัตมโนทัศน์ของตนเอง (Self Concept) มีพื้นฐานมาจากความต้องการทางด้านจิตใจ เป็นความรู้สึกนึกคิดที่บุคคลมีต่อตนเอง หากบุคคลมีความมั่นคงทางจิตใจ มีความเชื่อมั่นและมองเห็นคุณค่าในตนเอง ยอมรับความเป็นจริง ย่อมปรับตัวได้ดีกว่าบุคคลที่มองตนเองไร้ค่า และไม่ยอมรับความเป็นจริง

๓. พฤติกรรมการปรับตัวตามบทบาทหน้าที่ (Role Function) เป็นการตอบสนองความต้องการเพื่อคงไว้ซึ่งความมั่นคงทางสังคม ในสถานการณ์ใดก็ตามที่บุคคลไม่สามารถปฏิบัติหน้าที่ตามบทบาทของตนเองได้ บุคคลต้องมีการปรับตัว เพื่อแสดงบทบาทของตนให้เป็นไปตามปกติ แต่จะสำเร็จหรือไม่ขึ้นอยู่กับปรับตัวของบุคคลนั้น

๔. พฤติกรรมการปรับตัวตามความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับผู้อื่น (Interdependence Relations) เป็นการตอบสนองความต้องการพื้นฐานของบุคคล เพื่อคงไว้ซึ่งความมั่นคงทางสังคม ดังนั้นความพอเหมาะระหว่างการพึ่งตนเอง การพึ่งผู้อื่น และการให้ผู้อื่นพึ่งพาตนเอง มีส่วนช่วยให้เกิดความมั่นคงทั้งทางด้านจิตใจ และสังคม

โรเจอร์ส (จุมจินต์ สลัดทุกข์. ๒๕๔๓ ; อ้างจาก Rogers. ๑๙๗๒) ผู้นำทฤษฎีว่าด้วยตน และทฤษฎีการให้คำปรึกษาแบบผู้รับคำปรึกษาเป็นศูนย์กลาง เขาได้พิจารณาการปรับตัวในแง่ของการปรับตัวภายในตนเองโดยเขาเชื่อว่ามนุษย์ทุกคนเป็นศูนย์กลางของประสบการณ์ต่าง ๆ รอบตัวซึ่งเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ส่วนหนึ่งของประสบการณ์ที่บุคคลได้รับรู้และมีการปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น รวมทั้งการประเมินผลจากการมีปฏิสัมพันธ์นั้นก่อให้เกิดตัวเรา (Self) หรือ “โครงสร้างของตน” ขึ้นมาเป็นการรับรู้เกี่ยวกับตนในด้านต่างๆ เช่น บุคลิกลักษณะ ความสามารถของตน บทบาทต่างๆ ของตนในการเกี่ยวข้องกับผู้อื่นและ สิ่งแวดล้อมทัศนคติและค่านิยมต่างๆ ของตัวเราประสบการณ์ที่แต่ละบุคคลได้รับจึงมีส่วนสำคัญในการกำหนดบุคลิกภาพของบุคคลให้แตกต่างกัน โดยที่แต่ละคนจะเข้าใจและรู้จักโลกส่วนตัวของเขาได้ดีที่สุด บุคคลที่ปรับตัวได้ คือ บุคคลที่เป็นตัวของตัวเอง เข้าใจและยอมรับตนเองและผู้อื่นรวมทั้งสามารถรับรู้ประสบการณ์ต่างๆตามความเป็นจริง และนำประสบการณ์นั้นมาจัดให้สอดคล้องกับโครงสร้างหรือบุคลิกลักษณะของตนอย่าง ไม่ขัดแย้งหรือบิดเบือน จะมีการรับรู้และความคิดเกี่ยวกับตนเองในทางบวก ส่วนบุคคลที่ปรับตัวไม่ได้ จะมีความขัดแย้งระหว่างความคิดเกี่ยวกับตนกับประสบการณ์ที่เกิดขึ้นมาใหม่ อย่างมาก ทำให้เกิดความตึงเครียด วิตกกังวล สับสนไม่แน่ใจ สูญเสียความเป็นตัวของตัวเองและมีความคิดเห็นเกี่ยวกับตนจะเป็นไปในทางลบ

วิลเลียมสัน (นิภา คามาพ. ๒๕๔๗, อ้างอิงจาก Williamson. ๑๙๕๐ : unpagged) ผู้นำทฤษฎีการให้คำปรึกษาแบบนำทางมีความเชื่อว่ามนุษย์มีสติปัญญาและเหตุผล ตลอดจนมีแนวโน้มที่จะพัฒนาตนเองได้ แต่การที่จะพัฒนาได้นั้นต้องอาศัยความช่วยเหลือจากผู้อื่นโดยเฉพาะสังคมที่ แวดล้อมเขาอยู่ การที่บุคคลมีปฏิสัมพันธ์กับบุคคลอื่นในสังคมจะทำให้เขามองเห็นและรู้จักตนเองในด้านต่างๆ เช่น ความรู้ ความสามารถ

ความสนใจ ค่านิยมและทัศนคติความต้องการและเป้าหมายที่เขาเลือก ในขณะที่เดียวกันก็ได้เรียนรู้จากผู้อื่น ได้รับรู้ประสบการณ์สังคมในด้านต่างๆ เช่น ค่านิยมทางสังคม มาตรฐานและข้อจำกัดทางสังคม ปัญหาต่างๆ ในสังคมตลอดจนวิธีการที่จะจัดการแก้ไขทั้งทางตรงและทางอ้อม จากความเชื่อดังกล่าว วิลเลียมจึงสรุปว่า บุคคลสามารถปรับตัวได้ถ้ามีความรู้ความเข้าใจในตนเองรวมทั้งการรู้จักและการ เข้าใจสังคม เพราะที่ทำให้เขาสามารถตัดสินใจเลือกวิธีการดำเนินชีวิตหรือแก้ไขปัญหาได้ อย่างมีสติและมีเหตุผล โดยการใช้ข้อมูลที่ได้รับจากประสบการณ์ในสังคมมาประกอบการพิจารณาจนสามารถ สร้างความสอดคล้องหรือความหยุ่นระหว่างความต้องการและเป้าหมายที่พึงประสงค์ ของตนเองกับสภาพแวดล้อม

จากทฤษฎีเกี่ยวกับการปรับตัวที่กล่าวมาข้างต้น สรุปได้ว่า การดำรงชีวิตอยู่ในสังคมของบุคคลนั้นเป็น กระบวนการปรับตัวที่เกิดขึ้น ตั้งแต่เกิด เพราะในแต่ละช่วงวัยจะมีการเปลี่ยนแปลงโดยมีความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกัน ประสบการณ์ที่ผ่านมาหรือได้เรียนรู้จึงเป็นสิ่งก่อให้เกิดการรับรู้และได้มี การปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์ในแต่ละช่วงวัยนั้น การปรับตัวจึงเป็นพื้นฐานที่สำคัญในการดำเนินชีวิตของแต่ละช่วงวัย

๓. นโยบายที่เกี่ยวข้องกับการจัดการท่องเที่ยวพื้นที่ชายแดนอีสาน

การจัดการการท่องเที่ยวชายแดนปัจจุบันประเทศไทยให้ความสำคัญและเล็งเห็นประโยชน์จากการ พัฒนาการท่องเที่ยวในเขตชายแดนทั่วประเทศ ซึ่งพื้นที่ชายแดนอีสานก็เป็นพื้นที่หนึ่งที่รัฐบาลหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องให้ความสำคัญเห็นได้จากข้อมูลการบริหารจัดการพื้นที่ชายแดน และจากนโยบายและโครงการพัฒนาต่างๆดังเช่น

แผนพัฒนาและนโยบายการจัดการเมืองชายแดน ที่นายธานินทร์ ฝะเฒ รongเลขาธิการสำนักงาน คณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ที่กล่าวในงาน สัมมนาวิชาการประจำปี ๒๕๕๕ สกว. เรื่องการจัดการชายแดนในบริบทที่เปลี่ยนแปลง ๑๘ สิงหาคม ๒๕๕๕ ระบุว่า ชายแดนไทยกับประเทศเพื่อนบ้านมีจุดผ่านแดนสำคัญสำคัญดังนี้ ชายแดนไทย-พม่า มีจุดผ่านแดน-ด่านศุลกากรที่สำคัญ ๓ แห่ง ได้แก่ สังขละบุรี แม่สอด และระนอง ชายแดนไทย-กัมพูชา มีจุดผ่านแดน-ด่านศุลกากรที่สำคัญ ๒ แห่ง ได้แก่ อรัญประเทศ คลองใหญ่ ชายแดนไทย-มาเลเซีย มีจุดผ่านแดน-ด่านศุลกากรที่สำคัญ ๒ แห่ง ได้แก่ สะเดา ปาดังเบซาร์ และชายแดนไทย-ลาว มีจุดผ่านแดน-ด่านศุลกากรที่สำคัญ ๒ แห่ง ได้แก่ หอนกคาย มุกดาหาร

นอกจากนี้สถานภาพของด่านพรมแดนของไทยในปัจจุบันนั้นมีดัชนีความสามารถในการบริหารจัดการ การเปิดพรมแดน โดย WEF (เป็นการจัดอันดับและให้คะแนนความสามารถโดยรวมข้อมูลทั้งจากดัชนี ความสามารถในการแข่งขันด้านการท่องเที่ยว (Travel and Tourism Competitiveness Index) และการอำนวยความสะดวกทางการค้าในภาพรวม (Enabling Trade Index: ETI)) ในปี ๒๕๕๔ พบว่าสถานภาพ ความสามารถของประเทศไทยด้านการบริหารจัดการเปิดพรมแดนของ WEF จัดอันดับให้ประเทศไทยอยู่ที่ ๔๘ จาก ๑๒๕ ประเทศ โดยเกณฑ์ชี้วัดด้านประสิทธิภาพในการบริหารจัดการศุลกากรปรับตัวดี อย่างไรก็ตาม เกณฑ์ชี้วัดด้านประสิทธิภาพในการอำนวยความสะดวกด้านการส่งออกและนำเข้าให้เป็นไปตามระเบียบและ ขั้นตอน และเกณฑ์ชี้วัดด้านความโปร่งใสของการบริหารจัดการจุดข้ามแดนปรับตัวลงเล็กน้อย โดยแนวคิดในการพัฒนาพื้นที่ชายแดน นั้นครอบคลุมการพัฒนาด้าน เศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม ความมั่นคง ภายใต้ การขับเคลื่อนการพัฒนาเมืองชายแดนภายใต้แผนฯ ๑๑ ที่ให้ความสำคัญในการพัฒนาเขตเศรษฐกิจชายแดน และเมืองชายแดนให้มีบทบาทการเป็นประตูเชื่อมโยงเศรษฐกิจกับประเทศเพื่อนบ้าน การสร้างเครือข่าย เชื่อมโยงระหว่างพื้นที่เศรษฐกิจขนาดใหญ่ในประเทศเพื่อนบ้านกับเขตเศรษฐกิจชายแดนไทยและพื้นที่ เศรษฐกิจตอนใน และการบูรณาการแผนพัฒนาพื้นที่เชื่อมโยงกับประเทศเพื่อนบ้าน เพื่อให้บรรลุประโยชน์

ร่วมทั้งในด้านความมั่นคงและเสถียรภาพของพื้นที่ และเพื่อให้เกิดการพัฒนาจากระบบการผลิตร่วมที่สร้างสรรค์

นอกจากนี้โครงการพัฒนาพื้นที่ชายแดน รวมถึงการท่องเที่ยวชายแดนภายใต้กรอบความร่วมมือในอนุภูมิภาค GMS/ACMECS ก็พบจุดเน้นการพัฒนาพื้นที่ชายแดนอีสานในหลายๆด้าน อันประกอบด้วย

๑) กระตุ้นเศรษฐกิจ

- ๑.๑ การพัฒนาความพร้อมของเมืองชายแดน
- ๑.๒ การพัฒนาเขตเศรษฐกิจชายแดน และเขตเศรษฐกิจพิเศษ
- ๑.๓ การส่งเสริมการท่องเที่ยวข้ามพรมแดน

๒) พัฒนาศักยภาพ

- ๒.๑ การพัฒนาศักยภาพบุคลากร
- ๒.๒ การเสริมสร้างศักยภาพของ SMEs ให้ได้ประโยชน์จากการพัฒนา
- ๒.๓ การพัฒนาระบบการเงินการธนาคารในบริเวณพื้นที่ชายแดน

๓) พัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน โดยการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานด้านระบบคมนาคมขนส่ง อาทิ ถนน รถไฟ ท่าเรือ สะพาน

๓.๑ การพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวก ณ ด้านพรมแดน อาทิ ที่ทำการของศุลกากร และหน่วยงาน ICQ ที่เกี่ยวข้องอื่นๆ รวมถึงพื้นที่ Common Control Area (CCA)

๔) การอำนวยความสะดวก

- ๔.๑ การดำเนินงานตามความตกลงการขนส่งข้ามพรมแดนในอนุภูมิภาคแม่น้ำโขง
- ๔.๒ การตรวจลงตราเดี่ยว หรือ ACMECS Single VISA
- ๔.๓ การนำเข้าผลผลิตทางการเกษตรจากโครงการ Contract Farming
- ๔.๔ การดำเนินงาน National Single Window

๕) กลไก การขับเคลื่อนเวทีหารือเพื่อพัฒนาแนวระเบียบเศรษฐกิจ ๖ ประเทศลุ่มแม่น้ำโขง

- ๕.๑ การประชุมหารือร่วมระหว่างภาครัฐและเอกชน
- ๕.๒ กลุ่มยุทธศาสตร์ภาคและยุทธศาสตร์กลุ่มจังหวัด
- ๕.๓ สภาธุรกิจ ๖ ประเทศลุ่มแม่น้ำโขง และ สภาธุรกิจ ACMECS รวมถึงคณะกรรมการ ร่วม

ภาคเอกชน ๓ สถาบัน

อีกทั้งหากพิจารณายุทธศาสตร์ด้านการค้าชายแดน (ยุทธศาสตร์ชายแดน ปี ๒๕๕๓-๒๕๕๗ อ้างถึงใน หอการค้าไทย,ออนไลน์) ที่มีการพูดถึงกัน และต้องการดำเนินงานให้บรรลุถึงเป้าหมายที่กำหนดไว้ จะพบว่าประกอบด้วย ๕ ประเด็น ดังนี้

๑. ยกระดับด้านการค้าชายแดน ให้เป็นด่านถาวร
๒. เชื่อมโยงเส้นทางคมนาคม กำหนดเส้นทางเชื่อมโยงการขนส่ง การคมนาคมให้ถึงทุกจุด
๓. ปรับปรุงแก้ไขกฎระเบียบ ที่ยังเป็นปัญหาในระบบที่สร้างล่าช้า มีขบวนการที่ซับซ้อนยิ่ง

ยาก

๔. เสริมสร้างความร่วมมือทางเศรษฐกิจ ในภูมิภาคอาเซียนให้มีความแข็งแกร่ง
๕. ปรับปรุงสิ่งอำนวยความสะดวกทางการค้า การท่องเที่ยว การขนส่งระหว่างประเทศ

ดังนั้นการกำหนดยุทธศาสตร์การค้าชายแดนจึงจำเป็นต้องมีการวางแผนล่วงหน้าในการทำปฏิบัติงานให้บรรลุตามที่วางไว้ โดยการกำหนดแผนเป็นรายปีตั้งแต่ปี ๒๕๕๓-๒๕๕๗ ซึ่งแต่ละปีต่างมีจุดเน้นดังเช่น

แผนปฏิบัติการประจำปี พ.ศ.๒๕๕๕ ที่ระบุเป้าหมายของแผนคาดว่า ประเทศต่างๆในกลุ่มอินโดจีน เกิดการเชื่อมโยงกันทางกายภาพซึ่งจะมีผลทำให้มูลค่าการค้าภายในกลุ่มเติบโตเพิ่มขึ้นอย่างก้าวกระโดด คือ

๑. ขยายพื้นที่เดินทาง โดยใช้ BorderPass และส่งเสริมการใช้ Single Visa เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว มีพื้นที่เป้าหมายได้แก่ จุดผ่านแดน และด่านถาวรทุกแห่งมีแนวทางการดำเนินงาน ดังนี้

การประสานงานกับกองบังคับการตำรวจตรวจคนเข้าเมือง และกรมการกงสุล ให้นำ Border Pass และ Single Visa มาใช้ให้มากขึ้นโดยการให้กองบังคับการตำรวจตรวจคนเข้าเมืองนำระบบการออกบัตรผ่านแดนอิเล็กทรอนิกส์(E-Border Pass) มาใช้ ณ จุดผ่านแดนและด่านถาวร ให้ครอบคลุมพื้นที่มากขึ้น

หน่วยงานที่รับผิดชอบ ได้แก่ กระทรวงมหาดไทย, กระทรวงต่างประเทศ และจังหวัด/กลุ่มจังหวัดที่เกี่ยวข้อง

๒. แก้ไข/ยกเลิกระเบียบด้านการค้าชายแดนเกี่ยวกับการจดทะเบียนสินค้าและค่าล่วงเวลาผ่านแดน มีพื้นที่เป้าหมายได้แก่ จุดผ่านแดน และด่านถาวรทุกแห่ง

๓. เร่งรัดการใช้ CCA, CBTA และ SWIรวมทั้งผลักดันให้เกิด One Stop Serviceมีพื้นที่เป้าหมาย คือ ด้านเจดีย์สามองค์จังหวัดกาญจนบุรี, ด้านเชิงสะพานมิตรภาพจังหวัดหนองคาย, ด้านสะเดา จังหวัดสงขลา และด่านคลองลึก จังหวัดสระแก้ว

๔. ยกระดับจุดผ่านแดน ได้แก่ ด้านประกอบ จ.สงขลา, ด้านบ้านเสาทิน จ.แม่ฮ่องสอน, ด้านช่องอานม้า จ.อุบลราชธานี,ด้านบ้านมะม่วง จ.ตราด

๕. ขยาย/ปรับปรุงด่าน ได้แก่ ด้านคลองลึก จังหวัดสระแก้ว, ด้านบ้านหาดเล็ก จังหวัดตราด

๖. ขยายถนนสาย SEC ให้เป็น ๔ เลนตลอดเส้นทาง จากชายแดนบ้านพุน้ำร้อนอ.เมือง จ.กาญจนบุรี ไปยังกรุงเทพฯ มีพื้นที่เป้าหมาย คือ ชายแดนบ้านพุน้ำร้อน อำเภอเมือง จังหวัดกาญจนบุรี ไปยังกรุงเทพฯ

๗. ขยายถนนสาย NSEC ช่วง อำเภอเด่นชัย จังหวัดแพร่ ไปยัง อำเภองาว จังหวัดลำปาง ให้เป็น ๔ เลนตลอดเส้นทาง มีพื้นที่เป้าหมาย คืออำเภอเด่นชัย จังหวัดแพร่ ไปยัง อำเภองาว จังหวัดลำปาง

๘. พัฒนาระบบคมนาคมขนส่งเชื่อมโยงเมืองชายแดนฝั่งไทย กับเมืองศูนย์กลางการค้าของประเทศเพื่อนบ้าน กำหนดพื้นที่เป้าหมาย คือ ด้านเจดีย์สามองค์ อ.สังขละบุรีไปยังบ้านทันบิวซีด (ถนง) และ อำเภอเชียงของ กับบ้านห้วยทราย แขวงบ่อแก้ว สปป.ลาว (สะพาน)

Scoop๙. จัดทำ Package การท่องเที่ยวเชื่อมโยงกับแหล่งท่องเที่ยวประเทศเพื่อนบ้านเลือกพื้นที่เป้าหมาย คือ จังหวัดสุโขทัย หลวงพระบาง (สปป.ลาว) พุกาม (เมียนมาร์)และเสียมเรียบ (กัมพูชา)

ส่วนแผนปฏิบัติการประจำปี พ.ศ. ๒๕๕๖เป้าหมายของแผนในปีนี้ก็คือการสร้างฐานการผลิตทั้งด้านเกษตรกรรม และอุตสาหกรรมเกิดการเชื่อมโยงกัน และมีผลทำให้เกิดการขยายตัวของธุรกิจบริการที่เกี่ยวข้อง จึงได้กำหนดแผนการไว้ดังนี้

๑. ยกระดับจุดผ่านแดน ที่ด่านห้วยต้นนุ่น(จังหวัดแม่ฮ่องสอน), ด้านสิงขร (จังหวัดประจวบฯ),ด่านบ้านหม้อ (จังหวัดหนองคาย), ด้านท่าเสา(จังหวัดตราด)

๒. ขยาย/ปรับปรุงด่าน ด้านบ้านหาดเล็กจังหวัดตราด

๓. จัดตั้งเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดน/นิคมอุตสาหกรรมชายแดนไทย ได้กำหนดพื้นที่เป้าหมาย จังหวัดชายแดน

๔. ส่งเสริมการจัดตั้ง Sister City ของACMECS มีพื้นที่เป้าหมายที่จังหวัดชายแดน

๕. ปรับปรุงถนนสาย NSEC ช่วง อ.เมืองจังหวัดอุดรดิษฐ์ ไปยังบ้านภูค้อ อำเภอบ้านโคกจังหวัดอุดรดิษฐ์ ให้เป็น ๔ เลนตลอดเส้นทางมีพื้นที่เป้าหมายที่จังหวัดอุดรดิษฐ์ โดยกำหนด

๖. โครงการก่อสร้างสะพานเชื่อมประเทศมาเลเซียบริเวณด่านเบตง จังหวัดยะลา กำหนดพื้นที่เป้าหมายที่ด่านเบตง จังหวัดยะลา

๗. พัฒนาระบบคมนาคมขนส่งเชื่อมโยงเมืองชายแดนฝั่งไทย กับเมืองศูนย์กลางการค้าของประเทศเพื่อนบ้าน มีพื้นที่เป้าหมายที่บ้านน้ำพุร้อน อำเภอเมือง จังหวัดกาญจนบุรี ไปยังท่าเรือ จังหวัดทวาย (ถนน)

สำหรับแผนปฏิบัติการ ประจำปี พ.ศ. ๒๕๕๗ นั้นต้องการกำหนดให้ประเทศไทยเป็นศูนย์กลางการค้าชายแดน การท่องเที่ยว และบริการต่อเนื่องของภูมิภาคอินโดจีน จึงได้มีแผนโครงการไว้ดังนี้

๑. ส่งเสริมการย้ายฐานการผลิตไปยังประเทศเพื่อนบ้านเพื่อใช้สิทธิ GSP ส่งออกไปยังประเทศที่ ๓ กำหนดพื้นที่เป้าหมายคือ ประเทศเพื่อนบ้าน

๒. พัฒนาระบบคมนาคมขนส่งเชื่อมโยงเมืองชายแดนฝั่งไทย กับเมืองศูนย์กลางการค้าของประเทศเพื่อนบ้าน มีพื้นที่เป้าหมายที่บ้านปากเบ่ง จังหวัดอุตรดิตถ์ ที่ สปป.ลาว(สะพานข้ามแม่น้ำโขง) และด่านสิงขร จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ไปยังเมืองมะริด (ถนน)

จากข้อมูลการบริหารจัดการพื้นที่ชายแดน และจากนโยบายและโครงการพัฒนาต่างๆข้างต้นจะเห็นได้ว่าทิศทางการพัฒนาหรือส่งเสริมการท่องเที่ยวในพื้นที่ชายแดนนั้นประเทศไทยให้ความสำคัญและเล็งเห็นประโยชน์อย่างยิ่ง ภายใต้การขับเคลื่อนการพัฒนาเมืองชายแดนภายใต้แผนฯ ๑๑ ที่ให้ความสำคัญในการพัฒนาเขตเศรษฐกิจชายแดนและเมืองชายแดน รวมไปถึง โครงการพัฒนาพื้นที่ชายแดน รวมถึงการท่องเที่ยวชายแดนภายใต้กรอบความร่วมมือในอนุภูมิภาค GMS/ACMECS ก็พบจุดเน้นการพัฒนาพื้นที่ชายแดนอีสานในหลายๆด้าน ที่มองเรื่องการกระตุ้นเศรษฐกิจ โดยการส่งเสริมการท่องเที่ยวข้ามพรมแดน ยุทธศาสตร์ด้านการค้าชายแดน ของหอการค้าไทยที่มีเป้าหมาย๑ใน ๕ ประเด็น เป็นเรื่องการปรับปรุงสิ่งอำนวยความสะดวกทางการค้า การท่องเที่ยว การขนส่งระหว่างประเทศ ด้วย

๔.งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๔.๑ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม

งานวิจัยด้านการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมได้มีนักวิชาการหลายท่านได้ให้ความสนใจดำเนินการวิจัยที่เกี่ยวข้องเนื่องกับการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมดังนี้

อุดร วงศ์ทับทิม, (๒๕๔๔) ทำการวิจัยเรื่องชุมชนกับการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและวัฒนธรรม ตำบลแม่ฮี้ อำเภอปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน จากการศึกษาค้นพบรูปแบบการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและวัฒนธรรมที่เหมาะสมกับบริบทชุมชน มีดังนี้

๑) การพัฒนาศักยภาพบุคลากรในท้องถิ่น เพิ่มขีดความสามารถในการเข้าถึงองค์ความรู้เรื่องการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและผลกระทบที่อาจเกิดขึ้น โดยเฉพาะการมีส่วนร่วมของเยาวชน

๒) การศึกษาธรรมชาติ เพื่อให้เยาวชนเข้าถึงทรัพยากรการท่องเที่ยวในพื้นที่ของตนเอง

๓) การศึกษาศักยภาพในการพัฒนาการท่องเที่ยวซึ่งมีทั้งแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติ

วัฒนธรรม ประวัติศาสตร์

๔) การศึกษาความหลากหลายทางชาติพันธุ์ อำเภอปายเป็นแหล่งวัฒนธรรมที่สำคัญแห่งหนึ่งของล้านนา อดีตเป็นที่อยู่อาศัยของชาวลัวะ ซึ่งปัจจุบันร่วมกันก่อตั้งพิพิธภัณฑ์แสดงของใช้ในชีวิตประจำวัน เครื่องมือเกษตรกรรมดั้งเดิม การทอผ้าย้อมสีธรรมชาติ เพื่อสืบทอดตำนานชนเผ่า

๕) ร่วมกันกำหนดแผนและร่วมจัดการการท่องเที่ยวในเชิงประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม

ทรัพยากรธรรมชาติ โดยคำนึงถึงความสามารถในการรองรับของธรรมชาติ และวิถีชุมชนเป็นสำคัญ

พันทิพา มาลา และ ลายอง ปลั่งกลาง,(๒๕๕๓) แนวทางการฟื้นฟูวัฒนธรรมชุมชนเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว : กรณีศึกษา ชุมชนอำเภอบ้านแพรก จังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยมีวัตถุประสงค์ของการศึกษา

เพื่อศึกษาวิถีชีวิตความเป็นอยู่ ศิลปวัฒนธรรมและประเพณีพื้นบ้านของชุมชนบ้านแพรงที่สืบทอดกันมา และเพื่อศึกษาหาแนวทางการพัฒนาและฟื้นฟูวัฒนธรรมชุมชนบ้านแพรงให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่ยั่งยืน พบว่า ชุมชนมีศักยภาพเพียงพอที่จะจัดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เพราะมีคุณค่าทางการศึกษา มีสิ่งอำนวยความสะดวก มีความปลอดภัย แต่ยังขาดการประชาสัมพันธ์ ขาดศักยภาพความพร้อมของบุคลากรอยู่บ้าง แต่สามารถพัฒนาได้ ซึ่งงานวิจัยนี้ได้เสนอแนวทางการพัฒนาศักยภาพไว้ประกอบด้วย การจัดการบริหารในรูปแบบกรรมการ พัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกทางท่องเที่ยว และจัดการทางการตลาดตามความต้องการและความพร้อมของชุมชน ก็จะสามารถรองรับนักท่องเที่ยวได้ในระยะยาว

วิไลลักษณ์ กิตติบุตร,(๒๕๕๐)รายงานผลการวิจัย เรื่อง การวิจัยและพัฒนาชุมชนไทลื้อ อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ ด้านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ภายใต้วัตถุประสงค์ คือ การศึกษาศักยภาพของชุมชนไทลื้อ และหาแนวทางการพัฒนาระบบการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนไทลื้อ ประการที่สอง เพื่อเชื่อมโยงกิจกรรมการท่องเที่ยวกับสถานที่ท่องเที่ยวของเทศบาลตำบลดอยสะเก็ดและสถานที่ท่องเที่ยวของเทศบาลตำบลวงเหนือ ผลจากการศึกษาพบว่า

๑. แหล่งท่องเที่ยวของชุมชนไทลื้อ มีศักยภาพสูง มีสิ่งดึงดูดใจทั้งธรรมชาติ ภูมิอากาศ สถานที่ประวัติศาสตร์ โบราณวัตถุ สถานที่ศักดิ์สิทธิ์ วิถีชีวิต ศิลปวัฒนธรรม ประเพณี มีสิ่งอำนวยความสะดวก และการเข้าถึงได้สะดวก

๒. ศักยภาพของชุมชนไทลื้อในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวอยู่ในระดับปานกลาง ผู้นำชุมชนตัวแทนชุมชนและสมาชิกชุมชนต่างมีจิตสานึกร่วมกัน มีการเรียนรู้ร่วมกัน มีการร่วมมือกันในกิจกรรมต่างๆ มีส่วนร่วมในการตัดสินใจ มีการวางแผนปฏิบัติงาน มีการวิเคราะห์ ควบคุม แก้ไขปัญหา แต่ขาดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับบทบาทหน้าที่และการบริหารจัดการการท่องเที่ยว และขาดงบประมาณสนับสนุน

๓. ด้านการเชื่อมโยงกิจกรรมการท่องเที่ยวกับสถานที่ท่องเที่ยวของเทศบาลตำบลดอยสะเก็ด และสถานที่ท่องเที่ยวของเทศบาลตำบลวงเหนือ โดยการประชาสัมพันธ์ทั้งทางเอกสาร การลงใน Website ของเทศบาลตำบลดอยสะเก็ด งานประเพณีสงกรานต์ และงานประเพณียี่เป็ง

๔. หลังการพัฒนา โดยการจัดศึกษาดูงานการบริหารจัดการท่องเที่ยวที่บ้านเมืองปอน อำเภอขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน เมืองหลวงน้ำทา ประเทศลาว และที่สิบสองปันนา สาธารณรัฐประชาชนจีน ทุกฝ่ายได้เรียนรู้บทบาทหน้าที่ในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวในชุมชนของตน และนำความรู้ที่ได้รับมาปรับปรุงพัฒนาการบริหารจัดการเพื่อให้ทุกฝ่ายในชุมชนได้มีส่วนร่วมและได้รับผลประโยชน์โดยทั่วถึง

พงษ์เกษม สิงห์รุ่งเรือง, (๒๕๕๓) ทำการศึกษา เรื่องการศึกษากิจกรรมนันทนาการเชิงวัฒนธรรมของชาวภูไทเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว พบว่า ผู้ให้ข้อมูลหลักเห็นพ้องต้องกันว่า กิจกรรมนันทนาการเชิงวัฒนธรรมของชาวภูไท บ้านโคกโก่ง จังหวัดกาฬสินธุ์ เป็นกิจกรรมที่กระทำในช่วงเวลาว่างอย่างสร้างสรรค์ สะท้อนลักษณะทางสังคม แนวคิด ความเชื่อ ค่านิยม และศิลปวัฒนธรรมของคนในท้องถิ่น ที่ยังคงรักษาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมมาจนถึงปัจจุบัน ก่อให้เกิดความสุขทั้งทางด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม และพัฒนาสติปัญญาให้ดีขึ้น นอกจากนี้ในการวิเคราะห์กิจกรรมนันทนาการเชิงวัฒนธรรมที่สามารถส่งเสริมการท่องเที่ยวในชุมชนภูไท พบว่า ประกอบด้วย ๑) กิจกรรมนันทนาการศิลปหัตถกรรม ได้แก่ การทอผ้าแพรวา ซึ่งเป็นผ้าที่มีความวิจิตรงดงามของลาวคลายและกรรมวิธีการทอที่เป็นเอกลักษณ์ ๒) กิจกรรมนันทนาการการฟ้อนรำและกิจกรรมเข้าจังหวะในงานบุญประเพณี เพื่อต้อนรับนักท่องเที่ยวผู้มาเยือน ๓) กิจกรรมนันทนาการการละคร ได้แก่ หมอลำ เป็นการแสดงที่ถ่ายทอดเรื่องราวตำนานท้องถิ่นเพื่อความบันเทิงและช่วยยกระดับจิตใจของสมาชิกในชุมชนให้ดีขึ้น ๔) กิจกรรมนันทนาการในโอกาสพิเศษ ได้แก่ การเลี้ยงผีของหมอ

เหยาและงานบุญบั้งไฟพะไลล้าน จัดขึ้นเพื่อเสียดายความอุดมสมบูรณ์ของพืชผลการเกษตรในชุมชน ๕) กิจกรรมนันทนาการอาสาสมัคร ซึ่งสะท้อนให้เห็นความสามัคคีของคนในชุมชน กิจกรรมนันทนาการดังกล่าว ถือได้ว่าช่วยสร้างแรงจูงใจให้นักท่องเที่ยวที่สนใจการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในชุมชนชาวภูไท ด้วยการเรียนรู้วิถีชีวิตความเป็นอยู่ วัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณีของท้องถิ่นผ่านกิจกรรมนันทนาการเชิงวัฒนธรรมดังกล่าว ทำให้สมาชิกในชุมชนได้รับผลประโยชน์จากการท่องเที่ยว และทำให้ชาวบ้านหันมาเอาใจใส่ในการอนุรักษ์ ปกป้อง ฟื้นฟู และวางแผนกิจกรรมนันทนาการเชิงวัฒนธรรมดังกล่าว อันเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของท้องถิ่นให้ดำรงอยู่ในสังคมได้อย่างยั่งยืนสืบไป

สิทธิโชค วิบูลย์และคณะ,(๒๕๕๔) ทำการศึกษาการอนุรักษ์ทางวัฒนธรรมชาวมอญเพื่อการพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชนกรณีศึกษา: ชุมชนศาลาแดงเหนือ จังหวัดปทุมธานี พบว่า ๑. การอนุรักษ์ทางวัฒนธรรมชาวมอญ ชุมชนบ้านศาลาแดงเหนือ เป็นการอนุรักษ์ทางวัฒนธรรมชาวมอญ การตั้งถิ่นฐานที่อยู่อาศัย สถาปัตยกรรม โบราณวัตถุ วิถีชาวมอญทั้งด้านวัฒนธรรมประเพณีและพิธีกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนา ส่วนใหญ่ยังถือว่าชุมชนศาลาแดงเหนือยังมีความเข้มแข็งในการอนุรักษ์ คือคนในชุมชนยังคงปฏิบัติประเพณีหลักๆ เช่น ประเพณีเปิงสงกรานต์ประเพณีตักบาตรน้ำผึ้ง ประเพณีทำบุญกลางบ้าน คติความเชื่อทางศาสนา ส่วนวัฒนธรรมการดำเนินชีวิต เช่น ภาษา การแต่งกาย การประกอบอาชีพของคนในชุมชนมีการอนุรักษ์ลดน้อยลง เนื่องมาจากนโยบายการพัฒนาประเทศ ไปสู่ความเป็นสากลทำให้รูปแบบการดำเนินชีวิตเปลี่ยนไป หรือระบบการศึกษาแผนใหม่ทำให้มีการใช้ภาษามอญ ในชีวิตประจำวันลดน้อยลงไป อย่างไรก็ตามชาวมอญวารสารบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์ชุมชนศาลาแดงเหนือ ยังมีแนวทางในการอนุรักษ์ทางวัฒนธรรม โดยการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ชุมชน โดยให้ผู้นำชุมชน ประชาชน ชุมชน เป็นผู้ถ่ายทอดวัฒนธรรมให้กับเยาวชนได้สืบทอดต่อไป ๒. การพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชน ชุมชนศาลาแดงเหนือ โดยการใช้ทุนทางทรัพยากร ธรรมชาติที่มีอยู่ในชุมชน โบราณสถาน โบราณวัตถุ วัฒนธรรมประเพณี ตลอดจนสภาพแวดล้อมของชุมชน มาพัฒนาโดยไม่ให้เกิดผลกระทบต่อวิถีชีวิตประจำวัน ตั้งแต่เส้นทางท่องเที่ยว โปรแกรมการท่องเที่ยวกิจกรรมการท่องเที่ยว ซึ่งนำมาสู่การสร้างองค์ความรู้ด้านการท่องเที่ยวได้อย่างเป็นรูปธรรม

ฉลองศรี พิมลสมพงศ์ เรณูมาศ มาอุ่น,(๒๕๕๓) ทำการศึกษาการประเมินประสิทธิผลด้านการบริการนักท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในภาคเหนือของประเทศไทย พบว่า มาตรฐานการบริการในแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมมี ๘ มาตรฐาน ๕๘ ดัชนี ได้แก่ การบริการข้อมูลข่าวสารการท่องเที่ยว ๙ ดัชนี การบริการคมนาคมขนส่ง ๖ ดัชนี การบริการจัดนำเที่ยวและมัคคุเทศก์ ๗ ดัชนี การบริการที่พักแรม/พักผ่อน ๗ ดัชนี การบริการภัตตาคาร ร้านอาหาร ๘ ดัชนี การจำหน่ายสินค้าและของที่ระลึก ๗ ดัชนี การบริการนันทนาการ ๗ ดัชนี และการบริการรักษาความปลอดภัย ๗ ดัชนี สำหรับจุดแข็ง จุดอ่อนของแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม พบว่า แหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของไทยมีจุดแข็งในการเป็นทรัพยากรการท่องเที่ยวที่ดึงดูดใจนักท่องเที่ยวเป็นอย่างดี และมีการบริการในระดับสากล ส่วนจุดอ่อนของแหล่งท่องเที่ยวเป็นจุดบกพร่องของการให้บริการบางส่วนที่สามารถปรับปรุงแก้ไขได้ เช่น จุดพักรถไม่เพียงพอเป็นต้น และประสิทธิผลของการบริการนักท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่นักท่องเที่ยวได้รับแบ่งเป็นประสิทธิผลตาม ๘ มาตรฐานการบริการ มีค่าเฉลี่ยระดับประสิทธิผลอยู่ในระดับดีมากที่สุดทุกมาตรฐาน และมีความเฉลี่ยรวมเท่ากับ ๓.๓๑ หมายถึง ดีมากที่สุด ส่วนระดับประสิทธิผลของการบริการในภาพรวมที่นักท่องเที่ยวได้รับ ได้แก่ ค่าบริการในแหล่งท่องเที่ยว การบริหารงานภายในแหล่งท่องเที่ยวและการเพิ่มคุณค่าของแหล่งท่องเที่ยว มีค่าเฉลี่ยรวมเท่ากับ ๓.๓๒ หมายถึง ดีมากที่สุดเช่นเดียวกันข้อเสนอแนะจากการวิจัยมี

ข้อเสนอแนะระดับแหล่งท่องเที่ยว ระดับหน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชนระดับการบริโภคการท่องเที่ยว และระดับการพัฒนาทางวิชาการ

๔.๒ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวชายแดน

สุเทพ พันประสิทธิ์ และคณะ,(๒๕๔๗) ทำการศึกษากลยุทธ์การจัดการเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว จังหวัดชายแดนไทยและกัมพูชา : กรณีศึกษาจังหวัดสระแก้ว บุรีรัมย์ สุรินทร์ และศรีสะเกษ พบว่าส่วนหนึ่งมีความสอดคล้องกับยุทธศาสตร์การพัฒนาและส่งเสริมการท่องเที่ยวภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และแผนปฏิบัติการพัฒนาการท่องเที่ยว จังหวัดนครราชสีมา บุรีรัมย์ สุรินทร์ ศรีสะเกษอุบลราชธานี โดยผลการวิเคราะห์การเชื่อมโยงจังหวัดชายแดนไทยกับเมืองเสียมราฐ นครวัด นครธมตามเส้นทางอรัญประเทศ ศรีโสภณ เสียมราฐ และช่องสง่า อำเภอภูสิงห์ จังหวัดศรีสะเกษ กับเมืองอัลลองเวง ประเทศกัมพูชา เชื่อมต่อไปถึงเสียมราฐ และการเชื่อมโยงแหล่งวัฒนธรรมขอมกับภูมิภาคอื่น ๆ ของประเทศไทยโดยใช้ศักยภาพการท่องเที่ยวของอุทยานประวัติศาสตร์พนมรุ้ง งานแสดงช้างจังหวัดสุรินทร์ และปราสาทเขาพระวิหาร เป็นสิ่งดึงดูดใจนักท่องเที่ยว ผลการวิเคราะห์จุดเด่น และโอกาสของจังหวัดชายแดน ได้ข้อเสนอเชิงกลยุทธ์ คือ (๑) กลยุทธ์การเชื่อมสระแก้ว ศรีสะเกษ สุรินทร์ โยงกับเมืองเสียมราฐ ด้านการค้าชายแดน เพื่อการส่งสินค้าไปตลาดประเทศกัมพูชา และการเชื่อมโยงการท่องเที่ยวกับกลุ่มโบราณสถานนครวัด นครธม (๒) กลยุทธ์การพัฒนาศักยภาพด้านนบริการและแรงดึงดูดของแหล่งท่องเที่ยวในจังหวัด เสริมความน่าสนใจของแหล่งวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น การจัดแสดงสีเสียด การท่องเที่ยวสร้างเสริมความรู้ ประวัติ-ศาสตร์โบราณคดี ธรรมชาติวิทยา เชิงนิเวศ เชิงเกษตร เชิงสุขภาพการกีฬา รวมทั้งการสร้างมูลค่าเพิ่มด้วยแหล่งท่องเที่ยวที่มนุษย์สร้างขึ้นทางด้านนันทนาการ (๓) กลยุทธ์การยกระดับมาตรฐานสิ่งอำนวยความสะดวกด้วยการพัฒนาบุคลากรในอุตสาหกรรมท่องเที่ยว (๔) กลยุทธ์การสร้างกิจกรรมส่งเสริมการตลาดประชาสัมพันธ์กิจกรรมเด่น การสร้าง Brand ของภูมิภาค และจังหวัด (๕)กลยุทธ์การพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างมีส่วนร่วมของภาคเอกชน และท้องถิ่น มีการร่วมกันของการท่องเที่ยววัฒนธรรมประเพณี และหนึ่งผลิตภัณฑ์หนึ่งตำบล (๖) กลยุทธ์การพัฒนาความพร้อมของประเทศเพื่อนบ้านในด้านโครงสร้างพื้นฐาน และเงินช่วยเหลือในโครงการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว (๗) การเปิดประตูอุตสาหกรรมท่องเที่ยวสู่อินโดจีน สร้างความเชื่อมโยงทั้งการค้า การลงทุน และการท่องเที่ยวของประเทศไทยกับประเทศเพื่อนบ้านมากขึ้น (๘) กลยุทธ์การรณรงค์ท่องเที่ยวทางรถยนต์ เพื่อขยายตลาดการท่องเที่ยวของกลุ่มนักท่องเที่ยวและนักท่องเที่ยวอิสระ

ภูมิ หมั่นพลศรี ,(๒๕๕๓) ทำศึกษาการพัฒนาอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวเมืองชายแดนกรณีศึกษา: **อำเภอเมืองจังหวัดหนองคาย** พบว่าปัจจัยภายนอกที่ส่งผลกระทบต่อการท่องเที่ยวมีความสัมพันธ์ต่อแนวทางในการ พัฒนาการท่องเที่ยวมากที่สุด โดยปัจจัยที่มีอิทธิพลมากที่สุดคือ ปัจจัยด้านสังคมและวัฒนธรรม ส่วนความสัมพันธ์ระหว่างเอกลักษณ์ทางการท่องเที่ยวของอำเภอเมืองจังหวัดหนองคายมีความสัมพันธ์เป็นอันดับรองลงมา และมีปัจจัยด้านแหล่งท่องเที่ยวเป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลมากที่สุด ส่วนความสัมพันธ์ระหว่างประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวของอำเภอเมืองจังหวัดหนองคายมีความสัมพันธ์อยู่ในระดับน้อย โดยนักท่องเที่ยวได้ให้ความสำคัญกับการสื่อสารผ่านทางตัวบุคคลมากที่สุดและแนวทางการพัฒนาอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวของอำเภอเมืองจังหวัดหนองคาย พบว่าอำเภอเมืองจังหวัดหนองคายมีความพร้อมทางการท่องเที่ยวที่สูง ส่วนใหญ่เป็นการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม โดยสามารถสรุปเป็นแนวทางเดียวกันได้ คือ หน่วยงานภาครัฐควรกำหนดแนวทางในการพัฒนาการท่องเที่ยวให้เป็นเอกภาพและชัดเจน

คำเกิง โถทอง และคณะ,(๒๕๕๐) ทำการศึกษาเส้นทางการท่องเที่ยวสายอารยธรรมขอมในประเทศไทย กัมพูชา และลาว พบว่าการจัดทำเส้นทางการท่องเที่ยวเชื่อมโยงเส้นทางสายอารยธรรมขอมในประเทศไทย

ไทย กัมพูชา และลาว ของผู้วิจัยจากการสำรวจเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนามเบื้องต้น และเชิญผู้เชี่ยวชาญ นักวิชาการมาประเมินความเป็นไปได้ของโปรแกรมการท่องเที่ยวให้ข้อเสนอแนะความเหมาะสมและนำไปสู่ การสังเคราะห์ ปรับปรุงโปรแกรมการท่องเที่ยวที่เหมาะสม สอดคล้องกับความต้องการของนักท่องเที่ยว และ กำหนดแนวทางยุทธศาสตร์เบื้องต้นในการจัดการท่องเที่ยวเชิงพื้นที่ รวมทั้งได้เส้นทางการท่องเที่ยวที่ เหมาะสม ๔ รูปแบบ คือ

๑. เส้นทางการท่องเที่ยวสายอารยธรรมขอมสามเหลี่ยมมรกตโลก
๒. เส้นทางการท่องเที่ยวสายปราสาทขอม
๓. เส้นทางการท่องเที่ยวสายอารยธรรมขอมแบบครอบครัว
๔. เส้นทางการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์เกษตรและธรรมชาติ

สายใจ ทั้นการ และคณะ,(๒๕๕๐) ทำการศึกษาการศึกษาภาพลักษณ์การท่องเที่ยวอีสานใต้ พบว่า นักท่องเที่ยวมาเที่ยวจังหวัดอีสานใต้แบ่งเป็น ๒ กลุ่ม คือ มาจังหวัดบุรีรัมย์ สุรินทร์ ศรีสะเกษ เพราะสนใจศึกษาศิลปวัฒนธรรม ส่วนนักท่องเที่ยวที่มาจากจังหวัดนครราชสีมา อุบลราชธานี และชัยภูมิ เพราะ สนใจศึกษาธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม คำถามข้อที่ 2 นักท่องเที่ยวมีความคิดเห็นต่อภาพลักษณ์การท่องเที่ยว อีสานอย่างไร พบว่า นักท่องเที่ยวมองจุดเด่นจังหวัดอีสานใต้ด้านโบราณสถานโบราณวัตถุ หรือ ศิลปวัฒนธรรมขอมโบราณ คำถามจากการสัมภาษณ์เชิงลึกนักท่องเที่ยวมีความประทับใจความมีน้ำใจและ ความมีอัธยาศัยดีของคนภาคอีสาน ให้ความช่วยเหลือให้คำแนะนำเป็นอย่างดี นักท่องเที่ยวต้องการได้รับความ สะดวกสบายในการเดินทางจากรถโดยสารประจำทางหรือบริการสาธารณะจากภาครัฐ ตารางการ เดินทางที่กำหนดไว้ไม่ค่อยตรงเวลา การเดินทางมาภาคอีสานเป็นไปตามความคาดหวัง เพราะมีความ สะดวกสบายหลายประการ ค่าใช้จ่ายไม่สูง สถานที่ท่องเที่ยวในภาคอีสานควรมีห้องสุขาที่สะอาด มี ร้านอาหารที่ถูกสุขลักษณะ สินค้าราคาไม่สูงมากนัก มีที่นั่งพักในแหล่งท่องเที่ยวเพราะสภาพอากาศร้อนมาก ควรเพิ่มเจ้าหน้าที่ประจำแหล่งท่องเที่ยวทุกแห่งเพื่อตอบข้อซักถามนักท่องเที่ยว และการท่องเที่ยวครั้งต่อไป นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่ยังไม่คิดว่าจะไปเที่ยวที่ใด หากมีโอกาสและเวลาที่เหมาะสมจะมาจังหวัดอีสานใต้อีก การเชื่อมโยงภาพลักษณ์การท่องเที่ยวกลุ่มจังหวัดอีสานใต้กับประเทศเพื่อนบ้าน ควรพัฒนาเส้นทางการ ท่องเที่ยววัฒนธรรมขอมให้เป็นรูปธรรม กำหนดให้เป็นยุทธศาสตร์ด้านการท่องเที่ยวที่ชัดเจนถือปฏิบัติได้อย่าง ต่อเนื่องไม่ว่าจะเป็นผู้บริหารจังหวัดหรือผู้บริหารท้องถิ่นสมัยใดก็ตาม มีการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยว วัฒนธรรมขอมอย่างต่อเนื่องและนำหลักการการสื่อสารทางการตลาดเชิงบูรณาการมารณรงค์ให้ประชาชนมา เที่ยวด้วยความสมัครใจ .

ภาณุรังษี เตือนโธ้ง,(๒๕๕๐) ทำการศึกษาแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวจังหวัดมุกดาหารให้เป็น เมืองท่องเที่ยวชายแดน ซึ่งผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้๑. จังหวัดมุกดาหารมีความเหมาะสมสำหรับการพัฒนาให้ เป็นศูนย์กลาง การค้า การคมนาคมและการท่องเที่ยวชายแดน เปรียบเสมือนประตูสู่อินโดจีน โดยมีข้อ ได้เปรียบด้าน ภูมิประเทศที่เอื้อต่อการเป็นเมืองการค้าการลงทุนและการท่องเที่ยวชายแดน ที่สะดวกต่อการ เดินทาง ไปลาวและเวียดนามแม้จะมีปัญหาและอุปสรรค เช่นขาดกิจกรรมแบบมหกรรม (World Event) ที่ นำไปสู่การแข่งขันระดับนานาชาติ ขาดมาตรฐานความปลอดภัยในแหล่งท่องเที่ยว ขาดความร่วมมือกับ หน่วยงานในพื้นที่เพื่อดำเนินการด้านการท่องเที่ยว ๒.แนวทางการส่งเสริมการท่องเที่ยวชายแดนที่สอดคล้อง กับการพัฒนาจังหวัด คือ การเชื่อมโยงเส้นทางการท่องเที่ยว ข้ามแดนกับลาวและเวียดนาม การพัฒนา คุณภาพแหล่งท่องเที่ยวส่งเสริมการตลาดท่องเที่ยวเชิงรุกทั้งในและต่างประเทศ ควรนำเสนอ รูปการท่องเที่ยว แบบผสมผสานพร้อมกับส่งเสริมกิจกรรมทางสังคม เทศกาลและมหกรรมต่างๆ ให้เป็น สินค้าทางการ ท่องเที่ยวใหม่ ๆ และเตรียมรับมือกับปัญหาทางสังคมด้านต่าง ๆ เพื่อสร้างภาพลักษณ์ที่ดี ของการท่องเที่ยว

เตรียมแผนการจัดการด้านสาธารณสุขโรคและโครงสร้างพื้นฐานทางสังคมรวมทั้งจัดระเบียบผังเมืองและการใช้ที่ดินให้เอื้อต่อการเป็นเมืองท่องเที่ยวชายแดน ในอนาคต ๓. ผลกระทบจากการเปิดใช้สะพานมิตรภาพไทย-ลาวข้ามแม่น้ำโขงแห่งที่ ๒ ได้แก่ ผลกระทบด้านเศรษฐกิจที่จะเติบโต อย่างรวดเร็ว ผลกระทบด้านการท่องเที่ยว ผลกระทบต่อแผนการพัฒนาและนโยบายการพัฒนาจะ ก่อให้เกิดการดำเนินงานด้านแผนการพัฒนา ผลกระทบด้านสังคมและวัฒนธรรม ส่งผลในระยะยาวต่อ ทักษะคิด จิตสำนึกและวัฒนธรรมของคนในท้องถิ่น ผลกระทบด้านทรัพยากร ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อมจากการก่อสร้างการดำรงชีวิตประจำวันที่เกิดของเสีย มลพิษ ขยะ น้ำเสีย การขนส่งที่ก่อให้เกิดมลภาวะทางอากาศ เสียงรบกวน

๔.๓ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่รอบเขาพระวิหาร

กนกวรรณ ระวัง,(๒๕๕๕)ทำการศึกษาเรื่องการประกอบสร้างอัตลักษณ์ชุมชนภูมิซรอล พบว่าชุมชนภูมิซรอล เป็นชุมชนชายแดนที่อยู่ติดกับเขาพระวิหาร ในช่วงปี พ.ศ.๒๕๕๑-๒๕๕๕ ได้รับผลกระทบจากการทวงคืนปราสาทพระวิหารจากกลุ่มผู้นิยมตนเองว่าเป็น “คนไทยรักชาติ” ที่ใช้ความรุนแรงในการนิยามชุมชน “ภูมิซรอล” ว่าเป็นชุมชน “คนไทยไม่รักชาติ คนไทยหัวใจเขมร” บทความนี้วิเคราะห์ปรากฏการณ์ดังกล่าวใน ๓ ประเด็นหลักคือ ๑) อัตลักษณ์ชุมชนที่ถูกประกอบสร้างขึ้นคืออะไร ๒) ผลกระทบต่อชาวชุมชนเป็นอย่างไร ๓) กระบวนการประกอบสร้างอัตลักษณ์เป็นอย่างไร การวิเคราะห์ใช้แนวคิดการสร้างภาพแทนความจริงเชิงวาทกรรม(discursive approach to representation)ของ Stuart Hall (๑๙๙๗) ใช้เวลาเก็บข้อมูลในชุมชน ๑ ปี ๖ เดือน โดยสัมภาษณ์และสนทนากลุ่มอย่างไม่เป็นทางการผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (key informant) ที่เปิดเผยตัวตนจำนวน ๙๗ คน ไม่เปิดเผยตัวตนอีกจำนวนหนึ่ง ผลการศึกษาพบว่า อัตลักษณ์ชุมชนที่ถูกประกอบสร้างขึ้นคือ ชุมชน “คนไทยไม่รักชาติคนไทยหัวใจเขมร” ภายใต้เงื่อนไขทางการเมืองที่มีการปลุกกระแสความรักชาติของรัฐ ผ่านกลุ่มผู้นิยมตนเองว่าเป็น “คนไทยรักชาติ” ผลกระทบที่ชาวชุมชนภูมิซรอลได้รับคือ เกิดการปะทะกันระหว่างทหารไทยและทหารกัมพูชา ทำให้บ้านเรือนและพื้นที่การเกษตรเสียหาย ชาวบ้านต้องอพยพหนีตาย เสียสุขภาพจิต ไม่สามารถทามาหากินได้อย่างปกติสุข ทั้งรัฐและชุมชนสูญเสียรายได้จากการท่องเที่ยว นอกจากนี้ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐไทยและรัฐกัมพูชาได้มีความร้ายแรงแสดงเกิดขึ้น

สมชาย คุ่มพูล,(มปป) ทำการศึกษา ปัญหาวิจัยเชิงวิชาการ เรื่อง วิกฤตการณ์ผู้นำไทย ปัญหา – ทางออก กรณีศึกษา : จากกรณีพิพาทเขาพระวิหารระหว่างไทยกับกัมพูชา แล้วสามารถสรุปผลการศึกษาและเสนอแนะได้ว่าจากปัญหาเรื่อง ความขัดแย้งระหว่างไทยกับกัมพูชา กรณีศึกษา : ปราสาทพระวิหาร ว่าไทยต้องตระหนักว่า รัฐบาลกัมพูชามีสิทธิร้องขอให้ศาลโลกตีความคำพิพากษา ปี ๒๕๐๕ ได้โดยลำพัง และหากความสัมพันธ์ระหว่างไทย-กัมพูชาเลวร้ายลงเรื่อยๆ กัมพูชาจะเลือกหนทาง นี้เพื่อยุติปัญหาที่ยืดเยื้อมานานเสียที นอกจากนี้ผู้ศึกษาได้ให้ข้อเสนอแนะมุมมองที่ได้จากการศึกษาและค้นคว้าจากในการ รวบรวมข้อมูล ว่าไม่ว่าจะเป็นเรื่องปัญหาและต้นเหตุของปัญหา สาเหตุที่อาจทำให้เกิดปัญหา หรือการยืนยันสาเหตุที่แท้จริง และรวมทั้งได้ทำการวิเคราะห์ปัญหาที่เกิดขึ้น ซึ่งมีความสอดคล้อง กับแนวคิด หลักการ และทฤษฎีมาวิเคราะห์ผลการดำเนินการป้องกัน การวางแผนตั้งรับ พร้อม ทั้งรูปแบบตามและกระบวนการ เพื่อจะได้วิเคราะห์ปัญหาที่อาจเกิดขึ้นและโอกาส และบทบาทและภาวะผู้นำ (Leadership) ของนายอภิสิทธิ์ เวชชาชีวะ นายกรัฐมนตรีคนที่ ๒๗ ของประเทศไทยในปัจจุบัน ซึ่งถือว่ามีความสำคัญยิ่งโดยเฉพาะกับประเทศไทยในยุคโลกาภิวัตน์ เราจึงคาดหวังที่ จะมีผู้นำประเทศที่มีวิสัยทัศน์และบริหารจัดการประเทศชาติด้วยการอุทิศตนทำประโยชน์ เพื่อประเทศชาติอย่างแท้จริง ในการมุ่งมั่นในการดำเนินการวางแผนและจัดทำโครงการระดับชาติในการแก้ปัญหาข้อพิพาทและความขัดแย้งปราสาทพระวิหาร ที่มีประสิทธิภาพและเอื้อประโยชน์ต่อสังคมและประเทศชาติสูงสุด จึงจะรักษาปราสาทเขาพระวิหารและโดยเฉพาะบริเวณพื้นที่ทับซ้อนไว้ไม่ให้สูญเสียมาก

ขึ้นเหมือนในอดีตที่ผ่านมา ประเทศไทย ประเทศกัมพูชา และประเทศเวียดนาม ว่าปัญหาด้านอัตลักษณ์ของชาติไม่ได้เป็นอุปสรรค ในการแข่งขันนี้เลย โดยระดับรัฐ (State Level) คือการส่งเสริมความร่วมมือต่างๆ เช่น การสร้างพื้นที่พัฒนาร่วม (Joint Development Area – JDA) บริเวณพื้นที่ทับซ้อน ซึ่งความร่วมมือนี้ประสบความสำเร็จด้วยดีจากตัวอย่างพื้นที่พัฒนาร่วมไทย-มาเลเซีย ส่วนระดับระหว่างประเทศ (International Level) โดยงานวิจัยเห็นว่าการหาทางปรองดองสามารถกระทำได้สองแนวทาง คือ แนวทางอนุญาตุลาการ (Arbitration) ผ่านบทบาทของอาเซียนที่จะต้องเป็นตัวกลางในการส่งเสริมและผลักดันให้ทั้งประเทศไทยและประเทศกัมพูชาหันมาให้ความร่วมมือมากขึ้นมากกว่าการแก้ไขด้วยวิธีใช้กำลังทางทหาร และแนวทางกฎหมาย (Adjudication) ผ่านบทบาทของศาลยุติธรรมระหว่างประเทศ (ศาลโลก) โดยการตัดสินของศาลโลกควรอยู่บนพื้นฐานของความยุติธรรมที่แท้จริงให้แก่ทั้งสองฝ่าย อย่างไรก็ตามแนวทางนี้ดูเหมือนว่าโดยทั่วไปสามารถแก้ไขความขัดแย้งเรื่องดินแดนได้ทันที แต่การแก้ไขด้วยวิธีการดังกล่าวก็เหมือนเป็นการแก้ไขที่ปลายเหตุมากกว่าที่จะแก้ที่ต้นเหตุ นั่นคือ ด้านอัตลักษณ์ของชาติที่แตกต่างกัน ผู้วิจัยจึงเห็นว่าการแก้ไขในระดับระหว่างประเทศจึงควรเน้น ที่แนวทางอนุญาตุลาการมากกว่า

จากงานวิจัยที่เกี่ยวข้องที่กล่าวมาข้างต้น จะเห็นได้ว่า การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมก่อให้เกิดประโยชน์ทางเศรษฐกิจและสังคม ทำให้เกิดความค้ำประกันถึงความมีเอกลักษณ์ การอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรม และความสัมพันธ์อันดี ซึ่งจะช่วยสนับสนุนวัฒนธรรมและก่อให้เกิดการท่องเที่ยวในรูปแบบใหม่ อีกทั้งการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอาจก่อให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน ซึ่งนักท่องเที่ยวจะได้รับประสบการณ์ที่แท้จริง และกระตุ้นให้เกิดรายได้จากวัฒนธรรม โดยใช้การตลาดและการประชาสัมพันธ์เข้ามาช่วย ซึ่งปัจจัยเบื้องต้นในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวให้ประสบความสำเร็จ ควรต้องมีองค์ประกอบหลายประการและจำเป็นจะต้องมีปัจจัยเบื้องต้น ๓ ประการ คือ ๑. แรกรกระตุ้นหรือแรงจูงใจ ๒. ความพร้อมในการพัฒนา และ ๓. ความต้องการของคนในท้องถิ่น

นอกจากนี้ทุนทางวัฒนธรรมต่างๆ ยังเชื่อมโยงสู่การจัดการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม รวมถึงการบริโภค ทางวัฒนธรรมเป็นหนึ่งในการบริโภคปัจจุบันที่กำลังได้รับความนิยม และรวมถึงการปรับตัว การบริหารจัดการพื้นที่ชายแดน ซึ่งจากนโยบายและโครงการพัฒนาต่างๆข้างต้นจะเห็นได้ว่าทิศทางการพัฒนาหรือส่งเสริมการท่องเที่ยวในพื้นที่ชายแดนนั้นประเทศไทยให้ความสำคัญและเล็งเห็นประโยชน์อย่างยิ่ง ภายใต้การขับเคลื่อนการพัฒนาเมืองชายแดนภายใต้แผนฯ ๑๑ ที่ให้ความสำคัญในการพัฒนาเขตเศรษฐกิจชายแดนและเมืองชายแดน รวมไปถึง โครงการพัฒนาพื้นที่ชายแดน รวมถึงการท่องเที่ยวชายแดนภายใต้กรอบความร่วมมือในอนุภูมิภาค GMS/ACMECS ก็พบจุดเน้นการพัฒนาพื้นที่ชายแดนอีสานในหลายๆด้าน ที่มองเรื่องการกระตุ้นเศรษฐกิจ โดยการส่งเสริมการท่องเที่ยวข้ามพรมแดน ยุทธศาสตร์ด้านการค้าชายแดน ของหอการค้าไทยที่มีเป้าหมาย๑ใน ๕ ประเด็น เป็นเรื่องการปรับปรุงสิ่งอำนวยความสะดวกทางการค้า การท่องเที่ยว การขนส่งระหว่างประเทศ ด้วย จากข้อมูลในเชิงวิชาการที่ผู้วิจัยได้ทบทวนมานี้ จะได้นำไปใช้เป็นแนวคิดในด้าน บริบทของพื้นที่วิจัย การจัดการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ทุนทางวัฒนธรรม การทำวัฒนธรรมให้เป็นสินค้า การปรับตัว รวมถึงนโยบายที่เกี่ยวข้องกับการจัดการท่องเที่ยวพื้นที่ชายแดนอีสาน และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องต่างๆ มาสนับสนุนแนวคิดการเตรียมความพร้อมของท้องถิ่นเพื่อรองรับการปรับเปลี่ยนกิจกรรมการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ในพื้นที่รอบเขาพระวิหาร ให้สมบูรณ์ต่อไป

บทที่ ๓ วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาปัญหาและผลกระทบด้านการท่องเที่ยวต่อพื้นที่รอบเขาพระวิหาร ในช่วงกรณีพิพาทเขาพระวิหารและการสู้รบตามแนวชายแดนไทย-กัมพูชา ในปี ๒๕๕๔ และสถานการณ์การและผลกระทบด้านการท่องเที่ยวต่อพื้นที่รอบเขาพระวิหาร ในเขตพื้นที่อำเภอกันทรลักษ์ จังหวัดศรีสะเกษ ในปัจจุบัน และแนวทางการเตรียมความพร้อมของท้องถิ่นสู่การรองรับการปรับเปลี่ยนกิจกรรมการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมในพื้นที่ โดยมีกระบวนการขั้นตอนและวิธีการดำเนินการวิจัย ดังนี้

๑. ระเบียบวิธีวิจัย อันประกอบด้วย วิธีการศึกษา กลุ่มเป้าหมายในการศึกษา
๒. เครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล
๓. การเก็บรวบรวมข้อมูล
๔. การวิเคราะห์ข้อมูล

โดยมีขั้นตอนดำเนินการศึกษาในแต่ละประเด็นดังนี้

๑. ระเบียบวิธีวิจัย อันประกอบด้วย วิธีการศึกษา ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ดำเนินการวิจัยใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในการดำเนินการโดยมีการดำเนินการแบ่งเป็น ๒ ช่วง คือ

ช่วงที่ ๑ การเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร

ช่วงที่ ๒ การเก็บข้อมูลจากภาคสนาม ซึ่งเป็นจัดเตรียมทีมวิจัยในพื้นที่ ดำเนินการเก็บรวบรวมได้จากพื้นที่ที่ทำการศึกษาวิจัย และการประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อหาแนวทางการเตรียมความพร้อมของท้องถิ่นสู่การรองรับการปรับเปลี่ยนกิจกรรมการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมในพื้นที่

โดยกลุ่มเป้าหมายในการดำเนินการวิจัยประกอบด้วย ๓ กลุ่ม ดังนี้

๑. **ผู้รู้** อันประกอบด้วย ผู้นำที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ, ประชาชนชาวบ้าน, หัวหน้าส่วนราชการหรือสำนักงานที่เกี่ยวข้องกับการดูแลหรือการจัดการท่องเที่ยวพื้นที่เขาพระวิหาร
๒. **ผู้ปฏิบัติการ** อันประกอบด้วย กลุ่มผู้ค้าและผู้ให้บริการด้านการท่องเที่ยว, ผู้ผลิตสินค้าหรือผลิตภัณฑ์ที่เกี่ยวข้องกับการค้าหรือการบริการด้านการท่องเที่ยว
๓. **ผู้เกี่ยวข้อง** อันประกอบด้วย คนท้องถิ่น (ผู้คนดั้งเดิมของชุมชนที่มีอายุ ๖๐ ปีขึ้นไป และมีการอยู่อาศัยและดำรงชีวิตอยู่ในเขตชุมชนรอบพื้นที่เขาพระวิหารมาไม่น้อยกว่าร้อยละ ๘๐ ของวงชีวิต) นักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติ

๒. เครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล

เครื่องมือหลักในการวิจัยในครั้งนี้ ประกอบด้วย

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้ ประกอบด้วย

๑. แบบสัมภาษณ์ แบ่งออกเป็น ๒ แบบ ดังนี้

๑.๑ แบบสัมภาษณ์มีโครงสร้าง (Structured Interview) เพื่อใช้สัมภาษณ์กลุ่มประชากร ในการวิจัย อันประกอบด้วยผู้รู้ ผู้ปฏิบัติการ และผู้เกี่ยวข้องโดยมีกรอบในการสัมภาษณ์อันประกอบด้วย

๑.๑.๑ แบบสัมภาษณ์ผู้รู้ ประกอบด้วยแบบสัมภาษณ์จำนวน ๓ ตอน อัน

ประกอบด้วย

ตอนที่ ๑. ข้อมูลผู้ให้สัมภาษณ์

ตอนที่ ๒ ข้อมูลเกี่ยวกับพื้นที่ศึกษา ที่ประกอบด้วยประวัติความเป็นมา สภาพภูมิประเทศ อาณาเขตที่ตั้ง สภาพความเป็นอยู่และความสัมพันธ์ของคนในชุมชน (สภาพความเป็นอยู่โดยทั่วไป/ความสัมพันธ์ของคนในชุมชนสังคม(ชนบท เมือง) สภาพการคมนาคม การนับถือศาสนา ประเพณี และวัฒนธรรม ในชุมชน เศรษฐกิจในชุมชน /อาชีพชุมชน(อาชีพหลัก/อาชีพรอง)/รายได้/รายจ่าย

ตอนที่ ๓ สถานการณ์การท่องเที่ยวของชุมชนในอดีต(ก่อนกรณีพิพาทเขาพระวิหาร) และปัจจุบัน

๒) แบบสัมภาษณ์ผู้ปฏิบัติการ ประกอบด้วยแบบสัมภาษณ์ดังนี้

๒.๑ แบบสัมภาษณ์ผู้ประกอบการประกอบด้วยแบบสัมภาษณ์จำนวน 4 ตอน อัน

ประกอบด้วย

ตอนที่ ๑. ข้อมูลผู้ให้สัมภาษณ์

ตอนที่ ๒ สถานการณ์การท่องเที่ยวของชุมชนในอดีต(ก่อนกรณีพิพาทเขาพระวิหาร) และปัจจุบัน

ตอนที่ ๓ ผลกระทบ ปัญหา อุปสรรค จากการท่องเที่ยวต่อชุมชนในอดีต(ก่อนกรณีพิพาทเขาพระวิหาร) และปัจจุบัน

ตอนที่ ๔ การเตรียมความพร้อมของท้องถิ่นที่เหมาะสมเพื่อรองรับการปรับเปลี่ยนกิจกรรมการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมในพื้นที่ รอบพื้นที่เขาพระวิหาร ในเขตพื้นที่อำเภอกันทรลักษ์ จังหวัดศรีสะเกษ

๒.๒ แบบสัมภาษณ์ผู้เกี่ยวข้อง(ท้องถิ่น) ประกอบด้วยแบบสัมภาษณ์จำนวน 4 ตอน อันประกอบด้วย

ตอนที่ ๑. ข้อมูลผู้ให้สัมภาษณ์

ตอนที่ ๒ แนวคิดต่อการปรับเปลี่ยนกิจกรรมการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมในพื้นที่ รอบพื้นที่เขาพระวิหาร ในเขตพื้นที่อำเภอกันทรลักษ์ จังหวัดศรีสะเกษ

ตอนที่ ๓ ปัญหา อุปสรรค ผลกระทบ จากสถานการณ์การท่องเที่ยวในอดีตและในปัจจุบัน

ตอนที่ ๔ แนวคิดเกี่ยวกับการเตรียมความพร้อมของท้องถิ่นที่เหมาะสมเพื่อรองรับการปรับเปลี่ยนกิจกรรมการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมในพื้นที่ รอบพื้นที่เขาพระวิหาร ในเขตพื้นที่อำเภอกันทรลักษ์ จังหวัดศรีสะเกษ

๒.๓ แบบสัมภาษณ์ผู้เกี่ยวข้อง(นักท่องเที่ยว) ประกอบด้วยแบบสัมภาษณ์จำนวน 3 ตอน อันประกอบด้วย

ตอนที่ ๑. ข้อมูลผู้ให้สัมภาษณ์

ตอนที่ ๒ แนวคิดต่อการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมในพื้นที่ รอบพื้นที่เขาพระวิหาร ในเขตพื้นที่อำเภอกันทรลักษ์ จังหวัดศรีสะเกษ

ตอนที่ ๓ แนวคิดเกี่ยวกับการเตรียมความพร้อมของท้องถิ่นที่เหมาะสมเพื่อรองรับการปรับเปลี่ยนกิจกรรมการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมในพื้นที่ รอบพื้นที่เขาพระวิหาร ในเขตพื้นที่อำเภอกันทรลักษณ์ จังหวัดศรีสะเกษ

๑.๒ แบบสัมภาษณ์ที่ไม่มีโครงสร้าง (Unstructured Interview) เพื่อใช้สัมภาษณ์กลุ่มประชากรผู้รู้ โดยสัมภาษณ์ในเรื่องประวัติความเป็นมา สภาพทั่วไปทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม ความสัมพันธ์ ระบบเครือญาติ และสถานการณ์การท่องเที่ยวในอดีตและปัจจุบัน

๒) แบบสังเกต (Observation) เป็นแบบสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) และไม่มีส่วนร่วม (Non - Participant Observation) เพื่อใช้สังเกตสภาพการคมนาคม เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม การมีส่วนร่วม ความสามัคคี สถานการณ์การท่องเที่ยวในพื้นที่ชุมชนรอบเขาพระวิหาร

๓) การสนทนากลุ่ม (Focused Group Discussion) ใช้กับกลุ่มผู้รู้ ผู้เกี่ยวข้อง และผู้ปฏิบัติการโดยใช้ประเด็นคำถามที่เกี่ยวกับ สถานการณ์การท่องเที่ยวในพื้นที่ชุมชนรอบเขาพระวิหาร จากในช่วงกรณีพิพาท ปี 2554 ถึงปัจจุบัน ปัญหา อุปสรรค ผลกระทบที่เกิดขึ้นกับการท่องเที่ยวในปัจจุบัน และแนวทางเกี่ยวกับการเตรียมความพร้อมของท้องถิ่นที่เหมาะสมเพื่อรองรับการปรับเปลี่ยนกิจกรรมการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมในพื้นที่ รอบพื้นที่เขาพระวิหาร ในเขตพื้นที่อำเภอกันทรลักษณ์ จังหวัดศรีสะเกษ

๓. การเก็บรวบรวมข้อมูล

ขั้นตอนในดำเนินการวิจัยใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในการดำเนินการโดยมีขั้นตอนในการดำเนินการวิจัยออกเป็น ๓ ขั้นตอนดังนี้

ช่วงที่ ๑ การเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร เป็นข้อมูลที่เก็บรวบรวมได้จากเอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาชุมชน แนวคิดการพัฒนาแบบยั่งยืน แนวคิดการมีส่วนร่วม และแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชนรอบมหาวิทยาลัย อีกทั้งเนื้อหาเกี่ยวกับพื้นที่ที่ทำการศึกษา โดยค้นคว้าเอกสาร ปฐมภูมิและทุติยภูมิ จากหน่วยราชการ สถาบันการศึกษา เอกชน ประเภทหนังสือ ตำรา รายงานการประชุม งานวิจัย ปรินทูปนิพนธ์ ภาคนิพนธ์ การศึกษาค้นคว้าอิสระ อินเทอร์เน็ต และวีดิทัศน์

ช่วงที่ ๒ การเก็บข้อมูลจากภาคสนาม เป็นข้อมูลที่เก็บรวบรวมได้จากพื้นที่ที่ทำการศึกษาวิจัย โดยผู้วิจัยดำเนินการตามขั้นตอนดังต่อไปนี้

๒.๑ จัดเตรียมทีมวิจัยในพื้นที่ โดยทีมวิจัยครอบคลุม ทั้งผู้รู้ ผู้เกี่ยวข้อง และผู้ปฏิบัติการ

๒.๒ ประชุมวางแผนการดำเนินการและการเก็บรวบรวมข้อมูลวิจัย

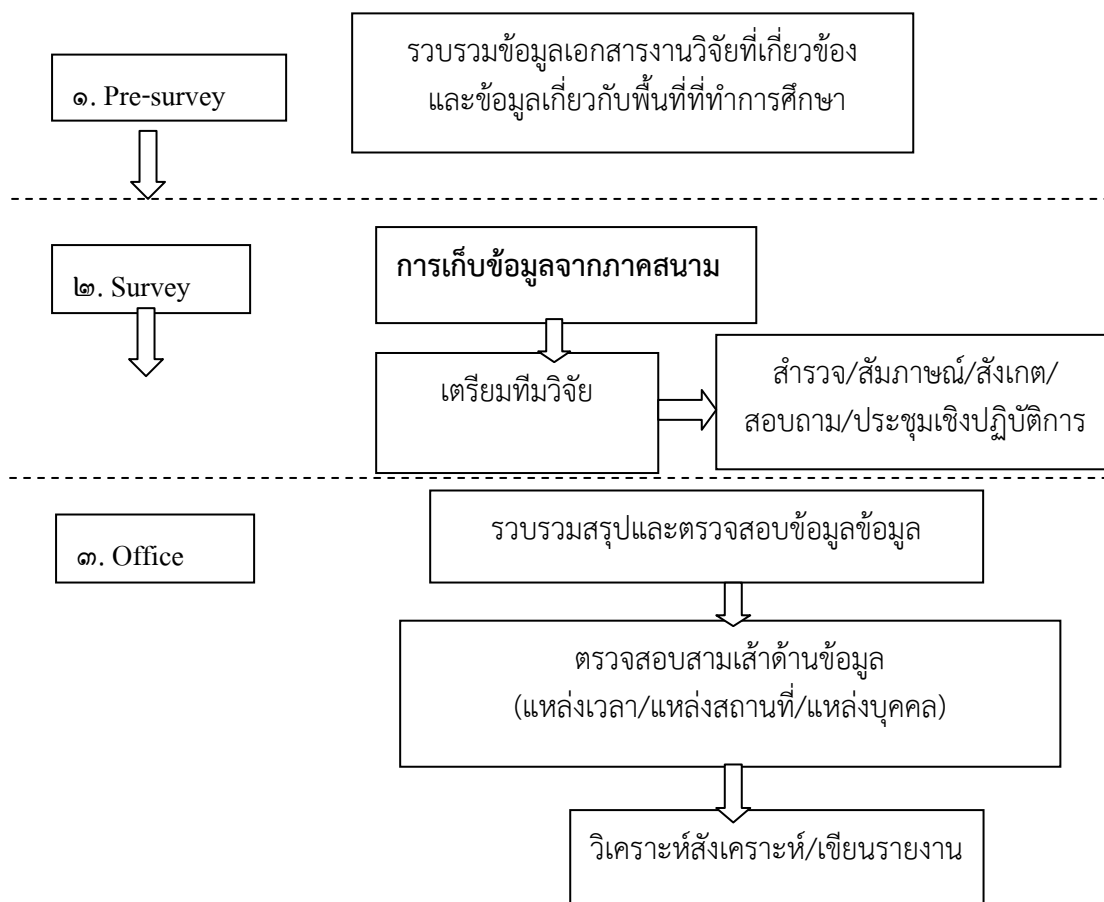
๒.๓ ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลวิจัย กับผู้รู้ ผู้เกี่ยวข้อง และผู้ปฏิบัติการ ตามกระบวนการและแผนการดำเนินการวิจัย

๒.๔ ประชุมเชิงปฏิบัติการกับ ผู้รู้ ผู้ปฏิบัติการ ผู้เกี่ยวข้อง เพื่อเติมเต็มข้อมูล

ช่วงที่ ๓ สรุปการวิเคราะห์ข้อมูลและนำเสนอข้อมูล

ในการจัดกระทำข้อมูล ผู้วิจัยจะนำข้อมูลที่ได้จากการเก็บรวบรวมจากเอกสารและข้อมูลภาคสนามที่ได้จากการสำรวจ การสังเกต การสัมภาษณ์ การประชุมเชิงปฏิบัติ การวิเคราะห์ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ และการวิเคราะห์รวบรวมตามกรอบแนวคิดทฤษฎี พร้อมการตรวจสอบสามเส้าด้านข้อมูล (Data Triangulation) และนำมาเขียนรายงานสรุปผลการวิจัย

ซึ่งมีสรุปวิธีการเก็บข้อมูล ๓ ขั้นตอนที่เชื่อมโยงกัน ดังแผนภาพที่ ๑ ดังต่อไปนี้

แผนภาพที่ ๑ ขั้นตอนและการดำเนินงานการศึกษาวิจัย

๔. การวิเคราะห์ข้อมูล

การสรุปวิเคราะห์ผลการวิจัยและประเมินผลการวิจัย โดยใช้การการจัดกระทำข้อมูลและการสรุปวิเคราะห์ประเมินผลของข้อมูลนั้นผู้วิจัยดำเนินการนำข้อมูลที่ได้มาจากการศึกษาเอกสารและข้อมูลจากภาคสนามมาจัดกระทำดังต่อไปนี้

๔.๑ นำข้อมูลที่เก็บรวบรวมได้จากเอกสารต่าง ๆ มาศึกษาอย่างละเอียดพร้อมจัดระบบหมวดหมู่ ตามความมุ่งหมายของการวิจัยที่กำหนดไว้

๔.๒ นำข้อมูลจากภาคสนามที่ มาจัดแยกแยกประเภท จัดหมวดหมู่และสรุปสาระสำคัญตามประเด็นที่ทำการศึกษาวิจัย

๔.๓ นำข้อมูลทั้งที่เก็บรวบรวมได้จากเอกสารและข้อมูลภาคสนามที่รวบรวมได้จากการ มาตรวจสอบความถูกต้องสมบูรณ์ร่วมกันกับทีมวิจัยรวมถึงการตรวจสอบและเติมเต็มข้อมูลจากผู้เกี่ยวข้องอื่น ๆ ในพื้นที่ผ่านเวทีการคืนข้อมูลผลการศึกษาวิจัย รวมถึงการตรวจสอบความถูกต้องโดยใช้การตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า โดยการตรวจสอบแหล่งของข้อมูล จาก ทั้งแหล่งเวลา, แหล่งสถานที่ และแหล่งบุคคล ตามแนวคิดของสุภางค์ จันทวานิช (๒๕๔๖) ดังนี้

๔.๓.๑ การวิเคราะห์แบบอุปนัย (Analytic Induction) คือ วิธีตีความสร้างข้อสรุปจากข้อมูลรูปธรรมหรือปรากฏการณ์ที่มองเห็น

๔.๓.๒ การวิเคราะห์โดยการจำแนกชนิดข้อมูล (Typological Analysis)

คือการจำแนกข้อมูลเป็นชนิด ๆ (Typologies) ตามเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นต่อเนื่องกันไป โดยการใช้วัฒนธรรมเป็นแนวทางในการวิเคราะห์ รวมทั้งแนวคิดและทฤษฎี ในการวิเคราะห์ข้อมูล

๔.๓.๓ การนำเสนอข้อมูลและรายงานผลการวิจัย

ในการนำเสนอข้อมูลการวิจัย ผู้วิจัยนำเสนอผลการศึกษารายงานตามความมุ่งหมายของการวิจัย ด้วยวิธีการพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis) พร้อมแสดงตาราง ภาพถ่าย ประกอบคำอธิบาย

จากข้อมูลข้างต้นจะเห็นได้ว่างานวิจัยชิ้นนี้มีวิธี การเก็บรวบรวมข้อมูลอยู่ ๒ ช่วง คือช่วงที่ ๑ การเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร และช่วงที่ ๒ การเก็บข้อมูลจากภาคสนาม โดยกลุ่มเป้าหมายในการดำเนินการวิจัยประกอบด้วย ผู้รู้ ผู้ปฏิบัติการ และผู้เกี่ยวข้อง ใช้เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้ ประกอบด้วย แบบสัมภาษณ์ ทั้งมีโครงสร้าง และไม่มีโครงสร้าง แบบสังเกต การสนทนา กลุ่ม และมีการการเก็บรวบรวมข้อมูลใน ๓ ขั้นตอนคือช่วงที่ ๑ การเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร ช่วงที่ ๒ การเก็บข้อมูลจากภาคสนาม และช่วงที่ ๓ สรุปการวิเคราะห์ข้อมูลและนำเสนอข้อมูล โดยการสรุปวิเคราะห์ผลการวิจัยและประเมินผลการวิจัย โดยใช้การการจัดกระทำข้อมูลและการสรุปวิเคราะห์ประเมินผลของข้อมูลนั้นผู้วิจัยดำเนินการนำข้อมูลที่ได้มาจากการศึกษาเอกสารและข้อมูลจากภาคสนามมาจัดระบบหมวดหมู่ แยกแยกประเภท และนำมาตรวจสอบความถูกต้องสมบูรณ์รวมถึงเติมเต็มข้อมูลจากผู้เกี่ยวข้องอื่นๆและมีการตรวจสอบความถูกต้องโดยใช้การตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า โดยการตรวจสอบแหล่งของข้อมูล จาก ทั้งแหล่งเวลา, แหล่งสถานที่ และแหล่งบุคคล เพื่อให้ได้ผลการวิจัยที่สมบูรณ์ ครบถ้วน และถูกต้อง

บทที่ ๔ ผลการดำเนินการศึกษาวิจัย

การศึกษารวบรวมข้อมูลการวิจัยเรื่อง แนวทางการเตรียมความพร้อมของท้องถิ่นเพื่อรองรับการปรับเปลี่ยนกิจกรรมการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม จากผลกระทบกรณีพิพาทเขาพระวิหารและการสู้รบตามแนวชายแดนไทย-กัมพูชา ภายใต้วัตถุประสงค์ในการศึกษาปัญหาและผลกระทบด้านการท่องเที่ยวต่อพื้นที่รอบเขาพระวิหาร ในช่วงกรณีพิพาทเขาพระวิหารและการสู้รบตามแนวชายแดนไทย-กัมพูชา ในปี ๒๕๕๔ และสถานการณ์ ผลกระทบด้านการท่องเที่ยวต่อพื้นที่รอบเขาพระวิหาร ในเขตพื้นที่อำเภอกันทรลักษ์ จังหวัดศรีสะเกษ ในปัจจุบัน รวมถึงแนวทางการเตรียมความพร้อมของท้องถิ่นสู่การรองรับการปรับเปลี่ยนกิจกรรมการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมในพื้นที่ ผลการศึกษาค้นคว้าวิจัยสามารถนำเสนอข้อมูลตามลำดับดังนี้

๑. ปัญหาและผลกระทบด้านการท่องเที่ยวต่อพื้นที่รอบเขาพระวิหาร ในช่วงกรณีพิพาทเขาพระวิหาร และการสู้รบตามแนวชายแดนไทย-กัมพูชา ในปี ๒๕๕๔

๑.๑ สถานการณ์ประเด็นความขัดแย้งเขาพระวิหารในอดีตสู่การสู้รบและพิพาทตามแนวชายแดน ปี ๒๕๕๔

๑.๒ ผลที่เกิดขึ้นจากจากความขัดแย้งและกรณีพิพาทเขาพระวิหารปี ๒๕๕๔ ต่อพื้นที่รอบเขาพระวิหาร

๑.๓ สภาพปัญหาและผลกระทบที่เกิดขึ้นจากความขัดแย้งและกรณีพิพาทเขาพระวิหารปี ๒๕๕๔ ต่อการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมในพื้นที่รอบเขาพระวิหาร

๒. สถานการณ์และผลกระทบด้านการท่องเที่ยวต่อพื้นที่รอบเขาพระวิหาร ในปัจจุบัน

๒.๑ สภาพทั่วไปในปัจจุบันของพื้นที่รอบเขาพระวิหาร

๒.๒ วิถีชีวิตและความสัมพันธ์ของผู้คนในพื้นที่รอบเขาพระวิหารในปัจจุบัน

๒.๓ สถานการณ์และผลกระทบด้านการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมพื้นที่รอบเขาพระวิหารในปัจจุบัน

๓. แนวทางการเตรียมความพร้อมของท้องถิ่นสู่การรองรับการปรับเปลี่ยนกิจกรรมการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมในพื้นที่รอบเขาพระวิหาร

๓.๑. แนวทางการเตรียมความพร้อมตามศักยภาพในเชิงพื้นที่การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมในพื้นที่รอบเขาพระวิหาร

๓.๒ แนวทางการเตรียมความพร้อมตามศักยภาพในด้านกิจกรรมและการบริการที่ตอบสนองการท่องเที่ยวในพื้นที่รอบเขาพระวิหาร

๓.๓ แนวทางการเตรียมความพร้อมตามศักยภาพของคนในเรื่องการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมในพื้นที่รอบเขาพระวิหาร

๑. ปัญหาและผลกระทบด้านการท่องเที่ยวต่อพื้นที่รอบเขาพระวิหาร ในช่วงกรณีพิพาทเขาพระวิหารและการสู้รบตามแนวชายแดนไทย-กัมพูชา ในปี ๒๕๕๔

๑.๑ สถานการณ์ประเด็นความขัดแย้งเขาพระวิหารในอดีตสู่การสู้รบและพิพาทตามแนวชายแดน ปี ๒๕๕๔

ประเด็นความขัดแย้งเขาพระวิหารนั้นหากพิจารณาตามเอกสารหรือข้อมูลที่บันทึกไว้จะพบได้ว่าประเด็นความขัดแย้งหรือการพิพาทกรณีเขาพระวิหาร ระหว่างไทยและกัมพูชา จนส่งผลต่อการปิดหรือเปิดเขาพระวิหาร นั้นมีมาหลายครั้งหลายคราแล้ว ถึงแม้ว่าในบางช่วงจะเกิดความร่วมมือในการพัฒนาพื้นที่เขาพระวิหารร่วมกันระหว่างไทยและกัมพูชาอยู่บ้าง ซึ่งสามารถสรุปประเด็นเกี่ยวเนื่องที่ส่งผลกระทบต่อความขัดแย้งเขาพระวิหารในอดีตสู่การสู้รบและพิพาทตามแนวชายแดน ปี ๒๕๕๔ ที่เชื่อมโยงตั้งแต่วันที่ ๑๕ มิถุนายน พ.ศ.๒๕๐๕ ศาลยุติธรรมระหว่างประเทศ จึงได้ตัดสินว่าซากปราสาทพระวิหารตั้งอยู่บนดินแดนภายใต้อำนาจอธิปไตยของกัมพูชา ดังตารางที่ ๑ ดังนี้

ตารางที่ ๑ ประเด็นเกี่ยวเนื่องที่ส่งผลกระทบต่อความขัดแย้งเขาพระวิหารในอดีตสู่การสู้รบและพิพาทตามแนวชายแดน ปี ๒๕๕๔

ประเด็น	ปี พ.ศ.	ผลที่เกิดขึ้น
การปะทะกันระหว่างทหารไทยกับกัมพูชาตลอดแนวชายแดนเป็นเหตุให้รัฐบาล กัมพูชาได้ยื่นหนังสือถึงคณะมนตรีความมั่นคงแห่งสหประชาชาติ (United Nation Security Council : UNSC) ต่อมาในปีเดียวกันได้มีการพยายามจากฝ่ายกัมพูชาขอให้ไทยสละสิทธิ์ที่สงวนไว้ตามหนังสือถึงเลขาธิการสหประชาชาติ ตามมาตรา ๖๑ ของธรรมนูญศาลยุติธรรมระหว่างประเทศ ไทยไม่ยินยอมแต่ได้เสนอให้เป็นอริปไตยร่วม (Condominium) ระหว่างไทยกับกัมพูชา เพื่อให้ประชาชนทั้งสองประเทศไปปราสาทพระวิหารโดยเสรี	ปีพ.ศ.๒๕๐๙	ปิดเขาพระวิหาร
เหตุการณ์คลื่นคล้าย	ปี พ.ศ.๒๕๑๓	เปิดเขาพระวิหาร ให้นักท่องเที่ยวเข้าชม
เขมรแดงเข้ายึดอำนาจการปกครองกัมพูชา	ปี พ.ศ.๒๕๑๘	ปิดเขาพระวิหาร
รัฐบาลกัมพูชาภายใต้การนำของฝ่าย CPP ได้รับชัยชนะ	วันที่ ๙ ม.ค.๒๕๓๕	เปิดเขาพระวิหาร ให้นักท่องเที่ยวเข้าชม
เขมรแดงได้ส่งกำลังเข้ายึดเขาพระวิหารทำให้ต้องปิดเขาพระวิหาร เนื่องจากมีการสู้รบ		ปิดเขาพระวิหาร
ไทยกับกัมพูชากดกลางในหลักการที่จะร่วมพัฒนาเขาพระวิหารให้เป็นสถานที่ ท่องเที่ยวที่มีความปลอดภัยและสะดวกต่อการเดินทางเข้าถึง โดยแบ่งผลประโยชน์ร่วมกัน	เดือน ส.ค.๒๕๔๑	เปิดเขาพระวิหารเป็นแหล่งท่องเที่ยว
กัมพูชาสร้างวัดบริเวณทางทิศตะวันตกของโคปุระหลังที่ ๑ อันเป็นส่วนหนึ่งของปราสาท พระวิหาร ห่างออกไปประมาณ ๓๐๐ เมตร เป็นบริเวณพื้นที่ที่ยังไม่มีความ	ปี พ.ศ.๒๕๔๒	ฝ่ายไทยประท้วงแต่ ฝ่ายกัมพูชา ก็ไม่ได้หยุดดำเนินการมีการพัฒนาเส้นทางจากบ้านโกมูยขึ้นสู่

ชัดเจนเรื่องเส้นเขตแดน		เขาพระวิหาร เส้นทางดังกล่าวได้ ล้ำเข้ามายังพื้นที่ที่ขัดแย้งเรื่อง เขตแดน
มีการลงนามในบันทึกความเข้าใจระหว่างไทย - กัมพูชา ตั้งคณะกรรมการร่วมไทย - กัมพูชา ทำการสำรวจ และจัดทำหลักเขตแดนไทย - กัมพูชา	วันที่ ๑๔. มิ.ย. ๒๕๔๓	การดำเนินการยังอยู่ในพื้นที่ จังหวัดจันทบุรี และต้องใช้ ระยะเวลาอีกระยะหนึ่งกว่าจะถึง พื้นที่ปราสาทพระวิหาร ดังนั้น ทางราชการไทยจึงยังยึดถือแนว เขตแดนไทยตามมติคณะรัฐมนตรี พ.ศ.๒๕๐๕ เป็นหลัก
ฉก.กรม ทพ.๒๓ ขออนุมัติระงับการให้ประชาชนเข้าชม ปราสาทพระวิหารเป็นการชั่วคราวด้วยเหตุผล ปัญหา สิ่งแวดล้อม	วันที่ ๑๔.ธ.ค. ๒๕๔๔	ปิดเขาพระวิหาร
เหตุการณ์คลื่นคล้าย	วันที่ ๒๕ มี.ค. ๒๕๔๗	เปิดเขาพระวิหารเป็นแหล่ง ท่องเที่ยว
คณะกรรมการเพื่อพัฒนาเขาพระวิหารได้จัดประชุมที่ กรุงเทพฯ ฯ และได้ตกลงในหลักการเกี่ยวกับความร่วมมือ พัฒนาร่วมเขาพระวิหาร	วันที่ ๒๕ พ.ย. ๒๕๔๗	กัมพูชาเห็นชอบกับหลักการ พื้นฐานในการพัฒนาร่วม เขา พระวิหารตามที่ได้หารือกับฝ่าย ไทย และขอว่าความร่วมมือนี้ควร เริ่มดำเนินการหลังจากที่ปราสาท พระวิหารได้ขึ้น ทะเบียนเป็น มรดกโลกแล้ว
รัฐบาลฮุนเซนยื่นเอกสารขึ้นทะเบียนปราสาทเขาพระ วิหารเป็นมรดกโลก เรื่องถูกละเลย และตีกลับ ให้ กัมพูชาส่งเอกสารเพิ่มเติมและประสานเรื่องแนวกันชน บริเวณไทยกัมพูชา	เดือน ม.ค.๒๕๔๘	ฝ่ายไทยเตรียมประเด็นหารือกับ กัมพูชาในการเคลื่อนย้ายชุมชน กัมพูชา และรื้อถอนสิ่งปลูกสร้าง ออกจากพื้นที่บริเวณตลาดทาง ขึ้นปราสาทพระวิหาร จนส่งผล ต่อการเคลื่อนไหวของทั้งสองฝ่าย และมีการเจรจากัน หลายครั้ง เพื่อยุติการเผชิญหน้าด้วยกำลัง
กำลังของทั้งสองฝ่ายถอนตัวเข้าสู่ภาวะปกติ	วันที่ ๒๐ พ.ค. ๒๕๔๘	ฝ่ายกัมพูชาเปิดประตูทางขึ้น ปราสาท พระวิหารให้ประชาชน เข้าชมปราสาทพระวิหารได้ตาม ปกติ
กัมพูชาได้ยื่นขอขึ้นทะเบียนอีกครั้งและได้รับการบรรจุใน วาระของคณะกรรมการมรดกโลก ปี พ.ศ. ๒๕๕๐ โดยมี แผนที่ที่เป็นปัญหากับพื้นที่อธิปไตยของไทยหรือพื้นที่ที่ กลายเป็นกรณีพิพาท เนื้อที่ ๔.๖ ตารางกิโลเมตร	ปี พ.ศ. ๒๕๔๙	

กัมพูชาได้ยื่นขอขึ้นทะเบียนปราสาทเขาพระวิหารอีกครั้ง	ปี พ.ศ. ๒๕๕๑	
นายณทลปัทมะ ขณะนั้นดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ. ลงนามรับรองแถลงการณ์ร่วมสนับสนุนการที่กัมพูชาประกาศขึ้นทะเบียน ปราสาทเขาพระวิหาร เป็นมรดกโลกต่อองค์การยูเนสโก	วันที่ ๑๘ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๕๑	กลุ่มพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตยได้นำประเด็นนี้มาโจมตีเพื่อขับไล่ นายณทลปัทมะ ให้ออกจากตำแหน่ง รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศเหตุการณ์นี้พัฒนาไปสู่ความขัดแย้งระหว่างไทยและกัมพูชาในที่สุด
มีการทดลองเปิดเขาพระวิหารทางฝั่งไทยให้เยี่ยมชมอีกครั้ง	ปี พ.ศ. ๒๕๕๓	
มีการปิด และเปิดเข้าเยี่ยมชมเขาพระวิหารถึง ๒ ครั้ง	พ..ศ. ๒๕๕๔	กรณีการเปิดปิดบ่อยครั้งนี้เกิดจากกรณีเวลาเกิดเหตุการณ์ความไม่สงบก็จะทำการปิด แต่เมื่อคิดว่าเหตุการณ์สงบดีแล้วทางอุทยานฯ ก็จะทำการเปิด ทั้งนี้ การเปิด-ปิด ขึ้นอยู่กับสถานการณ์ความมั่นคงภายในอุทยานฯ
นับตั้งแต่ ทั้งฝ่ายไทยและกัมพูชาได้ใช้ปืนใหญ่ยิงปะทะกันจนเกิดความเสียหายทั้งในเรื่องชีวิตและทรัพย์สินโดยต่างก็โทษอีกฝ่ายหนึ่งว่าเป็นฝ่ายเริ่มก่อน	วันที่ ๔ -๖ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๕๔	การปิดทางขึ้นเขาพระวิหารในฝั่งไทยจนปัจจุบัน(มี.ค ๒๕๕๖)

เหตุผลและความเชื่อมโยงต่างๆที่กล่าวมาข้างต้นจึงส่งผลต่อประเด็นความขัดแย้งและการปะทะกันระหว่างไทย และกัมพูชา ซึ่งกรณีปะทะกันระหว่างไทยและกัมพูชา วันที่ ๔-๖ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๕๔ ดังกล่าวได้ส่งผลต่อการปิดทางขึ้นเขาพระวิหารตามมา ซึ่งจากกรณีนี้ได้ส่งผลกระทบต่อประชาชนชาวไทยทั้งในและนอกพื้นที่อย่างหลีกเลี่ยงมิได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้คนที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านรอบพื้นที่เขาพระวิหารที่ส่วนใหญ่มีอาชีพและรายได้จากกิจกรรมการท่องเที่ยวและกิจกรรมรองรับการท่องเที่ยวเขาพระวิหาร โดยผู้คนที่ในพื้นที่ ขนานนามวันที่เกิดเหตุการณ์ปะทะของทหารไทยและทหารกัมพูชาในวันที่ ๔- ๖ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๕๔ นั้นว่า “วันเสียงปืนแตก” ซึ่งวันดังกล่าวส่งผลพวงต่อวิถีความเป็นอยู่และการดำรงชีวิตของผู้คนในพื้นที่รอบเขาพระวิหารดังที่จะกล่าวต่อไป

๑.๒ ผลที่เกิดขึ้นจากจากความขัดแย้งและกรณีพิพาทเขาพระวิหารปี ๒๕๕๔ต่อพื้นที่รอบเขาพระวิหาร

จากเหตุการณ์ วันเสียงปืนแตก ที่เกิดขึ้นกับผู้คนรอบพื้นที่เขาพระวิหารนั้นส่งผลให้เกิดความเสียหายต่อพื้นที่และผู้คนรอบเขาพระวิหารอย่างหลีกเลี่ยงมิได้ ทั้งอาคาร บ้านเรือน หรือแม้แต่ชีวิตหรือทรัพย์สินของผู้คนในพื้นที่รอบเขาพระวิหาร ซึ่งเป็นผลพวงจากที่รัฐไทยและรัฐกัมพูชามีความขัดแย้งกรณีปราสาทพระวิหาร จนเกิดกรณีพิพาทและการสู้รบกันขึ้นอีกครั้ง ในปี พ.ศ. ๒๕๕๔ จากเหตุการณ์ดังกล่าวส่งผลให้ชาวบ้านในตำบลเสาธงชัย และตำบลใกล้เคียง โดยเฉพาะบ้านภูมิซรอล ซึ่งเป็นหมู่บ้านหนึ่งที่ตั้งอยู่

โดยรอบพื้นที่เขาพระวิหาร ได้ถูกให้ความหมายจากคนนอกว่า”เป็นคนไทยหัวใจเขมรเป็นคนไทยแต่ไม่รักชาติ” จนมีคนเสนอให้เปลี่ยนชื่อหมู่บ้านเพราะมีความเห็นว่าภูมิซรอลไม่ใช่ภาษาไทย นอกจากนี้ผลกระทบที่เกิดขึ้นจากกรณีพิพาทและการสู้รบผลกระทบดังกล่าวยังส่งผลต่อวิถีชีวิตผู้คนในพื้นที่หลายอย่าง เช่น การทำมาหากินผิดเคื่อง อาชีพบางอาชีพต้องหยุดชะงัก โดยเฉพาะอาชีพที่เกี่ยวข้องกับการค้าและบริการการท่องเที่ยวบนผามออีแดง ทางขึ้นเขาพระวิหาร นอกจากนี้ผลกระทบจากการสู้รบยังส่งผลถึงพื้นที่การเกษตร อาคารบ้านเรือน สถานที่สำคัญจนเกิดความเสียหาย รอบหมู่บ้านเต็มไปด้วยร่องรอยของระเบิด ขณะเกิดเหตุการณ์ประชาชนเข้าออกหมู่บ้านด้วยความยากลำบากเพราะมีการประกาศกฏอัยการศึกในพื้นที่ มีการเพิ่มกองกำลังทหารมาประจำการตามแนวตะเข็บชายแดนจำนวนมาก จากเดิมที่มีเพียงทหารพรานที่รักษาการณ์บนผามออีแดง และมี ตชด. จำนวนหนึ่งในค่ายท้ายหมู่บ้านซึ่งได้รับบทบาทเป็นหน่วยมวลชนสัมพันธ์ ดังนั้นการที่มีกองกำลังทหารจำนวนมากในพื้นที่ และมีรถถังวิ่งผ่านไปมาบนถนนรอบหมู่บ้าน ทำให้ชาวบ้านรู้สึกกังวลใจว่าอาจมีสงครามขนาดย่อมเกิดขึ้น

นอกจากนี้ผลจากการพิพาทและการสู้รบยังทำให้มีผู้คนในหมู่บ้านเสียชีวิต และบาดเจ็บจากแรงระเบิด อีกทั้งชาวบ้านหมู่บ้านใกล้เคียงที่อยู่ใกล้วิถีกระสุนปืนใหญ่ต้องทิ้งบ้านเรือนเพื่ออพยพไปอาศัยอยู่ยังศูนย์อพยพชั่วคราว ณ ที่ว่าการอำเภอกันทรลักษ์ เป็นเวลากว่าหนึ่งสัปดาห์ จนแม่ทัพภาคที่ ๒ ยืนยันความปลอดภัยชาวบ้านบางส่วนจึงเดินทางกลับคืนสู่หมู่บ้านในวันที่ ๑๒ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๕๔ แต่ก็ยังหลงเหลือชาวบ้านบางส่วนที่ยังขวัญผวา ไม่กล้ากลับเข้าหมู่บ้านจนไปอาศัยในอยู่ในพื้นที่อื่นชั่วคราว

จากสถานการณ์การสู้รบระหว่างไทยและกัมพูชา ปี ๒๕๕๔ ที่ผ่านมา สร้างความหวาดกลัวแก่ผู้คนที่ประสบภัยในพื้นที่เป็นอย่างมาก เห็นได้จากคำบอกเล่าของผู้ประสบภัยที่บอกเล่าเรื่องราวเหตุการณ์อันน่าโหดร้ายของการสู้รบให้ฟังดังนี้

“เมื่อวันที่ ๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๔ ได้เกิดการปะทะระหว่างทหารไทย – กัมพูชา จนมีระเบิดลูกแรกตกลงทำให้โรงเรียนบ้านภูมิซรอลประกาศหยุดการเรียนการสอน มีการแจ้งประกาศให้ผู้ปกครองมารับบุตรหลานของตนโดยด่วน หากนักเรียนคนใดที่ผู้ปกครองไม่สามารถมารับได้ก็จะต้อนนักเรียนให้เข้าไปรวมกันในหลุมหลบภัยของโรงเรียน แต่ทั้งนี้เนื่องจากไม่มีการเตรียมหลุมหลบภัยให้พร้อม ก่อนที่จะมีการปะทะกันสภาพหลุมหลบภัยจึงมีเพียงท่อปูนเปล่าขนาดใหญ่ดินที่เคยเอามาถมท่อเพื่อให้หลุมหลบภัยเพื่อลดความรุนแรงจากแรงระเบิด ชาวบ้านก็นำไปทำอย่างอื่นหมด หลุมหลบภัยที่ทำจากท่อจึงขาดความแข็งแรงทำให้เมื่อเกิดแรงปะทะจากแรงระเบิดทำให้ผู้ที่อยู่ในหลุมหลบภัยหวาดกลัวและรู้สึกไม่ปลอดภัยเป็นอย่างยิ่ง และในช่วงของการอพยพผู้คนไปในที่ปลอดภัยในขณะนั้นก็เป็นไปด้วยความยากลำบาก เนื่องจากทุกคนต่างพากันหวาดกลัวพยายามหนีตายเอาตัวรอด ระเบิดลูกแรกตกลงที่บ้านภูมิซรอลจนชาวบ้านวิ่งลงหลุมหลบภัย รวมถึงตนเองพวกเราใช้เวลาอยู่ในหลุมหลบภัยนานาประมาณ ๒ ชั่วโมงเศษ แต่ในความรู้สึกตนเองเหมือนมันเนิ่นนานเป็น ๒ วัน เลยทีเดียว จากการดูนาฬิกาที่ข้อมือ ตนเองจำได้ว่าการปะทะกันนั้นเริ่มขึ้นตั้งแต่เวลาประมาณ ๑๕.๑๕ น. จนถึงเวลา ๑๘.๐๐ น. ซึ่งในช่วงเวลาประมาณ ๑๖.๐๐ น. ได้มีระเบิดลูกใหญ่ตกลงที่บ้านภูมิซรอล และเมื่อวันที่ ๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๔ ตนเองได้เข้ามาอยู่ที่ทำการอุทยานแห่งชาติเขาพระวิหารเพื่อเก็บของใช้ส่วนตัวที่ยังเหลือ ก็เกิดการปะทะอีกครั้งในช่วงเวลาประมาณ ๑๖.๐๐ น. ซึ่งการปะทะกันยาวนานจนกระทั่งถึงรุ่งเช้าของวันที่ ๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๔ เสียงปืนจึงเริ่มสงบเหลือไว้แต่ร่องรอยความเสียหายเต็มไปหมด” (ปารีฉัตร มัททองกลาง,เจ้าหน้าที่อุทยานแห่งชาติเขาพระวิหาร,สัมภาษณ์ ๑๓ พฤษภาคม ๒๕๕๖)

จากเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นดังกล่าว ผู้ให้สัมภาษณ์ระบุว่าสร้างความหวาดกลัวให้กับผู้ให้สัมภาษณ์เป็นอย่างมากจนกระทั่งปัจจุบัน ที่ถึงแม้ที่ทำการอุทยานและบ้านพักเจ้าหน้าที่ที่ได้รับการปรับปรุงซ่อมแซม

ทดแทนส่วนที่พังเสียหายจากแรงระเบิดในช่วงเหตุการณ์แล้ว แต่ปาริฉัตร มัททองกลาง เจ้าหน้าที่อุทยานแห่งชาติเขาพระวิหาร ผู้ให้สัมภาษณ์ ยังกล่าวว่าทุกครั้งถ้าไม่มีใครมานอนเป็นเพื่อน ตนเองจะไม่นอนที่บ้านพักอุทยานแห่งนี้คนเดียว เพราะยังรู้สึกหวาดผวาและยังรู้สึกว่าเสียงของปืนใหญ่ยังดังก้องอยู่ในหู ตนเองขอขับรถมอเตอร์ไซด์ระยะทางกว่ายี่สิบกิโลเมตร ไปนอนที่บ้านของตนเองจะดีกว่า

ภาพที่ ๑๒ ภาพความเสียหายของอุทยานแห่งชาติเขาพระวิหารจากการสู้รบ ไทย-กัมพูชา ปี ๒๕๕๔ (ที่มา: ปาริฉัตร มัททองกลาง,เจ้าหน้าที่อุทยานแห่งชาติเขาพระวิหาร)

ภาพที่ ๑๓ หลุมหลบภัยที่สามารถพบเห็นได้โดยทั่วไปในชุมชน (ที่มา: บันทึก ๑๕ กรกฎาคม ๒๕๕๖)

ภาพที่ ๑๔ สภาพบ้านที่ถูกสร้างทดแทนบ้านหลังเก่าที่โดนระเบิดเสียหายที่ทางหน่วยงานภาครัฐสร้างขึ้นให้ใหม่ทดแทน แม้ว่าบางหลังจะสวยงามกว่าหลังเดิมที่ชาวบ้านเคยมี แต่จากการสัมภาษณ์ผู้ประสบภัยต่างบอกว่าถ้าเลือกได้ก็ไม่อยากให้บ้านของตนเองถูกระเบิด (ที่มา: บันทึก ๒ ธันวาคม ๒๕๕๕)

ภาพที่ ๑๕ คุณยาย อายุกว่า ๘๐ ปี เจ้าของบ้านหลังใหม่ที่ถูกสร้างทดแทนบ้านเดิมของตนที่โดนระเบิดทำลาย (ปัจจุบันเดินได้โดยอาศัยไม้เท้าค้ำยันและการพยุงของลูกหลาน)เล่าให้ฟังด้วยน้ำเสียงที่ยังปนเศร้าว่า วันนั้นตนเองรู้สึกตกใจกลัวมากตนเองและลูกๆ หลบอยู่ในหลุมหลบภัยด้วยความกลัว และได้ยินเสียงระเบิดสนั่นหวั่นไหว และเห็นภาพบ้านของตนเองถูกระเบิดพังเสียหาย ตนรู้สึกกลัวปนความเศร้า และไม่อยากจะเห็นภาพเหล่านี้อีกเลย) (ที่มา: บันทึก ๒ ธันวาคม ๒๕๕๕)

นอกจากหมู่บ้านภูมิซรอลจะเป็นหมู่บ้านที่ได้รับผลกระทบจากการการสู้รบแล้วหมู่บ้านรอบข้างเช่น บ้านเสาชงชัยก็เป็นหมู่บ้านหนึ่งได้รับความเสียหายจากการปะทะกันด้วยเช่นกัน นายวาน กิ่งเกต ชาวบ้านเสาชงชัย ต.เสาชงชัย อ.กันทรลักษ์ จ.ศรีสะเกษ ผู้ซึ่งพาไปดูหลบภัยชั่วคราว ที่สร้างขึ้นไว้ในหมู่บ้าน ด้วยท่าทางเหม่อลอย แหวตมีความหวาดกลัว แม้ว่าจะเคยผ่านการปะทะของกองกำลังทหารก็พบูชาถึง ๒ ครั้ง ในปี ๒๕๑๘ และ ๒๕๒๘ มาถึงครั้งนี้ ๒๕๕๔ ก็ยังกลัว แม้เวลาผ่านไปนานจนปัจจุบันนี้ก็ยังคงความหวาดกลัวอยู่เล่าว่า

"ผมกลัวบ้านของตระกูลจะถูกสะเก็ดระเบิดที่ฝ่ายทหารเขมรยิงเข้ามาจนทำให้เกิดไฟไหม้ หากผมอยู่จะได้คอยช่วยดับไฟได้ทันท่วงที แม้ว่าครั้งนี้จะเป็นครั้งที่ ๓ แล้วที่ต้องเจอเหตุการณ์แบบนี้ ซึ่งดูเหมือนว่าเหตุการณ์ครั้งนี้จะรุนแรงที่สุด" นายวานบอกด้วยแวตเป็นกังวล เหตุการณ์ที่เกิดขึ้น ชาวบ้านต่างหันมาพึ่งสิ่งศักดิ์สิทธิ์ กราบไหว้ ขอพรศาลเจ้าพ่อหลักบ้าน ให้ช่วยคุ้มครองให้หมู่บ้านให้หมู่บ้านแคล้วคลาดปลอดภัยด้วย"

นอกจากผลกระทบเกิดกับวัยผู้ใหญ่แล้ว จากการสัมภาษณ์ยังพบว่าผลกระทบเหล่านี้ยังส่งผลถึงเด็กที่ประสบภัยด้วย เช่นจากคำบอกเล่าของผู้เป็นแม่รายหนึ่ง กล่าวถึงลูกชายของตนเองว่า ลูกชายของตนเองตอนนี้อายุ ประมาณหนึ่งปี เศษ ซึ่งในขณะที่มีการสู้รบ ลูกชายของตนเองอายุเพียงเดือนเศษ ยังไม่รู้เรื่องอะไร แต่ตนเองในฐานะแม่คิดว่าลูกชายได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์สู้รบเนื่องจากปัจจุบันเขาจะเป็นคนตกใจง่าย ได้ยินเสียงดังเพียงเล็กน้อย เขาก็จะร้องไห้ และเป็นคนไม่ชอบเสียงดังเลย

ภาพ ๑๖ ภาพเด็กชายผู้อยู่ในเหตุการณ์สู้รบที่ปกติเป็นเด็กร่าเริง แต่จะตกใจและร้องไห้ทุกครั้งที่ได้ยินเสียงดัง(ที่มา: บันทึก ๒ ธันวาคม ๒๕๕๕)

ภาพ ๑๗ การเล่นของเด็กในบ้านภูมิซรอล ถือก้อนแป้งต่อสู้ ขว้างระเบิด และวิ่งลงหลบหลุมภัย สะท้อนผลพวงจากการสู้รบสู่เด็กในชุมชน(ที่มา: บันทึก ๒ ธันวาคม ๒๕๕๕)

นอกจากนี้ข้อมูลจากเอกสารสรุปความเสียหายของชุมชนจากการสู้รบตามแนวชายแดนไทย-กัมพูชา ระหว่างวันที่ ๔-๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๔ ที่จัดทำขึ้นโดยองค์การบริหารส่วนตำบลเสาชังชัยร่วมกับตำรวจตระเวนชายแดนในพื้นที่ พบว่าเหตุปะทะกันทำให้เกิดความเสียหายอย่างมากมาย ดังนี้

๑. ทหารเสียชีวิตจำนวน ๒ นาย
๒. ทหารได้รับบาดเจ็บจำนวน ๒๒ นาย
๓. ราษฎรไทยเสียชีวิต ๑ ราย
๔. ราษฎรไทยบาดเจ็บเล็กน้อยจำนวน ๔ ราย
๕. บ้านเรือนราษฎรไทยถูกไฟไหม้เสียหายทั้งหลัง จำนวน ๗ หลัง
๖. บ้านเรือนราษฎรไทยเสียหายบางส่วนจำนวน ๗๔ หลัง
๗. สถานที่สำคัญทางศาสนาเช่น สำนักสงฆ์ธุดงค์ สถานวิหารเพชร กุฏิ เสียหาย จำนวน ๒ หลัง

๘. สถานศึกษาได้แก่ โรงเรียนภูมิซรอลวิทยา อาคารเรียนเสียหายจากกระสุนปืนใหญ่ได้รับความเสียหายบางส่วน จำนวน ๑ หลัง อาคารเรียนชั่วคราวเสียหาย จำนวน ๑ หลัง
๙. ราษฎรไทยผู้อยู่อาศัยตามแนวชายแดนในรัศมีกระสุนปืนใหญ่ตก และอยู่ใกล้ฐานปืนใหญ่ จำนวน ๘ ตำบล ๒๖ หมู่บ้าน ที่ตั้งถิ่นฐานออกจากแนวชายแดนเพื่อความปลอดภัย ๑๓,๐๕๕ ครัวเรือน จำนวน ๒๑,๗๒๐ คน
๑๐. ราษฎรที่อพยพตั้งถิ่นฐานจากบ้านเรือนที่ไม่ได้ขึ้นทะเบียนและไม่ได้อยู่ในเขตประกาศภัยพิบัติตามแนวชายแดน แต่อาศัยอยู่ใกล้เคียง ได้อพยพหนีการสู้รบในคืนวันที่ ๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๔ คาดว่าประมาณ ๓๕,๐๐๐ คน
๑๑. พืชผลทางการเกษตร ได้แก่ สวนยางพารา สวนยูคาลิปตัส และพืชสวนถูกไฟไหม้บริเวณกว้าง จำนวน ๑,๐๑๙ ไร่ แยกเป็นข้าวนาปรัง ๔ ไร่ พืชไร่ ๔๘ ไร่ พืชสวนและอื่น ๙๖๗ ไร่
๑๒. สัตว์เลี้ยงของราษฎรเสียชีวิตและได้รับความเสียหาย ได้แก่ โค ๕ ตัว กระบือ ๑ ตัว ไก่พื้นเมือง ๕,๗๑๖ ตัว และเป็ดพื้นเมือง ๔๐๘ ตัว
๑๓. เส้นทางคมนาคม ได้แก่ ถนนลาดยางสายบ้านภูมิซรอล ไปบ้านโดนเออว์ ถูกระเบิดและเป็นหลุมกว้าง ๗ เมตร ลึก ๑ เมตร
- จากข้อมูลข้างต้นจะพบได้ว่าการสู้รบในครั้งนี้สร้างสูญเสียให้แก่ผู้คน พื้นที่ และวิถีการดำเนินชีวิตของผู้คน รวมถึงสิ่งแวดล้อมต่างๆในพื้นที่เป็นอย่างมาก

๑.๓ สภาพปัญหาและผลกระทบที่เกิดขึ้นจากความขัดแย้งและกรณีพิพาทเขาพระวิหารปี ๒๕๕๔ ต่อการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมในพื้นที่รอบเขาพระวิหาร

จากความขัดแย้งและกรณีพิพาทเขาพระวิหาร ในช่วงเดือนกุมภาพันธ์ ปี ๒๕๕๔ ที่ส่งผลกระทบต่อผู้คน พื้นที่ และวิถีการดำเนินชีวิตของผู้คนในพื้นที่ดังที่กล่าวมาข้างต้น สิ่งหนึ่งที่ส่งผลกระทบตามมา นั่นคือผลกระทบต่อการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมจนเกิดความผันผวนผิดแผกไปจากเดิม อดีตนักท่องเที่ยวที่มาเที่ยวในพื้นที่ต่างมีเป้าหมายเพื่อเที่ยวชมปราสาทเขาพระวิหารเป็นหลัก แต่จากความขัดแย้งและการสู้รบที่เกิดขึ้นในพื้นที่ใน ปี ๒๕๕๔ ที่ผ่านมา จนส่งผลให้ปัจจุบันมีการปิดทางขึ้นเขาพระวิหารในฝั่งไทย ทำให้การท่องเที่ยวในพื้นที่เริ่มผันผวน รายได้จากการท่องเที่ยวลดลง และหยุดชะงักในบางช่วง ถึงแม้ว่าในปัจจุบันฝั่งไทยจะยังมีแหล่งท่องเที่ยวอีกหลายแหล่งที่อยู่โดยรอบปราสาทเขาพระวิหาร เช่นผามออีแดง ปราสาทโดนตวล น้ำตกภูล่อ รวมถึงอุทยานแห่งชาติเขาพระวิหาร ที่ปัจจุบันรัฐไทยมีสิทธิเข้าไปบริหารจัดการการท่องเที่ยวอยู่ก็ตามที่ และจากประเด็นความขัดแย้งดังกล่าวยังส่งผลกระทบโดยตรงกับกิจกรรมและบริการที่ตอบสนองการท่องเที่ยวอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ดังเช่น กลุ่มผู้ค้าและบริการเพื่อตอบสนองการท่องเที่ยวในพื้นที่ผามออีแดงบางรายหลังจากการสู้รบ และการปิดทางขึ้นเขาพระวิหารในฝั่งไทย ก็เกิดการสูญเสียอาชีพ เนื่องจากอาชีพเดิมคือการค้าทั้งส่งและขายปลีกให้กับนักท่องเที่ยวและผู้ค้าในประเทศกัมพูชา แต่ในปัจจุบันไม่สามารถทำการค้าขายแลกเปลี่ยนกันได้ จึงหันมาเปลี่ยนอาชีพจากการค้าขายไปทำอย่างอื่นแทน

ในอดีตการค้าและบริการที่ตอบสนองการท่องเที่ยวนั้นส่งผลต่ออาชีพ รายได้และความเป็นอยู่ต่อพื้นที่และผู้คนในชุมชนเป็นอย่างมาก ซึ่งจากข้อมูลในเชิงปริมาณจากการศึกษาสะท้อนให้เห็นมูลค่าความเสียหายที่เกิดขึ้นจากความขัดแย้งและการสู้รบในปี ๒๕๕๔ ดังคำบอกเล่าของผู้นำชุมชน วีรยุทธ ดวงแก้ว กำนันตำบลเสาชงชัย กล่าวว่า “หลังจากการปะทะกัน เข้าได้รวบรวมข้อมูลจาก ๗ ตำบลในแถบนี้ได้รับผลกระทบ มูลค่าความเสียหายทางด้านเศรษฐกิจและทรัพย์สินเป็นจำนวนเงินมากถึง ๒,๒๓๙,๙๐๕,๐๐๐ บาท(สองพันสองร้อยสามสิบเก้าล้านเก้าแสนห้าพันบาทถ้วน) ค่าเสียหายด้านครองชีพรายวันที่ราษฎร ๔

ตำบลหลักแถบชายแดนไทย- กัมพูชา ได้รับผลกระทบอย่างรุนแรง มูลค่าการสูญเสียรายได้เฉลี่ย ๑,๐๐๐ บาท/คน/วัน ตำบลเสาชงชัยมี ๑๓ หมู่บ้าน ๒,๔๗๘ ครัวเรือน เฉลี่ยความเสียหายมีมูลค่ามากถึง ๓๓๑,๗๔๐,๐๐๐ บาท” (วีรยุทธ ดวงแก้ว, สัมภาษณ์, ๑๒ พฤษภาคม ๒๕๕๖)

นอกจากนี้ผลกระทบดังกล่าวยังส่งผลกระทบต่ออาชีพร้านค้าหรืออาชีพบริการการท่องเที่ยวในพื้นที่ผามออีแดง ที่ตั้งอยู่บริเวณทางขึ้นเขาพระวิหารที่หากสภาวะการณ์ปกติ จะมีนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศมาเยี่ยมชม จึงนับถือเป็นแหล่งสร้างรายได้เป็นอย่างดีจากการท่องเที่ยวเขาพระวิหาร เนื่องจากเมื่อมีจำนวนนักท่องเที่ยวเข้ามาเยี่ยมชมจำนวนมากกิจกรรมหรือการบริการการท่องเที่ยวก็จะมีรายได้จากการจับจ่ายซื้อหาของนักท่องเที่ยวตามมา ซึ่ง ณ ปัจจุบันมีร้านค้าที่ได้รับผลกระทบจำนวน ๕๙ ร้านค้า ประกอบด้วย

๑. ดำเนินการถ่ายรูปนักท่องเที่ยวจำนวน ๒ ราย
๒. ร้านจำหน่ายอาหารและเครื่องดื่มจำนวน ๑๑ ราย
๓. ร้านค้าจำหน่ายดอกไม้และหมวกจำนวน ๘ ราย
๔. ร้านค้าจำหน่ายของที่ระลึก ๒๙ ราย
๕. ร้านค้าส่งของสดกัมพูชาจำนวน ๙ ราย

ในอดีตร้านค้าที่ตั้งอยู่บริเวณผามออีแดง ทางขึ้นเขาพระวิหารนั้นเป็นการเข้าไปจับจองค้าขายของผู้คนในชุมชนรอบเขาพระวิหาร โดยไม่มีการจัดสรรที่ให้ขาย พ่อค้าแม่ค้าจับจองกันเอง และไม่มีการเก็บค่าเช่าที่ในการค้าขาย โดยผู้ดูแลสถานที่ช่วงนั้นคือทหาร ซึ่งการค้าในช่วงนั้นได้ผลกำไรดีมาก ดังคำบอกเล่าของนายเสมียน สีตา (ผู้บุกเบิกการค้าขายสินค้าให้กับนักท่องเที่ยวตั้งแต่บริเวณผามออีแดง ทางขึ้นเขาพระวิหารอยู่ในความดูแลของทหาร) ที่ระบุว่า การค้าขายในอดีตที่ผ่านมาตนเองได้กำไรวันละเกือบหนึ่งหมื่นบาท แต่หลังจากองค์การบริหารส่วนตำบลเสาชงชัย ได้เข้ามาจัดการพื้นที่แก่ผู้ค้า แต่ไม่ได้ดูแลความสะดวกของผู้ค้าแต่อย่างใดจึงส่งผลให้กลุ่มผู้ค้าไม่ยอมจ่ายเงินค่าเช่าที่หรือจ่ายค่าบำรุงสถานที่ จนเมื่อมีอุทยานแห่งชาติเขาพระวิหาร อุทยานได้เข้ามาจัดสรรพื้นที่ในการขาย โดยการจัดสรรนั้นอุทยานได้จัดทำสถานที่ถาวรให้ผู้ค้าได้ใช้ในปัจจุบัน

“แต่ก่อนขายอาหารอยู่บนเขาพระวิหาร รายได้ดีมาก ลูกค้าเยอะทุกวัน ขายมาได้ ๒๐ กว่าปีแล้ว แต่ตอนนี้เลิกขายแล้ว เนื่องจากคู่แข่งเยอะขึ้นการค้าขายจึงมาการค้าขายสินค้าตัดหน้าเพื่อให้ลูกค้าเข้าร้านมาก อีกอย่างน้ำมันก็แพงขึ้น ราคาสินค้าก็เพิ่มขึ้นตามไปด้วย ทำให้กำไรจากการค้าขายจึงไม่ค่อยดี ก่อนที่เขาพระวิหารจะปิด รายได้เฉลี่ย ๑๐,๐๐๐ บาท /เดือน ลูกค้า ส่วนใหญ่ เป็นนักท่องเที่ยว คนกัมพูชา คนในพื้นที่ เมื่อไม่ได้ขายสินค้าที่เขาพระวิหารก็เปลี่ยนไปขายตามตลาดนัดแทนแรกๆก็ได้กำไรเยอะแต่พระยะหลังคนเริ่มเลียนแบบมากขึ้นจึงทำให้ขายสินค้าไม่ค่อยดีก็เลยเลิกขายและหันมาทำสวนยางพาราแทนตอนนี้ ซึ่งการควบคุมดูแลสถานที่ค้าขายสินค้าบนเขาพระวิหารแต่ก่อนตำรวจตะเวนชายแดน และพระยะหลังมาเป็นกรมอุทยานแห่งชาติจะเป็นคนมาจัดสรรพื้นที่ให้โดยจะให้สิทธิ์คนในพื้นที่ก่อนใช้ประโยชน์ก่อนอันดับแรก ” (เสมียน สีตา สัมภาษณ์, ๒ ธันวาคม ๒๕๕๕)

“กรณีที่เป็นร้านค้าจำหน่ายสินค้าก่อนที่ทางอุทยานฯ จะเข้ามาบริหารจัดการนั้น ลักษณะของร้านค้าจำหน่ายสินค้าเป็นไม้ธรรมดาคือผู้ประกอบการสร้างกันเอง (เพิง) ภายหลังเกิดไฟไหม้อุทยานฯ ได้สร้างร้านค้าจำหน่ายให้ใหม่และเข้ามาจัดโซนในการจำหน่ายสินค้า (ก่อดินร้านค้าจำหน่ายสินค้าระเกะระกะของที่ระลึกจะอยู่ด้านบน ร้านอาหารอยู่ด้านล่าง ภายหลังจัดมารวมอยู่ด้านล่างทั้งหมด) ให้ร้านค้าจำหน่ายสินค้าของฝาก ของที่ระลึก และร้านอาหารอยู่ด้านล่างทั้งหมด ทำให้รายได้ลดลง เพราะก่อนนั้นขายอยู่บนอุทยานฯ รายได้ดีมาก ภายหลังมีการจัดโซนให้ขายด้านล่างทั้งหมดรายได้ลด จึงทำให้เวียระยะการจำหน่ายสินค้าเพื่อไปขายตาม

ตลาดนัดแทน เพราะร้านได้ดีกว่า เนื่องจากไม่ค่อยได้ไปจำหน่ายสินค้าจึงทำให้ทางอุทยานฯ ย้ายร้านมาอยู่ในทำเลที่ไม่เหมาะสม (ก่อนนั้นร้านจะอยู่ด้านหน้า ภายหลังที่ไม่ค่อยได้มาขายทางอุทยานฯ ได้ย้ายร้านมาอยู่ท้ายๆ) จึงทำให้ต้องขายร้าน”(วรารัตน์ สีตา,สัมภาษณ์ ๒ ธันวาคม ๒๕๕๕)

ภาพ ๑๘ สถานที่ดั้งเดิมที่ผู้ค้าได้มีการจัดสรรกันเอง และทำเพิงเพื่อค้าขายด้วยตนเอง ยังหลงเหลือร่องรอยของเสา พื้นปูน ห้องน้ำ(ปัจจุบันยังปรับปรุงและยังใช้การได้) (ที่มา: วรารัตน์ สีตา และ บันทึกร ๒ ธันวาคม ๒๕๕๕)

สำหรับการจัดสรรพื้นที่ค้าขายนั้น ทางอุทยานแห่งชาติเขาพระวิหารได้จัดสร้างอาคารที่มีการแบ่งโซนการค้าเช่นอาหาร น้ำ ฝั่งทางทิศตะวันตก ส่วนของใช้ ของที่ระลึก อยู่ฝั่งทางทิศตะวันออกเก็บค่าเช่าราย ๓ ปี คนค้าขายส่วนมากแล้วเป็นคนในพื้นที่ (บ้านภูมิจรอลและผู้คนในตำบลเสาธงชัย) หากเป็นคนจากพื้นที่อื่นไม่สามารถเช่าร้านค้ากับทางอุทยานฯ ได้(แต่ในทางปฏิบัติจริงจากข้อมูลที่พบในปัจจุบัน พบว่ามีคนนอกชุมชนเข้ามาทำการค้าในพื้นที่ดังกล่าวโดยผ่านการเช่าอีกต่อหนึ่งจากผู้ค้าที่มีสิทธิค้าขายในบริเวณดังกล่าวแทน) ปัจจุบันจากการสอบถามเจ้าหน้าที่อุทยานแห่งชาติพบว่าทุกร้านค้าเป็นลักษณะการผูกขาดแต่ไม่มีการแข่งต่อ (ห้ามมิให้มีการขายสิทธิ์ในการถือครองเป็นเจ้าของร้านค้า แต่สามารถให้เครือญาติเป็นผู้ขายแทนได้) ทั้งนี้ในกรณีจัดสรรร้านค้าเพิ่มนั้นไม่มีแม่จะมีผู้ประสงค์ขายของเพิ่มขึ้นก็ตาม ซึ่งเป็นกฎของทางอุทยานแห่งชาติเขาพระวิหารที่ระบุไว้ ซึ่งโดยปกติผู้ค้าต้องจ่ายค่าเช่าเป็นราย ๓ ปีแก่อุทยานแห่งชาติเขาพระวิหาร แต่จากข้อมูล ณ ปัจจุบัน (พฤษภาคม ๒๕๕๖) พบว่าตั้งแต่เกิดกรณีพิพาทชายแดนเกิดความไม่สงบ จนปัจจุบันทางอุทยานฯ ก็ไม่ได้มีการเก็บค่าเช่ากับผู้ประกอบการร้านค้าแต่อย่างใด

นอกจากนี้ผลพวงจากการปิดทางขึ้นเขาพระวิหารจะส่งผลกระทบต่อชุมชนรอบเขาพระวิหารแล้ว ยังส่งผลกระทบต่อรายได้ของทางอุทยานแห่งชาติเขาพระวิหาร ที่มีรายได้จากการเก็บค่าบริการและค่าธรรมเนียมในการ

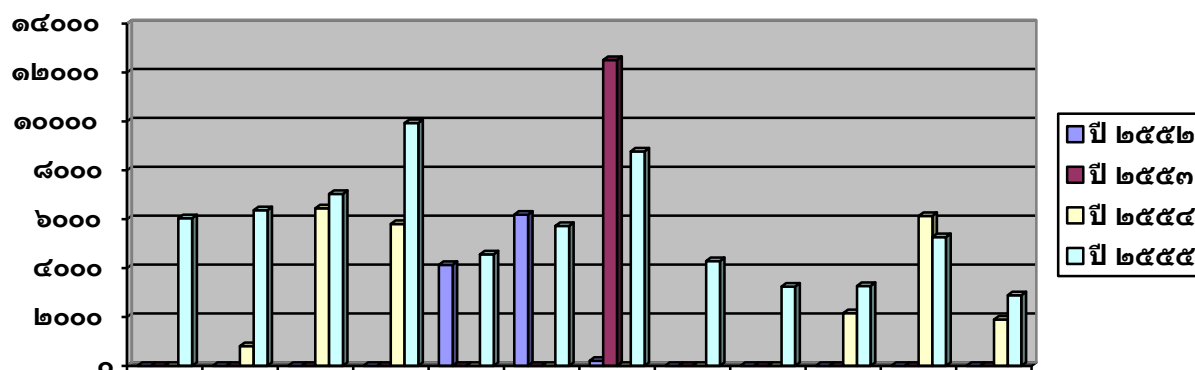
เข้าไปในเขตอุทยานแห่งชาติเขาพระวิหารเพื่อเยี่ยมชมปราสาทเขาพระวิหารของนักท่องเที่ยว (เดิมในช่วงที่ยังเปิดทางขึ้นเขาพระวิหารในฝั่งไทยจะมีการเก็บค่าธรรมเนียมเข้าเยี่ยมชมของนักท่องเที่ยว โดยคิดอัตราค่าธรรมเนียมสำหรับ นักศึกษาคนละ ๒๐ บาท นักท่องเที่ยวชาวไทย คนละ ๔๐ บาท นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติคนละ ๒๐๐ บาท แต่ปัจจุบันหลังจากฝั่งกัมพูชาได้ปิดทางขึ้นเขาพระวิหารในฝั่งไทยทางอุทยานแห่งชาติเขาพระวิหาร ได้ลดค่าธรรมเนียมเข้าเยี่ยมชมจากเดิมครึ่งหนึ่ง) มีการลดลงอย่างก้าวกระโดดจากจำนวนหลักล้านเหลือลงมาเพียงหลักแสน จนกระทั่งเหลือเป็นหลักหมื่นในช่วงเดือนที่มีเหตุการณ์ไม่สงบ ทั้งนี้รายได้ที่อุทยานแห่งชาติเขาพระวิหารจัดเก็บได้ จะนำไปอุดหนุนให้ท้องถิ่นจำนวนร้อยละ ๕ ให้กรมอุทยานส่วนกลางจำนวนร้อยละ ๕๐ และที่เหลือร้อยละ ๔๕ อุทยานแห่งชาติเขาพระวิหารเก็บไว้เพื่อไว้บริหารจัดการภายในอุทยาน

ดังนั้นหากวิเคราะห์ผลพวงจากความขัดแย้งกรณีเขาพระวิหารที่ส่งผลต่อการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่มีมาอยู่เป็นระยะตั้งแต่อดีต โดยเริ่มพิจารณาย้อนหลังในรอบ ๕ ปี ที่ผ่านมา ตั้งแต่ปีงบประมาณ ๒๕๕๒ (ตุลาคม ๒๕๕๑-กันยายน ๒๕๕๒) ที่กัมพูชาเสนอขึ้นทะเบียนปราสาทเขาพระวิหารเป็นมรดกโลกแต่เพียงผู้เดียวจนเกิดความขัดแย้งตามมา จะพบสถิตินักท่องเที่ยวที่เข้าเยี่ยมชมอุทยานแห่งชาติเขาพระวิหารมีลักษณะผันผวนไม่คงตัว มากน้อย หรือไม่มีเลย ตามแต่สถานการณ์ที่เกิดขึ้น ดังตารางดังต่อไปนี้

ตารางที่ ๒ สถิตินักท่องเที่ยวที่เข้าเขตอุทยานแห่งชาติเขาพระวิหาร (รายเดือน) ตั้งแต่ปีงบประมาณ ๒๕๕๒-๒๕๕๕

ปีงบประมาณ	สถิตินักท่องเที่ยวที่เข้าเขตอุทยานแห่งชาติเขาพระวิหาร (รายเดือน) ตามปีงบประมาณ												รวม
	ต.ค	พ.ย	ธ.ค	ม.ค	ก.พ	มี.ค	เม.ย	พ.ค	มิ.ย	ก.ค	ส.ค	ก.ย	
๒๕๕๒	๐	๐	๐	๐	๔,๑๒๖	๖,๑๘๕	๒๑๗	๐	๐	๐	๐	๐	๑๐,๕๒๘
๒๕๕๓	๐	๐	๐	๐	๐	๐	๑๒,๕๑๓	๐	๐	๐	๐	๐	๑๒,๕๑๓
๒๕๕๔	๐	๘๑๘	๖,๔๔๖	๕,๘๐๖	๐	๐	๐	๐	๐	๒,๑๖๔	๖,๑๓๔	๑,๘๙๕	๒๓,๒๖๓
๒๕๕๕	๖๐๓๔	๖๓๗๑	๗๐๒๙	๙๙๒๙	๔๕๖๕	๕๗๒๗	๘๗๗๔	๔๒๘๗	๓๒๔๓	๓๒๖๖	๕๒๖๔	๒๘๘๔	๖๗,๓๗๓

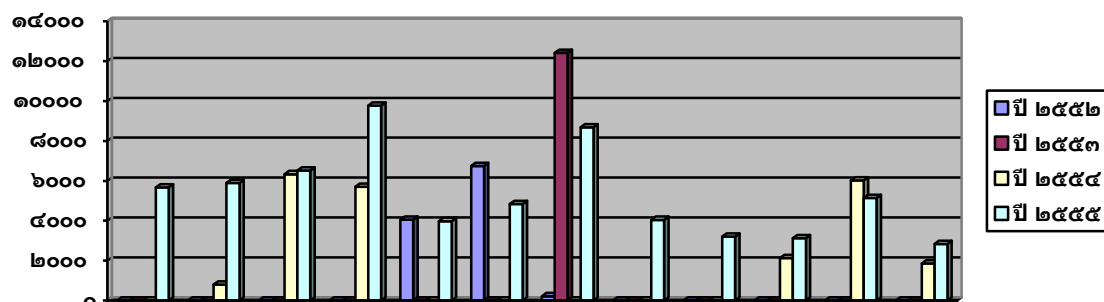
กราฟสถิตินักท่องเที่ยวที่เข้าเขตอุทยานแห่งชาติเขาพระวิหาร (รายเดือน) ตั้งแต่ปีงบประมาณ ๒๕๕๒-๒๕๕๕

ตารางที่ ๓ สถิตินักท่องเที่ยวชาวไทย ที่เข้าเขตอุทยานแห่งชาติเขาพระวิหาร (รายเดือน) ตั้งแต่ปีงบประมาณ ๒๕๕๒-๒๕๕๕

ปีงบประมาณ	สถิตินักท่องเที่ยวที่เข้าเขตอุทยานแห่งชาติเขาพระวิหาร (รายเดือน) ตามปีงบประมาณ												รวม
	ต.ค	พ.ย	ธ.ค	ม.ค	ก.พ	มี.ค	เม.ย	พ.ค	มิ.ย	ก.ค	ส.ค	ก.ย	
๒๕๕๒	๐	๐	๐	๐	๔๐๕๓	๖๗๔๓	๒๑๓	๐	๐	๐	๐	๐	๑๐๓๗๙
๒๕๕๓	๐	๐	๐	๐	๐	๐	๑๒๔๒๐	๐	๐	๐	๐	๐	๑๒๔๒๐
๒๕๕๔	๐	๗๙๔	๖๓๓๒	๕๗๐๖	๐	๐	๐	๐	๐	๒๑๒๗	๖๐๒๗	๑๘๕๒	๒๒๘๓๘
๒๕๕๕	๕๖๖๖	๕๘๙๕	๖๕๒๔	๙๗๗๒	๓๙๗๘	๔๘๓๖	๘๖๘๓	๔๐๔๓	๓๑๙๘	๓๑๒๑	๕๑๔๑	๒๘๓๓	๖๓๖๙๐

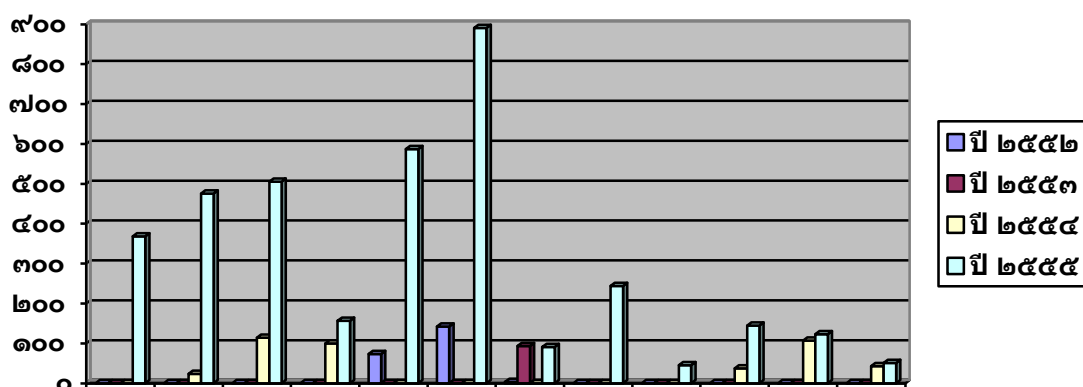
กราฟสถิตินักท่องเที่ยวชาวไทย ที่เข้าเขตอุทยานแห่งชาติเขาพระวิหาร (รายเดือน) ตั้งแต่ปีงบประมาณ ๒๕๕๒-๒๕๕๕

ตารางที่ ๔ สถิตินักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศ ที่เข้าเขตอุทยานแห่งชาติเขาพระวิหาร (รายเดือน) ตั้งแต่ปีงบประมาณ ๒๕๕๒-๒๕๕๕

ปีงบประมาณ	สถิตินักท่องเที่ยวที่เข้าเขตอุทยานแห่งชาติเขาพระวิหาร (รายเดือน) ตามปีงบประมาณ												รวม
	ต.ค	พ.ย	ธ.ค	ม.ค	ก.พ	มี.ค	เม.ย	พ.ค	มิ.ย	ก.ค	ส.ค	ก.ย	
๒๕๕๒	๐	๐	๐	๐	๗๓	๑๔๒	๔	๐	๐	๐	๐	๐	๒๑๙
๒๕๕๓	๐	๐	๐	๐	๐	๐	๙๓	๐	๐	๐	๐	๐	๙๓
๒๕๕๔	๐	๒๔	๑๑๔	๑๐๐	๐	๐	๐	๐	๐	๓๗	๑๐๗	๔๓	๔๒๕
๒๕๕๕	๓๖๘	๔๗๖	๕๐๕	๑๕๗	๕๘๗	๘๙๑	๙๑	๒๔๔	๔๕	๑๔๕	๑๒๓	๕๑	๓,๖๘๓

กราฟสถิตินักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศ ที่เข้าเขตอุทยานแห่งชาติเขาพระวิหาร (รายเดือน) ตั้งแต่ปีงบประมาณ ๒๕๕๒-๒๕๕๕

จากข้อมูลสถิติตามตารางข้างต้น จะพบได้ว่าจำนวนนักท่องเที่ยวที่มีความผันผวนตามสถานการณ์ของการเกิดประเด็นพิพาทหรือข้อขัดแย้ง กรณีเขาพระวิหาร โดยเฉพาะในช่วงเริ่มสถานการณ์ความขัดแย้งก็เริ่มส่งผลกระทบต่อลดลงของนักท่องเที่ยว จนเมื่อเกิดความขัดแย้งที่บ้านปลายจนถึงต้องปิดทางขึ้นเขาพระวิหาร ก็ยังส่งผลกระทบต่อจำนวนนักท่องเที่ยวที่เข้ามาเที่ยวชมเขาพระวิหารหรือแม้แต่การเข้ามาท่องเที่ยวบริเวณผามออีแดงและอุทยานแห่งชาติเขาพระวิหารที่เป็นของฝั่งไทย จนไม่เหลือนักท่องเที่ยวเข้ามาเที่ยวชมเลยที่เดียว ผลกระทบเหล่านี้อาจเนื่องมาจากทางขึ้นโดยสะดวกเพื่อขึ้นเที่ยวชมเขาพระวิหารของฝั่งไทยนั้นใช้ทางขึ้นผ่านอุทยานแห่งชาติเขาพระวิหารเพียงเส้นทางเดียวดังนั้นเมื่อมีการปิดทางขึ้นในฝั่งไทยจึงส่งผลกระทบต่อจำนวนนักท่องเที่ยวที่เข้ามาเที่ยวชมของนักท่องเที่ยวบางส่วนไปบ้าง แต่จากการพิจารณาสถิติจำนวนนักท่องเที่ยวที่พบ ในปัจจุบันในปีงบประมาณ ๒๕๕๕ (ตุลาคม ๒๕๕๕ – กันยายน ๒๕๕๖) กลับพบว่ามีจำนวนนักท่องเที่ยวเข้ามาเที่ยวชมบริเวณอุทยานแห่งชาติและผามออีแดง ที่อยู่ทางขึ้นเขาพระวิหารมากถึงจำนวน ๖๗,๓๗๓ คน ซึ่งมากกว่าจำนวนนักท่องเที่ยวของ ปีงบประมาณ ๒๕๕๒ รวมกับปีงบประมาณ ๒๕๕๓ และรวมปีงบประมาณ ๒๕๕๔ เลยทีเดียว ดังนั้นจึงชี้ให้เห็นว่าในปัจจุบันแม้ว่าการปิดทางเข้าเที่ยวชมเขาพระวิหารในฝั่งไทยของประเทศกัมพูชา จะส่งผลกระทบต่อจำนวนนักท่องเที่ยวไปบ้าง แต่หากพิจารณาจากจำนวนนักท่องเที่ยวที่เพิ่มมากขึ้นในปัจจุบัน(ปีงบประมาณ ๒๕๕๕ เทียบกับ ปีงบประมาณ ๒๕๕๒ และปีงบประมาณ ๒๕๕๓ และปีงบประมาณ ๒๕๕๔) ก็จะทำให้เห็นว่าศักยภาพของพื้นที่ท่องเที่ยวในอุทยานแห่งชาติเขาพระวิหาร และบริเวณโดยรอบทางขึ้นเขาพระวิหารยังมีศักยภาพมากพอต่อการดึงดูดนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติให้เข้ามาเที่ยวชมอยู่อย่างต่อเนื่อง

๒.สถานการณ์และผลกระทบด้านการท่องเที่ยวต่อพื้นที่รอบเขาพระวิหารในปัจจุบัน

๒.๑ สภาพทั่วไปในปัจจุบันของพื้นที่รอบเขาพระวิหาร

ภาพ ๑๙ สภาพพื้นที่รอบเขาพระวิหารในปัจจุบัน (ที่มา: บันทึก ๑๐ ธันวาคม ๒๕๕๕)

สภาพทั่วไปของพื้นที่รอบเขาพระวิหารปัจจุบันพบว่า พื้นที่รอบเขาพระวิหารเป็นพื้นที่ที่ประกอบด้วยพื้นที่ที่เป็นที่อยู่อาศัย (พื้นที่อยู่อาศัยของคนในหมู่บ้านจะอยู่กันแบบกระจุกตัว มีการปลูกบ้านอยู่ติดๆกัน ลักษณะตัวบ้านปัจจุบันจะมีทั้งเป็นแบบครึ่งไม้ครึ่งปูน เป็นแบบตึกปูน หรือบ้านไม้สองชั้นมีลักษณะคล้ายกับบ้านในพื้นที่อีสานโดยทั่วไป) มีพื้นที่สาธารณะ และพื้นที่ทำกิน และมีสภาพทางกายเป็นทางราบเชิงเขา มีถนนลาดยางสภาพดีที่เชื่อมต่อกับชุมชนภายนอก ส่วนถนนในหมู่บ้านส่วนใหญ่เป็นคอนกรีต มีพื้นที่ทำนาข้าว ทำไร่และสวนยางพารา มีแหล่งน้ำเป็นคลองธรรมชาติ มีสภาพอากาศร้อนชื้นเป็นส่วนใหญ่ มีอากาศหนาวเล็กน้อยในฤดูหนาว และมีฝนตกชุกในฤดูฝน ในพื้นที่ชุมชนรอบเขาพระวิหารมีระบบโครงสร้างพื้นฐานและระบบสาธารณูปโภคค่อนข้างพร้อมมากกว่า ๒๐ ปีแล้ว ซึ่งเป็นผลพวงที่เกิดขึ้นจากการท่องเที่ยว เช่นกรณีถนนหลวงหมายเลข ๒๒๑ ที่ชาวบ้านเรียกว่าทางดำตัดผ่านหมู่บ้านจนถึงเขาพระวิหาร มีถนนหลวงหมายเลข ๒๒๔๘ เชื่อมต่อไปถึงจังหวัดอุบลราชธานี และถนนหลวงหมายเลข ๒๓๓๕ เชื่อมต่อไปจังหวัดสุรินทร์ได้ ส่วนถนนในหมู่บ้านส่วนใหญ่เป็นถนนคอนกรีต ชาวบ้านทุกหลังคาเรือนมีไฟฟ้าใช้ และในชุมชนมีระบบน้ำประปาหมู่บ้าน มีแหล่งน้ำตามธรรมชาติ และแหล่งน้ำที่รัฐปรับปรุงจากแหล่งน้ำธรรมชาติอยู่โดยรอบหมู่บ้านด้วย

๒.๒ วิธีการดำรงชีพและความเป็นอยู่ของผู้คนพื้นที่รอบเขาพระวิหารในปัจจุบัน

วิถีชีวิตและความสัมพันธ์ของผู้คนพื้นที่รอบเขาพระวิหารในปัจจุบันยังมระบบความสัมพันธ์เป็นแบบเครือญาติ มีอาชีพหลักที่ผูกติดกับเกษตรกรรม เช่นการทำนา ทำไร่ ทำสวน ดังแผนภาพปฏิทินการผลิตข้างล่างนี้

เดือน การผลิต	ปฏิทินการผลิต											
	ม.ค.	ก.พ.	มี.ค.	เม.ย.	พ.ค.	มิ.ย.	ก.ค.	ส.ค.	ก.ย.	ต.ค.	พ.ย.	ธ.ค.
ปลูกข้าว				ไถแปร		หว่าน	กำจัดวัชพืช, ปุ๋ย					เก็บเกี่ยว
ปลูกมัน สำปะหลัง	เก็บ เกี่ยว ผลผลิต	เตรียม ดิน	ปลูก		กำจัด วัชพืช, ปุ๋ย			กำจัด วัชพืช, ปุ๋ย	ใส่ปุ๋ยเร่งหัว			เก็บเกี่ยว ผลผลิต
ยางพารา		เตรียม พื้นที่		เตรียมหลุม			ปลูก		กำจัดวัชพืช, ปุ๋ย			
	เก็บเกี่ยวผลผลิต		กำจัดวัชพืช, ปุ๋ย						เก็บเกี่ยวผลผลิต			
มะม่วง หิมะพาน			เก็บเกี่ยวผลผลิต					กำจัดวัชพืช, ปุ๋ย				

แผนภาพที่ ๑ ปฏิทินการผลิตเกษตรกรรมของผู้คนพื้นที่รอบเขาพระวิหารในปัจจุบัน

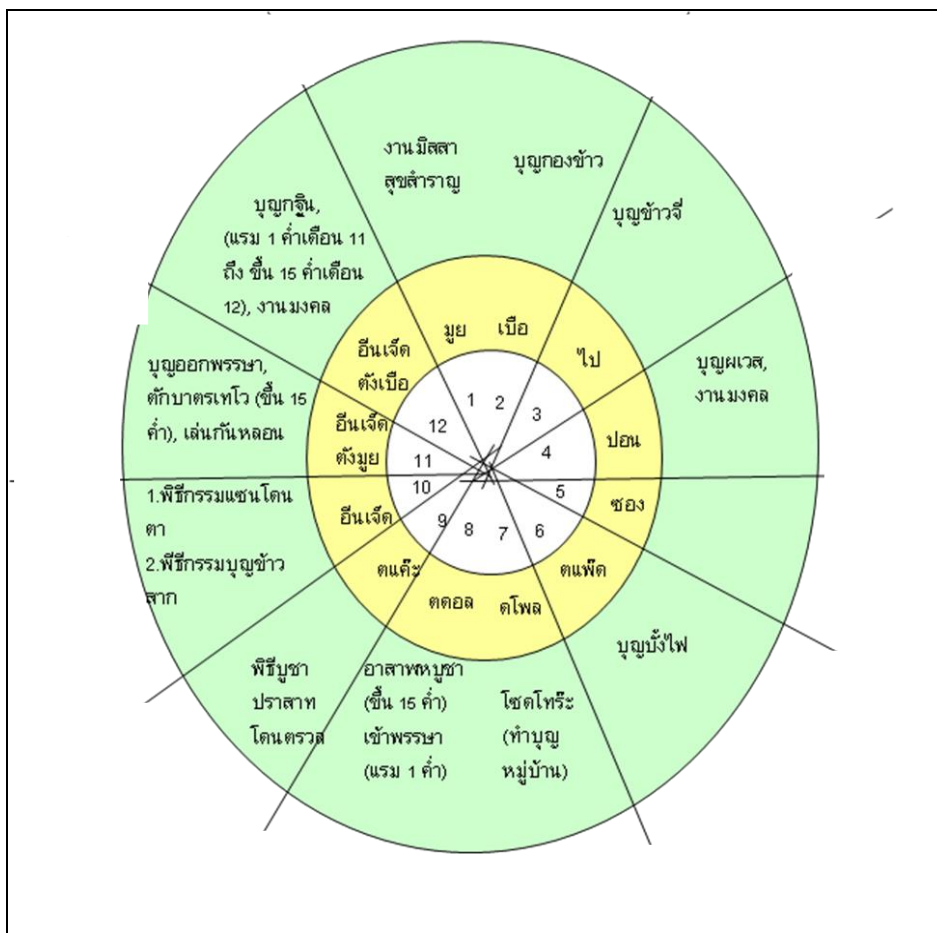
นอกจากนี้หากวิเคราะห์ ระบบเศรษฐกิจชุมชนและการบริโภคของผู้คนในพื้นที่รอบเขาพระวิหารจากคำบอกเล่า พบว่ายุคเริ่มต้นของการมีชุมชนเมื่อประมาณ ๗๐ ปีที่ผ่านมา ชาวบ้านประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลัก และในปัจจุบันชาวบ้านส่วนใหญ่ก็ยังคงประกอบอาชีพเกษตรกรรม ทั้งในรูปแบบการผลิตเพื่อบริโภคแล้วกระจายส่วนเกินและการผลิตเพื่อจำหน่าย นอกจากนี้อาชีพเสริมอีกอย่างหนึ่งที่พบเห็นได้ในพื้นที่รอบเขาพระวิหารก็คือการเกี่ยวหญ้าคามาทำอุปกรณ์มุงหลังคาหรือที่ชาวบ้านเรียกว่าการโพหญ้านั้นเป็นงานที่ มีการรู้สืบทอดกันรุ่นต่อรุ่นของคนที่นี่ว่า อีกทั้งบางคนมีอาชีพโพหญ้าเป็นอาชีพหลักไม่ทำอาชีพอื่น ๆ ทั้งการรับจ้างโพละ ๒-๓ บาทและเกี่ยวหญ้ามาโพเองขายโพละ ๘-๑๒ บาท และอาชีพหนึ่งที่พบเห็นมานาน และอดีตบางครอบครัวถือเป็นรายได้หลักก็ว่าได้ คือประกอบอาชีพค้าขายกับชาวบ้านกัมพูชา และนักท่องเที่ยวบนผามออีแดงตามการขยายตัวของธุรกิจท่องเที่ยวที่ เฟื่องฟูในแถบชายแดนทั้งฝั่งไทยและกัมพูชาอีกด้วย สินค้าที่ขายมีทั้งอุปโภคบริโภคให้กับชาวบ้านกัมพูชา ชาวบ้านส่วนหนึ่งขายอาหารและของที่ระลึกให้กับนักท่องเที่ยว แม้ค่าที่เคยประกอบธุรกิจร้านอาหารบนผามออีแดงช่วงที่ปราสาทพระวิหารเปิดให้นักท่องเที่ยวเข้าชม นั้น ยืนยันว่ามีเงินหมุนเวียนมากกว่าสองแสนบาทต่อวัน แม้ค่าส่วนใหญ่นอกจากขายอาหารให้นักท่องเที่ยวแล้ว ยังขายส่งสินค้าอุปโภคบริโภคที่จำเป็นให้กับชาวกัมพูชา โดยชาวกัมพูชาจะมารับสินค้าต่างๆ ที่ผามออีแดง ชาวกัมพูชานิยมซื้อสินค้าจากประเทศไทยโดยให้เหตุผลว่าคุณภาพดี และเดินทางมาซื้อสะดวกกว่าการซื้อขายในประเทศกัมพูชา ซึ่งในประเทศกัมพูชาแถบที่ติดกับประเทศไทยด้านปราสาทพระวิหารยังไม่มีโรงงานผลิตสินค้าอุปโภคบริโภค ธุรกิจขายส่งสินค้าประเภทนี้มีเฉพาะในเมืองขนาดใหญ่ เช่น กรุงเทพมหานคร ซึ่งอยู่ห่างจากชุมชนแถบชายแดนมาก

ช่วงประมาณ ๒๐ ปีที่ผ่านมาของชาวบ้านภูมิซรอล นอกจากทำไร่ทำนาแล้ว ชาวบ้านได้หันมาปลูกยางพาราตามการส่งเสริมของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ วิธีการผลิตดำเนินการไปได้ด้วยดี ชาวบ้านที่เคยไปรับจ้างกรีดยางภาคใต้เล่าว่า ผลผลิตยางพาราของที่นี่เก็บเกี่ยวได้มากกว่าภาคใต้ เพราะฝนตกน้อยกว่า

ภาพ ๒๐ อาชีพของผู้คนในพื้นที่รอบเขาพระวิหาร (ที่มา: บันทึก ๑๐ ธันวาคม ๒๕๕๕)

ส่วนทางด้านสังคมและวัฒนธรรมนั้นพบว่า ประชาชนยังมีการปฏิบัติที่เคร่งครัดทางด้านวัฒนธรรม ประเพณีที่สืบทอดจากบรรพบุรุษ ที่สอดคล้องกับวิถี ฮีต ๑๒ ของผู้คนในวิถีอีสานโดยทั่วไป แต่เนื่องจาก คนในชุมชนมีประชาชนส่วนใหญ่มีทั้ง ลาว เขมร จึงทำให้พิธีกรรมผสมผสานทั้งลาวและเขมร ดังแผนภาพ แสดงประเพณีที่ถือปฏิบัติตลอดปี ของประชาชนรอบพื้นที่เขาพระวิหาร

แผนภาพที่ ๒ ประเพณีที่ถือปฏิบัติตลอดปี ของประชาชนรอบพื้นที่เขาพระวิหาร

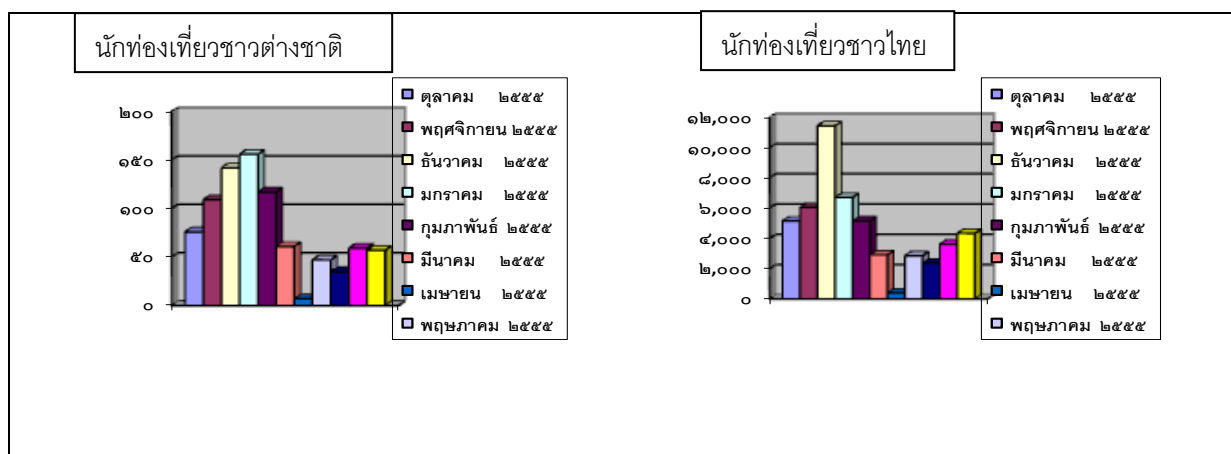
ภาพที่ ๒๑ กิจกรรมการทำข้าวตอกของชนเผ่าลาว ที่เตรียมไว้เพื่อประกอบพิธีกรรม บุญข้าวสาก (ที่มา: บันทึก ๑๐ ธันวาคม ๒๕๕๕)

๒.๓ สถานการณ์และผลกระทบด้านการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมพื้นที่รอบเขาพระวิหารในปัจจุบัน

๒.๓.๑ สถานการณ์การท่องเที่ยวการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมพื้นที่รอบเขาพระวิหารในปัจจุบัน ข้อมูลจากการศึกษาพบว่าปัจจุบันหลังจากมีการปิดทางขึ้นเขาพระวิหาร ยังมีนักท่องเที่ยวเข้ามาเยี่ยมชมในพื้นที่อุทยานแห่งชาติเขาพระวิหารกันอยู่อย่างต่อเนื่อง แต่มีจำนวนผันผวนไม่คงที่ จากข้อมูลสถิติของนักท่องเที่ยวของอุทยานแห่งชาติเขาพระวิหารในปีงบประมาณ ๒๕๕๖ (๑๓ กันยายน ๒๕๕๖) ตั้งแต่เดือน ตุลาคม ๒๕๕๕ - เดือนสิงหาคม ๒๕๕๖ หลังการสู้รบ ๒๐ เดือน (กุมภาพันธ์ ๒๕๕๔- สิงหาคม ๒๕๕๖) พบข้อมูลสถิติดังนี้

ตารางที่ ๕ สถิตินักท่องเที่ยวของอุทยานแห่งชาติเขาพระวิหารในปีงบประมาณ ๒๕๕๖ (๑๓ กันยายน ๒๕๕๖) ตั้งแต่เดือน ตุลาคม ๒๕๕๕ - เดือนสิงหาคม ๒๕๕๖

ช่วงเดือน	ชาวไทย	ต่างชาติ	รวม นักท่องเที่ยว	ค่าปรับ/ ตอบแทน/ ค่าบริการ	เงินรายได้	รวมเงิน ทั้งสิ้น	หมายเหตุ
ตุลาคม ๒๕๕๕	๕,๑๕๑	๗๖	๕,๒๒๗	-	๑๒๙,๘๕๐	๑๒๙,๘๕๐	
พฤศจิกายน ๒๕๕๕	๖,๐๕๒	๑๐๙	๖,๑๕๗	-	๑๒๑,๑๓๐	๑๒๑,๑๓๐	
ธันวาคม ๒๕๕๕	๑๑,๔๔๐	๑๔๒	๑๑,๕๘๒	-	๒๔๓,๔๓๐	๒๔๓,๔๓๐	
มกราคม ๒๕๕๖	๖,๗๐๙	๑๕๖	๖,๘๖๕	๙๐๐	๑๗๓,๗๘๐	๑๗๓,๗๘๐	
กุมภาพันธ์ ๒๕๕๖	๕,๑๕๕	๑๑๗	๕,๒๗๒	-	๑๑๐,๕๖๐	๑๑๐,๕๖๐	
มีนาคม ๒๕๕๖	๒,๙๑๑	๖๑	๒,๙๗๒	๑,๐๐๐	๑๐๒,๗๑๐	๑๐๒,๗๑๐	๑-๒๕มีนาคม ๕๖
เมษายน ๒๕๕๖	๓๙๕	๗	๔๐๒	-	๑๐,๑๓๐	๑๐,๑๓๐	๑-๕เมษายน ๕๖
พฤษภาคม ๒๕๕๖	๒,๘๕๓	๔๗	๒,๙๐๐	๑,๕๐๐	๗๕,๗๔๐	๗๕,๗๔๐	๔-๓๑ พฤษภาคม ๕๖
มิถุนายน ๒๕๕๖	๒,๓๖๖	๓๕	๒,๔๐๑	-	๕๘,๙๓๐	๕๘,๙๓๐	
กรกฎาคม ๒๕๕๖	๓,๖๑๘	๕๙	๓,๖๗๗	-	๘๖,๘๗๐	๘๖,๘๗๐	
สิงหาคม ๒๕๕๖	๔,๓๓๘	๕๗	๔,๓๙๕	-	๔๖,๔๕๐	๔๖,๔๕๐	
รวม	๔๙,๙๘๘	๘๖๖	๕๐,๘๕๐	๓๔๐๐	๑๑๕๖,๓๘๐	๑,๑๕๖,๓๘๐	

กราฟ สถิตินักท่องเที่ยวชาวไทยและชาวต่างชาติ ที่เข้าเขตอุทยานแห่งชาติเขาพระวิหาร (รายเดือน) ตั้งแต่เดือน ตุลาคม ๒๕๕๕ - เดือนสิงหาคม ๒๕๕๖

จากข้อมูลข้างต้นจะเห็นได้ว่าจำนวนนักท่องเที่ยวในแต่ละเดือนมีความผันผวน บางเดือนมีจำนวนมาก บางเดือนมีจำนวนน้อย โดยส่วนหนึ่งเป็นผลกระทบจากการปิดการเข้าเยี่ยมชมของอุทยานแห่งชาติเขาพระวิหาร เนื่องจากสถานการณ์ความไม่สงบ เช่นในช่วงเดือนเมษายน เปิดให้เข้าเยี่ยมชมเพียง ๕ วัน ส่วนบางเดือนแม้จะเปิดให้เข้าเยี่ยมชมเต็มเดือน ก็มีจำนวนนักท่องเที่ยวน้อยกว่า เดือนที่เปิดให้ชมไม่ตลอดทั้งเดือน เช่นเดือนมิถุนายน ๒๕๕๖ ที่เปิดให้เข้าชมเต็มเดือน แต่กลับมีนักท่องเที่ยวน้อยกว่า เดือนมีนาคม ๒๕๕๖ ที่เปิดให้เข้าชมเพียง ๒๔ วัน เป็นต้น นอกจากนี้จากการศึกษายังพบว่า ในเดือนที่มีจำนวนนักท่องเที่ยวมาก ส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากกิจกรรมที่จัดขึ้นในพื้นที่อุทยานแห่งชาติเขาพระวิหาร เช่นในเดือนธันวาคมของทุกปี จะมีกิจกรรม มินิฮาร์ฟ มาราธอน และยังเป็นเดือนที่มีวันหยุดหลายครั้ง ทั้งช่วงวันพ่อ วันรัฐธรรมนูญ รวมถึงวันหยุดช่วงปีใหม่ด้วย ส่วนนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติหากดูจากสถิติย้อนหลังเปรียบเทียบกับปัจจุบันจะพบว่า นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ มีจำนวน ลดลงจาก ปีงบประมาณ ๒๕๕๕ โดยในปีงบประมาณ ๒๕๕๕ มีนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ เข้าชม จำนวน ๓,๖๘๓ คน ส่วนในปัจจุบัน (ปีงบประมาณ ๒๕๕๖) ตั้งแต่เดือน ตุลาคม ๒๕๕๕ – เดือนสิงหาคม ๒๕๕๖ พบสถิตินักท่องเที่ยวเพียงจำนวน ๘๖๖ คน ซึ่งจะเห็นได้ชัดว่าลดลงมากกว่าครึ่งหนึ่ง แต่หากเทียบจำนวนนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติที่เข้าชมในปีงบประมาณ ๒๕๕๒ (จำนวน ๒๑๙ คน) ปีงบประมาณ ๒๕๕๓ (จำนวน ๙๓ คน) และปีงบประมาณ ๒๕๕๔ (จำนวน ๔๒๕ คน) จะเห็นได้ว่า ในปัจจุบันจำนวนนักท่องเที่ยวที่เข้าชมมีมากกว่า

นอกจากสถิติ การเข้าชมของนักท่องเที่ยว ในพื้นที่อุทยานแห่งชาติเขาพระวิหารแล้ว สถานการณ์การท่องเที่ยว จากการศึกษายังพบว่า นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่ที่เข้าชมมุ่งไปที่บริเวณผามออีแดงเป็นหลัก โดยจะเข้าไปเพื่อเยี่ยมชม และถ่ายภาพ บริเวณจุดชมวิวผามออีแดง ซึ่งมองเห็นทัศนียภาพของแผ่นดินประเทศกัมพูชา และเดินขึ้นไปด้านบนเพื่อสักการะพระพรหมและห่อพระพุทธรูปโดยจะนิยมซื้อดอกไม้ธูปเทียนจาก พ่อค้าขายดอกไม้ธูปเทียน ชุดละ ๒๐ บาท เพื่อนำขึ้นไปสักการะพระพรหมและห่อพระพุทธรูปเพื่อความเป็นสิริมงคลแก่ตนเอง ก่อนที่นักท่องเที่ยวจะเดินลงบันไดไม้ เพื่อไปเยี่ยมชมภาพแกะสลักนูนต่ำซึ่งเป็นภาพคน ๓ คน ในเครื่องแต่งกายแบบชาวกัมพูชา ก่อนจะเดินไปรวมตัวกัน ณ บริเวณส่องกล้องทางไกลเพื่อส่องกล้องหรือยืนดูปราสาทเขาพระวิหารในฝั่งประเทศกัมพูชา ซึ่งบริเวณดังกล่าวยังคงกลายเป็นที่นั่งพักชมรายการโทรทัศน์และที่นั่งพบปะพูดคุยของเหล่าทหาร ตชด. ซึ่งบ่อยครั้ง ตำรวจตระเวนชายแดนเหล่านี้สลับหน้าที่จากทหารมาเป็นไกด์ถ่ายทอดเล่าเรื่องราวเกี่ยวกับเขาพระวิหารให้กับนักท่องเที่ยวผู้มาเยี่ยมชมอย่างคล่องแคล่ว

ภาพที่ ๒๒
บันไดทางลงเยี่ยมชม
โบราณสถานสถูปคู่
หรือภาพแกะสลักนูน
ต่ำ(ที่มา: บันทึก ๑๐
ธันวาคม ๒๕๕๕)

ภาพที่ ๒๓ บริเวณจุดชมวิวที่นักท่องเที่ยวนิยมมาถ่ายภาพและบริเวณสองกิโลทางไกลดูปราสาท
เขาพระวิหารและบริเวณที่นั่งพักพบปะพูดคุยของเหล่าทหาร ตำรวจตระเวนชายแดน ซึ่งบ่อยครั้งสลับหน้าที่
จากทหารมาเป็นไกด์ถ่ายทอดเล่าเรื่องราวเกี่ยวกับเขาพระวิหารให้กับนักท่องเที่ยวผู้มาเยี่ยมชมอย่าง
คล่องแคล่ว(ที่มา: บันทึก ๑๐ ธันวาคม ๒๕๕๕)

นอกจากกิจกรรมท่องเที่ยวเหล่านี้แล้ว ปัจจุบันยังพบกิจกรรมบางกิจกรรมบริเวณผามออี
แดง ที่เป็นกิจกรรมที่ผสมผสานความเชื่อของโซกลาง และความเชื่อจากคำบอกเล่า (จากการสัมภาษณ์ผู้นำ
เที่ยว และทหารที่ประจำการบริเวณดังกล่าว ไม่ทราบว่าใครเป็นผู้ริเริ่มกิจกรรมดังกล่าว) ซึ่งกิจกรรมดัง
กล่าวคือการต่อก้อนหินให้สูงขึ้น และการใช้กิ่งไม้ค้ำไว้บริเวณซอกหิน ซึ่งจากการสัมภาษณ์นักท่องเที่ยวที่
ทำกิจกรรมพบว่า เขามีความเชื่อว่าหากตนเองต่อก้อนหินให้สูงขึ้นได้มากโดยก้อนหินเหล่านี้ไม่ล้มลงมาก่อนแสดง
ว่าตนจะโชคดีมีชีวิตที่ดีขึ้นสูงขึ้น ส่วนการใช้เศษกิ่งไม้ค้ำไว้บนฐานก้อนหินแสดงถึงการมีคนอุปถัมภ์ค้ำชู ถ้า
ตนนำไปค้ำไว้ตนก็จะมีคนอุปถัมภ์ค้ำชูไปด้วย จึงทำให้ภาพการต่อก้อนหินและการหาเศษกิ่งไม้มาค้ำไว้บริเวณ
ฐานก้อนหินเป็นภาพกิจกรรมของความเชื่อที่สร้างความสบายใจให้กับนักท่องเที่ยวที่ทำตามโดยเฉพาะ
นักท่องเที่ยววัยหนุ่มสาว

ภาพที่ ๒๔ การต่อก้อนหินให้สูงขึ้น และการใช้กิ่งไม้ค้ำยันไว้บริเวณซอกหิน กิจกรรมทางความเชื่อที่สร้างความสบายใจให้แก่นักท่องเที่ยว(ที่มา: บันทึก ๑๐ ธันวาคม ๒๕๕๕)

นอกจากนี้บริเวณทางขึ้นไปผามออีแดงจะมีสถานที่ท่องเที่ยวอีกแห่งหนึ่งที่นักท่องเที่ยวจะแวะเที่ยวชมบ้างนั่นคือ ปราสาทโดนตวล แต่จากการสังเกตการเข้าไปชมของนักท่องเที่ยวพบว่ามีนักท่องเที่ยวเพียงบางส่วนที่เข้าไปเที่ยวชมทั้งที่เส้นทางการเข้าเยี่ยมชมนั้นรถยนต์ส่วนตัวสามารถขับขึ้นไปถึงบริเวณดังกล่าวโดยถนนลาดยางตลอดเส้น ซึ่งจากการสัมภาษณ์นักท่องเที่ยวระบุว่า ไม่รู้ว่ามี หรือรู้ว่ามีแต่ระยะทางไกลเปลี่ยวและยังห่วงความปลอดภัยของตนเองด้วย เนื่องจากพื้นที่ดังกล่าวมีพื้นดินติดต่อกับเขตชายแดนประเทศกัมพูชา และยังมีค่ายทหารอยู่บริเวณดังกล่าวซึ่งอาจเสี่ยงต่อการถูกโจมตีของทหารกัมพูชา ดังนั้นภาพที่พบจึงเป็นเพียงนักท่องเที่ยวไม่ถึง ๑๐ คน ในบริเวณดังกล่าวที่ขึ้นมาเยี่ยมชมผนวกความเชื่อในเรื่องการเข้ามาบูชาเพื่ออ้อนวอนขอในสิ่งที่ตนปรารถนาจนพบเห็นร่องรอยของเซนไหวว่างไว้บริเวณตัวปราสาท และในบางช่วงที่ขึ้นไปเยี่ยมชม กลับพบความว่างเปล่าไม่มีนักท่องเที่ยวอยู่เลย กลับพบแต่เพียงเจ้าหน้าที่ทหารเดินไปมา บริเวณดังกล่าวแทน

ภาพที่ ๒๕ บรรยากาศโดยรอบปราสาทโดนตวล รวมถึงบริเวณภายในปราสาทและของเซ่นไหว้ที่ผู้คนนำมาสักการะเมื่อได้สมหวังในสิ่งที่วอนขอ (ที่มา: บันทึก ๒๐ พฤศจิกายน ๒๕๕๕)

จากความเชื่อในความศักดิ์สิทธิ์ของปราสาทโดนตวลจึงทำให้ในสองปีที่ผ่านมามีพิธีกรรมที่เรียกว่า พิธีบูชาปราสาทโดนตวล ซึ่งในปี ๒๕๕๕ ได้จัดขึ้นในวันที่ ๒๐ เม.ย. โดยนายเพิ่มศักดิ์ ฉวีรักษ์ นายอำเภอกันทรลักษ์ จังหวัดศรีสะเกษ พร้อมด้วย นายศักดิ์สิทธิ์ พลทรัพย์ศิริ หัวหน้าอุทยานแห่งชาติเขาพระวิหาร นายวิระยุทธ ดวงแก้ว กำนัน ตำบลเสาธงชัย นายโชคชัย สายแก้ว นายกองค์การบริหารส่วนตำบลเสาธงชัย ได้นำชาวบ้านในเขต ตำบลเสาธงชัย และตำบลภูผาหมอก ที่ส่วนมากเป็นชาวไทยเชื้อสายเขมรโบราณ ทำพิธีทำบุญเลี้ยงพระและบวงสรวงเซ่นไหว้ปราสาทโดนตวล โดยนิมนต์พระสงฆ์จำนวน ๘๘ รูป มาประกอบ โดยมีชาวบ้าน มาร่วมพิธีประมาณ ๑,๐๐๐ คน (อ้างอิงข้อมูลจาก ASTV ผู้จัดการออนไลน์ ,๒๐ เมษายน ๒๕๕๕)

และยังจัดพิธีบูชาปราสาทโดนตวลขึ้นอีกในวันที่ ๒๓ กันยายน ๒๕๕๕ ส่วนในปี ๒๕๕๖ ได้จัดพิธีบูชาปราสาทขึ้นในวันที่ ๑๖ กันยายน ๒๕๕๖ ด้วย

ภาพที่ ๒๖ พิธีบูชาปราสาทโดนตวล (ที่มา: เว็บไซต์ ASTV ผู้จัดการออนไลน์, ๒๐ เมษายน ๒๕๕๕)

ส่วนแหล่งท่องเที่ยวอื่นบริเวณผามออีแดง เช่นสระตราว หรือ ช่องตาเฒ่า ในปัจจุบันยังไม่เปิดให้เข้าเยี่ยมชมเนื่องจากยังไม่มีความปลอดภัยของนักท่องเที่ยวเนื่องจากการมีระเบิดหลงเหลือ จากการกู้ไม่แล้วเสร็จ จึงยังไม่เปิดให้นักท่องเที่ยวโดยทั่วไปเข้าเยี่ยมชม

นอกจากนี้ในบริเวณชุมชนรอบเขาพระวิหารในปัจจุบันยังมีสถานที่ท่องเที่ยวอีกแหล่งหนึ่งที่นักท่องเที่ยวไปเยี่ยมชมโดยคำแนะนำของคนในชุมชนนั่นคือการไปนมัสการและเยี่ยมชมรอยพระพุทธรูป และรอยพระพุทธรูปที่วัดภูสามสุวรรณค์ที่ตั้งอยู่ที่วัดป่าภูสามสุวรรณค์ บ้านเสาธงชัย หมู่ที่ ๑ ตำบลเสาธงชัย อำเภอกันทรลักษ์ จังหวัดศรีสะเกษ ซึ่งข้อมูลจากการสัมภาษณ์ เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สร้างขึ้นเอง ซึ่งแต่เดิมเป็นป่าหูกำคาของเขมรแดง แต่ปัจจุบันมีการปรับปรุงพื้นที่โดยพระสงฆ์ ชาวบ้าน และทหาร โดยจัดให้เป็นพื้นที่ศึกษาป่าไม้ด้วย อยู่ห่างไกลจากชุมชนมากนัก เป็นเนินเขาสูงมีธรรมชาติอุดมสมบูรณ์ มีรอยพระ

พุทธหัตถ์ รอยพระพุทธรบาท และมีรูปปั้นต่างๆ มากมาย ซึ่งได้รับจากเงินบริจาค โดยทางวัดนำมาบูรณะป่า และสร้างถนนทางขึ้นเขาด้วย

ภาพที่ ๒๗ รอยพระพุทธรบาทและรอยพระพุทธรหัตถ์วัดกุสามสุวรรณค์ที่ตั้งอยู่ที่วัดป่ากุสามสุวรรณค์(ที่มา: บันทึก ๑๕ กรกฎาคม ๒๕๕๖)

นอกจากนี้บริเวณพื้นที่รอบเขาพระวิหาร ยังมีสถานที่ท่องเที่ยวที่ในอดีตนักท่องเที่ยวและคนในท้องถิ่นนิยมแวะเวียนไปเยี่ยมชม นั่นคือ น้ำตกภูล่อ อยู่ในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าพนมดงรัก ตำบลเสาธงชัย

ภาพที่ ๒๘ ป้ายทางขึ้นน้ำตกภูล่อ ที่มีระยะทางจากถนนเส้นระหว่างบ้านเสาธงชัย และบ้านภูมิซรอล ถึงน้ำตกภูล่อประมาณ ๔ กิโลเมตร (ที่มา: บันทึก ๑๕ กรกฎาคม ๒๕๕๖)

๒. ผลกระทบด้านการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมในพื้นที่รอบเขาพระวิหารในปัจจุบัน

ผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการกรณีพิพาทเขาพระวิหารและการสู้รบตามแนวชายแดนไทย-กัมพูชา นั้นส่งผลกระทบต่อการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมในพื้นที่รอบเขาพระวิหารอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ โดยจากข้อมูลข้างต้นจะเห็นได้ว่ากระทบกับจำนวนนักท่องเที่ยว รายได้จากการท่องเที่ยว รวมถึงวิถีชีวิตของคนในพื้นที่รอบเขาพระวิหารที่อาศัยรายได้จากกิจกรรมหรือการการท่องเที่ยวด้วย โดยเฉพาะผลกระทบกับสภาพการจำหน่ายสินค้าและบริการเพื่อการท่องเที่ยว เช่น สภาพการค้าและบริการในปัจจุบันที่พบบริเวณผามออีแดง ทางขึ้นเขาพระวิหารค่อนข้างเงียบเหงานักท่องเที่ยวค่อนข้างน้อย จะมีนักท่องเที่ยวดูหน้าตาบ้างในช่วงวันหยุดเสาร์ อาทิตย์ วันหยุดนักขัตฤกษ์ หรือช่วงเทศกาล ต่างๆ

ภาพที่ ๒๙ สภาพถนนบนทางขึ้นเขาพระวิหาร ก่อนข้างเจียบเหงา ตั้งแต่ด่านตรวจ ที่จอดรถตรงمامอี่แดง รถส่วนใหญ่ที่พบเห็นเป็นรถของเจ้าหน้าที่ทหารที่เข้าไปตรึงกำลังในพื้นที่(ที่มา:บันทึก๒๐พฤศจิกายน ๒๕๕๕)

ที่ผ่านมาในอดีตทางอุทยานได้มีการแบ่งโซนในการจำหน่ายสินค้า เพื่อไม่ให้มีร้านค้าที่ขายของประเภทเดียวกันซ้ำกันมากเกินไป โดยร้านค้าและบริการจะประกอบด้วย ถ่ายรูปนักท่องเที่ยวจำนวน ๒ ราย ร้านจำหน่ายอาหารและเครื่องดื่มจำนวน ๑๑ ราย ร้านค้าจำหน่ายดอกไม้และหมวกจำนวน ๘ ราย ร้านค้าจำหน่ายของที่ระลึก ๒๙ ราย และร้านค้าส่งของสดกัมพูชาจำนวน ๙ ราย ซึ่งจากการสัมภาษณ์พบว่า มีจำนวน สองราย ซึ่งเป็นคนพิการชาชาติ ทั้งสองราย และเป็นคนในหมู่บ้านภูมิซรอลทั้งสองคน

ปัจจุบันในช่วงเวลา วันจันทร์ถึงวันศุกร์ศุกร์ จะมีร้านค้าจำหน่ายสินค้าและบริการอยู่เพียง ๖-๗ ร้าน อันประกอบด้วย ร้านขายอาหารและเครื่องดื่ม ๑ ร้าน ร้านขายของใช้ประเภทเสื้อผ้าของที่ระลึกจำนวน ๑ ร้าน ร้านขายรองเท้า กระเป๋า และของที่ระลึกอื่นๆ จำนวน ๑ ร้าน ขายดอกไม้ จำนวน ๒ คน ถ่ายรูปจำนวน ๑ คน ซึ่งจากประเด็นความขัดแย้งระหว่างรัฐไทยและรัฐกัมพูชา ได้ส่งผลกระทบต่อเกิดการสูญเสียรายได้จากการท่องเที่ยว การขายส่งสินค้าให้ชาวประเทศกัมพูชาและขายปลีกให้นักท่องเที่ยวไทย-กัมพูชา เป็นจำนวนมาก จากการสัมภาษณ์พบว่าสูญเสียรายได้มูลค่าการสูญเสียรายได้เฉลี่ย ๑,๐๐๐.- บาท/คน/วันเลยทีเดียว

ภาพที่ ๓๐ ร้านค้าบริเวณผามออีแดง (ที่มา: บันทึก ๑๕ ธันวาคม ๒๕๕๕)

ภาพที่ ๓๑ ร้านขายอาหารและเครื่องดื่ม ช่วงเวลาปกติ ไม่ใช่เทศกาล ลูกค้าหลักในปัจจุบัน คือทหารที่ขึ้นไปตรึงกำลังในพื้นที่ (ที่มา: บันทึก ๑๕ ธันวาคม ๒๕๕๕)

ภาพที่ ๓๒ ร้านขายของใช้ประเภทเสื้อผ้า
จากการสัมภาษณ์พบว่าผู้ค้าเพิ่งมาเริ่มค้าขายประมาณ
สอง ปี โดยตนเองไม่ใช่คนในหมู่บ้านภูมิซรอล แต่
ตนเองซื้อสิทธิ์จากแผงค้าเดิม(ที่มา: บันทึก ๑๕
ธันวาคม ๒๕๕๕)

ภาพที่ ๓๓ ร้านขายดอกไม้ภูเขา(ที่มา: บันทึก ๑๕ ธันวาคม ๒๕๕๕)

นอกจากนี้ยังมีธุรกิจบริการการท่องเที่ยวอีกอย่างหนึ่ง ที่ได้รับความนิยมจากนักท่องเที่ยวที่ขึ้นไปเที่ยวชมบริเวณผามออีแดง นั่นก็คือ ผู้บริการถ่ายรูปจำนวน ๑ คน ปัจจุบันทหารส่วนหนึ่งกลายเป็นผู้ร่วมถ่ายรูปกับนักท่องเที่ยวที่มาเยี่ยมชมผามออีแดง

ภาพที่ ๓๔ ผู้บริการถ่ายภาพบนผามออีแดง และทหารที่ปัจจุบันกลายเป็นผู้ร่วมถ่ายรูปกับนักท่องเที่ยวที่มาเยี่ยมชมผามออีแดง(ที่มา: บันทึก ๒ ธันวาคม ๒๕๕๕)

ผลจากการศึกษายังพบอีกว่ายังมีร้านค้าต่างๆ นอกเหนือจากร้านค้าและบริการการท่องเที่ยวที่ตั้งบริเวณผามออีแดง ยังมีร้านค้าสำหรับนักท่องเที่ยวที่ตั้งอยู่ในบริเวณชุมชนรอบเขาพระวิหาร ส่วนใหญ่ตั้งอยู่บริเวณถนนหลักทางขึ้นเขาพระวิหาร(ถนนหลักบริเวณบ้านภูมิซรอล บ้านเสาชงชัย) จากการศึกษาวิจัยพบว่าร้านค้าบางส่วนเป็นร้านค้าได้ย้ายที่ขายจากบริเวณ ผามออีแดง ลงมาขายด้านล่างบริเวณสองข้างถนนหลักในหมู่บ้านภูมิซรอล (เป็นถนนที่เชื่อมต่อเข้าสู่ตัวเมืองศรีสะเกษ) และสองข้างถนนบ้านเสาชงชัย (เป็นถนนที่เชื่อมต่อไปจังหวัดอุบล) แต่ว่าตนเองก็ได้ขึ้นไปค้าขายบริเวณผามออีแดงเหมือนเดิมในช่วงเทศกาลที่ปรกติจะมีนักท่องเที่ยวมาแวะเที่ยวชมมากกว่าวันปกติ

ภาพที่ ๓๕ ร้านค้าบริเวณสองข้างถนนบ้านภูมิซรอล ที่ถนนเส้นหลักที่สามารถเชื่อมต่อเข้าสู่ตัวเมืองศรีสะเกษ (ที่มา: บันทึก ๑๕ ธันวาคม ๒๕๕๕)

ภาพที่ ๓๖ ร้านค้าบริเวณสองข้างถนนบ้านเสาชงชัย ที่ถนนเส้นหลักที่สามารถเชื่อมต่อเข้าสู่อำเภอน้ำยืน จังหวัดอุบลได้(ที่มา: บันทึก ๒๐ พฤศจิกายน ๒๕๕๕)

นอกจากนี้ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ร้านค้าที่เคยขายของอยู่บริเวณผามออีแดง และย้ายลงมาขายด้านล่างยังพบข้อมูลที่น่าสนใจดังนี้

๑. **ร้านอาหารขายข้าวแกงปักษ์ใต้** ที่อดีตตนเองเคยค้าขายในบริเวณผามออีแดงตั้งแต่รุ่นบุกเบิก แต่ย้ายร้านอาหารมาอยู่ด้านล่างบริเวณบ้านของตนเองนานแล้ว เนื่องจากสะดวกและประหยัดค่าใช้จ่ายในการขนของขึ้นลงผามออีแดง อีกทั้งพอย้ายมาขายด้านล่างก็มีกลุ่มลูกค้าที่หลากหลายขึ้น สำหรับในปัจจุบันการค้าขายอยู่ตัวแต่ก็มีซบเซาบ้างเนื่องจากมีเหตุการณ์กรณีพิพาทระหว่างไทยกับกัมพูชา ซึ่งปัจจุบันกลุ่มลูกค้าที่มาอุดหนุนประกอบด้วยคนหลายกลุ่ม ประกอบด้วย

- ๑.) ลูกค้าชาจร ที่เป็นผู้เดินทางผ่านมาเพื่อไปต่อมายังจังหวัดอุบล หรือพื้นที่อื่นๆและแวะรับประทานอาหาร
- ๒.) นักท่องเที่ยวที่มาเที่ยวชมผามออีแดง ที่จะแวะมาทานอาหารร้านนี้เนื่องจากร้านมีขนาดใหญ่และภายในร้านยังขายของใช้และของที่ระลึก เช่นกระเป่า เหล้า เข็มขัด น้ำผึ้งและของฝากอื่นๆ
- ๓.) คนในเขตพื้นที่รอบเขาพระวิหารที่แวะเวียนมาซื้ออาหารเพื่อรับประทานในครัวเรือน รวมถึงทหารที่เข้ามาประจำการในพื้นที่ด้วย

ภาพที่ ๓๗ สินค้าที่จำหน่ายในร้านข้าวแกงปักษ์ใต้(ที่มา: บันทึก ๑๐ ธันวาคม ๒๕๕๕)

๒. **ร้านขายเสื้อผ้า และสินค้าเบ็ดเตล็ดทั่วไป** ซึ่งเป็นร้านที่ตั้งอยู่บริเวณสี่แยกข้างถนนบริเวณหมู่บ้านภูมิซรอลที่สามารถเดินทางขึ้นไปบริเวณอุทยานแห่งชาติเขาพระวิหารเพื่อเที่ยวชมผามออีแดง หรือจะเดินทางไปอีกเส้นทางหนึ่งเพื่อไปอำเภอน้ำยืน จังหวัดอุบลก็ได้ ซึ่งในอดีตตนเองค้าขายบริเวณผามออีแดงเป็นหลัก แต่ปัจจุบันย้ายมาขายด้านล่างเป็นหลัก แต่จะขึ้นไปค้าขายบริเวณผามออีแดงในช่วงวันเสาร์ หรืออาทิตย์บ้าง

หรือขึ้นไปขายในช่วงเทศกาลวันหยุดเนื่องจากมีนักท่องเที่ยวมาเที่ยวชมมากกว่าวันปกติ ได้กล่าวถึงสภาพการค้าในปัจจุบันว่า “การค้าขายในปัจจุบันถือว่าพอใช้ได้ อดีตเคยค้าขายอยู่บริเวณผามออีแดง แต่ปัจจุบันย้ายลงมาขายด้านล่างเนื่องจากเมื่อเขาพระวิหารปิด นักท่องเที่ยวลดจำนวนลงอย่างมากไม่เหมือนตอนที่เขาพระวิหารเปิด อีกทั้งเมื่อไม่มีนักท่องเที่ยวการค้าขายก็ขายไม่ดี แต่การลงทุนค่าขนส่ง(ค่าน้ำมัน) ในการขนย้ายสินค้ายังมีเหมือนเดิม จึงทำให้ตัดสินใจขายด้านล่างเนื่องจากไม่ต้องขนย้ายสินค้าขึ้นลงเพื่อขาย อีกทั้งร้านค้ายังตั้งอยู่ไม่ไกลบ้านด้วย ซึ่งกลุ่มลูกค้าส่วนใหญ่ เป็นคนในพื้นที่ และ นักท่องเที่ยว และมีทหารที่เป็นลูกค้าประจำเที่ยวแวะเวียนมาซื้อสินค้าด้วย”

๓.แม่ค้าขายหมวก ที่แต่เดิมก่อนการปิดเขาพระวิหารในฝั่งไทย จะบริการขายหมวกให้กับนักท่องเที่ยว ในบริเวณผามออีแดงทุกวัน แต่ในปัจจุบันจะขึ้นไปขายหมวกเฉพาะ ในวันเสาร์ หรือวันอาทิตย์ อาทิตย์ รวมถึงเทศกาล หรือวันหยุดนักขัตฤกษ์ เนื่องจากวันดังกล่าวจะมีนักท่องเที่ยวมาก เล่าว่า “ปัจจุบันสินค้าขายไม่ดีจึงส่งผลกระทบต่อรายได้จากการขายหมวกที่ลดลงเกือบเท่าตัว ในอดีตโดยปกติ หมวกจะขายดีในช่วงเทศกาลและฤดูร้อนที่ผ่านมามีกำไร เฉลี่ยตกใบละ ๑๐-๒๐ บาท และสามารถขายได้เงินเป็นกอบเป็นกำ แต่ปัจจุบันไม่สามารถทำได้”

จากการเก็บข้อมูลที่มีวิจัยได้สอบถามข้อมูลจากผู้ค้าเหล่านี้ถึงความแตกต่างระหว่างเขาพระวิหารเปิดและปิด ผู้ค้าระบุว่าก่อนที่เขาพระวิหารจะปิด ชาวบ้านได้นำสินค้าทุกอย่างไปขายส่งให้กับชาวกัมพูชาทุกวันเพราะว่าคนกัมพูชายังต้องการสินค้าและอาหารจากเมืองไทยจำนวนมาก จึงทำให้เกิดการค้าขายระหว่างประเทศไทยและกัมพูชา ที่ดีมากแต่เมื่อเขาพระวิหารถูกปิดในฝั่งไทย ชาวบ้านไม่ได้นำสินค้าไปขายให้กับชาวกัมพูชารายได้ก็ลดหายไป บางคนถึงขั้นวิกฤต ดังนั้นผู้ค้าที่เคยทำอาชีพขายส่งสินค้าให้กับชาวกัมพูชาก็หันมาเปลี่ยนอาชีพใหม่ เช่นปลูกยางพาราบ้าง ไปทำนาบ้าง หรือทำอาชีพเสริมอื่นๆเพื่อหารายได้ให้กับครอบครัวแทน

นอกจากนี้จากการสัมภาษณ์ที่มีวิจัยได้ให้ผู้ค้าได้ลองเปรียบเทียบระหว่างการเปิดเขาพระวิหารและปิดเขาพระวิหาร แล้วระบุว่าถึงแม้ปัจจุบันจะยังขายสินค้าได้แต่กำไรอยู่ แต่การค้าในช่วงเปิดเขาพระวิหารมีกำไรดีกว่าเพราะมีสถานที่ให้ขายสินค้าที่ถาวรและมีรายได้จากการค้าขายอยู่ตลอดเวลา และผู้ซื้อสินค้านั้นนอกจากเป็นนักท่องเที่ยวที่มาเยี่ยมชมเขาพระวิหารแล้ว ยังมีพ่อค้าแม่ค้าชาวฝั่งกัมพูชาเข้ามาซื้อสินค้าจากไทยไปขายในฝั่งกัมพูชาเป็นจำนวนมาก อีกทั้งยังมีผู้คนชาวกัมพูชาเป็นจำนวนมากที่อดีตเคยเข้ามาหาซื้อสินค้าจากฝั่งไทย แต่เนื่องจากเมื่อมีการปิดทางเข้าเขาพระวิหารทางฝั่งไทยของเขมรจึงส่งผลให้กลุ่มผู้ค้าและลูกค้าจากทางเขมรหายไปด้วย จึงส่งผลกระทบต่อผลกำไรในการค้าขายของแม่ค้าฝั่งไทยอย่างมาก ส่วนแนวคิดเรื่องการเตรียมความพร้อมของชุมชนเพื่อรองรับการปรับเปลี่ยนกิจกรรมการท่องเที่ยวที่ตนยังไม่ได้เตรียมความพร้อมอะไรยังขาย สินค้าไปตามปกติ

จากข้อมูลข้างต้นจะเห็นได้ว่าผู้คนที่อยู่ในพื้นที่รอบเขาพระวิหาร รวมถึงคนที่อาศัยรายได้จากการค้าและบริการการท่องเที่ยว ได้มีการปรับเปลี่ยนกิจกรรม การบริการ ที่เหมาะสมสอดคล้องกับกลุ่มลูกค้าในปัจจุบัน ซึ่งสามารถสรุปการปรับเปลี่ยนกิจกรรมการค้าและบริการการท่องเที่ยว จากผลกระทบของกรณีพิพาทและการสู้รบตามแนวชายแดนไทย-กัมพูชา ในพื้นที่รอบเขาพระวิหารในปัจจุบัน ที่สำคัญได้ดังนี้

- ๑) มีการเปลี่ยนสถานที่ในการจัดจำหน่ายสินค้า
- ๒) มีการปรับเปลี่ยนรูปแบบการค้าและบริการที่ตอบสนองต่อกลุ่มนักท่องเที่ยวในปัจจุบัน

๓) มีการการปรับเปลี่ยนช่วงระยะเวลา เปลี่ยนวัน ในการขายสินค้าบนผามออีแดง (ขายวันหยุด ช่วงเทศกาล วันปกติทำสวนยางหรืออาชีพอื่นๆ)

๔) มีการขยายและปรับเปลี่ยนกลุ่มลูกค้าหลัก จากนักท่องเที่ยว และคนเขมร เป็นทหารและคนในพื้นที่แทน

๓. แนวทางการเตรียมความพร้อมของท้องถิ่นสู่การรองรับการปรับเปลี่ยนกิจกรรมการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมในพื้นที่

ด้านแนวทางการเตรียมความพร้อมที่เหมาะสมตามศักยภาพและความโดดเด่นของชุมชนต่อกิจกรรมการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมในพื้นที่รอบเขาพระวิหารปัจจุบัน หากวิเคราะห์ตามศักยภาพและความโดดเด่นด้านการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมในพื้นที่รอบเขาพระวิหารในปัจจุบัน พบว่ามีความโดดเด่นทั้งทางด้าน ทั้งพื้นที่การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม กิจกรรมการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม และศักยภาพของความพร้อมของคนในชุมชนที่สามารถนำสู่การพัฒนาการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมได้ ดังรายละเอียดแต่ละด้านดังนี้

๓.๑.๑ แนวทางการเตรียมความพร้อมตามศักยภาพในเชิงพื้นที่การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม พื้นที่รอบเขาพระวิหาร

หากพิจารณาศักยภาพในเชิงพื้นที่การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม รวมถึงกิจกรรมการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมในพื้นที่รอบเขาพระวิหาร จะเห็นได้ว่าพื้นที่รอบเขาพระวิหารยังคงมีศักยภาพในเชิงพื้นที่สำหรับการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ที่หลากหลายหลาย ดังเช่น

พื้นที่ผามออีแดง ที่เป็นพื้นที่ที่มีเรื่องราวทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม รวมถึงความเชื่อ ความศรัทธา และเรื่องเล่าที่สะท้อนวิถีชีวิตของผู้คนในอดีตที่เชื่อมโยงถึงปัจจุบัน อาทิเช่น เรื่องราวเกี่ยวกับผามออีแดง ที่มีเรื่องเล่าเกี่ยวกับชื่อว่าผามว่า “อีแดง” และเรื่องราวเกี่ยวกับชื่อหมู่บ้าน “ภูมิซรอล” หมู่บ้านที่ตั้งอยู่ทางขึ้นอุทยานแห่งชาติเขาพระวิหาร ดังข้อความที่ปรากฏบนป้ายจารึก ณ บริเวณ ผามออีแดง ดังนี้

“ก่อนที่คณะของท่านจะผ่านเส้นทางนี้มาท่านจะต้องผ่านหมู่บ้านสุดท้ายตั้งอยู่ติดชายแดน คือ บ้านภูมิซรอล ภูมิ แปลว่า บ้าน ซรอล แปลว่า ต้นสน ระยะทางจากภูมิซรอลถึงผามออีแดง ๑๑ กิโลเมตร ผามออีแดง เป็นเนินหน้าผาสูงชัน ๔๕ องศา หรือเดิมเรียกว่า เนิน ๔๕ เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๐๔ ได้มีคณะครูแดงจำนวน ๓๐ คน เดินทางมาเที่ยวปราสาทเขาพระวิหาร รถของคณะครูแดงได้ประสบอุบัติเหตุบริเวณเนิน ๔๕ จึงทำให้ครูแดงเสียชีวิตและได้มาปรากฏกายให้เจ้าหน้าที่พบเห็นบ่อยครั้ง จึงเป็นที่เล่าขานถึงตำนานผามออีแดง ถึงปัจจุบัน มอ คือ เนิน อี คือนามเรียกเสมือนผู้ใกล้ชีวิต แดงคือชื่อเล่นของครูแดง”

ภาพแกะสลักนูนต่ำ ๓ คน ในเครื่องแต่งกายแบบชาวกัมพูชา มีรูปคล้ายนางอัปสร 3 องค์ ซึ่งเป็นศิลปะเขมร อายุราวพุทธศตวรรษที่ ๑๕ คาดว่าน่าจะเป็นรูปสลักซึ่งเก่าแก่ที่สุดในประเทศไทย และยังมีคำเล่าขานว่าภาพสลักเหล่านี้ น่าจะเป็นที่ซ่อมการแกะสลักของช่างก่อนทำการแกะสลักจริงบนเขาพระวิหาร ดังนั้นจึงมีความคล้ายคลึงกับภาพแกะสลักนูนต่ำที่ปรากฏบนปราสาทเขาพระวิหาร นอกจากนี้บริเวณดังกล่าว ยังมี เรื่องราวของช่องตาเต่า ที่เล่าต่อกันมา ถึงประวัติศาสตร์ของ “ช่องตาเต่า” กับการข้ามผ่านระหว่าง ไทย-กัมพูชา ที่ว่า ในอดีตมีเป็นช่องข้ามผ่านระหว่างไทย-กัมพูชา ของผู้คนในแถบนี้โดยการข้ามผ่านไปเพื่อกลับไปเยี่ยมเยียนญาติพี่น้อง และการค้าขาย โดยการข้ามผ่านไปมาโดยอาศัยช่องนี้นั้นลำบากเป็นอย่างยิ่งเนื่องด้วย ช่องทางเดินดังกล่าว มีลักษณะเป็นช่องที่มีความกว้างขนาดให้คนเดินผ่านได้ ชาวบ้านส่วนใหญ่จึงขนของไปขายจึงใช้การหาบคอน แต่หากต้องใช้เกวียนเมื่อสิ่งของมีปริมาณมาก ตอนข้ามผ่านก็ต้องถอดล้อออกก่อน แยกชิ้นส่วนออกแล้วจึงแบกข้ามไป หลังจากนั้นจึงประกอบเกวียนใหม่ อีกทั้งช่องตาเต่า ยังใช้ข้ามผ่านสำหรับ นายฮ้อย ค้าวัวควาย ที่ข้ามไปซื้อวัวควายจากชาวบ้านกัมพูชา มาขายให้กับพ่อค้าคนไทย โดยหาก นายฮ้อยพูดภาษาเขมรได้ ก็เพียงพกเงินไปเฉพาะค่ากิน อยู่ และค่าธรรมเนียมด่าน เพื่อจ่ายรายทางแก่ทหาร ฝ่อด่านของไทยและกัมพูชา แต่สำหรับเงินค่าซื้อวัวควายจะให้พ่อค้าชาวกัมพูชาเป็นคนข้ามมารับกับพ่อค้าคนไทยในฝั่งประเทศไทยแทน สำหรับช่องตาเต่านี้ปัจจุบันไม่ได้เปิดให้ข้ามผ่านไปมาเหมือนในอดีต

สระตราว ซึ่งเป็นสระที่มีลักษณะของแม่น้ำ อยู่ตรงบริเวณลานหินเชิงเขาพระ มีผู้สันนิษฐานว่าที่ลุ่มดังกล่าวคือ บารายหรือแหล่งเก็บน้ำของขอม ที่ผ่านมาสระตราวเป็นแหล่งน้ำที่ สามารถเก็บกักน้ำและถูกนำมาใช้อุปโภคบริการแก่เจ้าหน้าที่ และผู้มาเยี่ยมชม ณ บริเวณผามออีแดง และปราสาทเขาพระวิหารได้อย่างเพียงพอ แต่ปัจจุบันปิดให้นักท่องเที่ยวเข้าชมเนื่องจากห่วงความปลอดภัยของนักท่องเที่ยว

ปราสาทโดนตวล เป็นปราสาทขอมโบราณขนาดเล็ก ตั้งอยู่ริมหน้าผาสูงบนเทือกเขาพนมดงรักใกล้ชายแดนไทย - กัมพูชา ประกอบด้วยปราสาทรูปสี่เหลี่ยมย่อมุมก่อด้วยอิฐซุ้มประตูก่อด้วยศิลา และรูปสิ่งโตประจำหลักอยู่หน้าปราสาท ที่ชาวบ้านเชื่อว่ามีความศักดิ์สิทธิ์จึงมีพิธีกรรมบูชาปราสาทโดนตวลที่ยิ่งใหญ่ ที่ปกติจัดขึ้นในช่วงเดือนกันยายน ที่มีเรื่องเล่าที่เชื่อมโยง จากข้อมูลคณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ(๒๕๔๔) ว่า พระนางศรีจันทร์ สตรีสูงศักดิ์ที่มีรูปร่างหน้าตาสวยงามแต่มีลักษณะอาภัพ ในสมัยนั้นคือหน้าอกใหญ่ (เนี่ยะเตอะทม - นางนมใหญ่) ไปไหนมาไหนไม่สะดวก ต้องเอาสายสร้อยทองคำเป็นเสาหารรองรับไว้ กิตติศัพท์เลื่องลือไปจนถึงกษัตริย์ขอม จึงให้เหล่าอำมาตย์รับนางไปเฝ้า แต่ขณะเดินทางได้พักที่ลานหินโดนตวล(ยายอ่อน) ขณะนั้นตาเล็งซึ่งเป็นคนบ้านเดียวกันกับนางนมใหญ่ ได้เข้าไปตามนางนมใหญ่กลับไป เกิดการต่อสู้กับเหล่าอำมาตย์จึงฆ่าตาเล็ง ทิ้งไว้ที่ป่า บริเวณที่สร้างปราสาทโดนตวล แต่บางนัยก็กล่าวว่าเป็นเพียงสถานที่พำนักชั่วคราวของพระธิดากษัตริย์ขอมที่ชื่อว่าพระนางศรีจันทร์หรือเนี่ยะเตอะทม เท่านั้น

รอยพระพุทธรูปหัตถ์และรอยพระพุทธรูปบาท ตั้งอยู่ที่วัดป่าภูสามสวรรค์ ที่อยู่ไม่ห่างไกลจากชุมชนมากนัก ซึ่งบริเวณวัดจะมีรอยพระพุทธรูปหัตถ์ รอยพระพุทธรูปบาท และมีรูปปั้นต่างๆ มากมาย เพื่อให้ผู้คนที่ศรัทธาขึ้นมากกราบไหว้บูชา

ภาพที่ ๓๘ พระพุทธหัตถ์ รอยพระพุทธรูป และมิมูรูปปั้นต่างๆบริเวณวัดป่าภูสามสวรรค์(ที่มา: บันทึก ๑๕ กรกฎาคม ๒๕๕๖)

นอกจากนี้ในพื้นที่ชุมชนรอบเขาพระวิหารยังมีศักยภาพของวิถีชีวิต ประเพณีและพิธีกรรม ที่ผสมผสานระหว่างลาว กับเขมร เช่นประเพณีบุญข้าวสากของลาว และประเพณีแซนโดนตา ของเขมร ที่ทั้งสองต่างช่วยเหลือและร่วมกิจกรรมร่วมกัน และจากเอกสารหมายเลข ๑/๒๕๕๕ แผนพัฒนา ปี พ.ศ. ๒๕๕๕ หมู่บ้าน ภูมิซอรอล หมู่ ๒ ตำบลเสาชงชัย ที่ประชาชนในหมู่บ้านได้มีการประชุมและจัดทำแผน โดยการวิเคราะห์ชุมชนของตนเองร่วมกัน ยังระบุถึง ศักยภาพของชุมชนที่เป็นรูปธรรม หลายประการ ทั้งในเรื่องกิจกรรมที่ผ่านมา เช่นกิจกรรมอัญเชิญสุริยพระครูสุจิตธรรมาภิรมณ์ กิจกรรมสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณ กิจกรรมรับเพลิงพระราชทาน กิจกรรมต้อนรับสมาคมสันติภาพ ๕ ประเทศ กิจกรรมทำแผนพัฒนาค้นหาศักยภาพ กิจกรรมต้อนรับผู้ว่าราชการจังหวัดมาเยี่ยมศูนย์เด็กเล็ก และยังระบุถึงพิธีกรรมที่โดดเด่น เช่นงานแซนโดนตา งานบูชาปราสาทโดนตวล และยังระบุว่าพื้นที่ของตนเอง มีหลวงพ่อบุญรอดดำ ที่มีความศักดิ์สิทธิ์ชาวบ้านให้ความศรัทธานับถือ หลวงพ่อใหญ่ภูมิซอรอล ที่ชาวบ้านและพระสงฆ์ร่วมกันสร้างเองด้วยความศรัทธาและความสามัคคีในทุกขั้นตอน ทั้งขั้นตอนการระดมทุน และขั้นตอนการลงมือช่วยกันลงมือสร้างจนแล้วเสร็จ และในตอนท้ายของเอกสารยังสรุปเป็นถ้อยคำที่สะท้อนศักยภาพได้ว่า “ทั้งหมดคือศักยภาพของผู้นำชุมชน สามารถที่จะรองรับนักท่องเที่ยว ปี ๒๕๕๘ เปิดประเทศ ถนนสาย ๒๒๔๘ ยุทธศาสตร์รอบประเทศ สู่ประชาคมอาเซียน เพียงเตรียมการนักเรียนเป็นผู้นำการท่องเที่ยวเช่นประเทศเพื่อนบ้านเท่านั้นพอ” อีกทั้งในเอกสารรายงานกิจกรรมวันแม่แห่งชาติ ๒๕๕๕ บ้านภูมิซอรอล หมู่ ๒ ได้มีคำขวัญของหมู่บ้านที่สะท้อนศักยภาพของชุมชนด้วยเช่นกัน โดยระบุว่า “บ้านแม่ฟ้ามาโปรด โดดเด่นโดนตวล ชวนเที่ยวมออีแดง แหล่งเศรษฐกิจ ศักดิ์สิทธิ์พระองค์ดำ” ซึ่งจากการสัมภาษณ์ที่มาของคำขวัญว่ามีความเกี่ยวข้องกันอย่างไร พบว่า คำว่า “บ้านแม่ฟ้ามาโปรด” นั้นมาจากหมู่บ้านนี้ได้รับพระมหากรุณาธิคุณ จากสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ พระราชทานเงินขวัญถุง จำนวน ๘,๐๐๐ บาท โดยสทบกับ ป.ป.ส. จัดสรรให้กับชุมชน ซึ่งชุมชนถือว่าเป็นเงินศักดิ์สิทธิ์ ไม่มีการใช้จ่าย ถือว่าเป็นสมบัติที่พระราชทานให้หมู่บ้าน ที่เก็บไว้เป็นขวัญถุงส่วนรวม เป็นมรดกที่แม่มอบให้ ส่วนคำว่า “โดดเด่นโดนตวล ชวนเที่ยวมออีแดง” นั้นมาจากแหล่งท่องเที่ยวที่มีในชุมชน ส่วนคำว่า “แหล่งเศรษฐกิจ” นั้นชุมชนเห็นว่าหมู่บ้านของตนเองเป็นแหล่งเศรษฐกิจ และ คำว่า “ศักดิ์สิทธิ์พระองค์ดำ” นั้นก็มาจาก พระพุทธรูปหลวงพ่อบุญรอดดำ ที่ประดิษฐานที่วัดภูมิซอรอล ที่ชาวบ้านเชื่อถือในความศักดิ์สิทธิ์ในพระพุทธรูปนั้น

จากข้อมูลข้างต้นจะเห็นได้ว่า ชุมชนระบุว่าตนเองมีความพร้อมในเรื่องพื้นที่ และกิจกรรมการท่องเที่ยว รวมถึงผู้คนที่มีความพร้อมในการจัดการท่องเที่ยว ถึงแม้ว่าเขาพระวิหารในฝั่งไทยจะเปิดให้

เยี่ยมชมหรือไม่ก็ตาม ดังนั้นแนวทางการเตรียมความพร้อมของชุมชนท้องถิ่นในเรื่องพื้นที่การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมตามศักยภาพของชุมชนควรมีดังนี้

๑) ด้านความสะอาด

ควรมีการเตรียมความพร้อมในเรื่องความสะอาดของพื้นที่ เนื่องจากปัจจุบันจากการศึกษา พบว่าพื้นที่หรือแหล่งท่องเที่ยวบางแห่งยังไม่ได้รับการดูแลเรื่องความสะอาดอย่างพอเพียง ยังปรากฏเศษขยะ ถุงพลาสติก วางเกลื่อนกลาด แหล่งท่องเที่ยวบางแห่งไม่มีถังขยะรองรับหรือบางแห่งมีถังขยะรองรับแต่ไม่มีการจัดเก็บที่เหมาะสม ดังนั้นควรมีการการดูแลรักษาความสะอาดร่วมกัน ทั้งคนในชุมชน ผู้ค้าหรือบริการที่ตอบสนองการท่องเที่ยวทั้งที่เป็นคนท้องถิ่นเอง หรือเป็นคนจากภายนอกท้องถิ่นที่เข้ามา ผู้ค้าหรือบริการที่ตอบสนองการท่องเที่ยวในพื้นที่รอบเขาพระวิหาร หน่วยงานต่างๆในพื้นที่ เนื่องจากแหล่งท่องเที่ยวบางแห่งไม่ได้อยู่ในความดูแลโดยตรงของชุมชน แต่อยู่ในความดูแลของอุทยานแห่งชาติเขาพระวิหาร หรือองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ดังนั้นการมีส่วนร่วมในเรื่องความสะอาดของพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวร่วมกันจะสามารถเตรียมความพร้อมในการพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่มั่นคงต่อไปได้

๒) ด้านการบริการและการอำนวยความสะดวก

ควรมีการเตรียมความพร้อมในเรื่องการบริการการท่องเที่ยว ทั้งในเรื่องไกด์หรือผู้นำเที่ยวที่ควรมีความรู้ ความเข้าใจ และความพร้อม รวมถึงมีเทคนิคในการนำเรื่องราว วิถี ความคิดความเชื่อทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของชุมชนมาบอกเล่าให้นักท่องเที่ยวได้รับฟังอย่างถูกต้อง อีกทั้งไกด์ควรมีความรู้ในเรื่องภาษาอังกฤษ เนื่องจากข้อมูลที่พบว่าปัจจุบันยังมีนักท่องเที่ยวทั้งไทยและต่างชาติ ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก อื่นในพื้นที่ เช่นในบริเวณผามออีแดง ควรมีการเตรียมความพร้อมในเรื่องห้องน้ำสาธารณะ เนื่องด้วยปัจจุบันนี้ห้องน้ำสาธารณะบริเวณดังกล่าวไม่มีน้ำให้ใช้ โดยปกติผู้ค้าในพื้นที่จะตักน้ำขึ้นมาใช้เองส่วนตัว ส่วนทหารประจำการในพื้นที่ ใช้รถขนน้ำขึ้นมาใช้อุปโภคและบริโภค

๓) ด้านความปลอดภัยของพื้นที่เพื่อตอบสนองการท่องเที่ยว

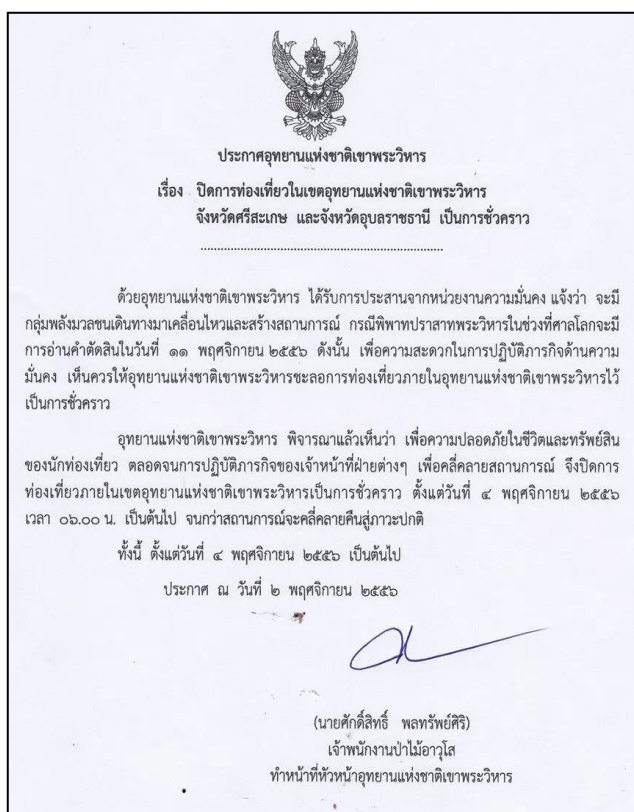
ประเด็นความพร้อมอย่างที่สำคัญอีกอย่างคือการเตรียมความพร้อมในเรื่องความปลอดภัย ในพื้นที่ซึ่งปัจจุบันจากการเก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มนักท่องเที่ยวที่เคยมาเที่ยวชมปราสาทเขาพระวิหาร และปราสาทโดนตวล ระบุว่าหลังจากปิดทางขึ้นเขาพระวิหารในฝั่งไทยจากกรณีพิพาทและการสู้รบตามแนวชายแดน ทำให้ตนเองยังไม่กล้าเข้าไปเยี่ยมชมพื้นที่ดังกล่าวเพราะกลัวลูกระเบิดยังมีอยู่ในพื้นที่ และความปลอดภัยในเรื่องของความขัดแย้งในตัวปราสาทที่อาจส่งผลต่อการสู้รบได้ตลอดเวลาด้วย นอกจากนี้แม้แต่ผู้คนในพื้นที่จังหวัดศรีสะเกษเองจากการเก็บข้อมูลยังพบว่า ประชาชนส่วนหนึ่งยังไม่แน่ใจสถานการณ์และความปลอดภัยในพื้นที่จึงส่งผลต่อการเข้าไปท่องเที่ยวในพื้นที่ตามมา

๔) ด้านการบริหารจัดการการท่องเที่ยวและการประชาสัมพันธ์

ด้านบริหารจัดการการท่องเที่ยว นั้นจากการศึกษาควรการบริหารจัดการแบบร่วมมือกัน เป็นการบริหารจัดการที่เน้นประโยชน์ร่วมกัน เนื่องจากกิจกรรมการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นในพื้นที่ในอดีตนั้น ส่งผลกระทบต่อผู้คนในพื้นที่ทั้งทางตรงและทางอ้อม โดยทางตรงผู้ได้ผลกระทบก็คือผู้ค้าหรือบริการที่ตอบสนองการท่องเที่ยว หน่วยงานที่รับผิดชอบพื้นที่การท่องเที่ยว ส่วนประโยชน์ทางอ้อมนั้นส่งผลกระทบต่อคนในชุมชนทั่วไป กล่าวคือเมื่อมีรายได้เกิดขึ้นจากการท่องเที่ยวก็ส่งผลต่อรายได้และเศรษฐกิจที่หมุนเวียนในพื้นที่ท่องเที่ยว ถนน การสาธารณสุขอุปโภคต่างๆที่สะดวกสบายขึ้นเพื่อรองรับการท่องเที่ยว อีกทั้งพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวบางแห่งที่ตั้งอยู่ในความดูแลของอุทยานแห่งชาติเขาพระวิหาร ทั้งปราสาทโดนตวล อุทยานแห่งชาติเขาพนมขระวิหาร ผามออีแดง รวมถึงรายได้ที่เกิดขึ้นจากการจัดเก็บของอุทยานแห่งชาติเขาพระ

วิหาร จะจัดสรรรายได้ส่วนหนึ่ง(ร้อยละห้าของรายได้ทั้งหมด) ให้องค์การบริหารส่วนตำบลเพื่อนำมาพัฒนาตำบลเสาชิงชัยต่อไป

ส่วนด้านการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยว จากการศึกษาในปัจจุบันพบว่าการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวหลังจากกรณีพิพาทเขาพระวิหารและการสู้รบตามแนวชายแดนไทย-กัมพูชา จนส่งผลกระทบต่อการท่องเที่ยวทางขึ้นเขาพระวิหาร ตั้งแต่ ปี ๒๕๕๔ นักท่องเที่ยวส่วนหนึ่งไม่ทราบว่าชุมชนยังมีแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมอีกหลายแหล่งที่น่าสนใจ รวมถึงนักท่องเที่ยวหลายหลายไม่มั่นใจเรื่องความปลอดภัย ไม่แน่ใจในเรื่องการเปิดปิดอุทยานแห่งชาติเนื่องจากสถานการณ์ความขัดแย้งระหว่างไทยและกัมพูชายังมีอยู่ รวมถึงสถานการณ์ความวุ่นวายจากการชุมนุมหรือแสดงจุดยืนในเรื่องปราสาทเขาพระวิหารของประชาชนไทยบางกลุ่ม จึงส่งผลให้บางช่วงต้องมีการปิดอุทยานแห่งชาติเขาพระวิหารไม่ให้นักท่องเที่ยวเข้าเที่ยวชม

ภาพที่ ๓๙ หนังสือราชการแจ้งประกาศปิดการท่องเที่ยวในเขตพื้นที่อุทยานแห่งชาติเขาพระวิหารและภาพบรรยากาศการปิดอุทยานแห่งชาติเขาพระวิหาร เมื่อวันที่ ๔ พฤศจิกายน ๒๕๕๖ (ที่มา: ภาพบนเฟสบุ๊ค ชื่อของดีเมืองศรีเกษ)

ดังนั้นการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยว กิจกรรมการท่องเที่ยว จึงเป็นประเด็นหนึ่งที่จะสามารถทำให้เกิดการขยายการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมในพื้นที่รอบเขาพระวิหารทั้งที่เขาวัดพระวิหารยังปิดให้เข้าชมในฝั่งไทย รวมถึงหากแม้มีการเปิดเขาพระวิหารให้เข้าเยี่ยมชมในฝั่งไทย การประชาสัมพันธ์ให้เห็นศักยภาพการท่องเที่ยวในพื้นที่ก็ยังคงมีความจำเป็น โดยการประชาสัมพันธ์ในปัจจุบันสามารถทำได้หลายรูปแบบ เช่นการประชาสัมพันธ์ผ่านทางระบบอินเทอร์เน็ต ทริปทิวรี่ต่างๆ สื่อทางโทรทัศน์ เอกสารการท่องเที่ยวต่างๆ สื่อวิทยุ โทรทัศน์ ติตป้ายประกาศ รวมถึงการประชาสัมพันธ์ผ่าน โซเชียลเน็ตเวิร์ค (Social

Network) ทั้ง เฟสบุค(Facebook) ทวิตเตอร์ (Twitter) หรืออินสตาแกรม(Instargram) ก็สามารทำได้ โดยอาศัยความร่วมมือกับผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่าย

๓.๑.๒ แนวทางการเตรียมความพร้อมตามศักยภาพในด้านกิจกรรมและการบริการที่ตอบสนองการท่องเที่ยวในพื้นที่รอบเขาพระวิหาร จากการศึกษาพบว่าควรมีการผสมผสานระหว่างการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม เช่นการสักการะปราสาทโดนตวล พร้อมชมพิธีกรรมบวงสรวงปราสาทโดนตวล นมัสการพระพุทธรเจ้าใหญ่ที่สร้างขึ้นจากแรงใจและแรงศรัทธาประชาชนภูมิจรอล นมัสการและเยี่ยมชมรอยพระพุทธรบาทและรอยพระพุทธรหัตถ์วัดภูสามสุวรรณค์กับการท่องเที่ยวแบบอื่นๆเช่นเชิงนิเวศน์ เช่นการเดินทางป่าในอุทยานแห่งชาติ การชมน้ำตกหรือธรรมชาติ ดูดาวและหิ้งห้อยบนผามออีแดง พร้อมชมทะเลหมอกในตอนเช้าบนผามออีแดง และผสมการท่องเที่ยวเชิงกีฬาหรือสุขภาพ เนื่องจากชุมชนมีศักยภาพในการจัดกิจกรรมเดินขึ้นเขา วิ่งมารธรรขึ้นผามออีแดง อยู่แล้วประจำทุกปี โดยอาจจัดเป็นรูปแบบการท่องเที่ยวที่เชื่อมโยงกัน และจัดการท่องเที่ยวในพื้นที่รอบเขาพระวิหารตามศักยภาพตลอดปี ดังตารางข้างล่างนี้

ตารางที่ ๖ รูปแบบการท่องเที่ยวที่เชื่อมโยงกันในการจัดการท่องเที่ยวในพื้นที่รอบเขาพระวิหาร

กิจกรรม	ช่วงเดือน
การสักการะปราสาทโดนตวล พร้อมชมพิธีกรรมบวงสรวงปราสาทโดนตวล	ช่วงเดือนกันยายน
นมัสการพระพุทธรเจ้าใหญ่ที่สร้างขึ้นจากแรงใจและแรงศรัทธาประชาชนภูมิจรอล นมัสการและเยี่ยมชมรอยพระพุทธรบาทและรอยพระพุทธรหัตถ์วัดภูสามสุวรรณค์	จัดได้ตลอดปี
การเดินทางป่าในอุทยานแห่งชาติ การชมน้ำตกหรือธรรมชาติ	จัดได้ตลอดปี
ดูดาวหิ้งห้อยบนผามออีแดง ชมทะเลหมอกในตอนเช้าบนผามออีแดง	หน้าหนาว ช่วงเดือน ตุลาคม-มกราคม
การจัดกิจกรรมเดินขึ้นเขา วิ่งมารธรรขึ้นผามออีแดง	ช่วงเดือนธันวาคม

นอกจากนี้ชุมชนยังมองว่าการเตรียมความพร้อมในด้านกิจกรรมการท่องเที่ยว นั้น ทางชุมชนและผู้เกี่ยวข้อง รวมถึงหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในท้องถิ่นสามารถสร้างจุดดึงดูดในการท่องเที่ยว โดยการมีการจัดรูปแบบการท่องเที่ยวครบวงจร เช่น การเดินทาง ของฝาก ของที่ระลึก การจัดจำหน่ายสินค้าต่างๆ เป็นต้น และอาจพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่มีอยู่ให้เป็นแหล่งเรียนรู้ควบคู่กับการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ชุมชนและผู้เกี่ยวข้อง รวมถึงหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ควรมีการพัฒนาความพร้อมของพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมร่วมกันอย่างสม่ำเสมอ ไม่ว่าจะมีการเปิดหรือปิดเขาพระวิหาร เพราะในพื้นที่รอบเขาพระวิหารยังมีศักยภาพของพื้นที่การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมหลงเหลืออยู่หลายแห่ง

๓.๑.๓ แนวทางการเตรียมความพร้อมตามศักยภาพของคนในเรื่องการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมในพื้นที่รอบเขาพระวิหาร

ด้านศักยภาพของคนในชุมชน พบว่า คนในชุมชนมีศักยภาพในเรื่องของการมีผู้นำที่มีภาวะผู้นำ มีองค์ความรู้ในการพัฒนา เห็นความสำคัญของการรวมกลุ่ม ดังเช่นรายชื่อกิจกรรมที่ชุมชนดำเนินการ ดังตารางข้างล่างนี้

ตารางที่ ๗ กิจกรรมกลุ่มที่ชุมชนดำเนินการ

ชื่อกลุ่ม/องค์กร	ลักษณะกิจกรรม
กองทุนหมู่บ้าน	ให้กู้เงินกองทุนฯ
กลุ่มออมทรัพย์ฯ	การออม/ให้กู้ยืม
คณะกรรมการ กพสม.	บริการสังคมในหมู่บ้าน
คณะกรรมการเยาวชน	ช่วยงานสังคมในหมู่บ้าน
กลุ่มทอผ้าพื้นเมือง	ทอผ้าพื้นเมืองในครัวเรือน
กลุ่มร้านค้าชุมชน	บริการสมาชิกในราคาตัวเอง
กลุ่มปุ๋ยอินทรีย์	รณรงค์ใช้ปุ๋ยอินทรีย์
กลุ่มเลี้ยงโค - กระบือ	เป็นอาชีพเสริม
กลุ่มฌาปนกิจสงเคราะห์	สงเคราะห์ศพ เงินบริจาค
กองทุนแม่	ทุนพระราชทาน/ทุนศรัทธา/ทุนปัญญา (แก้ปัญหายาเสพติด/สวัสดิการชุมชน)

นอกจากนี้คนในชุมชนมีความสามัคคีและเห็นความสำคัญของการพัฒนาชุมชนโดยจะยึดชุมชนเป็นศูนย์กลาง จัดให้มีการพัฒนาชุมชนในทุกด้าน เช่น จัดให้มีอาชีพที่มั่นคง ชุมชนปลอดภัยเสถียร เห็นความสำคัญของการศึกษา และมีการจัดสวัสดิการด้านการศึกษาของคนในชุมชนจากดอกผลของกองทุนต่างๆ เป็นต้น อีกทั้งผู้คนในพื้นที่รอบเขาพระวิหารยังมีความเป็นมิตร ยิ้มแย้มแจ่มใส ให้การต้อนรับผู้คนที่มาจากภายนอก อีกทั้งชุมชนยังเป็นพื้นที่ได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐในการพัฒนาชุมชนอีกด้วย

ภาพ ๔๐ กิจกรรมที่สะท้อนศักยภาพของผู้นำและความสามัคคีของชุมชน(ที่มา: บันทึก ๑๕ พฤศจิกายน ๒๕๕๕)

ภาพ ๔๑ ห้องสมุดประจำหมู่บ้าน สะท้อนการเห็นความสำคัญของการศึกษาในชุมชน(ที่มา: บันทึก ๑๕ พฤศจิกายน ๒๕๕๕)

สำหรับแนวทางการเตรียมความพร้อมของคนในชุมชนต่อการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมในพื้นที่รอบเขาพระวิหารควรมีการเตรียมความพร้อมทั้งคนท้องถิ่น คนภายนอกที่เข้ามาทำการค้าและประกอบธุรกิจบริการที่ตอบสนองความต้องการด้านการท่องเที่ยว และคนที่เกี่ยวข้องในพื้นที่อื่นๆในหลายๆด้าน ดังนี้

ด้านการสร้างความรู้ความเข้าใจและความตระหนักในความสำคัญของการจัดการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ในพื้นที่รอบเขาพระวิหาร ควรมีการเตรียมความพร้อมอยู่ตลอดเวลา เพื่อต้อนรับนักท่องเที่ยวทั้ง ด้านความเป็นมนุษย์สัมพันธ์ที่ดี ด้านภาษา ด้านสภาพแวดล้อมที่ส่งผลต่อการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม เช่นการมีจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เพื่อสนับสนุนการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม รวมถึงการการสร้างกระบวนการเรียนรู้ด้านการจัดการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่ต่อเนื่อง

ครอบคลุม อีกทั้งควรมีการรวมกลุ่มหรือเครือข่ายเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวหรือประสานผลประโยชน์จากการท่องเที่ยวร่วมกัน

ด้านความตระหนักและเห็นความสำคัญในการจัดการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมในพื้นที่รอบเขาพระวิหารโดยชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ซึ่งจากการศึกษาพบว่า ประเด็นสำคัญอย่างหนึ่งที่จะส่งผลต่อการท่องเที่ยวแบบมีส่วนร่วม และการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่มั่นคง ในพื้นที่รอบเขาพระวิหาร นั้นคือความตระหนักและเห็นความสำคัญในการจัดการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมของชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เนื่องจากปัจจุบันการจัดการท่องเที่ยวของชุมชนยังเป็นแบบแยกส่วน และในบางประเด็นยังเป็นความเห็นต่างของชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ เช่นกรณีของการจัดการท่องเที่ยวในพื้นที่อุทยานแห่งชาติเขาพระวิหาร (ปัจจุบันอุทยานแห่งชาติเขาพระวิหารที่มีเนื้อที่อุทยานมากกว่า ๓๖,๘๗๕ ไร่ โดยที่ทำการตั้งอยู่ที่ท้องที่บ้านภูมิซอรล ตำบลเสาชังชัย อำเภอกันทรลักษ์ จังหวัดศรีสะเกษ ซึ่งอุทยานแห่งชาติเขาพระวิหารมีพื้นที่ครอบคลุมตำบลเสาชังชัย ตำบลภูผาหมอก อำเภอกันทรลักษ์ จังหวัดศรีสะเกษ และตำบลโคกสะอาด กิ่งอำเภอน้ำขุ่น ตำบลโฆง อำเภอน้ำยืน จังหวัดอุบลราชธานี) ที่ในอดีตพื้นที่อุทยานแห่งชาติเขาพระวิหาร เป็นพื้นที่ที่คนในชุมชนรอบเขาพระวิหารได้ใช้เป็นพื้นที่ทำมาหากิน ทั้งใช้เป็นพื้นที่ทำการเกษตร และใช้เป็นพื้นที่ในการทำการค้าขายให้กับนักท่องเที่ยวทั้งคนไทย คนต่างชาติ รวมถึงประชาชนในฝั่งกัมพูชา โดยอดีตการแบ่งจัดสรรพื้นที่ใช้สอย เป็นการจัดการกันเองของชุมชน โดยมีทหารที่ทำหน้าที่ปกป้องอาณาเขตคอยดูแลอยู่ห่างๆ ต่อมาเมื่อชุมชนมีผู้คนมากขึ้นและการเข้าทำกินในพื้นที่รอบเขาพระวิหารของชุมชนก็มีมากขึ้น อบต.ตำบลเสาชังชัยก็ได้เข้ามาขอจัดการพื้นที่ โดยขอเก็บค่าเช่าในส่วนร้านค้าต่างๆที่ตั้งแผงการค้าขายในเขตพื้นที่อุทยานแห่งชาติ (บริเวณผามออีแดงทางขึ้นเขาพระวิหาร) แต่ไม่ประสบความสำเร็จ ผู้ค้าหรือผู้ทำกินส่วนใหญ่ไม่ยินยอมจ่ายค่าเช่าแก่ อบต. จนต่อมาเมื่อ พื้นที่รอบเขาพระวิหาร ลงวันที่ ๒๐ มีนาคม ๒๕๔๑ พื้นที่รอบเขาพระวิหาร ตั้งแต่พื้นที่ครอบคลุมตำบลเสาชังชัย ตำบลภูผาหมอก อำเภอกันทรลักษ์ จังหวัดศรีสะเกษ และตำบลโคกสะอาด กิ่งอำเภอน้ำขุ่น ตำบลโฆง อำเภอน้ำยืน จังหวัดอุบลราชธานี ได้ถูกยกฐานะขึ้นเป็นพื้นที่อุทยานแห่งชาติเขาพระวิหาร อุทยานก็ได้เข้ามามีบทบาทในการจัดการพื้นที่อุทยานจนปัจจุบัน โดยการจัดการพื้นที่ของอุทยานแห่งชาติเขาพระวิหาร ตั้งแต่ตั้งอุทยานจนถึงปัจจุบัน นั้นบ่อยครั้งได้สร้างความไม่พอใจให้กับชุมชนรอบพื้นที่เขาพระวิหาร เนื่องจากชุมชนอ้างว่าพื้นที่ดังกล่าวเคยเป็นพื้นที่ที่บรรพบุรุษของตนทำกินมานานแล้ว ข้อมูลจาก มนูญ มุ่งชู(ข่าวเนชั่น – อีสาน,๒๕๕๖) ยังระบุว่าในอดีตเขต ตำบลเสาชังชัย ได้มีชาวบ้านกลุ่มหนึ่งขอเข้าไปดูแลเรียกสวนไร่นาของตัวเองและเพื่อนบ้านที่อยู่แถวร่องตามาเรีย ติดกับ “ภูมะเขือ” และอยู่ใกล้กับพื้นที่พิพาท ๔.๖ ตร.กม.ด้วย ชุมชนนี้จึงถูกเรียกว่า “บ้านเฝ้าไร่” ปัจจุบันยังมีร่องรอยการทำกิน และอยู่อาศัย เช่น มีบ่อน้ำ ร่องรอยชุดคลอง มีคันทนา ทำนบน้ำ ต้นมะม่วงใหญ่ และต้นไม้ผลที่ชาวบ้านปลูกไว้จำนวนมาก นอกจากนี้ ยังมีหลักฐานยืนยันการทำกินเป็น ใบแจ้งเสียภาษีบำรุงท้องที่(ภบท. ๕) หรือภาษีดอกหญ้าที่ชาวบ้านเสียภาษีมาทุกปี แต่เมื่อสงครามเขมรแดงปะทุขึ้นอย่างรุนแรง ทางฝ่ายความมั่นคง จึงได้มีคำสั่งให้ชาวบ้านเฝ้าไร่ ย้ายออกจากพื้นที่ เพราะกลัวจะถูกหลอกลวงจากการสู้รบเช่นเดียวกับบ้านหนองใหญ่และบ้านอื่น ๆ ซึ่งต่อมาประมาณปี ๒๕๓๑ กองกำลังทหารฝ่ายรัฐบาลของสมเด็จ ฮุน เซน บุคยึดฐานที่มั่นทหารเขมรแดงได้ จึงได้ตั้งฐานทัพและปักหลักอยู่ตลอดตามแนวชายแดนไทยเป็นที่มาของปัญหาพื้นที่พิพาทเขตแดนมาอย่างต่อเนื่อง ดังเช่นเมื่อเดือน พฤษภาคม ๒๕๕๒ ได้มีประเด็นชุมนุมเรียกร้องสิทธิที่ทำกินในพื้นที่อุทยาน ที่ชาวบ้าน ๓ ตำบล อ.กันทรลักษ์ ศรีสะเกษ ชุมนุมเรียกร้องที่ดินทำกินรอบอุทยานแห่งชาติเขาพระวิหาร ระบุทำกินมานานหลายชั่วอายุคนแต่ถูกประกาศเขตอุทยานฯทับที่ดินทำกินและผลักต้นขับไล่จากพื้นที่ แกนนาวอนรัฐจัดสรรที่ดินให้เข้าทำกินเลี้ยงครอบครัวไม่ต้องการเอกสารสิทธิ ชุ่หากรัฐบาลไม่ตอบสนองระดมพลปิดล้อมที่ทำการอุทยาน

แห่งชาติเขาพระวิหาร ต่อสู้จนถึงที่สุด นอกจากนี้ เครือข่ายปกป้องแผ่นดินไทยอีสานใต้-ตะวันออก ที่นำโดย นพ.ประทีป ตลับทอง ผู้อำนวยการโรงพยาบาลบัวเขต อำเภอบัวเขต จังหวัดสุรินทร์ ประธานเครือข่ายรวมพลังปกป้องแผ่นดินไทย ก็ได้ออกแถลงการณ์เรียกร้องให้อุทยานแห่งชาติเขาพระวิหาร ยุติบทบาทในการปกป้องทรัพยากรธรรมชาติอันล้ำเหลว โดยได้เปิดเวทีชี้เหตุผลเพื่อให้เพิกถอนเขตอุทยานแห่งชาติเขาพระวิหาร เพื่อเปิดทางให้ชาวบ้านเข้าทำกินในที่ดินเดิมตามแนวชายแดน เพื่อเป็นรั้วของชาติ สกัดกลุ่มผลประโยชน์เขมร บุกรุกดินแดนไทยอย่างยั่งยืน อีกทั้งยังเรียกร้องว่าอุทยานแห่งชาติเขาพระวิหาร ยุติบทบาทในการปกป้องทรัพยากรธรรมชาติอันล้ำเหลว โดยคืนที่ดินทำกินเดิมตามแนวชายแดนให้กับชาวบ้านที่ประสบปัญหาขาดแคลนที่ดินทำกิน หลังจากถูกประกาศเขตอุทยานแห่งชาติเขาพระวิหารทับที่ทำกินมานาน เพื่อทำหน้าที่เป็นแนวกันชนปกป้องแผ่นดินไทยจากการบุกรุกของประเทศเพื่อนบ้าน ซึ่งประเด็นความขัดแย้งดังกล่าวทางอุทยานแห่งชาติ และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้พยายามหาทางออกร่วมกันดังเช่นข้อมูลของ มนูญ มุงชู (ข่าวเนชั่น - อีสาน, ๒๕๕๖) ได้ระบุว่า “เมื่อวันที่ ๒๘ พฤษภาคม ๒๕๕๒ ที่ผ่านมา ทางจังหวัดศรีสะเกษได้เคยเรียกประชุมคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการตัดไม้ทำลายป่า พิจารณากรณีปัญหาราษฎร 49 รายขอกลับไปทำกินในพื้นที่บ้านเฝ้าไร่เขตรอยต่อพื้นที่ชายแดนในเขตอุทยานแห่งชาติเขาพระวิหาร โดยเตรียมหาพื้นที่แห่งใหม่รองรับ เนื่องจากพื้นที่เดิมนั้นมีสภาพกลายเป็นป่าสมบูรณ์แล้ว โดยที่ประชุมคณะอนุกรรมการป้องกันและปราบปรามการตัดไม้ทำลายป่า ระดับจังหวัด ได้พิจารณาประเด็นปัญหาการร้องเรียนของชาวบ้านอำเภอกันทรลักษ์ จำนวน ๔๙ ราย ที่เคยเข้าไปอาศัยทำกินในพื้นที่ชายแดนในเขตอุทยานแห่งชาติเขาพระวิหาร ที่มีชาวบ้านในขณะนั้นจำนวน ๒๘ ราย เข้าไปอยู่ในลักษณะบ้านเฝ้าไร่ เนื้อที่ประมาณ ๓๘๒ ไร่ ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๓๕ ซึ่งต่อมาฝ่ายความมั่นคงฯ ได้ให้ออกจากพื้นที่และมติ ครม. เมื่อวันที่ ๓๐ มิถุนายน ๒๕๔๑ ได้จัดหาพื้นที่รองรับให้ชาวบ้านกลุ่มดังกล่าวเรียบร้อยแล้ว แต่ชาวบ้านทั้ง ๔๙ รายนี้ได้รับรองขอกลับไปอาศัยอยู่ในพื้นที่บ้านเฝ้าไร่ตามเดิม จึงได้ให้หน่วยทหารตรวจสอบรายชื่อชาวบ้าน ที่เคยเข้าอยู่อาศัย เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๓๕ และเตรียมการจัดหาพื้นที่รองรับใหม่ เนื่องจากพื้นที่เดิมเมื่อปี ๒๕๓๕ นั้น ปัจจุบันมีสภาพเป็นป่าสมบูรณ์แล้ว ทั้งนี้ จังหวัดได้มีคำสั่งให้อำเภอกันทรลักษ์ ได้ให้ประชาชนเข้ามีส่วนร่วมในการพิจารณาดำเนินการแก้ไขปัญหา แต่ปรากฏว่าเมื่อเวลาผ่านไป จำนวนผู้เรียกร้องขอกลับไปเข้าทำกินและอาศัยอยู่ในพื้นที่อุทยานแห่งชาติเขาพระวิหารกลับเพิ่มขึ้นร่วม ๓๐๐ คน ทำให้การแก้ปัญหาให้ผู้เดือดร้อนจริง ๆ ต้องชะงักงันไปด้วย” (มนูญ มุงชู, ข่าวเนชั่น - อีสาน, ๒๕๕๖) จากข้อมูลประกอบข้างต้นจะเห็นได้ว่าประเด็นความขัดแย้งได้มีผลกระทบต่อการมีส่วนร่วมในพื้นที่รอบเขาพระวิหารโดยชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ทั้งที่การเกิดการท่องเที่ยวในพื้นที่รอบเขาพระวิหารนั้นส่วนใหญ่ส่งผลกระทบต่อในด้านดีทั้งทางตรงและทางอ้อมแก่พื้นที่และชุมชนรอบอุทยานแห่งชาติเขาพระวิหาร โดยทางตรง เช่น เงินสนับสนุนจำนวน ร้อยละ ๕ ที่อุทยานแห่งชาติเขาพระวิหารจัดสรรให้องค์การบริหารส่วนตำบลเสาชิงชัยเพื่อใช้ในการพัฒนาชุมชน และหากมีนักท่องเที่ยวเข้ามาเยี่ยมชมในพื้นที่เขาพระวิหารมากขึ้นก็ส่งผลต่อการค้า อาชีพ และรายได้ของผู้ค้าและบริการที่ตอบสนองการท่องเที่ยวทั้งที่ตั้งอยู่บนผามออีแดง และบริเวณหมู่บ้านหรือชุมชนรอบเขาพระวิหารตามมาด้วย ดังนั้นชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจึงควรมีความตระหนักและเห็นความสำคัญในการจัดการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมในพื้นที่รอบเขาพระวิหาร โดยอาจเริ่มจากการสร้างความรู้และความตระหนักผ่านผู้นำในชุมชนก่อนค่อยขยายสู่ประชาชนคนอื่นๆในชุมชน เนื่องจากชุมชนในพื้นที่รอบเขาพระวิหารมีผู้นำที่มีศักยภาพ และมีภาวะผู้นำ สามารถสร้างการยอมรับในชุมชนได้ ผู้นำจึงเป็นสื่อกลางในการสร้างความตระหนักและการเห็นความสำคัญในการจัดการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมในพื้นที่รอบเขาพระวิหารโดยชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องที่มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลได้

ด้านเทคนิคและวิธีการในการพัฒนาสินค้าและบริการที่ตอบสนองการท่องเที่ยวอย่างเหมาะสมและมีประสิทธิภาพ นั้นผู้ค้าและบริการที่ตอบสนองการท่องเที่ยวในพื้นที่รอบเขาพระวิหารควรมีการพัฒนารูปแบบให้เหมาะสมและสอดคล้องกับกลุ่มนักท่องเที่ยวในปัจจุบันรวมถึงการมองแนวโน้มของนักท่องเที่ยวในอนาคตด้วย โดยกระบวนการพัฒนาอาจเริ่มจากการอบรม การฝึกประสบการณ์ หรือ การศึกษาดูงานจากพื้นที่ที่มีความคล้ายคลึงกันได้ โดยกระบวนการพัฒนาควรเป็นการดำเนินงานแบบมีส่วนร่วมของผู้เกี่ยวข้องทุกภาคส่วนในพื้นที่ รวมถึงหน่วยงานภายนอกที่เกี่ยวข้องด้วย

บทที่ ๕

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

ผลจากการดำเนินการวิจัย เรื่อง แนวทางการเตรียมความพร้อมของท้องถิ่นเพื่อรองรับการปรับเปลี่ยนกิจกรรมการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม จากผลกระทบกรณีพิพาทเขาพระวิหารและการสู้รบตามแนวชายแดนไทย-กัมพูชา สามารถสรุป อภิปรายผล และเสนอแนะ ได้ตามลำดับดังนี้

๑. สรุปผลการศึกษา

การศึกษาในครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ในการศึกษา ใน ๓ ประเด็น อันประกอบด้วย ปัญหาและผลกระทบด้านการท่องเที่ยวต่อพื้นที่รอบเขาพระวิหาร ในช่วงกรณีพิพาทเขาพระวิหารและการสู้รบตามแนวชายแดนไทย-กัมพูชา ปี ๒๕๕๔ สถานการณ์และผลกระทบด้านการท่องเที่ยวต่อพื้นที่รอบเขาพระวิหาร ในเขตพื้นที่อำเภอกันทรลักษณ์ จังหวัดศรีสะเกษ ในปัจจุบัน และแนวทางการเตรียมความพร้อมที่เหมาะสมของท้องถิ่นสู่การรองรับการปรับเปลี่ยนกิจกรรมการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่เหมาะสมในพื้นที่ รอบพื้นที่เขาพระวิหาร ซึ่งผลจากการดำเนินการวิจัย สรุปผลของการศึกษาตามวัตถุประสงค์ ดังนี้

๑) ประเด็นปัญหาและผลกระทบด้านการท่องเที่ยวต่อพื้นที่รอบเขาพระวิหาร ในช่วงกรณีพิพาทเขาพระวิหารและการสู้รบตามแนวชายแดนไทย-กัมพูชา ในปี ๒๕๕๔ สามารถสรุปได้ เป็น ๓ ด้าน ประกอบด้วย

ด้านที่ ๑ ด้านสถานการณ์ประเด็นความขัดแย้งเขาพระวิหารในอดีตสู่การสู้รบและพิพาทตามแนวชายแดน ปี ๒๕๕๔ นั้นสรุปได้ว่าประเด็นความขัดแย้งในอดีตกรณีเขาพระวิหารในปี ๒๕๕๔ นั้นเชื่อมโยงกับกรณีค่าตัดสินของศาลยุติธรรมระหว่างประเทศ ว่าหากปราสาทพระวิหารตั้งอยู่บนดินแดนภายใต้อำนาจอธิปไตยของกัมพูชาตั้งแต่วันที่ ๑๕ มิถุนายน พ.ศ.๒๕๐๕ ซึ่งตั้งแต่นั้นมาระหว่างไทยและกัมพูชา ก็เกิดการพิพาท การปะทะสู้รบ การพยายามสร้างความร่วมมือซึ่งกันและกัน กันมาหลายครั้ง และก็เป็นพลวงสู่การปิด-เปิดทางขึ้นเขาพระวิหาร ตามมาอีกหลายครั้งเช่นกัน โดยผลกระทบที่เกิดขึ้นที่ผ่านมามีทั้งต่อชาวไทย และชาวกัมพูชาเอง

ด้านที่ ๒ ผลที่เกิดขึ้นจากความขัดแย้งและกรณีพิพาทเขาพระวิหารปี ๒๕๕๔ต่อพื้นที่รอบเขาพระวิหาร สรุปได้ว่าผลที่เกิดขึ้นทำให้เกิดความเสียหายต่อพื้นที่และผู้คนรอบเขาพระวิหาร ทั้งอาคารบ้านเรือน ชีวิตและทรัพย์สิน อาชีพ รายได้ และการอพยพเคลื่อนย้ายของผู้คนในพื้นที่รอบเขาพระวิหาร โดยเฉพาะชาวบ้านในตำบลเสาธงชัย และตำบลใกล้เคียง นอกจากนี้ผลกระทบยังเชื่อมโยงต่อมาในปัจจุบันด้วย ทั้งในเรื่องอาชีพ รายได้ วิธีการดำรงชีพ รวมถึงผลกระทบทางด้านจิตใจของผู้คน โดยเฉพาะ เด็กและคนชรา ด้วย

ด้าน ๓ สภาพปัญหาและผลกระทบที่เกิดขึ้นจากความขัดแย้งและกรณีพิพาทเขาพระวิหารปี ๒๕๕๔ ต่อการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมในพื้นที่รอบเขาพระวิหาร สรุปได้ว่าความขัดแย้งและกรณีพิพาทส่งผลต่อการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมในพื้นที่ โดยผู้คนได้รับผลกระทบในด้านอาชีพ และรายได้ ของผู้ค้าและบริการเพื่อตอบสนองการท่องเที่ยว ที่ผันแปรจากอดีต โดยในพื้นที่บริเวณผามออีแดง มีร้านค้าที่ได้รับผลกระทบจำนวน ๕๙ ร้านค้า ซึ่งร้านค้าเหล่านี้ได้รับการดูแลจัดสรรจากอุทยานแห่งชาติเขาพระวิหาร และผลกระทบยังเชื่อมโยงสู่ต่อรายได้ของทางอุทยานแห่งชาติเขาพระวิหาร ที่มีการลดลงอย่างก้าวกระโดด ส่วนผลกระทบด้านจำนวนนักท่องเที่ยวที่เข้าเที่ยวชมในอุทยานแห่งชาติเขาพระวิหารนั้นสรุปได้ว่า จำนวนนักท่องเที่ยวมี

ความผันผวนตามสถานการณ์ของการเกิดประเด็นพิพาทหรือข้อขัดแย้ง กรณีเขาพระวิหาร ส่วนในปัจจุบันพบว่าจำนวนนักท่องเที่ยวใน ปีงบประมาณ ๒๕๕๕ ถึงแม้จะมีการปิดทางขึ้นเขาพระวิหารในฝั่งไทย ตั้งแต่ปี ๒๕๕๔ จนส่งผลกระทบต่อความผันผวนของนักท่องเที่ยว แต่ ณ ปัจจุบัน กลับพบว่ามีจำนวนนักท่องเที่ยวเข้ามาเที่ยวชมบริเวณอุทยานแห่งชาติและผามออีแดง มากขึ้น โดยหารวมจำนวนนักท่องเที่ยวในปัจจุบัน พบว่ามีปริมาณมากกว่าจำนวนนักท่องเที่ยวใน ปีงบประมาณ ๒๕๕๒ รวมกับปีงบประมาณ ๒๕๕๓ และรวมปีงบประมาณ ๒๕๕๔ เลย ดังนั้นหากพิจารณาจากจำนวนนักท่องเที่ยวจะพบได้ว่าศักยภาพของพื้นที่ท่องเที่ยวในอุทยานแห่งชาติเขาพระวิหารและบริเวณโดยรอบทางขึ้นเขาพระวิหาร ไม่นับรวมปราสาทเขาพระวิหารที่ถูกประเทศกัมพูชาปิดทางขึ้นเที่ยวชมในฝั่งไทย ยังมีศักยภาพมากพอต่อการดึงดูดนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติให้เข้ามาเที่ยวชมอยู่อย่างต่อเนื่อง

๒) ประเด็นสถานการณ์และผลกระทบด้านการท่องเที่ยวต่อพื้นที่รอบเขาพระวิหารในปัจจุบันสามารถสรุปได้ เป็น ๓ ด้าน ประกอบด้วย

ด้านที่ ๑ สภาพทั่วไปในปัจจุบันของพื้นที่รอบเขาพระวิหาร พบว่าสภาพทั่วไปของพื้นที่รอบเขาพระวิหารปัจจุบันพบว่า พื้นที่รอบเขาพระวิหารเป็นพื้นที่ที่ประกอบด้วยพื้นที่ที่เป็นที่อยู่อาศัย (พื้นที่อยู่อาศัยของคนในหมู่บ้านจะอยู่กันแบบกระจุกตัว มีการปลูกบ้านอยู่ติดๆกันลักษณะตัวบ้านปัจจุบันจะมีทั้งเป็นแบบครึ่งไม้ครึ่งปูน เป็นแบบตึกปูน หรือบ้านไม้สองชั้นมีลักษณะคล้ายกับบ้านในพื้นที่อีสานโดยทั่วไป) มีพื้นที่สาธารณะ และพื้นที่ทำกิน และมีสภาพทางกายเป็นทางราบเชิงเขา มีถนนลาดยางสภาพดีที่เชื่อมต่อกับชุมชนภายนอก ส่วนถนนในหมู่บ้านส่วนใหญ่เป็นคอนกรีต มีพื้นที่ทำนาข้าว ทำไร่และสวนยางพารา มีแหล่งน้ำเป็นคลองธรรมชาติ มีสภาพอากาศร้อนชื้นเป็นส่วนใหญ่ มีอากาศหนาวเล็กน้อยในฤดูหนาว และมีฝนตกชุกในฤดูฝน ในพื้นที่ชุมชนรอบเขาพระวิหารมีระบบโครงสร้างพื้นฐานและระบบสาธารณูปโภคค่อนข้างพร้อมมากกว่า ๒๐ ปีแล้ว ซึ่งเป็นผลพวงที่เกิดขึ้นจากการท่องเที่ยว เช่นการมีถนนหลวงหมายเลข ๒๒๑ ที่ชาวบ้านเรียกว่าทางดำตัดผ่านหมู่บ้านจนถึงเขาพระวิหาร มีถนนหลวงหมายเลข ๒๒๔๘ เชื่อมต่อไปถึงจังหวัดอุบลราชธานี และถนนหลวงหมายเลข ๒๓๓๕ เชื่อมต่อไปจังหวัดสุรินทร์ได้ ส่วนถนนในหมู่บ้านส่วนใหญ่เป็นถนนคอนกรีต ชาวบ้านทุกหลังคาเรือนมีไฟฟ้าใช้ และในชุมชนมีระบบน้ำประปาหมู่บ้าน มีแหล่งน้ำตามธรรมชาติ และแหล่งน้ำที่รัฐปรับปรุงจากแหล่งน้ำธรรมชาติอยู่โดยรอบหมู่บ้านด้วย

ด้านที่ ๒ วิธีการดำรงชีพและความเป็นอยู่ของผู้คนในพื้นที่รอบเขาพระวิหารในปัจจุบัน พบว่า วิถีชีวิตและความสัมพันธ์ของผู้คนในพื้นที่รอบเขาพระวิหารในปัจจุบันยังมีระบบความสัมพันธ์เป็นแบบเครือญาติ มีอาชีพหลักที่ผูกติดกับเกษตรกรรมเป็นหลัก เช่นการทำนา ทำไร่ ทำสวน มีรูปแบบการผลิตเพื่อบริโภคแล้วกระจายส่วนเกินและการผลิตเพื่อจำหน่าย และยังมีอาชีพเสริมอีกอย่างที่พบเห็นโดยทั่วไปคือการไผ่หญ้า จนบางคนมีอาชีพไผ่หญ้าเป็นอาชีพหลักไม่ทำอาชีพอื่น ๆ นอกจากนี้ก็มีอาชีพอื่นๆเช่นการค้าและบริการการท่องเที่ยว และปัจจุบันอาชีพอีกอย่างหนึ่งที่บางครอบครัวยึดเป็นอาชีพหลักคือ การปลูกยางพารา ที่เริ่มเข้ามาเมื่อประมาณ ๒๐ ปีที่ผ่านมา โดยชาวบ้านหันมาปลูกยางพาราตามการส่งเสริมของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ และปัจจุบันชาวบ้านส่วนหนึ่งเริ่มหันมาปลูกยางตามเพื่อนบ้านที่ปลูกก่อนเนื่องจากเห็นว่ารายได้ดี จนปัจจุบันสามารถพบเห็นภาพของสวนยางกระจายอยู่รอบหมู่บ้าน สำหรับด้านสังคมและวัฒนธรรม นั้นประชาชนยังมีการปฏิบัติที่เคร่งครัดทางด้านวัฒนธรรมประเพณีที่สืบทอดจากบรรพบุรุษ ที่สอดคล้องกับวิถีชีวิต ๑๒ ของผู้คนในวิถีอีสานโดยทั่วไป และคนในพื้นที่ยังมีวิถีของการปรับตัวในการอยู่ร่วมกันของผู้คนทั้งไทยและเขมรจนทำให้เกิดการผสมผสานวัฒนธรรมทั้งไทยและเขมรที่ต่างช่วยเหลือและสนับสนุนซึ่งกันและกัน

ด้านที่ ๓ สถานการณ์และผลกระทบด้านการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมพื้นที่รอบเขาพระวิหารในปัจจุบัน สำหรับสถานการณ์การท่องเที่ยวการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมพื้นที่รอบเขาพระวิหารในปัจจุบัน สรุปได้ว่าหลังจากมีการปิดทางขึ้นเขาพระวิหาร ยังมีนักท่องเที่ยวเข้ามาเยี่ยมชมในพื้นที่อุทยานแห่งชาติเขาพระวิหารกันอย่างต่อเนื่อง แต่มีจำนวนผันผวนไม่คงที่ โดยในปีงบประมาณ ๒๕๕๖ (๑๓ กันยายน ๒๕๕๖) ตั้งแต่เดือน ตุลาคม ๒๕๕๕ - เดือนสิงหาคม ๒๕๕๖ หลังการสู้รบ ๒๐ เดือน (กุมภาพันธ์ ๒๕๕๔-สิงหาคม ๒๕๕๖) พบจำนวนนักท่องเที่ยวในแต่ละเดือนมีความผันผวน บางเดือนมีจำนวนมาก บางเดือนมีจำนวนน้อย โดยส่วนหนึ่งเป็นผลกระทบจากการปิดการเข้าเยี่ยมชมของอุทยานแห่งชาติเขาพระวิหารเนื่องจากสถานการณ์ความไม่สงบ ผลพวงจากกิจกรรมที่จัดขึ้นในพื้นที่อุทยานแห่งชาติเขาพระวิหาร และเป็นช่วงเดือนที่มีช่วงวันหยุดหลาย โดยนักท่องเที่ยวที่มาเที่ยวชมส่วนใหญ่เป็นนักท่องเที่ยวไทย และสำหรับนักท่องเที่ยวต่างชาติ ในปีงบประมาณ ๒๕๕๖ มีจำนวน ลดลงจาก ปีงบประมาณ ๒๕๕๕ มากกว่าครึ่งหนึ่ง แต่หากเทียบจำนวนนักท่องเที่ยวต่างชาติที่เข้าชมในปีงบประมาณ ๒๕๕๒ ปีงบประมาณ ๒๕๕๓ และ ปีงบประมาณ ๒๕๕๔ กลับพบว่าจำนวนนักท่องเที่ยวที่เข้าชมมีมากกว่า โดยกิจกรรมที่นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่ทำคือ มุ่งไปที่บริเวณผามออีแดงเป็นหลัก โดยจะเข้าไปเพื่อเยี่ยมชม และถ่ายภาพบริเวณจุดชมวิวผามออีแดง และเดินขึ้นไปด้านบนเพื่อสักการะพระพรหมและห่อพระพุทธรูป แล้วจะเดินลงบันไดไม้ เพื่อไปเยี่ยมชมภาพแกะสลักหินต่ำ แล้วเดินไปรวมตัวกัน ณ บริเวณสองกิโลทางไกลเพื่อส่งกลองหรือยืนดูปราสาทเขาพระวิหารในฝั่งประเทศกัมพูชา พร้อมฟังการถ่ายทอดเล่าเรื่องราวเกี่ยวกับเขาพระวิหารให้กับนักท่องเที่ยวจากทหารผู้สลับหน้าที่มาเป็นไกด์ และปัจจุบันยังพบกิจกรรมที่ผสมผสานความเชื่อของโซคกลาง และความเชื่อจากคำบอกเล่า นั่นคือการต่อก้อนหินให้สูงขึ้น และการใช้กิ่งไม้ค้ำยันไว้บริเวณซอกหิน ส่วนการเยี่ยมชมปราสาทโดนตวล พบว่ามีนักท่องเที่ยวเพียงบางส่วนเท่านั้นที่เข้าไปเที่ยวชม ส่วนแหล่งท่องเที่ยวอื่นบริเวณผามออีแดง เช่นสระตาว หรือ ช่องตาเต่า ในปัจจุบันยังไม่เปิดให้เข้าเยี่ยมชมเนื่องจากยังไม่มีความปลอดภัยของนักท่องเที่ยวเนื่องจากการมีระเบิดหลงเหลือ จากการสู้รบแล้วเสร็จ จึงยังไม่เปิดให้นักท่องเที่ยวโดยทั่วไปเข้าเยี่ยมชม และในบริเวณชุมชนรอบเขาพระวิหารในปัจจุบันยังมีสถานที่ท่องเที่ยวอีกแหล่งที่น่าสนใจ คือการเยี่ยมชมรอยพระพุทธรูปและรอยพระพุทธรูปที่วัดภูสามสวรรค์ที่ตั้งอยู่ที่วัดป่าภูสามสวรรค์ บ้านเสาธงชัย และน้ำตกภูถ่อ ที่มีระยะทางจากถนนเส้นระหว่างบ้านเสาธงชัย และบ้านภูมิซอรอลถึงน้ำตกภูถ่อประมาณ ๔ กิโลเมตร

ส่วนผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการกรณีพิพาทเขาพระวิหารและการสู้รบตามแนวชายแดนไทย-กัมพูชา นั้นส่งผลกระทบต่อการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมในพื้นที่รอบเขาพระวิหาร โดยเฉพาะผลกระทบกับสภาพการจำหน่ายสินค้าและบริการเพื่อการท่องเที่ยว บริเวณผามออีแดงทางขึ้นเขาพระวิหารค่อนข้างเงียบเหงา นักท่องเที่ยวค่อนข้างน้อย จะมีนักท่องเที่ยวดูหน้าตาบ้างในช่วงวันหยุดเสาร์ อาทิตย์ วันหยุดนักขัตฤกษ์ หรือช่วงเทศกาล ต่างๆ และผลกระทบเหล่านี้ยังส่งผลกระทบต่อรูปแบบและสถานที่จำหน่ายสินค้า ที่พบว่าร้านค้าบางส่วนเป็นร้านค้าได้ย้ายที่ขายจากบริเวณ ผามออีแดง ลงมาขายด้านล่างบริเวณสองข้างถนนหลักในหมู่บ้านภูมิซอรอล และสองข้างถนนบ้านเสาธงชัย และจะขึ้นไปค้าขายบริเวณผามออีแดงเหมือนเดิมในช่วงเทศกาลที่ปรกติจะมีนักท่องเที่ยวมาแวะเที่ยวชมมากกว่าวันปกติ ส่วนการเปรียบเทียบระหว่างการเปิดเขาพระวิหารและปิดเขาพระวิหาร ผู้ค้าระบุว่าถึงแม้ปัจจุบันจะยังขายสินค้าได้แต่กำไรอยู่ แต่การค้าในช่วงเปิดเขาพระวิหารมีกำไรดีกว่าเพราะมีสถานที่ให้ขายสินค้าที่ถาวรและมีรายได้จากการค้าขายอยู่ตลอดเวลา มีกลุ่มผู้ซื้อที่ประกอบด้วยนักท่องเที่ยวที่มาเยี่ยมชมเขาพระวิหาร และพ่อค้าแม่ค้าชาวฝั่งกัมพูชาเข้ามาซื้อสินค้าจากไทยไปขายในฝั่งกัมพูชา ส่วนรูปแบบการจัดจำหน่ายมีการปรับเปลี่ยน ทั้งในด้านการปรับเปลี่ยนรูปแบบการค้าและบริการที่ตอบสนองต่อกลุ่มนักท่องเที่ยวในปัจจุบัน การปรับเปลี่ยนช่วงระยะเวลา เปลี่ยนวัน

ในการขายสินค้าบนผ้ามออีแดง(ขายวันหยุด ช่วงเทศกาล วันปกติทำสวนยางหรืออาชีพอื่น ๆ) และการขยาย และปรับเปลี่ยนกลุ่มลูกค้าหลัก จากนักท่องเที่ยว และคนเขมร เป็นทหารและคนในพื้นที่แทน

๓) แนวทางการเตรียมความพร้อมของท้องถิ่นสู่การรองรับการปรับเปลี่ยนกิจกรรมการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมในพื้นที่ สรุปได้เป็น ๓ ด้าน ประกอบด้วย

ด้านที่ ๑ ด้านแนวทางการเตรียมความพร้อมตามศักยภาพในเชิงพื้นที่การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ในพื้นที่รอบเขาพระวิหาร พบว่าพื้นที่รอบเขาพระวิหารยังมีความโดดเด่นทั้งทางด้านการท่องเที่ยว ทั้งด้านพื้นที่การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม กิจกรรมการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม และศักยภาพของความพร้อมของคนในชุมชนที่สามารถนำสู่การพัฒนาการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม และจากข้อมูลการศึกษาวิจัยพบว่าชุมชนเห็นว่าตนเองมีความพร้อมในเรื่องพื้นที่ และกิจกรรมการท่องเที่ยว รวมถึงผู้คนที่มีความพร้อมในการจัดการท่องเที่ยว ถึงแม้ว่าเขาพระวิหารในฝั่งไทยจะเปิดให้เยี่ยมชมหรือไม่ก็ตาม ดังนั้นแนวทางการเตรียมความพร้อมของชุมชนท้องถิ่นในเรื่องพื้นที่การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมตามศักยภาพของชุมชน ควรประกอบด้วยด้านหลักๆ ๔ ด้าน คือด้านความสะอาด ด้านการบริการและการอำนวยความสะดวก ด้านความปลอดภัยของพื้นที่เพื่อตอบสนองการท่องเที่ยว ด้านการบริหารจัดการการท่องเที่ยวและประชาสัมพันธ์

ด้านที่ ๒ ด้านแนวทางการเตรียมความพร้อมตามศักยภาพในด้านกิจกรรมและการบริการที่ตอบสนองการท่องเที่ยวในพื้นที่รอบเขาพระวิหาร จากการศึกษาพบว่าควรมีการผสมผสานระหว่างการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม กับการท่องเที่ยวรูปแบบอื่นๆ เช่นการท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์ หรือการท่องเที่ยวเชิงกีฬาหรือสุขภาพ อีกทั้งการเตรียมความพร้อมในด้านกิจกรรมการท่องเที่ยว นั้น ทางชุมชนและผู้เกี่ยวข้อง รวมถึงหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในท้องถิ่นควรสร้างจุดดึงดูดในการท่องเที่ยว โดยการมีการจัดรูปแบบการท่องเที่ยวครบวงจร เช่น การเดินทาง ของฝาก ของที่ระลึก การจัดจำหน่ายสินค้าต่างๆ และอาจพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่มีอยู่ให้เป็นแหล่งเรียนรู้ควบคู่กับการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ส่วนชุมชนและผู้เกี่ยวข้อง รวมถึงหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ควรมีการพัฒนาความพร้อมของพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมร่วมกันอย่างสม่ำเสมอ ไม่ว่าจะมีการเปิดหรือปิดเขาพระวิหาร เพราะว่าในพื้นที่รอบเขาพระวิหารยังมีศักยภาพของพื้นที่การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมหลงเหลืออยู่หลายแห่ง

ด้านที่ ๓ ด้านแนวทางการเตรียมความพร้อมตามศักยภาพของคนในเรื่องการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมในพื้นที่รอบเขาพระวิหาร พบว่า คนในชุมชนมีศักยภาพในเรื่องของการมีผู้นำที่มีภาวะผู้นำ มีองค์ความรู้ในการพัฒนา เห็นความสำคัญของการรวมกลุ่ม ดังเช่นรายชื่อกิจกรรมที่ชุมชนดำเนินการ และคนในชุมชนมีความสามัคคีและเห็นความสำคัญของการพัฒนาชุมชนโดยจะยึดชุมชนเป็นศูนย์กลาง จัดให้มีการพัฒนาชุมชนในทุกๆ ด้าน อีกทั้งคนในพื้นที่รอบเขาพระวิหารยังมีความเป็นมิตร และพื้นที่รอบเขาพระวิหารยังเป็นพื้นที่ได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐในการพัฒนาชุมชนด้วย โดยแนวทางการเตรียมความพร้อมของคนในชุมชนต่อการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมในพื้นที่รอบเขาพระวิหารควรมีการเตรียมความพร้อมทั้งคนท้องถิ่นคนภายนอกที่เข้ามาทำการค้าและประกอบธุรกิจบริการที่ตอบสนองความต้องการด้านการท่องเที่ยว และคนที่เกี่ยวข้องในพื้นที่อื่นๆใน ๓ อันประกอบด้วย ด้านการสร้างความรู้ความเข้าใจและความตระหนักใน ความสำคัญของการจัดการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ด้านความตระหนักและเห็นความสำคัญในการจัดการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมในพื้นที่รอบเขาพระวิหารโดยชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และด้านเทคนิคและวิธีการในการพัฒนาสินค้าและบริการที่ตอบสนองการท่องเที่ยวอย่างเหมาะสมและมีประสิทธิภาพ

๒) อภิปรายผล

ผลจากการศึกษา สามารถนำมาอภิปรายผลได้ ๓ ประเด็น ตามวัตถุประสงค์ ดังนี้

ประเด็นที่ ๑ ปัญหาและผลกระทบด้านการท่องเที่ยวต่อพื้นที่รอบเขาพระวิหาร ในช่วงกรณีพิพาท เขาพระวิหารและการสู้รบตามแนวชายแดนไทย-กัมพูชา ในปี ๒๕๕๔ นั้นเชื่อมโยงกับกรณีคำตัดสินของศาลยุติธรรมระหว่างประเทศ **จนตั้งแต่นั้นมา**ระหว่างไทยและกัมพูชา ก็เกิดการพิพาท การปะทะสู้รบ การพยายามสร้างความร่วมมือซึ่งกันและกัน กันมาหลายครั้ง และก็เป็นผลพวงสู่การปิด-เปิดทางขึ้นเขาพระวิหาร ตามมาอีกหลายครั้งเช่นกัน โดยผลกระทบที่เกิดขึ้นที่ผ่านมามีทั้งต่อชาวไทย และชาวกัมพูชา โดยผลที่เกิดขึ้นจากจากความขัดแย้งและกรณีพิพาทเขาพระวิหารปี ๒๕๕๔ ทำให้เกิดความเสียหายต่อพื้นที่และผู้คนรอบเขาพระวิหาร ทั้งอาคาร บ้านเรือน ชีวิตและทรัพย์สิน อาชีพ รายได้ และการอพยพเคลื่อนย้ายของผู้คนในพื้นที่รอบเขาพระวิหาร โดยเฉพาะชาวบ้านในตำบลเสาธงชัย และตำบลใกล้เคียง นอกจากนี้ผลกระทบยังเชื่อมโยงต่อมาในปัจจุบัน ด้วย ทั้งในเรื่องอาชีพ รายได้ วิธีการดำรงชีพ รวมถึงผลกระทบทางด้านจิตใจของผู้คน โดยเฉพาะ เด็กและคนชรา นอกจากนี้สภาพปัญหาและผลกระทบที่เกิดขึ้นจากความขัดแย้งและกรณีพิพาทเขาพระวิหารปี ๒๕๕๔ มีผลต่อการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมในพื้นที่ โดยผู้คนได้รับผลกระทบในด้านอาชีพ และรายได้ ของผู้ค้าและบริการเพื่อตอบสนองการท่องเที่ยว ที่ผันแปรจากอดีต และจำนวนนักท่องเที่ยวมีความผันผวนตามสถานการณ์ของการเกิดประเด็นพิพาทหรือข้อขัดแย้ง กรณีเขาพระวิหาร สอดคล้องกับแนวคิดของ กนกวรรณ รัสสิก,(๒๕๕๕)ทำการศึกษาเรื่องการประกอบสร้างอัตลักษณ์ชุมชนภูมิ ชรอล พบว่า เกิดการปะทะกันระหว่างทหารไทยและทหารกัมพูชา ทำให้บ้านเรือนและพื้นที่การเกษตรเสียหาย ชาวบ้านต้องอพยพหนีตาย เสียสุขภาพจิต ไม่สามารถมาหากินได้อย่างปกติสุข ทั้งรัฐและชุมชนสูญเสียรายได้จากการท่องเที่ยว นอกจากนี้ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐไทยและรัฐกัมพูชาได้มีความร้ายแฉกเกิดขึ้น

ประเด็นที่ ๒ สถานการณ์และผลกระทบด้านการท่องเที่ยวต่อพื้นที่รอบเขาพระวิหารในปัจจุบัน ในด้านสภาพทั่วไปในปัจจุบันของพื้นที่รอบเขาพระวิหาร ที่พบว่า พื้นที่รอบเขาพระวิหารมีลักษณะคล้ายกับหมู่บ้านในพื้นที่อีสานโดยทั่วไป แต่ในพื้นที่ชุมชนรอบเขาพระวิหารมีระบบโครงสร้างพื้นฐานและระบบสาธารณูปโภคค่อนข้างพร้อมมากกว่า ๒๐ ปีแล้ว ซึ่งเป็นผลพวงที่เกิดขึ้นจากการท่องเที่ยว เช่นการมีถนนหลวงหมายเลข ๒๒๑ ที่ชาวบ้านเรียกว่าทางดำตัดผ่านหมู่บ้านจนถึงเขาพระวิหาร มีถนนหลวงหมายเลข ๒๒๔๘ เชื่อมต่อไปถึงจังหวัดอุบลราชธานี และถนนหลวงหมายเลข ๒๓๓๕ เชื่อมต่อไปจังหวัดสุรินทร์ได้ ส่วนถนนในหมู่บ้านส่วนใหญ่เป็นถนนคอนกรีต ชาวบ้านทุกหลังคาเรือนมีไฟฟ้าใช้ และในชุมชนมีระบบน้ำประปาหมู่บ้าน มีแหล่งน้ำตามธรรมชาติ และแหล่งน้ำที่รัฐปรับปรุงจากแหล่งน้ำธรรมชาติอยู่โดยรอบหมู่บ้านด้วย สอดคล้องกับแนวคิดของผลกระทบจากการท่องเที่ยวเกี่ยวกับพื้นที่ท่องเที่ยว ที่ระบุว่า การท่องเที่ยวนอกจากจะมีผลต่อทางเศรษฐกิจของประเทศแล้ว ยังมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาสาธารณูปโภคของประเทศ โดยเฉพาะในท้องถิ่นอันเป็นแหล่งท่องเที่ยว นั้น สาธารณูปโภคสำคัญในท้องถิ่นที่ได้รับการพัฒนาตามการพัฒนาอุตสาหกรรมท่องเที่ยว ประกอบด้วย ถนน สะพาน ไฟฟ้า น้ำประปา โทรศัพท์ สถานพยาบาล การรักษาความปลอดภัย การสุขาภิบาล เป็นต้น

ส่วนด้าน วิธีการดำรงชีพและความเป็นอยู่ของผู้คนพื้นที่รอบเขาพระวิหารในปัจจุบัน พบว่า วิธีชีวิตและความสัมพันธ์ของผู้คนพื้นที่รอบเขาพระวิหารในปัจจุบันยังมีระบบความสัมพันธ์เป็นแบบเครือญาติ มีอาชีพหลักที่ผูกติดกับเกษตรกรรมเป็นหลัก เช่นการทำนา ทำไร่ ทำสวน มีรูปแบบการผลิตเพื่อบริโภคแล้ว

กระจายส่วนเกินและการผลิตเพื่อจำหน่าย และยังมีอาชีพเสริมอีกอย่างที่พบเห็นโดยทั่วไปคือการไผ่หญ้า และปัจจุบันอาชีพอีกอย่างหนึ่งที่บางครอบครัวยึดเป็นอาชีพหลักคือ การปลูกยางพารา และด้านสังคมและวัฒนธรรม นั้นประชาชนยังมีการปฏิบัติที่เคร่งครัดทางด้านวัฒนธรรมประเพณีที่สืบทอดจากบรรพบุรุษ ที่สอดคล้องกับวิถี ฮีต ๑๒ ของผู้คนในวิถีอีสานโดยทั่วไป แต่วิถีชีวิตของผู้คนในพื้นที่ที่มีการปรับตัวในการอยู่ร่วมกันของผู้คนจนทำให้เกิดการผสมผสานวัฒนธรรมทั้งไทยและเขมรที่ต่างช่วยเหลือและสนับสนุนซึ่งกันและกัน สอดคล้องกับแนวคิดของ วิลเลียมสัน (นิภา คามาทุ. ๒๕๔๗, อ้างอิงจาก Williamson. ๑๙๕๐ : unpagged) ที่ระบุว่าบุคคลสามารถปรับตัวได้ถ้ามีความรู้ความเข้าใจในตนเองรวมทั้งการรู้จักและการ เข้าใจสังคม เพราะที่ทำให้เขาสามารถตัดสินใจเลือกวิธีการดำเนินชีวิตหรือแก้ไขปัญหาได้ อย่างมีสติและมีเหตุผล โดยการใช้ข้อมูลที่ได้รับจากประสบการณ์ในสังคมมาประกอบการพิจารณาจนสามารถ สร้างความสอดคล้องหรือความหยุ่นระหว่างความต้องการและเป้าหมายที่พึงประสงค์ ของตนเองกับสภาพแวดล้อม และในด้านสถานการณ์และผลกระทบด้านการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมพื้นที่รอบเขาพระวิหารในปัจจุบัน พบว่าหลังจากมีการปิดทางขึ้นเขาพระวิหาร ยังมีนักท่องเที่ยวเข้ามาเยี่ยมชมในพื้นที่อุทยานแห่งชาติเขาพระวิหารกันอย่างต่อเนื่อง แต่มีจำนวนผันผวนไม่คงที่ โดยกิจกรรมที่นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่ทำคือ มุ่งไปที่ทำกิจกรรมบริเวณผามออีแดงเป็นหลัก ทั้งถ่ายภาพ นมัสการพระพรหมและหอพระ ส่องกล้องทางไกลดูตัวปราสาท การฟังบรรยาย และปัจจุบันยังพบกิจกรรมที่ผสมผสานความเชื่อของโซกลาง และความเชื่อจากคำบอกเล่า นั่นคือการต่อก่อนหินให้สูงขึ้น และการใช้กิ่งไม้ค้ำยันไว้บริเวณซอกหิน ส่วนการเยี่ยมชมปราสาทโดนตวลพบว่ามียกท่องเที่ยวเพียงบางส่วนเท่านั้นที่เข้าไปเยี่ยมชม และนอกจากนี้ในบริเวณชุมชนรอบเขาพระวิหารในปัจจุบันยังมีสถานที่ท่องเที่ยวอีกแหล่งที่น่าสนใจ คือการเยี่ยมชมรอยพระพุทธรูปบาทและรอยพระพุทธรูปหัตถ์วิฑูสามสุวรรณค์ และน้ำตกภูถ่อ

สำหรับผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการกรณีพิพาทเขาพระวิหารและการสู้รบตามแนวชายแดนไทย-กัมพูชา นั้นส่งผลกระทบต่อการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมในพื้นที่รอบเขาพระวิหาร โดยเฉพาะผลกระทบกับสภาพการจำหน่ายสินค้าและบริการเพื่อการท่องเที่ยว สถานที่จำหน่ายสินค้า และรูปแบบการจัดจำหน่ายสินค้าที่มีการปรับเปลี่ยน ทั้งในด้านการปรับเปลี่ยนรูปแบบการค้าและบริการที่ตอบสนองต่อกลุ่มนักท่องเที่ยวในปัจจุบัน การปรับเปลี่ยนช่วงเวลา เปลี่ยนวัน ในการขายสินค้าบนผามออีแดง(ชายวันหยุด ช่วงเทศกาล วันปกติทำสวนยางหรืออาชีพอื่นๆ) และการขยายและปรับเปลี่ยนกลุ่มลูกค้าหลัก จากนักท่องเที่ยวและคนเขมร เป็นทหารและคนในพื้นที่แทน จากข้อมูลจึงพบได้ว่ากลุ่มผู้ค้าและบริการที่ตอบสนองการท่องเที่ยวที่ได้รับผลกระทบจากกรณีพิพาทเขาพระวิหารและการสู้รบตามแนวชายแดนไทย-กัมพูชา มีเรียนรู้ผลกระทบที่เกิดขึ้นกับการค้า มีการเรียนรู้ที่จะแก้ไขปัญหาและผลกระทบที่เกิดขึ้น จนมีการปรับตัว ปรับพฤติกรรมการทำงานหรือการค้าขายในปัจจุบันให้เหมาะสมและลดผลกระทบที่ตนเองได้รับอย่างสมดุล และมีความปกติสุข สอดคล้องกับแนวคิดของ รอย (Roy. ๑๙๗๖) ที่กล่าวว่า พื้นฐานที่เกี่ยวกับธรรมชาติของมนุษย์ ประกอบด้วยร่างกาย จิตใจ และสังคม ซึ่งทำงานผสมผสานเป็นหน่วยเดียวกัน เพื่อคงภาวะปกติสุขหรือภาวะสุขภาพดี ความเจ็บป่วยหรือสิ่งกระตุ้นอื่นๆ เกิดจากการเปลี่ยนแปลงจากภายนอกหรือภายในบุคคลที่เข้าสู่ระบบชีวิต ก่อให้เกิดความกระทบกระเทือนต่อบุคคลทั้งด้านร่างกาย จิตใจ และสังคม ดังนั้น บุคคลยังต้องมีการปรับตัวเพื่อรักษาสมดุลของร่างกาย จิตใจ และสังคมของบุคคล บุคคลที่ประสบความสำเร็จในการปรับตัว จะมีความมั่นคงในชีวิต ซึ่งพฤติกรรมที่แสดงออกคือมีสุขภาพดี ยอมรับความเป็นจริง มีความพึงพอใจในชีวิต เป็นต้น ส่วนผู้ที่ประสบความสำเร็จล้มเหลวในการปรับตัวก่อให้เกิดด้านสุขภาพไม่ยอมรับความ เป็นจริง มีความซึมเศร้า

ประเด็นที่ ๓ แนวทางการเตรียมความพร้อมของท้องถิ่นสู่การรองรับการปรับเปลี่ยนกิจกรรมการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ประกอบด้วย การเตรียมความพร้อมใน ๓ ด้าน ได้แก่ ๑) ด้านแนวทางการเตรียมความพร้อมตามศักยภาพในเชิงพื้นที่การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ในพื้นที่รอบเขาพระวิหาร ที่พบว่าพื้นที่รอบเขาพระวิหารยังมีความโดดเด่นทั้งทางด้านการท่องเที่ยว ทั้งด้านพื้นที่การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม กิจกรรมการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม และศักยภาพของความพร้อมของคนในชุมชนที่สามารถนำสู่การพัฒนาการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม อีกทั้งชุมชนยังระบุว่าตนเองมีความพร้อมในเรื่องพื้นที่ และกิจกรรมการท่องเที่ยว รวมถึงผู้คนที่มีความพร้อมในการจัดการท่องเที่ยว ถึงแม้ว่าเขาพระวิหารในฝั่งไทยจะเปิดให้เยี่ยมชมหรือไม่ก็ตาม ดังนั้นแนวทางการเตรียมความพร้อมของชุมชนท้องถิ่นในเรื่องพื้นที่การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมตามศักยภาพของชุมชนควรประกอบด้วยด้านหลักๆ ๔ ด้าน คือด้านความสะอาด ด้านการบริการและการอำนวยความสะดวก ด้านความปลอดภัยของพื้นที่เพื่อตอบสนองการท่องเที่ยว ด้านการบริหารจัดการการท่องเที่ยวและการประชาสัมพันธ์ ที่ต้องเตรียมพร้อมและพัฒนาเพิ่มเติมเพื่อรองรับการปรับเปลี่ยนกิจกรรมการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมของพื้นที่ในปัจจุบันและอนาคต ๒) ด้านแนวทางการเตรียมความพร้อมตามศักยภาพในด้านกิจกรรมและการบริการที่ตอบสนองการท่องเที่ยวในพื้นที่รอบเขาพระวิหาร พบว่าควรมีการผสมผสานระหว่างการเที่ยวทางวัฒนธรรม กับการท่องเที่ยวรูปแบบอื่นๆ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์ หรือการท่องเที่ยวเชิงกีฬาหรือสุขภาพ อีกทั้งยังมีการเตรียมความพร้อมในด้านกิจกรรมการท่องเที่ยวนั้น ทางชุมชนและผู้เกี่ยวข้อง รวมถึงหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในท้องถิ่นสามารถสร้างจุดดึงดูดในการท่องเที่ยว โดยการมี การจัดรูปแบบการท่องเที่ยวครบวงจร เช่น การเดินทาง ของฝาก ของที่ระลึก การจัดจำหน่ายสินค้าต่างๆ และอาจพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่มีอยู่ให้เป็นแหล่งเรียนรู้ควบคู่กับการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ส่วนชุมชนและผู้เกี่ยวข้อง รวมถึงหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ควรมีการพัฒนาความพร้อมของพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมร่วมกันอย่างสม่ำเสมอ ไม่ว่าจะมีการเปิดหรือปิดเขาพระวิหาร เพราะว่าเป็นพื้นที่รอบเขาพระวิหารยังมีศักยภาพของพื้นที่การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมหลงเหลืออยู่หลายแห่ง และ ๓) ด้านแนวทางการเตรียมความพร้อมตามศักยภาพของคนในเรื่องการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมในพื้นที่รอบเขาพระวิหาร ที่พบว่าแนวทางการเตรียมความพร้อมของคนในชุมชนต่อการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมในพื้นที่รอบเขาพระวิหารควรมีการเตรียมความพร้อมทั้งคนท้องถิ่น คนภายนอกที่เข้ามาทำการค้าและประกอบธุรกิจบริการที่ตอบสนองความต้องการด้านการท่องเที่ยว และคนที่เกี่ยวข้องในพื้นที่อื่นๆใน ๓ อันประกอบด้วย ด้านการสร้างความรู้ความเข้าใจและความตระหนักในความสำคัญของการจัดการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ด้านความตระหนักและเห็นความสำคัญในการจัดการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมในพื้นที่รอบเขาพระวิหารโดยชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และด้านเทคนิคและวิธีการในการพัฒนาสินค้าและบริการที่ตอบสนองการท่องเที่ยวอย่างเหมาะสมและมีประสิทธิภาพ ซึ่งจะส่งผลต่อการเตรียมความพร้อมของท้องถิ่นที่เหมาะสมสู่การรองรับการปรับเปลี่ยนกิจกรรมการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมในปัจจุบัน และส่งผลเชื่อมโยงสู่ออนาคตด้วย สอดคล้องกับแนวทางทางการฟื้นฟูวัฒนธรรมชุมชนเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว : กรณีศึกษา ชุมชนอำเภอบ้านแพรก จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ของ(พนทิพา มาลา และ ลายอง ปลั่งกลาง,๒๕๕๓) ที่ระบุว่า ชุมชนมีศักยภาพเพียงพอที่จะจัดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เพราะมีคุณค่าทางการศึกษา มีสิ่งอำนวยความสะดวก มีความปลอดภัย แต่ยังขาดการประชาสัมพันธ์ ขาดศักยภาพความพร้อมของบุคลากรอยู่บ้าง แต่สามารถพัฒนาได้ และแนวทางพัฒนาศักยภาพไว้ประกอบด้วย การจัดการบริหารในรูปคณะกรรมการ พัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกทางการท่องเที่ยว และจัดการทางการตลาดตามความต้องการและความพร้อมของชุมชน ก็จะสามารถรองรับนักท่องเที่ยวได้ในระยะยาว และยังสอดคล้องกับแนวทางของชุมชนกับการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและวัฒนธรรม ตำบลแม่ฮี้ อำเภอบาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน(อุดร วงศ์ทับทิม,๒๕๔๔) ที่พบรูปแบบการจัดการ

การท่องเที่ยวเชิงนิเวศและวัฒนธรรมที่เหมาะสมกับบริบทชุมชน ประกอบด้วย ๑) การพัฒนาศักยภาพบุคลากรในท้องถิ่น เพิ่มขีดความสามารถในการเข้าถึงองค์ความรู้เรื่องการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและผลกระทบที่อาจเกิดขึ้น โดยเฉพาะการมีส่วนร่วมของเยาวชน ๒) การศึกษาธรรมชาติ เพื่อให้เยาวชนเข้าถึงทรัพยากรการท่องเที่ยวในพื้นที่ของตนเอง ๓) การพัฒนาศักยภาพในการพัฒนาการท่องเที่ยวซึ่งมีทั้งแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ ๔) การศึกษาความหลากหลายทางชาติพันธุ์ อำเภอป่าเป็นแหล่งวัฒนธรรมที่สำคัญแห่งหนึ่งของลำานา อดีตเป็นที่อยู่อาศัยของชาวลัวะ ซึ่งปัจจุบันร่วมกันก่อตั้งพิพิธภัณฑ์แสดงของใช้ในชีวิตประจำวัน เครื่องมือเกษตรกรรมดั้งเดิม การทอผ้าย้อมสีธรรมชาติ เพื่อสืบทอดตำนานชนเผ่า ๕) ร่วมกันกำหนดแผนและร่วมจัดการการท่องเที่ยวในเชิงประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมทรัพยากรธรรมชาติ โดยคำนึงถึงความสามารถในการรองรับของธรรมชาติ และวิถีชุมชนเป็นสำคัญ รวมไปถึงสอดคล้องกับแนวคิดของ ชยาภรณ์ ชื่นรุ่งโรจน์. (๒๕๓๐) ที่ระบุว่าปัจจัยสำคัญที่จะทำให้การพัฒนาการท่องเที่ยวประสบความสำเร็จ คือความพร้อมของแหล่งท่องเที่ยวทั้งด้านศักยภาพของทรัพยากรการท่องเที่ยว ทรัพยากรและกลยุทธ์ในการพัฒนา และความต้องการของคนในท้องถิ่น ผนกรวมด้วย

๓) ข้อเสนอแนะ

๓.๑ ข้อเสนอแนะต่อพื้นที่ศึกษา

ผลจากการศึกษาวิจัยเห็นได้ว่าพื้นที่รอบเขาพระวิหารเป็นพื้นที่ที่ยังคงมีศักยภาพและความพร้อมในการจัดการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ดังนั้นผู้คนและหน่วยงานในพื้นที่ควรมีการประสานความร่วมมือในการจัดการท่องเที่ยวร่วมกันอย่างจริงจัง เนื่องจากผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการท่องเที่ยวนั้นจะนำไปสู่การพัฒนาพื้นที่และชุมชนโดยภาพรวม ดังนั้นผู้คนในพื้นที่และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ควรมีการดำเนินการดังนี้

๓.๑.๑ ควรมีการสร้างความรู้ความเข้าใจและตระหนักในความสำคัญของประเด็นการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบมีส่วนร่วม ประเด็นการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชน และรวมถึงประเด็นส่งผลกระทบต่อปัญหาความขัดแย้งหรือความไม่เข้าใจของชุมชนกับหน่วยงานในพื้นที่ที่จะกระทบต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบมีส่วนร่วม ทั้งในระยะสั้นและระยะยาว

๓.๑.๒ ควรมีการพัฒนาศักยภาพของพื้นที่อย่างต่อเนื่องโดยอาศัยความร่วมมือของผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่าย ทั้งในด้านความสะอาด ด้านการบริการและการอำนวยความสะดวก ด้านความปลอดภัยของพื้นที่เพื่อตอบสนองการท่องเที่ยว ด้านการบริการและการอำนวยความสะดวก และด้านการบริหารจัดการการท่องเที่ยวและการประชาสัมพันธ์

๓.๒ ข้อเสนอแนะต่อการทำวิจัยครั้งต่อไป

๓.๑.๒ ควรมีการวิจัยที่เกี่ยวข้องในเรื่องของการพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ในพื้นที่รอบเขาพระวิหาร

๓.๑.๒ ควรมีการวิจัยต่อยอดในเรื่องของการสร้างความร่วมมือในการพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวโดยชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องอย่างมีประสิทธิภาพ

๓.๑.๒ ควรมีการศึกษาวิจัยถึงรูปแบบการจัดการท่องเที่ยวที่หลากหลาย และเหมาะสมตามศักยภาพของพื้นที่และชุมชนในพื้นที่รอบเขาพระวิหาร

บรรณานุกรม

- กนกวรรณ ระลึก,(๒๕๕๕).**การประกอบสร้างอัตลักษณ์ชุมชนภูมิซรอล** สังคมศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาชนบทศึกษาและการพัฒนา. สำนักบัณฑิตอาสาสมัคร.กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
- กาญจนา แก้วเทพ. (๒๕๓๙). **สื่อสองวัฒนธรรม**. กรุงเทพฯ : มูลนิธิภูมิปัญญา.
- การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. (๒๕๔๕). **ข้อมูลแหล่งท่องเที่ยวและสิ่งอำนวยความสะดวกของการท่องเที่ยว**. งานพัฒนาข่าวสารกองบริการการท่องเที่ยว.
- จารุพงศ์ พลเดช. ๒๕๓๐.การท่องเที่ยว: ความสำคัญต่อการพัฒนาประเทศนิตยสารท่องเที่ยว ๒๗,๑ (ม.ค. ๓๐) ๖๗-๗๒ ;เทศาภิบาล ๘๒,๒(ก.พ.๓๓๐) ๓-๗
- ฉลองศรี พิมลสมพงศ์ เรณูมาศ มาอุ่น,(๒๕๕๓) **การประเมินประสิทธิผลด้านการบริการนักท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในภาคเหนือของประเทศไทย**.กรุงเทพฯ: สำนักงานพัฒนาการวิจัยการเกษตร (สวก.)
- ชยาภรณ์ ชื่นรุ่งโรจน์, ๒๕๓๐. ผลกระทบด้านสังคมวัฒนธรรมและการเมืองจากการท่องเที่ยว”.
จูลสารการท่องเที่ยว. ป ท ๑๕ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-มีนาคม ๒๕๓๙) : ๓๒-๔๑.
- ชาญชัย ดวงจิตต์ (๒๕๒๙) **การส่งเสริมการท่องเที่ยวและองค์การเพื่อส่งเสริมและพัฒนการท่องเที่ยวของประเทศไทย** . กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
- ชาญวิทย์ เกษตรศิริ. (๒๕๔๐). **วิถีไทยการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม**. กรุงเทพฯ : อัมรินทร์พรินต์ติ้ง แอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด.
- ชยันต์ วรรณระภูติ. (๒๕๔๓). **คนเมือง : ตัวตน การผลิตซ้ำสร้างใหม่ และพื้นที่ทางสังคมของคนเมือง**. ใน เอกสารจากการเสวนาทางวิชาการเรื่อง **คนเมืองท่ามกลางบริบทการเปลี่ยนแปลง**. หน้า ๑๙-๒๑. ถ่ายเอกสาร.
- ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร. (๒๕๔๙). **วาทกรรมการพัฒนา : อำนาจ ความรู้ ความจริง เอกลักษณ์ และความเป็นอื่น**. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์วิภาษา.
- ชนภ วัฒนกุล. (๒๕๕๐). **การเมืองเรื่องพื้นที่: พลวัตทางสังคม (กรณีศึกษาชุมชนป้อมมหากาฬ)**. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพฯ: มูลนิธิสถาบันวิชาการ 14 ตุลาคม.
- นิตดา ประยงค์.๒๕๓๐. **การเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจ-สังคม เนื่องจากการท่องเที่ยว กรณีศึกษาอำเภอเกาะสมุย จังหวัดสุราษฎร์ธานี**.กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยมหิดล.
 บุญช่วย ศรีคำพร (๒๕๓๓) **ธุรกิจท่องเที่ยว**.กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
- พัฒนา กิตติอาษา. (๒๕๔๖) **ท้องถิ่นนิยม (Localism)**. กรุงเทพฯ : กองทุนอินทร์- สมเพื่อการวิจัยทางมานุษยวิทยา.
- พันทิพา มาลา และ ลายอง ปลั่งกลาง,(๒๕๕๓) **แนวทางการฟื้นฟูวัฒนธรรมชุมชนเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว : กรณีศึกษา ชุมชนอำเภอบ้านแพรก จังหวัดพระนครศรีอยุธยา**.อยุธยา:มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา
- พงษ์เกษม สิ่งรุ่งเรือง, (๒๕๕๓) **การศึกษากิจกรรมนันทนาการเชิงวัฒนธรรมของชาวภูเก็ตเพื่อ**

ส่งเสริมการท่องเที่ยว.วิทยาศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิทยาศาสตร์การกีฬา. กรุงเทพฯ:จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

- เพ็ญนิภา อินทรตระกูล. (๒๕๓๕). **การนับถือผีของชาวไทยตำบลบ้านนาป่าหนาด ตำบลเขาแก้ว อำเภอเขียงคาน จังหวัดเลย. ปรินญาณิพนธ์ มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม.**
- ภูมิ หมั่นพลศรี ,(๒๕๕๓). **การพัฒนาอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวเมืองชายแดนกรณีศึกษา: อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย.ปรินญาณิพนธ์ มหาบัณฑิต สาขาการจัดการการโรงแรมและการท่องเที่ยว.บัณฑิตวิทยาลัย กรุงเทพฯ:มหาวิทยาลัยนเรศวรวิทยาบริการกรุงเทพมหานคร**
- ยศ สันตสมบัติ. ๒๕๔๔. **มนุษย์กับวัฒนธรรม. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.**
- วัญญู แสนใจวุฒิ. (๒๕๓๕). **โลกทัศน์ของประชาชน : ศึกษาเฉพาะกรณีเฉพาะสำนักพระศรีอารยเมตไตร บ้านธาตุ อำเภอเขียงคาน จังหวัดเลย. ปรินญาณิพนธ์ มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม.**
- วิไลลักษณ์ กิตติบุตร,(๒๕๕๐) **การวิจัยและพัฒนาชุมชนไทยลื้อ อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่. เชียงใหม่:มหาวิทยาลัยเชียงใหม่**
- รังสรรค์ ณะพรพันธุ์, ๒๕๔๖ .**ทุนวัฒนธรรม : วัฒนธรรมในระบบทุนนิยมโลก. เล่ม 2 / กรุงเทพฯ : มติชน**
- วัฒนธรรมแห่งชาติ,สำนักงาน๒๕๕๒ .**แผนแม่บทวัฒนธรรมแห่งชาติ.กรุงเทพมหานคร :โรงพิมพ์กรมการศาสนา.**
- ศรีศักร วัลลิโภดม.๒๕๓๖. **ลุ่มน้ำแม่กลอง” ลุ่มน้ำแม่กลอง : พัฒนาการทางสังคมและวัฒนธรรม. สมศักดิ์ ศรีสันติสุข. (๒๕๕๐). การศึกษาสังคมและวัฒนธรรม : แนวความคิด วิธีวิทยาและทฤษฎี. ขอนแก่น : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยขอนแก่น.**
- สายใจ ทั้นการ และคณะ,(๒๕๕๐). **การศึกษาภาพลักษณ์การท่องเที่ยวอีสานใต้ .กรุงเทพฯ:สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย(สกว)**
- สิทธิโชค วิบูลย์และคณะ,(๒๕๕๔), **การอนุรักษ์ทางวัฒนธรรมชาวมอญเพื่อการพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชนกรณีศึกษา: ชุมชนศาลาแดงเหนือ จังหวัดปทุมธานี.ศิลปศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาสังคมศาสตร์เพื่อการพัฒนา บัณฑิตวิทยาลัย. จังหวัดปทุมธานี: มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์**
- สิริกมล ศรีเดช. (๒๕๔๕). **ตลาดดอนหวาย: พื้นที่แห่งการท่องเที่ยวและการบริโภค. วิทยานิพนธ์ สค.ม. (มานุษยวิทยา). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. ถ่ายเอกสาร.**
- สำนักปลัดกระทรวงวัฒนธรรม. (๒๕๕๒). **แผนแม่บทวัฒนธรรมแห่งชาติ (พ.ศ. 2550 - 2559). กรุงเทพฯ : สำนักนโยบายและยุทธศาสตร์.**
- สุภางค์ จันทวานิช, ๒๕๕๑ **วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ, กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย**
- สุวารี ศรีปุณณะ และคณะ. (๒๕๔๘). **การพัฒนาคุณภาพและมาตรฐาน การท่องเที่ยวชายแดนลุ่มน้ำเหือง-โขง : กรณีศึกษาแก่งคุดคู้ อำเภอเขียงคาน จังหวัดเลย. คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ เลย : มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย.**

สุพิศรา สุภาพ ๒๕๓๘ . ปัญหาสังคม. พิมพ์ครั้งที่ 14. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช.

สุเทพ พันประสิทธิ์ และคณะ,(๒๕๔๗) กลยุทธ์การจัดการเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวจังหวัดชายแดน

ไทยและกัมพูชา : กรณีศึกษาจังหวัดสระแก้ว บุรีรัมย์ สุรินทร์ และศรีสะเกษ.กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสร้างเสริมสุขภาพ(สสส)

อมรา จำรูญศิริ. (๒๕๔๕). การท่องเที่ยวเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม :

กรณีศึกษา ตำบลหนองบัว อำเภอภูเรือ จังหวัดเลย. วิทยานิพนธ์ เลย : สถาบันราชภัฏ
เลย.

อภิญา เพ็ญฟูสกุล. (๒๕๔๓). พื้นที่ในทฤษฎีสังคมศาสตร์. สังคมศาสตร์.

วารสารวิชาการ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๑๒ (๒) : ๖๕-๑๐๒.

เอกสารออนไลน์

http://srisaket.nfe.go.th/kantharalak_lib

<http://www.oknation.net/blog/maalikhaotouk/2008/06/22entry-1>

ประวัติหัวหน้าโครงการวิจัย

ชื่อ-นามสกุล นางสาว ชุติมา เมฆวัน
Ms. Chutima makhavun

ประวัติการศึกษา

ปริญญาตรี สาขาวิชาเอก การพัฒนาชุมชน คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๔๒

ประกาศนียบัตรบัณฑิต โครงการบัณฑิตกองทุนหมู่บ้าน สถาบันราชภัฏร้อยเอ็ด, ๒๕๔๔

ปริญญาโท ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาสังคมศึกษา) คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๔๙